ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΦΩΤΙΟΥ ΚΑΡΑΤΖΕΝΗ

ΜΗΤΡΟΣ ΚΑΙ ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΚΟΥΤΕΛΙΔΑΣ

ΦΗΜΙΣΜΕΝΟΙ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΙ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1985

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΦΩΤΙΟΥ ΚΑΡΑΤΖΕΝΗ

ΜΗΤΡΟΣ ΚΑΙ ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΚΟΥΤΕΛΙΔΑΣ

ΦΗΜΙΣΜΕΝΟΙ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΙ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

ΑΘΗΝΑΙ 1985

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ ἐπαρχία τῆς Ἄρτης ἔλαβεν μέρος ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος καί κατά τά δύο πρῶτα χρόνια τῆς ἐξεγέρσεως διεδραμάτισεν σημαντικόν ρόλον. Ἀλλεπάλληλες μεγάλες μάχες ἔλαβον χώραν εἰς τήν περιοχήν της, τά ἀποτελέσματα τῶν ὁποίων συνετέλεσαν εἰς τήν ἐπιτυχῆ ἐξέλιξιν τοῦ ὅλου ἀγῶνος. Εἰς αὐτές διεκρίθησαν ἀπαραμίλλου ἀνδρείας, τέκνα της, ὡς ὁπλαρχηγοί, Καραϊσκάκης, Γῶγος Μπακόλας, Μῆτρος Μπακόλας, Τσαρακλῆς, ἀδελφοί Μῆτρος καί Γιαννάκης Κουτελίδας ἀπό τήν Χώσεψη καί πολλοί ἄλλοι. Ἡ δρᾶσις, αὐτῶν, ἐντυπωσίασε τήν ἐποχήν των καί ἔτυχε γενικῆς ἀναγνωρίσεως ἀπό τήν ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, δημιουργεῖ δέ χρέος εἰς ἡμᾶς, συμπατριώτας, νά παρουσιάσωμεν αὐτήν εἰς ὅλα τά στάδιά της.

Εἰς τό παρόν βιβλίον πραγματευόμεθα ἰδιαίτερα τήν συμβολήν τῶν δύο ἀδελφῶν Κουτελίδα. Ἐλάβομεν δέ ὑπ' ὄψιν ὅτι μᾶς παρέδωσαν οἱ ἱστορικοί μας καί ὅτι ἡ ἔρευνά μας ἀπεκάλυψε εἰς ἀρχεῖα δημόσια ἢ ἰδιωτικά. Εἰς αὐτό περιλαμβάνονται καί πολλά σχετικά ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς, πού ἀφοροῦν καί τούς Κουτελιδαίους, γραμμένα εἰς ἁπλῆν, νεοελληνικήν γλῶσσαν. Ἐν τήν ἰδίαν ἁπλῆν εἰς τό σύνολο του, ἐγράφη καί τό παρόν βιβλίον γιατί πιστεύομεν ὅτι ἡ γραμματική της καί τό πλούσιον εἰς λέξεις, ἀπόθεμά της, δίδουν εἰς ἕνα ἱστορικόν ἰδίως μελέτημα καλυτέραν χάριν, ἦχον, χρῶμα καί ἁρμονίαν εἰς τάς ἐκφράσεις της.

ΑΡΧΕΙΟ ΚΦΚ

Όπου όμως μέ τήν δημοτικήν, μία ἔκφρασις ἠχεῖ μέ ζωηρότερον χρῶμα εἰς τήν ἀκοήν δέν παραλείψαμεν νά δεχθῶμεν καί τόν τύπον της.

Ἀθῆναι 1 Ὀκτωβρίου 1985
Δημ. Φωτ. Καρατζένης

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ Τουρκία, κατά τόν 17ον αἰῶνα, ἐξαπλωμένη εἰς τά Βαλκάνια καί πέραν αὐτῶν πρός τό κέντρον τῆς Εὐρώπης καί κρατοῦσα ὑπό τήν ἐξουσίαν της, λαούς καί ἔθνη μηδεμίαν φυλετικήν συγγένειαν ἔχοντα μέ τόν Ἀσιάτην κατακτητήν ἤρχισε νά ἀνησυχῆ, ὅταν ἀπελευθερωτικά κηρύγματα μειονοτήτων τῶν διαφόρων βαλκανικῶν ἐθνοτήτων ἤρχισαν τό ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου, νά φθάνουν καί νά συγκινοῦν τάς καρδίας τῶν ὑποδούλων ὑπηκόων της. Αὐτή δέ εὑρισκομένη εἰς ἀδυναμίαν, ἤτο ἀδύνατον νά ἐλέγχη, καθ' ὅλην τήν ἔκτασιν τῆς ἀπεράντου αὐτοκρατορίας της, τάς ἀπηχήσεις τάς ὁποίας εἶχαν τά κηρύγματα αὐτά ἀφυπνιζομένων λαῶν, εἰς τάς ψυχάς τῶν διαφόρων σκλάβων της. Ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ καί θέλουσα ἐκ τοῦ πλησίον νά παρακολουθῆ πᾶσαν κίνησιν στρεφομένην κατ' αὐτῆς, ἐπί πλέον διά νά ἐξασφαλίση, διά τούς κατοίκους, τῶν ὀρεινῶν ἰδίως περιοχῶν, τούς ὁποίους ἐμάστιζε ἡ ληστεία, ἕνα εἶδος τάξεως καί ἀσφαλείας, ἀναγκαίαν καί δι' αὐτήν τήν ἰδίαν, ἐσκέφθη νά ἐφαρμόση τό σύστημα τῶν Ἐνετῶν, οἱ ὁποῖοι πρός διατήρησιν καί ὑπεράσπισιν τῶν ἐν Ἑλλάδι κτήσεών των, ἐμίσθωναν μεταξύ τῶν Ἑλλήνων, φρουράς ἐκ μαχητῶν εἰς τάς ὁποίας ἀνέθετον τήν φύλαξιν τῆς χώρας. Ἔτσι ἐσκέφθη καί αὐτή νά ἀναθέση κατά περιοχάς τήν εὐθύνην παρακολουθήσεως τῶν κατοίκων καί τῆς τηρήσεως τῆς τάξεως, εἰς πρόσωπα ἐκ τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου, τά ὁποῖα εἶχον κάποιαν ἐπιρροήν εἰς τούς κατοίκους. Ἐπέτρεψε εἰς τά πρόσωπα αὐτά, διά τήν ἄσκησιν τῆς ἐκχωρουμένης ἐξουσίας, νά διατηροῦν ἔνοπλον τμῆμα ἀνδρῶν καί νά ἐπιβάλουν κάποιαν φορολογίαν εἰς τούς κατοίκους διά τήν συντήρησίν των. Κατέστησε ὅμως τά πρόσωπα αὐτά ὑπεύθυνα διά, τήν δίωξιν τῶν ληστῶν, κλεπτῶν, τήν ἐξασφάλισιν τῶν διαβάσεων, ὡς καί διά πᾶσαν ὕποπτον κίνησιν ἤ ἀναταραχήν στρεφομένην κατά τῆς ἰδικῆς της ἀσφαλείας. Οὕτω ἐκ τῆς ἀνάγκης αὐτῆς ἐδημιουργήθησαν τά ἁρματολίκια, οἱ ἁρματολοί καί ἄλλοι ὑπο-

ΑΡΧΕΙΟ

μίσθιοί της ὁπλαρχηγοί. Οἱ τελευταῖοι μάλιστα ἐλάμβανον ἐκτός τῶν δικαιωμάτων ἐκ τῆς φορολογίας καί χρηματικόν ποσόν, κατά μήνα, ὡς μισθόν διά νά ἀνταποκρίνονται πληρέστερα εἰς τά καθήκοντα τῆς ἀσφαλείας τοῦ τουρκικοῦ βασιλείου. Ὅσοι ἐκ τῶν ἀρματολῶν αὐτῶν συνέπεσε νά ζοῦν κατά τάς παραμονάς καί τήν ἔναρξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 προσεχώρησαν εἰς αὐτήν μέ τά ἔνοπλα τμήματά των καί συνετέλεσαν εἰς τήν δημιουργίαν πυρήνων ἐμπείρων μαχητῶν γύρω ἀπό τούς ὁποίους σύντομα συνεσπειρώθη ὁ ἐπαναστατήσας ὑπόδουλος ἑλληνικός λαός. Εἰς τήν ἐπαρχίαν τῆς Ἄρτης κυρίως δύο ἦσαν τά ἀρματολίκια τά ὁποῖα ἀνεγνώρισεν ἡ τουρκική ἐξουσία. Τοῦ Ραδοβυζίου καί τῶν Τζουμέρκων, τῶν ὁποίων τελευταίων ἕδρα ἦτο ἡ Χώσεψη (Κυψέλη) καί τό Βουργαρέλι, ἀρματολός δέ αὐτῶν κατά τό ἔτος 1750 παρουσιάζεται ὁ Δημήτριος Κουτελίδας ἤ Χωσεψίτης. Τήν ἰδίαν ἐποχήν ἀρματολός τῶν Ἀγράφων ἦτο ὁ Γερο - Γιάννης Μπουκοβάλας ὅστις ἐβοήθησε τόν ληστήν Γιώργιον Καλαντζῆν νά ἐκδιώξη τόν Δημήτριον Κουτελίδαν ἤ Χωσεψίτην, νά καταλάβη τά Τζουμέρκα καί νά ἀναγνωρισθῆ ἀπό τούς Τούρκους ἀρματολός των. Ὅταν ὁ Καλαντζῆς, καρπούμενος τά Τζουμέρκα, ἐδυνάμωσε, ἐπροχώρησε καί κατέλαβε τήν περιφέρειαν Ραδοβυζίου ἀπομακρύνας ἐκεῖθεν τούς διαφόρους ὁπλαρχηγούς του. Τάς δύο αὐτάς περιφερείας διετήρησε, ὁ Καλαντζῆς, μέχρι τοῦ 1770 ὅτε ἐπιστρέφων κατά τόν ἴδιον χρόνον, ἀπό μίαν ἐκστρατείαν, πρός ἐκδίωξιν Τούρκων ἐξ Ἀκαρνανίας, ἐπιδρομέων πρός λεηλασίαν τῆς περιοχῆς τοῦ Ραδοβυζίου, εἰς τινά θέσιν παρά τό χωριό Βελεντζικό ἐφονεύθη παράτινος ἐνεδρεύοντος Τούρκου. Τόν Καλατζῆν, μέ τήν ὑποστήριξιν ἄλλων ἀρματολῶν τῶν γειτονικῶν πρός τήν Θεσσαλίαν περιφερειῶν, διεδέχθη εἰς τά δύο ὀρεινά τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης ἀρματολίκια ὁ Γέρο - Καστανᾶς καί τοῦτον θανόντα εἰς σύντομον χρόνον, ἐκ χρονίας ἀσθενείας εἰς τήν Πρέβεζαν, εἰς τό ἀρματολίκι τῶν Τζουμέρκων ὁ υἱός του Γεώργιος εἰς δέ τοῦ Ραδοβυζίου ὁ ἕτερος υἱός του Ἀθανάσιος. Κατά τό 1796, ὁ Γεώργιος Καστανᾶς ἀσθενήσας ἐξ ὀξυτάτης ποδαλγίας καί ἐγκατασταθεῖς μονίμως εἰς Πρέβεζαν, παρεχώρησε τήν ὁπλαρχηγίαν τῶν Τζουμέρκων εἰς τόν νυμφευθέντα τήν ἀδελφήν του Ἀνθήν, Ἀσπροποταμίτην Κωνσταντῖνον Πουλήν. Ταυτοχρόνως καί ὁ ἀδελφός του Ἀθανάσιος, παρεχώρησε τό ἀρματολίκι Ραδοβυζίου εἰς τόν ἐξ ἄλλης ἀδελφῆς του ἀνεψιόν του Ἰωάννης Μανώλην.

Ὁ Κων. Πουλῆς εἶχε διατελέσει πρωτοπαλήκαρο τοῦ ἀρματολοῦ Γέρο - Κοντογιάννη καί αὐτοῦ καί τῶν υἱῶν του εἶχε τήν ὑποστήριξιν διά τήν διατήρησιν τοῦ ἀρματολικίου τῶν Τζουμέρκων συνεχῶς ἐπί πολλά χρόνια. Ὅταν δέ ὁ Ἀλῆ Πασάς κατά τό 1788 κατέλαβε τά

Ἰωάννινα καί ἐν συνεχεία τήν Ἤπειρον κ.λπ., ὁ Κωνστ. Πουλῆς, ὡς ἀρματολός διά νά ἔχη τήν ὑποστήριξιν, τόν ἐπλησίασε καί ἔγινε ἔκτοτε τυφλόν ὄργανον τοῦ σατράπου κατά προτροπήν δέ αὐτοῦ ἐδολοφόνησε τόν ἀνεψιόν του (ἐκ τῆς γυναικός του) Ἰωάννην Μανώλην ἀρματολόν Ραδοβυζίου καί κατέλαβε καί αὐτοῦ τήν περιφέρειαν. Λόγω τῶν στενῶν δεσμῶν του μέ τόν Ἀλῆ, ἠκολούθησε τήν ἐκστρατείαν τοῦ τελευταίου κατά τῶν ἀποσυρθέντων εἰς τήν Μονήν τοῦ Σέλτσου, Σουλιωτῶν καί τόν ἐβοήθησε εἰς τόν χαλασμόν των, τόν Ἀπρίλιον 1804. Ἐπειδή ὅμως κατά τό τέλος τῆς μάχης, διευκόλυνε, τήν διαφυγήν τῆς ὁμάδας τοῦ Κίτσου Μπότσαρη, ὁ Ἀλῆ Πασάς τόν καθήρεσε ἀπό ἀρματολόν καί τότε ὁ Πουλῆς μετέβη εἰς Θεσσαλίαν καί κατώρθωσε νά προσληφθῆ εἰς τήν ὑπηρεσίαν τοῦ Βελῆ Πασᾶ υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ. Τότε τό μεγαλύτερον τμῆμα τοῦ Ραδοβυζίου, παρεχωρήθη εἰς τόν Γῶγον Μπακόλαν, μικρόν δέ τμῆμα ἐξ αὐτοῦ εἰς τόν Ἀθανάσιον Γ. Καστανᾶν, προκάτοχον τοῦ τμήματος αὐτοῦ καί θεῖον τοῦ Ἰωάν. Μανώλη. Τό ἀρματολίκι τῶν Τζουμέρκων παρεχωρήθη κατά τήν ἰδίαν ἐποχήν εἰς τόν Κουτελίδαν (Νικόλαον κατά τήν παράδοσιν) υἱόν τοῦ Δημητρίου Χωσεψίτη - Κουτελίδα παλαιοῦ ὁπλαρχηγοῦ των. Ἡ οἰκογένεια Κουτελίδα ἀπομακρυνθεῖσα ἀναγκαστικῶς παρά τοῦ ληστάρχου Καλαντζῆ παρέμεινε ἐπί μακρόν χρόνον εἰς τήν Σκουληκαριάν καί τόν Βάλτον[1].

Γνωστά παιδιά τοῦ Νικολάου Κουτελίδα ἦσαν οἱ δύο ὁπλαρχηγοί τῆς Ἐπαναστάσεως, Μῆτρος καί Γιαννάκης (γεννηθεῖς τό 1784) καί δύο θυγατέρες, ἡ μία ὑπανδρευθεῖσα τόν Δημήτριον Κυρτσιάν κατόπιν ἱερέα ἐκ Θεοδωριάνων καί ἡ ἄλλη τόν Γιακουβάκην Στουρνάρην ἐξάδελφον τοῦ ἀρματολοῦ Ἀσπροποτάμου Νικολάου Στουρνάρη.

Τά παιδιά τοῦ Νικολάου Κουτελίδα κατά τήν πιθανήν ἄποψιν τοῦ Νικολάου Τόσκα (ἴδε «Χώσεψη — συμβολή εἰς τήν λαογραφίαν μας — Ἀθῆναι 1864») ἐγεννήθησαν εἰς τήν Σκουληκαριάν κατά τήν περίοδον τῆς μακρᾶς ἐξορίας τῆς οἰκογενείας των. Τό 1812 ἀποθνήσκει ὁ ἀρματολός Κουτελίδας καί εἰς τό ἀρματολίκι τῶν Τζουμέρκων τόν διεδέχθη ὁ πρωτότοκος υἱός του Μῆτρος. Οὗτος εἶχε σύζυγον ἀδελφήν τοῦ Γώγου Μπακόλα ἐκ Σκουληκαριᾶς, ὁ δέ Γιαννάκης τήν Κωνσταντινιάν Οἰκονόμου τῆς οἰκογενείας Ἀναγνώστη Οἰκονόμου ἐκ τοῦ ἰδίου χωριοῦ τῆς Σκουληκαριᾶς.

Ἄλλη ἀδελφή τοῦ Γώγου Μπακόλα εἶχε ὑπανδρευθῆ τόν Στέργιον Νικ. Στουρνάρην. Μέ τό κύκλωμα αὐτό τῶν γάμων ἡ οἰκογένεια τῆς Χωσέψεως ἀπέκτησε ἰσχυρούς συγγενεῖς τόσον εἰς τό Ραδοβύζι δσον

1. Τό ἐπώνυμον Κουτελίδας τό πῆρε ἡ οἰκογένεια τοῦ Χωσεψίτη γιατί κάποιος ἐξ αὐτῶν εἶχε ἀτσάλινα χέρια πού ἔμοιαζαν μέ κουτάλα.

ΑΡΧΕΙΟ ΝΦΚ

καί εἰς τόν 'Ασπροπόταμον πού ἦτο τό ἀρματολίκι τῶν Στουρναραίων, καί ἔτσι κατά τούς χρόνους τῆς 'Επαναστάσεως παρουσιάζεται ἰσχυρός καί σημαίνων παράγων τοῦ ἀγῶνος. Δυναμωμένος τώρα ὡς ἀρματολός ὁ Μῆτρος Κουτελίδας, γενναῖος καί θερμός πατριώτης ὅπως ἦτο ἐξήπλωσε τήν ἐπιρροήν του, χρήσιμον κατά τάς παραμονάς τῆς 'Επαναστάσεως, εἰς ὅλα τά χωριά τῶν Τζουμέρκων. Εἶχε συμπαραστάτην, τόν νεώτερον ἀδελφόν του Γιαννάκην, γενναῖον καί σκληρόν πολεμιστήν. Κατά τό 1818 οἱ ἀδελφοί Κουτελίδα ἦσαν ἀπό τούς πρώτους πού ἐμυήθησαν εἰς τό μυστικόν τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας, ὅταν τοῦτο ἔφθασεν εἰς τόν Οἰκονόμον τῆς Μητροπόλεως "Αρτης, ἱερέα Μόστραν, ὅπως καί οἱ Γιάννης Μακρυγιάννης, Γῶγος Μπακόλας, Γεώργιος Τσαρακλῆς ἀρματολός Νέων καί Παλαιῶν Πιστιανῶν (Διστράτου) ὡς καί τῆς Μπρένιστας (Κορφοβουνίου). 'Εν συνεχεία τό μυστικόν ἐπληροφορήθησαν καί ἄλλοι τοπάρχαι τῶν Τζουμέρκων, ὅπως ὁ Δῆμος Λύτρας τῶν Πραμάντων, ὁ 'Αναγνώστης Κομπορρόζος τῶν Θεοδωριάνων, ὁ 'Αναγνώστου τοῦ Βουργαρελίου, οἱ Σπαῆδες τοῦ Τετρακώμου ὅπως καί τοῦ Ραδοβυζίου, ὁ Κόκκας τῆς Σουμεροῦς, Γιῶργος Κασσυβάκης, 'Αναγνώστης Λαβδαριᾶς καί 'Αθαν. Καστανᾶς τοῦ "Ανω Ραδοβυζίου, Κουτσιλαῖοι τοῦ Βελεντζικοῦ, 'Αναγνώστης Οἰκονόμου τῆς Σκουληκαριᾶς καί ἄλλοι. "Ολοι αὐτοί ἐφρόντιζον νά προμηθεύονται ὅπλα καί πολεμοφόδια κατά μέγα μέρος ἀπό τήν περιοχήν τῆς πόλεως "Αρτης: «'Αγοράζαμε μέ τρόπο ἅρματα — γράφει εἰς τά ἀπομνημονεύματά του ὁ 'Ι. Μακρυγιάννης — καί τά κρύβαμε ἐκεῖ ὁπούχαμε τό μπαρούτι καί εἰς τά ταβάνια τῶν σπιτιῶν μας· καί ἁρματώναμε τούς 'Επτανησιῶτες καί ἄλλους καί τούς δίναμε καί πολεμοφόδια καί τούς καπεταναίους ὅθεν ἔκανε χρείαν δίναμε καί τῶν ἰδίων καπεταναίων»[1].

"Ετσι ὅταν κατά τόν χειμῶνα τοῦ 1820 - 1821 ἐσημειώθησαν οἱ πρῶτες ἐξεγέρσεις εἰς τήν Πελοπόννησον, οἱ κάτοικοι τῶν Τζουμέρκων καί Ραδοβυζίου ἦσαν καί αὐτοί ἕτοιμοι ὅπως ἀποτινάξουν τόν ζυγόν ὑπό τόν ὁποῖον ἐστέναζον ἀπό τό 1449.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

1. Μακρυγιάννη, ἀπομνηνομεύματα, ἐπιμέλεια Γιάννη Βλαχογιάννη σελ. 19.

ΟΙ ΚΟΥΤΛΙΔΑΙΟΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΝ

ΑΡΧΕΙΟ
ΔΦΚ
ΑΡΧΕΙΟ

ΠΡΩΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἀπό τόν Δεκέμβριον τοῦ 1820 εἶχον σημειωθεῖ τοπικές ἐξεγέρσεις εἰς τήν Πελοπόννησον καί κρούσματα ἀνυπακοῆς τῶν ὑποδούλων πρός τήν τουρκικήν ἐξουσίαν. Τό μυστικόν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας δέν ἦτο πλέον μυστικόν καί τά κηρύγματα πού ἤρχοντο ἀπό τό ἐξωτερικόν καλοῦντα τούς ὑποδούλους εἰς ἐξέγερσιν ἔφθανον τώρα ἕως τίς τελευταῖες καλύβες των, ἐμψυχώνοντα καί ἑτοιμάζοντα αὐτούς διά τήν μεγάλην ἀπόφασιν. Ἡ συνεχιζομένη δέ ἀπό τοῦ Ἰουλίου 1820 πολιορκία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ὑπό τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων, τούς ἐνεθάρρυνε καί τούς ἔδιδε τήν εὐκαιρίαν νά πραγματοποιήσουν τό μεγάλο των τόλμημα. Ὑπό αὐτάς τάς συνθήκας ἡ Ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων δέν ἦτο δυνατόν νά κρατηθῆ ἄλλο.

Φεύγων ἀπό τά Ἰωάννινα μέ τήν οἰκογένειάν του ὁ Σκουληκαρίτης ὁπλαρχηγός Γεώργιος Καραϊσκάκης, ἀφοῦ ἐγκατέστησε αὐτήν εἰς τήν νῆσον Κάλαμον, αὐτός κατά τάς ἀρχάς τοῦ 1821, μετέβη εἰς τήν Λευκάδαν ὅπου εἶχον συγκεντρωθῆ ὁπλαρχηγοί καί προεστῶτες ἐκ διαφόρων περιφερειῶν τῆς Ἑλλάδος καί ἔλαβεν μέρος εἰς τήν ἐκεῖ γενομένην μεγάλην ἐκείνην σύσκεψιν.

Κατ' αὐτήν συνεζητήθη καί ἀποφασίσθη ἡ ἐξέγερσις, καθορίσθη δέ καί ἡ ἐπαρχία εἰς τήν ὁποίαν ἔπρεπε νά δράση κάθε ὁπλαρχηγός. Εἰς τόν Καραϊσκάκην ἀνετέθη τό ξεσήκωμα τῆς ἐπαρχίας Βονίτσης ἀλλ' ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ συνήντησε τήν ἀπροθυμίαν τῶν κατοίκων. Χωρίς νά ἀπογοητευθῆ, ἐπροχώρησε εἰς τήν Σκουληκαριάν ὅπου ἦτο τό χωριό του καί εἶχε ἐκεῖ τούς συγγενεῖς του. Συναντᾶται μέ τόν Γῶγον Μπακόλαν καί ἀμφότεροι μεταβαίνουν εἰς τήν Χώσεψη Τζουμέρκων καί εἰς τό σπίτι τῶν ἀδελφῶν Κουτελίδα τῶν ὁποίων ἡ γυναίκα τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Μήτρου Κουτελίδα ἦτο πρώτη ἐξαδέλφη τῆς μάνας του Ζωῆς. Συζητοῦν μαζί των τόν σκοπόν τῆς ἀφίξεώς των καί οἱ ἀδελφοί Μῆτρος καί Γιαννάκης, μεμυημένοι ἀπό καιρό στήν ὑπόθεσιν, ἐνθουσιάζονται. Γενναῖοι πολεμισταί τῆς ἐποχῆς καί ἀκραιφνεῖς πα-

τριῶται ἀρχίζουν νά συγκροτοῦν καί νά δυναμώνουν τό ἔνοπλον ἐκ Τζουμερκιωτῶν Σῶμα των, ἐνῶ ὁ Καραϊσκάκης προχωρεῖ διά τόν ἴδιον σκοπόν πρός τά δυτικά Τζουμέρκα καί φθάνει, ἐνθουσιάζων κατά τήν διαδρομήν τούς κατοίκους μέ τήν παρουσίαν του, μέχρι Πραμάντων καί Μελισσουργιῶν, γνωστά εἰς αὐτόν χωριά ἀπό τούς χρόνους τοῦ Κατσαντώνη.

Πρῶτος τόν ἀκολουθεῖ ὁ ἐκ Μελισσουργιῶν Ἰωάννης - Νάκος Κολιός (Ἀντζανῆς) καί ἔπειτα ὁ ἐκ Πραμάντων Κώστας Τραγουδάρας. Κατά τήν ἐπιστροφήν του διέρχεται ἀπό τά χωριά τῆς Τζούμας, ὅπου εἶχε συγγενεῖς ἀπό τή μάνα του τάς οἰκογενείας Μπαθέκα διά τήν στρατολόγησιν πολεμιστῶν καί ἀκολούθως ἐπανέρχεται εἰς τήν Χώσεψη. Κατά τάς ἀρχάς Μαΐου Κουτελιδαῖοι καί Καραϊσκάκης ἀκολουθούμενοι ἀπό ἐνόπλους Τζουμερκιῶτες φθάνουν εἰς τό Βουργαρέλι.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Καραϊσκάκης προχωρήσας εὑρίσκετο εἰς τά δυτικά Τζουμέρκα, κατά τόν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους ἐκείνου, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Κώστα Βελῆ (Στεργοπούλου) ὁ Γιαννάκης Κουτελίδας συναντᾶται εἰς τήν περιοχήν Ἀσπροποτάμου, μέ αὐτόν καί ἄλλους ὁπλαρχηγούς, καί ἀποφασίζουν τήν ἐπίσπευσιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Μετά τήν συνάντησιν αὐτήν ὁ Βελῆς εἰδοποίησεν τόν εἰς τήν Ἐπτάνησον εὑρισκόμενον Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσον νά ἐπανέλθει εἰς τά Ἄγραφα καί ὅταν ἐκεῖνος ἔφθασε, συναντήθησαν εἰς τήν Τατάρναν. Ἀκολούθως ὁ Βελῆς ἐπέστρεψε εἰς τό Κεράσοβον ὅπου ἐξέδωσε τήν ἀποφασισθεῖσαν μέ τόν Κουτελίδαν καί τούς ὁπλαρχηγούς προκήρυξιν.

«Ἀδελφοί,

Ἦλθεν ἡ ὥρα μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ νά ἐλευθερώσωμεν τήν πατρίδα ἀπό τήν τυραννίαν τήν τουρκικήν. Λοιπόν ἅμα λάβητε τό παρόν μου νά πάρητε τά ἅρματά σας καί ἐλθῆτε ὅπου σᾶς περιμένω ἐδῶ ἐντός τριῶν ἡμερῶν διότι ὁ καιρός δέν μᾶς περιμένει περισσότερον. Νά εἴμαστε ἕτοιμοι νά κάμωμεν τό χρέος μας εἰς τήν πατρίδα».

Κεράσοβον 10 Μαΐου 1881.
Ὁ ἀδελφός μας Κώστας Βελῆς

Περί τῆς ἀνωτέρω κινήσεως τοῦ Γιαννάκη Κουτελίδα ὁ Θεοδ. Α. Χαβελλᾶς γράφει: «Ὁ Κώστας Βελῆς εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος Στεργόπουλος ἐξ Αἰτωλίας φημιζόμενος διά τήν ἀνδρείαν του. Τοῦτον ὁ Ἀλῆ Πασάς προσέλαβε εἰς τήν ὑπηρεσίαν, τόν ἐτίμησε μέ τόν τίτλον τοῦ Βελῆ καί τόν ἐτοποθέτησε ὡς πρωτοπαλήκαρο τοῦ Βελῆ Γκέκα. Μετά τόν θάνατον αὐτοῦ ὁ Χουρσίτ διώρισε τοῦτον Βοϊβόδα Θεσσα-

λίας». Συνεχίζων ὁ Χαβελλᾶς γράφει: «Ὁ Κώστας Βελῆς ἀπέδρασε ἀπό τήν ὑπηρεσίαν εἰς Θεσσαλίαν καί συνεννοηθείς μέ τόν Ἰωάννην Κουτελίδαν, Κώσταν Στουρνάρην, Γρηγόρην Λιακατᾶν εἰς τήν περιοχήν Ἀσπροποτάμου ἐξέδωσε ἀκολούθως ἀπό τό Κεράσοβον τήν ἀπό 10ην Μαΐου 1821 ἐπαναστατικήν προκήρυξιν πρός τούς πληθυσμούς»[1]. Τάς πληροφορίας ὁ Χαβελλᾶς, φιλόλογος καί ἱστοριογράφος ἀπό τό Ἀγρίνιον ἔχει ἀπ' εὐθείας ἀπό τόν πατέρα του, ἀγωνιστήν τοῦ 1821 λαβόντα μέρος εἰς τάς μάχας Βραχωρίου, Πέτα, Τζουμέρκων, Μελισσουργιῶν, Αἰτωλικοῦ κ.λπ.

Ἀλλά καί πρό τοῦ Χαβελλᾶ, ὁ Μῆτσος Ἀντωνίου ἀπό τό 1862 βεβαιοῖ τάς ἀπό τοῦ Ἀπριλίου 1821 κινήσεις πρός ἐξέγερσιν τοῦ Γιαννάκη Κουτελίδα, μέ τόν Κώσταν Βελῆν καί ἄλλους καί τήν ἀπόφασιν τήν ὁποίαν ἔλαβον περί αὐτῆς. Γράφει ὁ Ἀντωνίου: «Ἐγκυμονούσης τότε τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Κώστας Βελῆς μεμυημένης τά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας... ἠναγκάσθη νά φύγη λάθρα μόνος ἐν καιρῷ νυκτός καί διευθυνθείς εἰς τόν Ἀσπροπόταμον συνεννοήθη μετά τῶν ἐκεῖ ὁπλαρχηγῶν Κώστα Σιαδήμα Γρηγορίου Λιακατᾶ, Γιαννάκη Κουτελούδα, κ.λπ. Ἐκεῖθεν εἰδοποίησε δι' ἀπεσταλμένου ἀνθρώπου τῆς ἐμπιστοσύνης του τόν ἐπιστήθιον φίλον Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσον ὅστις ὑπό τῶν Τούρκων καταδιωκόμενος εὑρίσκετο εἰς τήν Ἑπτάνησον καί ἦλθεν καί συνομίλησαν εἰς τήν γέφυραν τῆς Τατάρνας, ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκετο καί ὁ φίλος του Λάμπρος Κοσμᾶς Σουλιώτης μετά δέ ταῦτα ἀναχωρήσας ἔφθασε περί τάς ἀρχάς Μαΐου, εἰς τήν πατρίδα του, ὕψωσε τήν σημαίαν τοῦ σταυροῦ καί ἐξέδωσε προκήρυξιν»[2].

Ὅταν ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδροῦτσος ἐπέστρεψε ἐκ τῆς Ἑπτανήσου εἰς τά Ἄγραφα, ἐκτύπησε κατά τούς ἱστορικούς, τούς Τούρκους εἰς τήν Τατάρναν τόν Ἀπρίλιον 1821. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρου κειμένου τοῦ Ἀντωνίου προκύπτει ὅτι οἱ Κουτελιδαῖοι ἐκινήθησαν πολύ πρίν τοῦ Μαΐου, ἀφοῦ ὁ Βελῆς μετά τήν συνάντησίν του μέ τόν Κουτελίδαν, ἔγραψε στόν Ὀδυσσέα νά ἐπανέλθη ἀπό τήν Ἑπτάνησον, ὁπότε καί ἐκτύπησε τούς Τούρκους εἰς τήν γέρυφαν τῆς Τατάρνας.

Εἰς τό Βουργαρέλι ἐν τῷ μεταξύ εἶχον καταφθάσει καί ἄλλοι ὁπλαρχηγοί καί τοπάρχαι τῶν Τζουμέρκων καί Ραδοβυζίου, Ἀναγνώστου Βουργαρελίου, Ἀναγνώστης Κομπορρόζος Θεοδωριάννων, Σπαῆδες Μηγέρεως, Κοσσυβάκης Μπότσης (Μεγαλόχαρης) Μπακόλας ὡς καί τοῦ Ξηρομένου καί Βάλτου, Ἀνδρέας Ἴσκου, Ἰωάν-

---

1. Θεοδώρου Α. Χαβελλᾶ. Ἱστορία τῶν Αἰτωλῶν ἀπό τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1829. Ἀθῆναι 1883 τόμος Β' σελ. 66.

2. Μήτσου Ἀντωνίου, σύντομος βιογραφία τοῦ ἐξ Εὐρυτανίας καί Ἀγράφων ὁπλαρχηγοῦ Κώστα Βελῆ ἐκδ. 1862 σελ. 1 καί 2. Ἐπίσης, Διονυσίου Μιτάκη. Ἡ Μεγαλοσύνη τοῦ Καραϊσκάκη, ἀνάτυπον «Στερεά Ἑλλάς» περιοδικόν 1977.

νης Ράγκος, ὁ Σουλιώτης Ἀθαν. Κουτσονίκας καί ἄλλοι, μία δύναμις διακοσίων περίπου πολεμιστῶν.

Ἐκεῖ εἰς τό Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὑπό τάς εὐλογίας τοῦ ἡγουμένου Χριστοφόρου κηρύσσεται ἡ Ἐπανάστασις τῶν Τζουμέρκων καί Ραδοβυζίου, τήν 15ην Μαΐου 1821. Ἀφοῦ ὅλοι οἱ ὁπλαρχηγοί καί οἱ συγκεντρωθέντες πολεμισταί ἔδωσαν τήν ὑπόσχεσιν ὅτι θά πολεμήσουν διά τήν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος, τήν ἰδίαν ἡμέραν ἀνεχώρησαν διά τάς θέσεις τάς ὁποίας συνεφώνησαν νά καταλάβουν. Τήν ἰδίαν ἐποχήν ἡ ἐπανάστασις, εἰς τήν Ἀκαρνανίαν εἶχε πάρει διαστάσεις.

Οἱ ὁπλαρχηγοί κατώρθωσαν νά ἀπελευθερώσουν σύντομα ὅλην τήν ἐπαρχίαν πλήν τῶν τουρκικῶν φρουρῶν, Ζαπαντίου, Βραχωρίου καί τοῦ Κάστρου τῆς Ναυπάκτου, αἱ ὁποῖαι ἀνθίσταντο. Ὁ Χουρσίτ Πασάς, ἀρχιστράτηγος τῶν πολιορκούντων τόν Ἀλῆ Πασᾶ σουλτανικῶν στρατευμάτων ἀνησυχεῖ διά τήν ἐξάπλωσιν καί δυνάμωσιν τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τήν Ἀκαρνανίαν καί ἀποφασίζει νά ἀποσπάση στρατόν ἀπό τήν πολιορκίαν διά νά ἀνακουφίσει τάς ἀνθισταμένας φρουράς καί ἐπιτύχη τήν κατάπνιξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Μή διαθέτων ὅμως ἐπαρκεῖς δυνάμεις εἰς τήν περιοχήν τῶν Ἰωαννίνων διέταξε τόν εἰς Γλυκῆν ἐστρατοπεδευμένον Ἰσμαήλ Πασᾶν ὅπως βαδίσει διά τοῦ Μακρυνόρους πρός τήν Ἀκαρνανίαν.

Οἱ ὁπλαρχηγοί εἰς τό Βουργαρέλι πρίν ἀκόμη πληροφορηθοῦν τό σχέδιον καί τούς σκοπούς τοῦ Χουρσίτ, ἀντιλαμβάνονται ποῖαι θά ἦσαν αἱ ἐνέργειαί του καί ἀποφασίζουν ὅλοι νά καταλάβουν τάς διαβάσεις τοῦ Μακρυνόρους διά νά ἐμποδίσουν τήν διάβασιν τουρκικοῦ στρατοῦ καί ἔτσι νά ἐξασφαλίσουν τά κέρδη τῶν ἐπιτυχιῶν εἰς τήν Ἀκαρνανίαν. Πρός τοῦτο τμῆμα Τζουμερκιωτῶν ὑπό τούς Καραϊσκάκην, Μῆτρον καί Γιαννάκην Κουτελίδαν δυνάμεως ἕως 40 ἀνδρῶν ταχέως κατέρχεται εἰς τό Μακρυνόρος καί καταλαμβάνει μαζί μέ τόν ὁπλαρχηγόν τοῦ Κάτω Βάλτου Ἀνδρέαν Ἴσκον τήν χαμηλήν διάβασιν τοῦ Μακρυνόρους εἰς θέσιν «Γυφτοπήδημα», ἄνωθεν τῆς θέσεως «Κατσούλη» τῆς σημερινῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ. Ἐξ ἄλλου καί ὁ Γῶγος Μπακόλας τρέχει εἰς τήν Σκουληκαριάν ὅπου συγκροτεῖ τμῆμα 80 περίπου ἀνδρῶν καί κατέρχεται διά νά καταλάβη τήν ὑψηλοτέραν διάβασιν τοῦ Μακρυνόρους εἰς θέσιν «Λαγκάδος». Ὁ Ἰσμαήλ Πασάς φθάσας εἰς τήν Ἄρταν τήν 26ην Μαΐου, τήν μεθεπομένην, 28ης ἡγούμενος στρατοῦ 800 ἀνδρῶν προχωρεῖ νά περάσει τό Μακρυνόρος διά τῆς χαμηλῆς διαβάσεως τῆς Παληοκούλιας. Φθάσας δέ εἰς τό χωριό «Συκούλα», εἰς τήν ἀρχήν τῆς διαβάσεως καί παραλαβών τμῆμα ἐκ 200 ἀνδρῶν, ἀνέρχεται τήν διάβασιν ὡς ἐμπροσθοφυλακή τοῦ κυρίου σώματος. Εἰς τήν θέσιν «Γυφτοπήδημα» ἀπέχου-

σαν 6 - 7 χιλμ. ἀπό τήν «Συκούλαν» ἐδέχθη καταιγισμόν πυρῶν ἐκ μέρους τοῦ Ἀνδρέα Ἴσκου, Γεωργίου Καραϊσκάκη, Μήτρου καί Γιαννάκη Κουτελίδα. Μή δυνηθείς νά προχωρήση, ἐπέστρεψε εἰς τό Κομπόττι καί τήν ἐπομένην παραλαβών ὅλην τήν δύναμήν του, ἐπροχώρησε πάλιν διά τῆς ἰδίας διαβάσεως νά περάση τό Μακρυνόρος. Εἰς θέσιν ὅμως «Παληοκούλιας» ὑπεράνω τοῦ σημερινοῦ Μενιδίου, ἀπεκρούσθη πάλιν ἀπό τούς ἰδίους ὁπλαρχηγούς, Καραϊσκάκην, Κουτελιδαίους, Ἴσκον καί ἠναγκάσθη νά ἐπιστρέψη εἰς τό Κομπότι.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰσμαήλ Πασάς ἀπεκρούετο διά δευτέραν φοράν εἰς τήν θέσιν «Παληοκούλιας» ὁ Μπακόλας ἔφθανε καί κατελάμβανε τήν Λαγκάδαν ἀπ' ὅπου διέρχεται ἡ ὑψηλοτέρα διάβασις τοῦ Μακρυνόρους διά τήν Ἀκαρνανίαν. Ἐκεῖ ἔσπευσαν νά τόν συναντήσουν μετά τήν μάχην οἱ διάφοροι ὁπλαρχηγοί καί οἱ Κουτελιδαῖοι. Εἰς συμβούλιον τό ὁποῖον ἐπηκολούθησε καθορίσθηκαν οἱ θέσεις τάς ὁποίας ἕκαστον τμῆμα ἔπρεπε νά καταλάβη. Ὑπελόγισαν οἱ ὁπλαρχηγοί ὅτι ὁ Ἰσμαήλ δέν θά ἐγκαταλείψη τήν προσπάθειαν διαβάσεως τοῦ Μακρυνόρους καί ἐνισχυόμενος διά νέων δυνάμεων θά ἀπεπειρᾶτο πάλιν νά περάση. Πρίν ὅμως καταλάβουν τάς καθορισθεῖσας θέσεις καί ὁ Ἰσμαήλ ἐνισχυθῆ, ὁ Μῆτρος Κουτελίδας καί Γ. Καραϊσκάκης παραλαβόντες τό τμῆμα των ἐπλησίασαν τό Κομπότι καί μόλις ἔφθασαν τά πρῶτα σπίτια εἰς τήν περιοχήν Εὐαγγελίστρια, ἐπετέθηκαν κατά τῶν ἀκραίων τουρκικῶν φρουρῶν τοῦ Ἰσμαήλ. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ συμπλοκή ἐγενικεύθη καί ὅταν ἔφθασαν εἰς ἐνίσχυσιν τῶν φρουρῶν τουρκικά τμήματα ἀπό τό κέντρον τοῦ χωριοῦ, ἐξελίχθη εἰς πραγματικήν μάχην διαρκέσασαν ἐπί πολλάς ὥρας χωρίς ἀπώλειαν τινα διά τούς Ἕλληνας ἀλλά καί χωρίς ἀποτέλεσμα. Τό ἑλληνικόν τμῆμα ἐπέστρεψε εἰς τάς θέσεις του καί τήν 8ην Ἰουνίου ἐπανέλαβε τήν ἐπιχείρησιν. Ἐνθαρρυνθέντες δέ ἀπό τήν προηγουμένην ἀναίμακτον ἐπίθεσιν οἱ Καραϊσκάκης καί ὁ Μῆτρος Κουτελίδας ἐπροχώρησαν ἀρκετά ἐντός τοῦ χωριοῦ καί ἠνάγκασαν τούς Τούρκους νά κλεισθοῦν εἰς τό σπίτι τοῦ καπετάν Ἀναστασίου Χαβέλα. Ἡ μάχη αὐτή τῶν τεσσαράκοντα Τζουμερκιωτῶν ὑπό τούς Καραϊσκάκη καί Κουτελιδαίους διήρκεσεν ἐπί ἕξι ὥρας, ἐκατέρωθεν δέ ὑπῆρξαν νεκροί καί τραυματίαι. Κατά τήν ἀποχώρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ τμήματος, ὁ Καραϊσκάκης θέλων νά δείξη τήν περιφρόνησίν του πρός τούς Τούρκους, ἀνελθών ἐπί τινος λίθου ἐπέδειξε εἰς αὐτούς τά ὀπίσθιά του, ὁπότε Τοῦρκος κρυμμένος εἰς τινα θάμνον ἐπυροβόλησε καί τόν ἐτραυμάτησε εἰς τό σκέλος. Ἀμέσως ἔσπευσαν καί τοῦ ἐπέδεσεν τήν πληγήν ὁ Δημήτριος Σπαῆς, ὁ δέ Μῆτρος Κουτελίδας τόν παρέλαβε καί τόν συνώδευσε εἰς τό Λουτράκι Βονίτσης πρός θεραπείαν. Τό περιστατικόν τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ Καραϊσκάκη μνη-

μονεύει εἰς τά ἀπομνημονεύματά του ὁ Ἰωαν. Μακρυγιάννης.

«Τήν 30 Μαγιοῦ ὁ Καραϊσκάκης καί ὁ Γιαννάκης Κουτελίδας ἀφοῦ μάθαν τούς Τούρκους εἰς τό Κομπότι, πῆραν σαράντα Ἕλληνες καί πῆγαν καί πολέμησαν ἀρκετές ὧρες καί ὡς ὀλίγοι Ἕλληνες φύγαν χωρίς νά βλαφθῆ οὔτε τό 'να τό μέρος, οὔτε τ' ἄλλο. Τῆς 8 Γιουνίου ξαναπῆγαν πίσω εἰς τό Κομπότι ὁ Καραϊσκάκης καί ὁ Κουτελίδας μέ τούς ὀλίγους Ἕλληνες καί πολέμησαν ὡς ἕξι ὧρες καί σκοτώθηκαν κάμποσοι Τοῦρκοι καί πληγωθήκανε. Ἐπληγώθη καί ὁ Καραϊσκάκης εἰς τήν φύση περιπαίζοντας τούς Τούρκους τούς γύρισε τόν κ.... καί πληγώθη»[1].

Εἶναι προφανές ὅτι καί εἰς τάς δύο ἐπιθέσεις κατά τῶν Τούρκων τοῦ Κομποτίου ἔλαβον μέρος καί οἱ δύο ἀδελφοί Κουτελίδα, Μῆτρος καί Γιαννάκης. Ἀφοῦ ὁ Μῆτρος Κουτελίδας ἐτακτοποίησε τόν τραυματίαν Καραϊσκάκην εἰς τό Λουτράκι, τήν ἑπομένην γράφει τήν κάτωθι ἐπιστολήν πρός τόν Γιώργιον Βαρνακιώτην καί ταυτοχρόνως ἀναχωρεῖ ἐπιστρέφων εἰς τό Κομπότι.

«Τιμιώτατε ἀδελφέ Καπετάν Γεωργάκη «Βαρνακιώτη».

Εἰλικρινῶς ὁλοψύχως σέ ἀσπάζομαι. Ἐρωτῶ διά τήν ποθητήν μοι ὑγείαν της. Μάθε καί διά λόγου μου, θέλοντας ὁ Θεός, καλῶς ὑγιαίνω. Σήμερον ἤρθαμε εἰς Μπαλήμπεη καί μπαρκαριζόμαστε διά Κομπότι μαζί μέ τόν καπετάν Λάμπρο Σουλιώτη καί μέ τόν Σουλεϊμάν Μέτο καί μέ τόν κύρ Θεόδωρο Βλαχόπουλο. Σᾶς ἔγραφε καί ἐχθές ὁ καπετάν Λάμπρος καί ὁ Σουλεϊμάν Ἀγᾶς ὅπου νά ἔρθουν οἱ καπεταναραῖοι ἐκεῖ διά κουβέντα καί ἔχουν καί γράμματα ἀπό τούς καπεταναίους καί ἀγάδες ἀπό πέρα. Τώρα τελειώνοντας ἡ δουλειά τοῦ Ζαπαντίου, νά ἔρθητε μιά ὥρα ἀρχύτερα μαζί μέ τά ἀσκέρια καί νά μᾶς κάμετε κυβέρνησιν καί διά τζουμπχενέ, ὅτι ὁ κόσμος εἶν' ὁ ἴδιος. Ὅλοι οἱ δικοί μας. Ὅτι ἐγώ ἤρθα μαξούσης διά τζουμπχενέ καί ἐστείλαμε καί μέσα καί δέν μᾶς ἤρθεν ἀκόμη. Τώρα νά μᾶς γίνη ἡ κυβέρνησις ἀπό αὐτοῦ. Νά μᾶς καταφθάσετε καί νά μᾶς κάμης μιά κυβέρνησιν ἡ ἀφεντιά σου ἀπό αὐτοῦ καί διά ὕστερα, ὅπου νά μᾶς ἔρθη τόν κόντε. Ὅτι αὐτό τό ψωμί ἔπεσε τώρα. Ὅτι οἱ δικοί μας οἱ τόποι πέρα εἶναι ὁ κόσμος δίχως ψωμί καί προσπάθησε νά πάρης κοντά σου καί δυό κανόνια. Ὅτι ἡ ἀφεντιά σου κατά τό ξέρεις τί

1. Μακρυγιάννη, ἀπομνημονεύματα ἐπιμ. Βλαχογιάννη σελ. 27. 2 Ν. Φυσιντζίδου. Ἄγνωσται ἐπιστολαί ὁπλαρχηγῶν. Ἀλεξάνδρεια 1893.

ΑΡΧΕΙΟ ΑΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

χρειάζονται ὅπου νά ἔχωμε κοντά μας. Δέν εἶναι χρεία νά σέ ὁρμηνέψωμε. Ὅμως τά κανόνια χρειάζονται διά τήν Ἄρτα.

Μήν ἔχοντας ἄλλο, μένω. Καλές ἀντάμωσες.
1821 Ἰουνίου 9 Λουτράκι
Ὁ Μῆτρος Κουτελίδης
ἀδελφός σου
Θεόδωρος Βλαχόπουλος

Υ.Γ. Ὁ Καπετάν Λάμπρος Σουλιώτης εἰλικρινῶς σᾶς ἀσπάζεται. Καί ἐγώ ὁ Σουλεϊμάν Μέτος σέ χαιρετῶ καί σοῦ φιλῶ τά μάτια .

Τήν 18ην Ἰουνίου ἡμέραν καθ' ἥν ὁ Ἰσμαήλ ἡγούμενος τώρα στρατοῦ τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν, ἐπετέθη κατά τοῦ Γώγου Μπακόλα εἰς θέσιν «Ἁγία Παρασκευή» Λαγκάδος ἐπί τῆς ὑψηλοτέρας διαβάσεως τοῦ Μακρυνόρους οἱ Κουτελιδαῖοι ἔσπευσαν μαζί μέ τούς ἄλλους ὁπλαρχηγούς τοῦ Μακρυνόρους καί παρέσχον βοήθειαν εἰς αὐτόν. Ἡ ἀπόκρουσις τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἰσμαήλ ὑπό ὀλίγων τμημάτων τῶν ὁπλαρχηγῶν, ἦτο σημαντικόν κατόρθωμα τοῦ Μπακόλα καί τῶν συμπραξάντων κατά τήν μάχην Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν. Συνετέλεσε εἰς τήν ματαίωσιν τῶν σχεδίων τοῦ Χουρσίτ ὅπως πλημμυρίσει τήν Ἀκαρνανίαν διά στρατοῦ πρός κατάπνιξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ Ἰσμαήλ ἐπιστρέψας εἰς τό Κομπότι καί ἀνασυνταχθείς, μίαν τῶν ἑπομένων ἡμερῶν ἐπιχείρησε νά διέλθη διά τῆς ἀκόμη ὑψηλοτέρας διαβάσεως «Ἀφτί» Φλωριάδος φυλασσομένης ὑπό τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Ἰωαν. Ράγκου. Ἀλλά καί ἐκεῖ ἔτρεξαν οἱ ἀνωτέρω ὁπλαρχηγοί, Ραδοβυζίου, Βάλτου καί Τζουμέρκων καί ἀνέτρεψαν τήν προσπάθειάν του. Ἀπό τό Μακρυνόρος ὁ Μῆτρος Κουτελίδας, ὡς ὁπλαρχηγός - καπετάνιος Τζουμέρκων ἀλληλογραφεῖ μέ τούς ἄλλους ὁπλαρχηγούς τῆς Ἀκαρνανίας ὡς καί μέ τόν φροντιστήν τοῦ στρατοπέδου Ἀκαρνανίας. Τάς ἀπαντήσεις ἐκείνων μεταφέρομεν κατωτέρω.

«Τοῖς γενναίοις στρατηγοῖς καπετάν Γεωργάκη Βαρνακιώτη, καπετάν Γόγω, καπετάν Ἀνδρέα Ἴσκον, καπετάν Λάμπρον Σουλιώτη καί καπετάν Μήτρον Κουτελίδα.

Εὐτυχῶς
εἰς Μακρυνόρον

Γεναιότατοι ἀδελφοί καπεταναῖοι σᾶς ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς.
Τῆ 24 Ἰουνίου 1821 Ζαπάντι

Ἐλάβομεν τό τίμιον γράμμα σας μέ τόν συνάδελφόν μας κύρ Ἀναγνώστην, ὁ ὁποῖος ἐπληροφόρησε καί στοματικά τά δέοντα καί ἐ-

χετε δίκαιον εἰς τά ὅσα γράφετε, ἐπειδή ὅμως καί οἱ Ζαπαντιῶτες ἀκόμη δέν ἐκπροσκύνησαν ἀλλά στέκονται εἰς τήν ἰδίαν σκληράν ἀπόφασίν τους νά δώσωσι κακόν τέλος μέ τόν παντελῆ ἀφανισμόν τους, ὁμιλήσαμεν ὅλοι συμφώνως εὑρίσκοντες τό εὔλογον νά κάμωμεν ὡς ἀκολούθως διά νά ἠμπορέσωμεν ὄχι μόνον νά ἀπαντήσωμεν τό κακόν κίνημα τῶν ἐχθρῶν, ἀλλά νά προχωρήσωμεν καί εἰς τά ἔμπροσθεν διά νά φθάσωμεν εἰς τό ποθούμενον θεία δυνάμει.

Ὁ καπετάν Ἀλέξης Βλαχόπουλος μέ ὅλον τόν ναχιγιέ βλοχοῦ νά μείνει ἐδῶ εἰς τό Ζαπάντι νά ἔχει πολιορκημένους τούτους τούς ἀχρείους Ζεπανιώτας ἕως νά λάβουσι τό ποθούμενον καθώς ἐντός ὀλίγου ἐλπίζομεν, διά τήν χρειαζομένην δύναμιν ὁποῦ αὐτοῦ εἶναι ἀνάγκη νά ἔλθουν οἱ ἄνθρωποι τοῦ καπετάν Μακρῆ μέ ὅλους τούς Ζυγιώτας μέ ἀριθμόν 500 πεντακόσιοι ἀπό τόν Βλυχόν ὁ ἀδελφός τοῦ καπετάν Ἀλέξη καί ὁ Γιαννάκης Στάϊκου μέ ἑκατόν πενῆντα, ἀπό τό Ξηρόμερον ὁ κύρ Πάνος Γαλάνης ὁμοῦ μέ τούς λοιπούς προεστούς μέ ὅσους ραγιάδες ἀπέμειναν, ἀπό τούς τρεῖς τούτους ναχιγιέδες νά μείνουν βεκίλυδες μέ τήν δύναμιν τῶν καπεταναίων διά νά μᾶς στείλωσι σιτάρι καί σφαχτά αὐτοῦ ὅσα κάμνουν χρεία διά μουτετζιόν ἀπό τούς τέσσαρες ναχιγιέδες, ἐκτός τῆς Βόνιτσας νά συναχθοῦν 70 χιλιάδες γρ. καί αὐτά μέ τήν δύναμιν τῶν καπεταναίων τά ὁποῖα νά μετρηθοῦν τοῦ Ρήγα διά νά ξεπληρώση τά δύο κάρικα καί ὁ ἴδιος νά ἐμβάζει μουτετζιόν ὅσων καί ὅπου κάμει χρείαν διά νά ἔχωμεν καί ταῖς πλάταις δυναταῖς ἐστείλαμεν καί τῶν ἀποῦ - Κουρίτων νά ἔλθουν ἐδῶ νά βάλωμεν καί μέ αὐτούς ἕνα καράρι καί οὕτως ἀφόβως νά κινηθῶμεν μέ τήν δύναμιν τοῦ ἀκαταμαχήτου ὅπλου, διά τοῦτο καί ἐμποδίσθη ὁ ἀδελφός μας κύρ Ἀναγνώστης ἕως αὔριον βράδυ, αὐτά εὑρήκαμεν εὔλογα ἀδελφοί καί ἀπεφασίσαμεν διαφορετικά δέν ἠμπορέσαμεν νά κάμωμεν μήτε καί ἐγίνουνταν καί μένομεν εἰς τήν ἀγάπην σας· ἐχθές σᾶς ἦλθον δύο φορτώματα μουτετζιόν ἀπό Μεσολόγγι καί κρασί καί ρακί, ἐγράψαμεν καί τοῦ καπετάν Νικόλα νά δώση τοῦ Ζιώτη τετρακοσίας ὀκάδας μπαρούτι καί ἀφοῦ τήν λάβει σᾶς τή στέλνομε, βόλια σᾶς στέλνομεν ἀπό τό Μεσολόγγι ὅπου εἶναι ἕτοιμα, καλούπια εἰς τό χύσιμο τοῦ μολυβιοῦ σᾶς φέρει ὁ κύρ Ἀναγνώστης καί ἡμεῖς μέ ὅλο τό ἄνωθεν ἰμτάτι εἰς πέντε ἡμέρες ἢ ἕξι εἴμεθα αὐτοῦ διά καμίαν ἐναντίαν χρείαν (ὃ μή γένοιτο). Ἰδού στέλλομεν ἕναν σορνιζήν νά στέκεται αὐτοῦ πάντα ἕτοιμος νά μᾶς φέρει τήν εἴδησιν μέ ταχύτητα, τά τέσσαρα κουμάνια καράβια Ἰγκλέζικα ὁποῦ ἐμπουκάρισαν εἰς Ναύπακτον, ἐπῆραν τά τουρκικά καράβια ὁποῦ ἦταν ἀραμένα εἰς τό κάστρον καί τά ἀπέρασαν διά Μάλτα ὡς ἠκούσαμεν διά στόματος, τά δέ ρωμαΐϊκα ὁποῦ εἶχαν φύγει πρωτύτερα ἐμάθαμεν ὅτι εἰς τήν Ὕδραν ἐπαιδεύθηκαν αὐστηρῶς ἀπό τούς

μεγαλυτέρους καί οὕτως ἐξεκίνησαν ἄλλα δεκατέσσαρα μεγαλύτερα καί ἔρχονται μέ δύναμιν περισσοτέραν τῶν πρώτων καί μέμνομεν.

Οἱ ἀδελφοί σας
Πάνος Γαλάνης, Ἀλέξης Βλαχόπουλος, Δημήτριος Μακρῆς, Γεωργάκης Βαλτιότης, Ἀναστάσης Τσιμπουράκης, Χρηστάκης Στάϊκος, Τάτσης Μαγγίνας[1].

Τοῖς φιλυγενεστάτοις καί γενναῖοις Γεωργάκη Βαρνακιώτη, Γόγω Μπακόλα, Λάμπρου Σουλιώτη, Ἀνδρέα Ἴσκου, Μήτρου Κουτελίδα, Κωνσταντίνου Ράγκου, Θεοδωράκη Γρίβα καί λοιποῖς στρατιώταις καί ἀδελφοῖς.

Εἰς Μακρύ ὄρος
Μεσολόγγι τη 25 Ἰουνίου 1821

«Ἀπό τό ἀδελφικόν γρᾶμμα σας πρός τούς εἰς Βραχώρι καί λοιπούς, (χωρίς ἔτος ὅμως) ὁποῦ μοί ἐστάλθη, εἶδον τά τρία δίκαια ζητήματά σας καί δέν ἔλλειψα ἀπό τό νά τούς γράψω κ' ἐγώ τά δέοντα, διά νά προσπαθήσουν μέ ἀκούραστον καί μεγάλην ἐπιμέλειαν νά σᾶς προφθάσουν ὅσον τάχιστα μέ γεννήματα, προχθές σᾶς ἔγραψα, σᾶς ἔστειλα καί ἓν φόρτωμα μπαρούτι ὀκαδ. 85, 1/2, δύο φορτώμ. βόλια ὀκαδ. 132, πετζιά 5 καί χαρτί 4 ρέσμια, μέ κάτι ζῶα ἰδικά σας, ὅπου εἴχετε στείλη, σήμερον πάλιν σᾶς στέλλω βαρέλ. μπαρούτι 63 καί 7 1/2 φορτώματα μολύβι εἰς 38 σακοῦλες ἤτοι ὀκάδες 660 καί ἐπειδή ἐδῶ ζῶα δέν ἦτον διά τό ὀγρήγωρον τά ἐφόρτωσα εἰς καΐκι μέσον Ἀνατολικοῦ καί ἔγραψα τούς ἐκεῖ νά σᾶς τά ἐξαποστείλουν ἀνεμποδίστως συνοδευμένα μέ τούς δύο ἀνθρώπους σας, Γιάννη Ἀνδραχᾶ καί Δημήτριον ἀπό Κυχρινιᾶ τούς ὁποίους μέ τούς ἔστειλε ἀπό Βραχώρι ὁ ἀδελφός Ἀναγνώστης Καραγιάννης· μπαρούτι δέν εἶχα ἄλλην ἐδῶ, ὅθεν ἐδιώρισε τούς ἄρχοντας εἰς Βραχώρι, διά νά στείλουν ἄξιον ἄνθρωπον εἰς Δραγαμέστο νά πάρη ἀπό τό καράβι 6 φορτώματα καί νά σᾶς τά προφθάση μίαν ὥραν ἀρχήτερα λάβετε ἀκόμη ἀπό τούς ρηθέντας ἀνθρώπους σας καί ἄλλα τέσσαρα ρέσμια χαρτί καί μέ γενναίαν ἀπόφασιν καί ἑλληνικήν ψυχήν ἀπαντήσατε τάς προσωρινάς δυσκολίας, καί ἐλλείψεις διά νά δίδητε καί εἰς τούς μικροτέρους παράδειγμα καλόν, τό γένος μας εἶναι πτωχόν, καί μ' ὅλον τοῦτο ἀγάλια - ἀγάλια ὅλα τά οἰκονομά, οἱ Ρουμελιῶτες τό ἀπέδειξαν ἐμπράκτως, ὅτι εἶναι ἄνδρες καί ἀνδρεῖοι καί μέ χαρακτήρα, πολεμοῦν, καί ἐξακολουθοῦν ἐξ ἰδίων τους τόν πόλεμον, χωρίς νά ἔλαβον βοήθειαν ὡς οἱ ἄνανδροι καί γυναικάδες Μωραΐται εἰς αὐ-

1. Ν. Φυσεντζίδου, Αὐτόγραφοι ἐπιστολαί ὁπλαρχηγῶν, Ἀλεξάνδρεια 1893, σελ. 173.

τό θέλουν θαυμάση καί οί πρίγκυπες ὅταν εἰδοῦν αὐτόπτως τά πράγματα τῆς Ρούμελης καί τούς ἀνδρείους πολέμους σας. Ἐγώ ἀφοῦ τούς ἔγραψα καί ἔστειλα καί ἀνθρώπους ἀρκετούς, εἰς προσκύνησίν των (ἐπειδή καί μόνος μου ἐστάθη ἀδύνατον νά ἠμπορέσω νά ὑπάγω) σήμερον πάλιν τούς ξαναγράφω τά ἴδια, διά νά φανῆ ὅσον τό ὀγληγορώτερον ἕνας ἀπό αὐτούς ἐδῶ, διότι ἦλθον δύο, ὁ ἀδελφός τοῦ Ὑψηλάντη καί ὁ πρίγκηψ Κατακουζινός, τούς γράφω νά προστάξουν τόν ἑλληνικόν στόλον διά νά προφθάση εἰς τά νερά Πρεβέζης, διότι τό γένος κινδυνεύει καί ἄλλα πάμπολα, ὥστε σταθῆτε ἥσυχοι καί γενναῖοι διότι εἰς δέκα ἡμέρες τό πολύ θά εἰδοῦμε πολλάς καί μεγάλας μεταβολάς καλάς εἰς τήν πατρίδα μας καί συντάξετε διά νά μή μέ ἐντροπχιάσητε κι ἐμένα καί τήν πατρίδα, διά τούς ὅσους ἐπαίνους σᾶς ἔκαμα εἰς αὐτούς μέ τά γράμματά μου, αὔριον - μεθαύριον ὅταν σᾶς παρρησιασθῆ ἕνας ἀπ' αὐτούς καί σᾶς εὕρη ὅλους ἄνδρας καί Ἕλληνας καί ὄχι ὡσάν τούς ἀνάνδρους, καί κακορίζικους Μωραΐτας ὁποῦ τούς κυνηγοῦν οἱ Τοῦρκοι ἀπό βουνόν εἰς βουνόν, ὡσάν τά πρόβατα· πρό ἡμερῶν ἐμβῆκε ὁ Ἡσούφ Πασάς εἰς τό Λάλλα καί προχθές ἐπῆρε ὅλους τούς Λαλέους, μέ τά γυναικόπαιδα, καί μέ ὅλα τους τά καλαμπαλίκια ἔσκησε τό Μωραΐτικον οὐρδί ὁποῦ ἐσυνίστατο ἀπό ὀκτώ χιλιάδες καί ἦλθεν ἕως Πάτραν μέ ὅλες ταῖς φαμιλίαις ἀφοῦ ἐκατέσφαξε καί ἐκατεσκλάβωσε ἀπό τούς ἀνάνδρους Μωραΐτας ἓν πλῆθος, ἰδέτε τί ἐντροπή φέρει εἰς τό γένος μας ὁποῦ οἱ Ἑβραῖοι βέβαια ἂν ἦτον ἁρματωμένοι ἤθελον κάμει νίκας καί περισσότερον ἀπ' αὐτούς, γράφετέ μου συχνάκις τά τρέχοντα διά νά δίδω καί παρέκει εἰδήσεις καί μένω ὁ ἀδελφός σας.

Ἤβος Ρήγας

N.B. Δύο μόνο καδέρνα χαρτί σᾶς στέλλω κατά τό παρόν καί αὔριον σᾶς προφθάνω καί μέ περισσότερον. Ἐγχειρίσατε καί τήν ἔσωθεν παρακαλῶ τόν καπετάν Γεωργάκη Βαρνακιώτη»[1].

Ἀκολούθως τό τμῆμα Τζουμερκιωτῶν ὑπό τούς Κουτελιδαίους μετεκινήθη εἰς τό Πέτα ὅπου τούς ἀνέμενε πρόσκλησις τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ὅπως μεταβοῦν εἰς τήν Πλάκαν καί τόν ἐνισχύσουν εἰς τήν ἐκδίωξιν τῆς ἐκεῖ τουρκικῆς φρουρᾶς. Ἀπό τοῦ Μαΐου ἀκόμη, περιεφέροντο εἰς τά δυτικά Τζουμέρκα, ἀπό Πλάκας μέχρι Καλαρρυτῶν καί Συρράκου, οἱ Σουλιῶται ὁπλαρχηγοί Μᾶρκος Μπότσαρης, Κίτσος Τζαβέλας, Λάμπρος Στάθης, Δράκος καί ἄλλοι Σουλιῶται, ὡς καί μερικοί Ἀλβανοί ἐκ τῶν φίλων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, προσπαθοῦντες νά ξεσηκώσουν τούς πληθυσμούς τῶν χωριῶν αὐτῶν εἰς τά

1. Ν. Φυσεντζίδου ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 75.

ΚΕΝΤΡΟ ΑΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

νῶτα τοῦ Χουρσίτ.

Πράγματι κατά τό τέλος Ἰουνίου 1821 οἱ Κοτελιδαῖοι μέ τούς Τζουμερκιώτας εὑρίσκοντο εἰς Πλάκαν, ὅπου προσκληθέντες ὑπό τοῦ ἰδίου Μπότσαρη ἔφθασαν καί οἱ Ἰωάννης Ράγκος, Ἀνδρέας Ἴσκος, Γιάννης Μπαλωμένος ἀπό τό Σύντεκνο, Ἰωάννης Φαρμάκης, ὁπλαρχηγός Βάλτου καί Ξηρομέρου καί ἄλλοι.

Ὁ Χουρσίτ Πασάς ἀνησυχήσας ἀπό τάς κινήσεις αὐτάς ἀλλά καί ἀπό τάς ἀποτυχίας τάς ὁποίας εἶχεν ὁ στρατός του εἰς τό Μακρυνόρος ἐγκατέστησε εἰς τήν Ἄρταν μόνιμον φρουράν ὑπό τόν Ἰσμαήλ διά νά συγκρατήση τούς Σουλιώτας μακράν τοῦ στρατοπέδου του, εἰς δέ τήν Πλάκαν ἐτοποθέτησε τόν Ἀλβανόν ἀξιωματικόν Βακούτ Γαρδίκην μέ ἀρκετήν δύναμιν στρατοῦ διά νά ἐμποδίση τό πέρασμα τῶν ἐπαναστατῶν πρός τήν περιοχήν τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπί πλέον, ἀπέστειλε ἄλλην δύναμιν στρατοῦ ἐκ τριακοσίων ἀνδρῶν ὑπό τόν Ἰμβραήμ Πρεμέτη νά καταλάβη τά χωριά, Καλαρρύτες, Συρράκου, Κράψη καί Γότιστα διά νά κρατῆ ἐλευθέραν τήν πρός Θεσσαλίαν διάβασιν ἀλλά καί νά παρακολουθῆ τάς κινήσεις τῶν κατοίκων.

Ἐφοβεῖτο ὁ Χουρσίτ ἐξέγερσιν τῶν κατοίκων τῶν δυτικῶν Τζουμέρκων καί ἤθελε διά τῶν φρουρῶν αὐτῶν νά ἀποθαρρύνη τούς Σουλιώτας ὁπλαρχηγούς οἱ ὁποῖοι ἐκινοῦντο καί πρωτοστατοῦσαν δι' αὐτήν καί νά φοβήσει τούς κατοίκους ὅπως τούς ἀκολουθήσουν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Μπότσαρης εἶχε ἔλθει εἰς συνεννόησιν μέ τούς προύχοντας τῶν Καλαρρυτῶν, Γεώργιον Τουρτούρην, Γεώργιον Σταννήμερον, Πρωτοπαππᾶν Σγοῦρον, Ν. Γιαννίκου καί τοῦ Συρράκου μέ τόν ἰατρόν Ἰωάν. Κωλέττην, Ἰωάννην Ντουραμάνην, Κωνσταντῖνον Στεροδῆμον ὅπως προετοιμάσουν ψυχικά τούς κατοίκους διά τήν ἐξέγερσιν. Ὅταν κατά τό τρίτον δεκαήμερον τοῦ Ἰουνίου συνεκεντρώθησαν εἰς τήν περιοχήν τῆς Πλάκας ὅλοι οἱ προσκληθέντες ὑπό τοῦ Μπότσαρη ὁπλαρχηγοί, ἐπηκολούθησε συζήτησις κατά τήν ὁποία συνεφωνήθη τό ἀκόλουθον σχέδιον ἐπιχειρήσεως. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης, Γιαννάκης Κουτελίδας, Κωνστ. Ράγκος, Μπακόλας καί μερικά ἄλλα τμήματα Σουλιωτῶν θά ἐπετίθεντο κατά τῆς φρουρᾶς τῆς Πλάκας, τῆς ὁποίας ἡ ἀντίστασις δέν ἐφαίνετο νά τούς ἀπασχολήση καί πολύ. Στή συνέχεια ὁ Γιαννάκης Κουτελίδας, μέ ὁμάδα τοῦ τμήματος τῶν Τζουμερκιωτῶν καί ὁ Μπακόλας ἔπρεπε νά προχωρήσουν γιά νά καταλάβουν τά Κατσανοχώρια, ὁ δέ Μπότσαρης μέ τούς Σουλιώτας πού εἶχεν μαζί του, νά προχωρήσει εἰς τόν κάμπον τῶν Ἰωαννίνων διά νά εὑρεθῆ εἰς τά νῶτα τοῦ στρατοπέδου τοῦ Χουρσίτ.

Δεδομένου ὅτι, κατά τό σχέδιον, μαζί μέ τήν ἐπίθεσιν κατά τῆς Πλάκας, θά ἔπρεπε νά κηρυχθῆ καί ἡ ἐπανάστασις τῶν Συρράκου -

Καλαρρυτῶν, ἕτερον Σῶμα ὑπό τούς Μῆτρον Κουτελίδαν, Γιαννάκην Ράγκον, Μῆτρον Γώγου Μπακόλα, Γέρο - Γιάννη Μπαλωμένον ἀπό τό Σύντεκνον καί Νικόλαον Στουρνάρην ἀρματολόν 'Ασπροποτάμου, νά εὑρίσκεται καθ' ὁδόν πρός τά δύο αὐτά χωριά πρός παροχήν βοηθείας ἐφόσον θά προέκυπτε ἀνάγκη. Ἄλλως τήν ἐνίσχυσιν αὐτήν εἶχον ζητήσει καί οἱ κάτοικοι ὡς ὅρον τῆς ἐξεγέρσεώς των. Κατά τόν ὁρισθέντα χρόνον (τελευταίας ἡμέρας τοῦ 'Ιουνίου) τά ἑλληνικά τμήματα ἐπετέθησαν κατά τῆς φρουρᾶς τῆς Πλάκας καί ἠδυνήθησαν νά ἀπομακρύνουν ταχέως τοῦ Τοπάλ - Βακούτ Γαρδίκην πρός τό Καλέντζι δύο ὥρας μακράν αὐτῆς. Οἱ Ἕλληνες ἀφήσαντες φρουράν εἰς τήν Πλάκαν, οἱ μέν Γιαννάκης Κουτελίδας, Κώστας Ράγκος καί Γῶγος Μπακόλας ἐκινήθησαν πρός τά Κατσανοχώρια, ὁ δέ Μπότσαρης μέ τούς Σουλιώτας καί τούς 'Αλβανούς ἐπροχώρησε εἰς τό Καλέντζι κατευθυνόμενος πρός τόν κάμπον τῶν 'Ιωαννίνων. Δεδομένου δέ ὅτι εἰς τά Κατσανοχώρια οἱ Κουτελίδας, Ράγκος καί Μπακόλας, ὅπου ὁ ἐχθρός ἐνεφανίσθη ἐνισχυμένος εἰς δύναμην ἀπό διαφόρους τοπικάς φρουράς, ἀπεκρούσθησαν, ἠναγκάσθησαν οὗτοι νά ἐπιστρέψουν εἰς Πλάκαν. 'Εκ τοῦ λόγου δέ αὐτοῦ ἠναγκάσθη καί ὁ Μπότσαρης νά ἐπιστρέψει εἰς Πλάκαν ἀφοῦ οἱ ἀνωτέρω δέ τοῦ ἐξασφάλιζαν τά ἀριστερά πλευρά του ἀπό τά Κατσανοχώρια. Καθ ὅν χρόνον συνέβαιναν τά ἀνωτέρω γεγονότα, ὁ Κουτσάμπασης τοῦ Συρράκου (δήμαρχος) Κωνσταντῖνος Στεροδῆμος κηρύσσει τήν 6ην 'Ιουλίου 1821 τήν ἐπανάστασιν τοῦ χωριοῦ του, ἐνῶ ἀπό τό γειτονικόν χωριό Καλαρρύτες ἠκούοντο κραυγαί καί πυροβολισμοί τῶν ἐξεγερθέντων τήν ἰδίαν ὥραν καί ἐκεῖ κατοίκων.

Οἱ ἐπαναστατήσαντες κάτοικοι ἠνάγκασαν, τόν διοικητήν τῶν ἐκεῖ φρουρῶν 'Ιμβραήμ Πρεμέτην νά ἀπομακρυνθῆ μέ ὅλην τήν δύναμιν τῶν φρουρῶν τῶν δύο ἀνωτέρω χωριῶν. Μέ τήν ἔναρξην ἐπιθέσεως κατά τῆς Πλάκας ἐκινήθησαν πρός τά χωριά Καλαρρυτῶν - Συρράκου οἱ ὁπλαρχηγοί 'Ιωάννης Ράγκος, Μῆτρος Κουτελίδας, Μῆτρος Μπακόλας, Γιάννης Μπαλωμένος. Προηγεῖτο ὁ Γιάννης Ράγκος μέ δύναμην 30 ἀνδρῶν ὅστις ὅταν ἔφθανε εἰς χωριό Δουβίστιανα, ἀπέχον δύο ὥρας ἀπό τίς Καλαρρύτες ἐστοχάσθη νά προχωρήση, διά τῆς περιοχῆς γεφύρας Παπαστάθη, εἰς Κράψη καί ξεσηκώση τούς διαθέτοντας ἑκατόν ἐνόπλους ἄνδρας κατοίκους καί ἔτσι ἐνισχυμένος ἀνέλθη πρός τά χωριά τῶν Συρράκου - Καλαρρυτῶν. Κατά τάς ἡμέρας τῆς συμπλοκῆς τῆς Πλάκας, ὁμηροι, ἐκ τῶν κατοίκων τῶν ἀνωτέρω χωριῶν, τοῦ Χουρσίτ εἰς τά 'Ιωάννινα ἦσαν μεταξύ τῶν ἄλλων, ὀκτώ ἐν συνόλω, καί οἱ Δημήτριος Φεγγάρης, 'Αθανάσιος Σγοῦρος καί 'Ιωάννης Δαμήρης ἐκ Καλαρρυτῶν, οἵτινες πληροφορηθέντες τήν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Γαρδίκη ἐσκέφθησαν ὅτι σύντομα

θά ἐπακολουθήση καί ἡ ἐπανάστασις τοῦ χωριοῦ των, ὁπότε αὐτοί στά χέρια τοῦ Χουρσίτ, ἦσαν χαμένοι. Ἔτσι ἀπεφάσισαν νά δραπετεύσουν καί στήν περιοχή Δουβίστιανα συνήντησαν τόν Ράγκον μεταβαίνονται ὅπως γράφομε στή Κράψη καί Γότιστα. Εἶδαν ὅτι τά πράγματα ἐφέροντο πλέον πρός ἐξέγερσιν καί παρεκάλεσαν τόν Ράγκον νά ἐπιστρέψη μαζί των εἰς Καλαρρύτες, τοῦ Φεγγάρη ἀναλαβόντως καί ὅλα τά ἔξοδα τῶν ἀνδρῶν του.

Τήν πρωΐαν τῆς 1ης Ἰουλίου 1821 ὁ Ράγκος εἰσήρχετο εἰς Καλαρρύτες κατέφθανον δέ καί τά μικρά τμήματα τῶν Μήτρου Κουτελίδα, Μήτρου Μπακόλα, Ἀναγνώστη Λαβδαριᾶ καί Γιάννη Μπαλωμένου διαθέτοντα εἰς τό σύνολόν των πολύ μικράν δύναμιν ἀνδρῶν. Οἱ κάτοικοι αἰφνιδιάσθησαν ἀπό τήν ἀπρόοπτον αὐτήν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων καί ἀνησύχησαν ἀφοῦ ἀκόμη δέν εἶχον ἐξοπλισθῆ ὅπως θά ἔπρεπε. Πάντως ἡ Ἐπαναστατική Ἐπιτροπή τοῦ χωριοῦ, μέλη τῆς ὁποίας ἦσαν καί οἱ ἐπανελθόντες ἐκ τῆς ὁμηρίας ἐκινητοποιήθη καί μέ τούς ὁπλισμένους ἄνδρας τούς ὁποίους διέθετε τό χωριό καί τῶν ἀφιχθέντων ὁπλαρχηγῶν κατέλαβε διαφόρους ὀχυράς θέσεις, ἀποκλείσασα τήν ἐξ 60 ἀνδρῶν τουρκικήν φρουράν τοῦ ἀποσπασματάρχου Λιάπη, ἡ ὁποία τρομοκρατηθεῖσα ἐκλείσθη εἰς πέντε μεγάλα γειτονεύοντα σπίτια τοῦ χωριοῦ. Δεδομένου δέ ὅτι ἡ δύναμις τῶν ὁπλισμένων ἀνδρῶν ἦτο μικρά κατά τάς ἑπομένας 3 - 4 ἡμέρας περιορίσθησαν εἰς ἀνταλλαγήν πυροβολισμῶν ἐν ἀναμονή ἐκατέρωθεν ἐνισχύσεων. Ὅταν ὅμως ἡ δύναμις τῶν ὁπλαρχηγῶν ἐνισχύθη ἀριθμοῦσε περί τούς 80 - 100 ἄνδρας ἐκτός τῶν ὁπλοφορούντων κατοίκων, ἡ τουρκική φρουρά τήν 5ην Ἰουλίου, πιεζόμενη περισσότερον ἠναγκάσθη νά συνθηκολογήση καί νά ἐγκαταλείψη τό χωριό ἀκρεῖ νά τῆς ἐξασφαλισθῆ ἡ ζωή τῶν ἀνδρῶν της κατά τήν ἀναχώρησιν. Ἡ Ἐπαναστατική Ἐπιτροπή ἐδέχθη τήν πρότασιν καί ἀνέλαβε κατά τήν ἀναχώρησίν της νά τήν συνοδεύσουν 4 - 5 ἐκ τῶν μελῶν της, μέχρις ἀρκετῆς ἀποστάσεως ἔξω τοῦ χωριοῦ. Φαίνεται ὅτι ἡ τουρκική φρουρά εἶχε καί τραυματίαν διά τήν μεταφοράν τοῦ ὁποίου διετέθη ἡμίονος τοῦ ὁπλαρχηγοῦ ἐν Μπότσης (Μεγαλόχαρη) Ἀναγνώστη Λαβδαριᾶν[1].

Τήν ἑπομένην ἡμέραν τῶν διαπραγματεύσεων ἔφθανε ἡ πληροφορία ὅτι ἰσχυρά τμήματα τοῦ Χουρσίτ ἐξ Ἰωαννίνων καί Ἄρτης ἀνήρχοντο πρός τά χωριά Καλαρρυτῶν καί Συρράκου. Ὁ Χουρσίτ μετά τήν ἐκδίωξιν τοῦ Γαρδίκη ἀπό τήν Πλάκαν καί τήν ἄνοδον τοῦ Ράγκου Κουτελίδα καί λοιπῶν εἰς Καλαρρύτες πληροφορηθείς δέ καί τόν περιορισμόν τῆς φρουρᾶς τῶν Καλαρρυτῶν ὑπό τῶν ἐπαναστατῶν ἔ-

1. ΓΑΚ. ὑπουργεῖο Πολέμου φακ. 68

γινε ἔξω φρενῶν. Μή διαθέτων δέ ἐπαρκεῖς δυνάμεις εἰς τά 'Ιωάννινα διέταξε τόν διοικητήν τοῦ στρατοπέδου τῆς Ἄρτης, 'Ισμαήλ Πασάν Πλιάσαν ὅπως κινηθῆ ταχέως διά τοῦ Ξηροβουνίου πρός τό Συρράκον καί Καλαρρύτες γιά νά ἀπελευθερώση τήν φρουράν καί καταστείλη τήν ἐξέγερσιν. Τόν δέ Τοπάλ Γαρδίκην ὅπως στρατολογήση σώματα 'Αλβανῶν καί ἐπανακαταλάβη τήν Πλάκαν. Ἔτσι τήν 6ην 'Ιουλίου ὁ 'Ισμαήλ φθάνει κάτωθεν καί πλησίον τῶν χωριῶν Καλαρρύτες καί Συρράκου. 'Εκεῖ συνήντησε τόν ἀπομακρυνόμενον 'Ιμβραήμ Πρεμέτην τόν ὁποῖον, σύμφωνα μέ ἱστορικάς πληροφορίας, ὑποχρέωσε νά τόν ἀκολουθήση. Φαίνεται ὅτι ὁ Πρεμέτης δέν εὑρίσκετο μεταξύ τῆς φρουρᾶς τῶν Καλαρρυτῶν καί προφανῶς μή διαθέτων ἰσχυράν δύναμιν διά νά τρέξη καί ἀντιμετωπίση τήν ἐξέγερσιν αὐτῶν καί ἀπελευθερώση τήν φρουράν των δέν ἔσπευσε πρός αὐτήν ἀλλά ἠναγκάσθη καί αὐτός τήν ἄλλην ἡμέραν τῆς συνθηκολογήσεως τοῦ Λιάπη νά ἀπομακρυνθῆ. 'Εάν ἡ φρουρά αὐτῶν ἀνήρχετο εἰς 300 ἤ 700 ἄνδρας, ὡς θέλουσι τινες νά παραδέχωνται, θά ἠδύνατο νά ἐπέμβη εἰς τό χωριό τῶν Καλαρρυτῶν καί νά ἀπομακρύνη τούς πολιορκήσαντας τήν φρουράν ὀλίγους ἄνδρας τῶν ὁπλαρχηγῶν καί πολύ ὀλιγότερον, ἐνόπλους ἐκ τῶν κατοίκων. Εἶναι προφανές ὅτι καί ἡ φρουρά τοῦ Συρράκου, ὅπου πρέπει νά εὑρίσκετο ὁ Πρεμέτης, δέν ἠρίθμιε περισσοτέρους τῆς φρουρᾶς τῶν Καλαρρυτῶν ἄνδρας καί ὅτι ἡ ὅλη ὑπό τάς διαταγάς του δύναμις, ἕως 300 ἄνδρας, ἦτο διασπαρμένη εἰς ἀποσπάσματα καί εἰς ἄλλα χωριά τοῦ Μαλακασίου, Κράψη, Γότιστα, Μέτσοβον φυλάσσοντα τάς ὁδούς καί ἀσφαλίζοντα τήν ἐπικοινωνίαν τοῦ Χουρσίτ μέ τήν Θεσσαλίαν. Ὁ 'Ισμαήλ συγκεντρώσας καί τούς ἀπομακρυθέντας ἄνδρας τῶν φρουρῶν καί ἀκολουθῶν τήν ἀνατογικήν πλευράν τοῦ Δρίσκου, εἰσῆλθεν τήν πρωΐαν τῆς 7ης 'Ιουλίου εἰς τό Συρράκο ὅπου ἐπιτεθείς κατά τῶν ἐκεῖ ἐνόπλων κατοίκων ὑπό τόν Κουτσάμπασην, Κ. Στεροδῆμον, ἠδυνήθη νά γίνη κύριος τοῦ χωριοῦ καί νά παραδώση αὐτό εἰς τάς φλόγας καί τήν λεηλασίαν. Οἱ κάτοικοι ἀφοῦ ἀπέκρουσαν σθεναρῶς τήν ἐπίθεσιν τέλος ἠναγκάσθησαν νά ἀπομακρυνθοῦν διά τῆς κορυφογραμμῆς τῆς Πίνδου πρός Νότον. Τά γεγονότα βεβαιοῦνται καί ἀπό τό κάτωθι πιστοποιητικόν. «Πιστοποιοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ἐνόρκως καί εὐσυνειδήτως καί ἐπί τῇ ὁριζομένῃ ὑπό τοῦ ποινικοῦ νόμου ποινῇ καί ἐπί τῇ ὑποχρεώσει τῆς ἀνηκούσης πολιτικῆς ἀποζημιώσεως ὅτι ὁ ἀποβιώσας Κωνσταντῖνος Στεροδῆμος ἐν Συρράκου τῆς 'Ηπείρου, Κουτσαμπάσης ὤν (δήμαρχος) τῆς κωμοπόλεως τεθείς τήν 6ην 'Ιουλίου ἐπικεφαλῆς τῶν συμπολιτῶν του συνεκέντρωσε μετ' αὐτοῦ τό πλεῖστον μέρος καί ὁπλισθείς μετ' αὐτῶν ὕψωσε τήν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ὁδηγήσας αὐτούς πρός ἀντίκρουσιν τῆς

ΕΘΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

στρατιωτικῆς ὀθωμανικῆς δυνάμεως, ἥτις ἦτο συγκεντρωμένη ἐντός καί ἐκτός τῆς ρηθείσης πόλεως, τούς μέν ἠνάγκασε διά τῶν ὅπλων νά μεταβῶσι εἰς Ἰωάννινα, μετά τῶν δέ μαχόμενος ἐπί πολλάς ὥρας ἀπεχώρησεν. Ὅθεν ἐπῆλθεν ἡ καταστροφή διά τοῦ πυρός τῆς κωμοπόλεως Συρράκου...

Ἀγρίνιον τήν 23 Μαρτίου 1865.
Οἱ συγχωριανοί Ἀν. Φαρμάκης, Ν. Δαβαρούκας, Ἀν. Πομότης. Οἱ ὁπλαρχηγοί Ν. Ζέρβος, Ἀθαν. Κουτσονίκας, Ν. Μπότσαρης»[1].

Ὁ Χουρσίτ πρός ἐνίσχυσιν τοῦ Γαρδίκη διέταξε ἄλλο τμῆμα τῆς Ἄρτης ὑπό τούς Ἀμπεκήρ Τζογαδόρον, Τσαρακτσῆ Μεχμέτ, Ἀλῆ Πασᾶ νά βαδίση μέσω Κάτω Καλεντίνης, Ράμιας πρός Τζουμέρκα καί κτυπήση τούς Ἕλληνας τῆς Πλάκας ἐκ τῶν ὄπισθεν ὅταν ὁ Γαρδίκης ἐπανερχόμενος θά ἐπετίθετο κατ' αὐτῶν.

Ὁ Ἰσμαήλ ἀφοῦ ὡλοκλήρωσε τό ἔργον τῆς καταστροφῆς τοῦ Συρράκου, τήν ἰδίαν ἡμέραν ἐπροχώρησε εἰς Καλαρρύτες ὅπου ὅταν ἔφθασε ἐπετέθη κατά τῶν ἐκεῖ τμημάτων. Τό κόστος τῆς ἐξεγέρσεως γίνεται ἐξαιρετικά βαρύ διά τά δύο αὐτά χωριά. Οἱ Ἕλληνες ἀντέστησαν γενναίως καί ἐκράτησαν τήν μάχην καί τήν ἐπομένην ἡμέραν 8ην Ἰουλίου ὁπότε ἠναγκάσθησαν νά ὑποχωρήσουν πρός τήν θέσιν «Κριθάρια» Ματσουκίου προστατεύοντες συνάμα τά διά τῆς κορυφογραμμῆς τῆς Πίνδου πρός Νότον καί τά Θεοδώριανα συνεχῶς ἀπομακρυνόμενα γυναικόπαιδα τῶν δύο χωριῶν ὡς καί πολλῶν ἄλλων οἰκογενειῶν ἐξ Ἰωαννίνων καί Ἄρτης. Τελευταῖος ὅλων ἀπεμακρύνθη μέσω φλογῶν μέ τούς ὀκτώ συντρόφους του ὁ Γέρο - Μπαλωμένος. Τούς οὕτω ἀπομακρυνομένους διά τῆς Πίνδου κατοίκους ἀπόσπασμα Τούρκων ἐκυνήγησε μέχρι τινος. Εἰς θέσιν ὅμως «Κριθάρια» Ματσουκίου οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοί, Μῆτρος Κουτελίδας, Γιάννης Ράγκος καί λοιποί δίδουν νέαν σφοδράν μάχην ἐναντίον του καί τόν ἠνάγκασαν νά ἐπιστρέψη εἰς Καλαρρύτες. Ἔτσι ἐδόθη καιρός εἰς τά γυναικόπαιδα νά φθάσουν εἰς Μελισσουργούς. Ὁ Ἰσμαήλ μέ τόν στρατόν του παρέμεινε εἰς τά δύο αὐτά χωριά ἐπί ἀρκετάς ἡμέρας λεηλατῶν καί καταστρέφων τά πάντα. Κατά τάς ἀρχάς τοῦ τρίτου δεκαημέρου τοῦ Ἰουλίου ὁ κύριος ὄγκος τοῦ στρατοῦ του ἤρχισε νά κατέρχεται πρός τόν συνοικισμόν «Χρηστοί» Πραμάντων ὅπου ὅταν ἔφθασε ἕνα τμῆμα αὐτοῦ ἐπροχώρησε ἀριστερά διά τοῦ ποταμοῦ πρός τό χωριό Μελισσουργοί, ἕτερον ἰσχυρότερον, προοριζόμενοι διά τά Πράμαντα, ἀνῆλθεν τήν θέσιν «Ντούναβου» καί χωρίς νά εἰσέλθη εἰς αὐτά, κατευθύνθη πρός τήν Πλάκαν διά νά κτυπήσει

1. Ἐθνική Βιβλιοθήκη, τμῆμα χειρογράφων, φάκελος Κ. Στεροδήμου.

τά ἑλληνικά τμήματα ἐκ τῶν νώτων, ὅταν ὁ Γαρδίκης ἐνισχυμένος θά ἐπανήρχετο. Ὁ τελευταῖος ἀφοῦ συνεκέντρωσε εἰς τήν περιοχήν τῶν Ἰωαννίνων 4.000 Ἀλβανούς ἐπανῆλθεν εἰς τήν Πλάκαν καί ἐπετέθη κατά τῶν ἐκεῖ συγκεντρωμένων Ἑλλήνων Μ. Μπότσαρη, Γιαννάκη Κουτελίδα, Κώστα Ράγκου, Ἰωάν. Φαρμάκη, Ἀλβανοῦ Σουλεϊμάν Μέτου, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις μόλις ἀνήρχετο εἰς 500 ἄνδρας. Αἱματηραί μάχαι συνήφθησαν τήν 26ην καί 27ην Ἰουλίου καθ' ἃς αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν ἑκατέρωθεν σοβαραί τραυματισθέντος καί τοῦ Μπότσαρη. Κατά τήν δευτέραν ἡμέραν τῆς μάχης εἶχεν καταφθάσει καί τό ἐκ Καλαρρυτῶν ἐχθρικόν τμῆμα καί ἠπείλησε ἐκ τῶν νώτων τά ἑλληνικά τμήματα. Ἔτσι τά τελευταῖα ἠναγκάσθησαν νά ὀπισθοχωρήσουν πρός Ἄγναντα καί Σχωρέτσιανα (Καταρράκτου) ὅπου τμήματα τοῦ Κίτσου Πάσχου, Στάθη Κατσικογιάννη, Τζαβέλλα καί Γιάννη Κώστα συνῆπτον ἄλλην μάχην κατά τῶν ἀνελθόντων ἐξ Ἄρτης Τουρκαλβανῶν τοῦ Μπεκήρ Τζογαδόρου καί Τσαρακτσῆ Μαχμού Ἀλῆ Πασᾶ τούς ὁποίους ἔτρεψαν εἰς φυγήν. «Στίς 26 Ἀλωνάρι πῆραν φιρμάνι οἱ Τοῦρκοι (τῶν Καλαρρυτῶν) ἀπό τόν Χουρσίτ (γράφει ὁ ἐκ Μελισσουργῶν λογοτέχνης Ν. Χ. Καραβασίλης) νά καταβοῦν στήν Πλάκα νά βαρέσουν τούς κλέφτες πού φύλαγαν ἐκεῖ. Στερνά νά κινήσουν γιά Πράμαντα Μελισσουργούς»[1].

Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τά Πράμαντα ἤρχισαν νά συγκεντρώνονται ὅλοι οἱ ὁπλαρχηγοί πού ἔλαβον μέρος εἰς τήν μάχην τῶν Καλαρρυτῶν ἀναμένοντα τήν ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ. Πρός ἐνίσχυσιν αὐτῶν εἶχον ὁπλισθῆ ἄνδρες καί γυναῖκες τοῦ χωριοῦ. Ἦτο φανερόν πλέον ὅτι τό τμῆμα πού εἶχε κινηθῆ πρός Πλάκαν θά ἐπανήρχετο καί θά ἐπιτίθετο κατά τῶν Πραμάντων. Ὁ Τοπάλ Γαρδίκης ἀφοῦ κατέλαβε τήν Πλάκαν κατευθύνθη πρός τά Ἄγναντα, συναντηθείς δέ μέ τμήματα τινα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰσμαήλ ἀπέκλεισαν εἰς τά ὑπωρείας τοῦ Βουνοῦ, τούς τραπέντας εἰς φυγήν ὑπέρ τούς 800 κατοίκους τοῦ χωριοῦ. Ἐναντίον τῶν τμημάτων αὐτῶν ἐστράφησαν οἱ λαβόντες μέρος εἰς τήν μάχην τῶν Σχωρετσιάνων, ὁπλαρχηγοί ὡς καί ὁ ἐπανελθών ἐκ Πέτα, μετά τήν ἐκεῖ μάχην τῆς 15ης Ἰουλίου, ὁπλαρχηγός Γῶγος Μπακόλας. Οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν κατά αὐτῶν καί ἠδυνήθησαν νά ἐλευθερώσουν τούς ἀποκλεισθέντας Ἀγναντίτες. Ὁ Τοπάλ Γαρδίκης ἀφοῦ ἔκαυσε τόν συνοικισμόν «Σγάρας» Καταρράκτου, τά δέ τμήματα τοῦ Ἰσμαήλ τό χωριό Κουσοβίστα (Κτιστάδες) ἐπανῆλθε εἰς Πλάκαν.

Ἡ τότε ἐκδιδομένη χειρόγραφος ἐφημερίς «Αἰτωλική» εἰς τό πρῶτον φύλλον της δίδει ἀρκετάς πληροφορίας διά τάς διεξαχθεῖσας αἱ-

1. Ν. Καραβασίλης. Πέθαναν ἀμνημόνευτοι. Ἄρτα σελ. 102.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

ματηράς μάχας αἱ ὁποῖαι ἔγιναν εἰς τόσον σύντομον διάστημα μεταξύ Συρράκου, Καλαρρυτῶν μέχρι τῆς Πλάκας καί ἀπό Σχωρετσιάνων, Ἀγνάντων, Πραμάντων ἕως Μελισσουργῶν καί διά τάς καταστροφάς τῶν δυτικῶν Τζουμέρκων.

Στρατός τῶν Τζουμέρκων 3 Αὐγούστου

«Ἀφ' οὗ ἡ μιαρά προδοσία προυξένησε τήν ἅλωσιν τῶν δύο κωμοπόλεων Συράκου καί Καλαρίτων, καί ἡ μωρία ἐκεῖσε κατοίκων ὁποῦ δι' αἰσχροκέρδιαν ἤ ἄλλην τινά αἰτίαν δέν ἠθέλησαν νά δεχθῶσιν τόν καπτ. Ν. Στορνάρην πρός διαφύλαξιν, φανταζόμενοι μόνον περί πρωτείων καί ἐστάθησαν αἴτιοι νά γυμνωθῆ ἀπό τάς οὐσίας της ὅλη ἡ περιφέρεια τῆς Ἠπείρου, ὁποῦ ὡς ἀσφαλῆ ἀποθήκην μετεχειρίσθη τάς χώρας αὐτάς, καί τώρα ἐσχάτως ἐλθόντες οἱ πρόκριτοι τῶν βλαχῶν ἐδῶ, ἐμβαρκαρίσθηκαν διά ξένας ἐπικρατείας, ἀφήσαντες τήν πατρίδα ἐν καιρῷ πολέμου, καί τάς τοποθεσίας ἐκείνας εἰς τάς ὁποίας ἐγεννήθησαν εἰς τήν διάκρισιν τῶν ἐχθρῶν, καί ὑστερημένας τῆς συνδρομῆς καί βοηθείας των, χωρίς τύψιν τοῦ συνειδότος, γινόμεναι αἱ χῶραι αὗται παρανάλωμα τῆς μανίας τοῦ λυσσώδους ἐχθροῦ· καί κυρίου γενομένου τῶν ὠφελίμων ἐκείνων θέσεων, ἄνοιξεν ὡς εἰπεῖν ἡ θύρα, διά τῆς ὁποίας εἰσῆλθεν ὁ ἐχθρός ἔναντι τῶν Τζουμέρκων. Καί νέος τις Ἀλῆ Πασᾶς ὀπαδός τοῦ Ρεσίτ Πασᾶ, ἀρχηγοῦ τῆς πολιορκίας Ἰωαννίνων ἐκίνησεν ἀπό Ἰωάννινα, μέ δύο χιλιάδας στρατόν, ἐπί σκοπῶ νά πιάση τήν Πλάκαν, τοποθεσίαν ὠφελιμοτάτην, μεταξύ Κατζανοχωρίων καί Τζουμέρκων, ἐκ τῆς ὁποίας θέσεως ἠμποροῦσε νά ἐλπίση τήν πρόοδόν του. Ἀλλ' οἱ ἀνδρεῖοι Ἕλληνες, ὅ,τε περιβόητος στρατηγός Μάρκος Μπότσαρης Σουλιώτης, μετά διακοσίων ἡρώων ἀκολούθων του, ὁ καπετᾶνος Μῆτρος Κουτελίδης καί ὁ Σουλεϊμάν Μέτος, Τοῦρκος σύμμαχος τῶν Σουλιωτῶν, ἐπολέμησαν ἀνδρείως καί ἔδωσαν τῶν Μαμελούκων ἐχθρῶν νά καταλάβουν τήν ἀναξιότητά των εἰς τό νά ἀντιπαραταχθῶσι μέ Ἕλληνας. Ἐν ταυτῷ ἔφθασαν πρός βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων ὁ Γεωργοῦσας συμβοηθός τοῦ καπτ. Ἀνδρέα Καραΐσκου καί ὁ Γιάννης Κίτζιαλης τοῦ καπτ. Βαρνακιώτη, μέ ἑκατόν ἐκλεκτούς Ἀκαρνάνας, ἐνθουσίασαν περισσότερον τόν στρατόν, καί κτυπήσαντες ἐκ νέου τόν ἐχθρόν τόν ἐσύντρεψαν, καί τόν ἔτρεψαν εἰς παντελῆ φυγήν. Εἰς τήν στιγμήν ἐκείνην τῆς νίκης, ἄν δέν ἐπληγώνετο ὁ Μπότσαρης, ἤθελε γίνη αἰχμάλωτος ὁ τρομερός Ἀλῆς, καί ἤθελε τοιουτοτρόπως χαρεῖ δι' ὀλίγον τῆς οὐρᾶς τῶν ἀλόγων σύμβολα τῆς ἀξίας του. Τρόπαια ταύτης τῆς μάχης ἐστάθησαν ἑπτά σημαῖαι· 360 ἔμειναν εἰς τόν τόπον τῆς μάχης θανατωμένοι καί λαφυραγωγημένοι ἀπό τούς νικητάς, πολλοί πληγωμένοι καί ἀρκετά λάφυρα, μεταξύ τούτων καί ὁ στρατιωτικός

θησαυρός φορτωμένος εἰς ἕξ μουλάρια, τά φορνημέντα τοῦ Πασᾶ τῆς τραπέζης, καί τοῦ καφέ ἀργυρά καί πολύτιμα, καί πολλά ἄλογα τά ὁποία διεμοιράσθη ὁ νικηφόρος στρατός. Μεταξύ τούτων ἐπιάσθη αἰχμάλωτος καί ὁ ἀνάξιος καπετᾶνος Κωνσταντῖνος Πουλής, ὁ τουρκολάτρης, τόν αὐτόν εἶχαν βάλει καί προτήτερα εἰς τό χέρι οἱ γενναῖοι Ἕλληνες, πλήν δέν κατεδέχθησαν νά τόν κακοποιήσουν, ἀλλά τόν ἀπέλυσαν διά νά μεταμεληθῆ καί σωφρονισθῆ, ἀλλ' ὁ ἀχρεῖος ἔγινεν χειρότερος, δέν ἐσυνήργησεν ὀλίγον εἰς τήν καταστροφήν τῶν εἰρημένων δύο χωρῶν, καί αὐτός ἔδωσε πρός τούς Τούρκους τό σχέδιον τοῦ νά προχωρήσουν εἰς τά Τζουμέρκα, τοῦτον οἱ νικηταί αἰχμαλωτίσαντες, ἔδεσαν καί ἀλείψαντες μέλι τόν ἔβαλον εἰς τόν ἥλιον ὅπου πολλάς ὥρας ἐγλέντησε μέ τά μυῖας καί σφῆκας, καί ἔπειτα τόν ἔστειλαν εἰς τό Σοῦλι σιδηροδέσμιον, μ' ὅλον ὁποῦ πολλοί ἐγνωμοδότησαν περί τοῦ εἴδους τοῦ θανάτου ὁποῦ πρέπει νά λάβη αὐτός ὁ παγκάκιστος, ἡ γνώμη τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἤρεσεν εἰς τούς λοιπούς στρατηγούς, τοῦ νά στερηθῆ τῶν ὀφθαλμῶν καί τῆς γλώσσης καί νά βαλθῆ εἰς τό φρούριον τοῦ Σουλίου νά περιφέρεται. Ἀμφιβάλλομεν ὅμως τοῦ νά ἠμπορέση νά φθάση ἐκεῖ ζωντανός.

Ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετά τόν Μπότσαρην, ἐστάθησαν καί ἄλλοι δύο τρεῖς λαβωμένοι καί φονευμένος οὐδείς· οὕτως ἐνδόξως ἐτελείωσεν αὕτη ἡ μάχη εἰς τάς 27 Ἰουλίου εἰς τήν τοποθεσίαν Πλάκαν. Τό δέ ἐχθρικόν σῶμα τό ἀπό Καλαρίτας ἐλθόν ἔναντι τῶν Τζουμέρκων ἐπροχώρησεν εἰς Πράμαντα καί Μελισσουργούς, καί ἔκαυσεν αὐτά τά δύο χωρία. Ὁ στρατηγός Γῶγος Μπακόλας ἀντιμάχεται μετ' αὐτοῦ ἀνδρείως.

Μετά τήν κακήν κακῶς φυγήν τοῦ νέου Ἀλῆ Πασᾶ μαθών τό γενόμενον ὁ Ρεσίτης μετά τοῦ Ἰσμαήλ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀντιζήλου τοῦ ἀνδρείου Ἀλῆ Πασᾶ, ἐξαπέστειλεν ἀπό Ἰωάννινα δύο χιλιάδες ἀκούραστον στράτευμα, καί ἐνωθέν μετά τοῦ τζακισθέντος Ἀλῆ, ἐσχημάτισαν ἕνα σῶμα δυνατότερον, καί ἐκίνησαν διά τήν ἰδίαν τοποθεσίαν.

Οἱ Ἕλληνες στρατηγοί μήν ἐλπίζοντες νά ἐπιστρέψη τόσον ὀγλήγορα ὁ ἐχθρός, ἄφησαν μίαν φυλακήν πεντήκοντα στρατιωτῶν εἰς τήν Πλάκαν, καί οἱ λοιποί ἔπιασαν ἄλλας θέσεις· οἱ μέν Σουλιῶται ἐσυντρόφευσαν τόν πληγωθέντα στρατηγόν των εἰς τό χωρίον Ἀνώγι διά νά ἰατρευθῆ, οἱ δέ ἄλλοι διά νά κατασκοπήσουν τά κινήματα τοῦ ἀπό Καλαρίτας καταβάντος ἐχθρικοῦ στρατοῦ.

Ὁ ἐχθρός ὁποῦ εἶναι πανοῦργος καί ἔχει τή δολιότητα καύχημα, πῶς πιάνει μέ τήν ἅμαξαν τόν λαγωόν· ἐπῆγεν ἔξαφνα καί ἔπεσεν εἰς τήν Πλάκαν, ὁποῦ οἱ πενῆντα ἥρωες βλέποντες τόν ἑαυτόν των ἀδύνατον νά ἀντισταθῶσι εἰς ἕναν ἐχθρόν πολυάριθμον καί ἐφοδιασμέ-

ΑΡΧΕΙΟ ΨΗΦΙΑΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

νον μέ καβαλαρίαν ἐτραβήθησαν ἀφήνοντας τήν θέσιν ἐλεύθερον, εἰδοποίησαν ὅμως εὐθύς ἀπό μέν τό ἕν μέρος τούς στρατηγούς των, καί ἀπό τό ἄλλο ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπό τό στρατόπεδον ὁποῦ ἐπολιόρκη τήν Ἄρταν εἰς τό χωρίον Πέτα...».

Μεσολλόγι τῆ 10 Αὐγούστου 1821[1]

Μετά τήν μάχην τῶν Ἀγνάντων, ὁ Μπακόλας, Γιάννης Κουτελίδας καί ἄλλοι προχωροῦν εἰς Πράμαντα ὅπου εἶχαν φθάσει καί οἱ Γιάννης Ράγκος, Μῆτρος Κουτελίδας, Νικόλαος Στουρνάρης, Μῆτρος Μπακόλας, Γιάννης Μπαλωμένος καί ἡτοίμαζον τήν ἄμυναν τοῦ χωριοῦ.

Τά τμήματα τοῦ Ἰσμαήλ ἐπιστρέφοντα ἐκ Πλάκας ὅταν ἔφθασαν εἰς τό χωριό ἐδέχθησαν τήν ἐπίθεσιν τῶν ὁπλαρχηγῶν ὡς καί τῶν ὡπλισμένων κατοίκων ἀνδρῶν καί γυναικῶν.

Ἐκεῖ εἰς τήν πλατεῖαν τοῦ χωριοῦ σκηναί ἀγρίας πάλης λαμβάνουν χώραν μεταξύ τοῦ ἐχθροῦ καί τῶν κατοίκων οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀποφασίσει νά προστατεύσουν διά παντός τρόπου τάς ἑστίας των. Ἡ πάλη ὅμως ἦτο ἄνισος καθόσον ὁ ἐχθρός διέθετε μεγαλυτέρας δυνάμεις καί ἔτσι οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νά ἐγκαταλείψουν τό χωριό των, οἱ δέ ὁπλαρχηγοί νά ἀποσυρθοῦν εἰς τό παρακείμενον χωρίον Μελισσουργοί. Οἱ Τουρκαλβανοί ἀφοῦ ἐλεηλάτησαν τά σπίτια ἔκαυσαν περί τά 150 ἀπό αὐτά ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἔγγραφος ἐνθύμησις εἰς ἐκκλησιαστικόν βιβλίον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Εἰς τούς Μελισσουργούς ὅπου ἔφθασαν οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοί, ἀφοῦ ἔδωσαν νέαν μάχην ἐναντίον τοῦ καταφθάσαντος κυρίου σώματος τοῦ Ἰσμαήλ, ἀπεσύρθησαν εἰς θέσιν «Ἀητός» τοῦ ἰδίου χωριοῦ ὅπου ἐδόθη καί ἄλλη ἀγρία μάχη. Μετά τήν διαταγήν τοῦ Χουρσίτ ὅπως τμήματα τοῦ Ἰσμαήλ σπεύσουν πρός τήν Πλάκαν εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ Τοπάλ Γαρδίκη ὁ Νικ. Καραβασίλης συνεχίζει τήν ἀφήγησιν ἐκ στοιχείων τοῦ χωριοῦ του.

«Ρίχνονται στήν ἀποπέρα ράχη καί κατηφορίζουν στούς Χριστούς. Ἐκεῖ, λένε, χώρισαν σέ δυό μπουλούκια, τό ἕνα πέρασε ἀποπέρα ἀπό τό ποτάμι καί κίνησε γιά Πράμαντα. Ἔρμο τό βρῆκαν τό χωργιό, ἅρπαξαν ὅ,τι μπόρεσαν ἔκαψαν σπίτια καί τραβήχτηκαν τόν ἀνήφορο κατά τό Τζιουμέρκα. Φτάνοντας στό Μοναστήρι, στήν Ἅγια Παρασκευή γύρισαν δῶθε κατά τό Μελισσουργιώτικο. Πῆραν διπλά τό ριζό τοῦ Τζιουμέρκα καί δγιάβαιναν φυλάγοντας τούς ἄλλους ὁπόρχονταν τόν ἀνήφορο μέσα τήν ποταμιά, μήν τούς πλευροκοπίσουν οἱ κλέφτες καί τούς δεκατίσουν μέσα σ' ἐκείνη τή χωνα-

1. Νο 1 ἐφημερίς «Αἰτωλική».

ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

βιά.

Καθώς δγιάβαιναν πέρα ἀπό τοῦ Βοϊβότα, στήν Κερασιά καί παρέκια ἀκόμα. Ἐκεῖ στίς Δαδγιές, παλληκάρια τοῦ χωργιοῦ κρυμμένα μέσα στά κέδρα καί τά κοντοέλατα, ἔρριξαν μέ τά ντουφέκια τους καί τούς βάρεσαν. Λένε πώς σκότωσαν καμιά δεκαργιά. Ἀδεκεῖ τούς ἔθαψαν οἱ Τοῦρκοι καί ἔφυγαν.

«Στά Μνήματα», ἀπό τά τότε καί δῶθε τόν λένε οἱ χωργιανοί ἐκεῖνον τόν τόπο.

Λίγο παρέκει, στό Ἀγκάθι, κοντά στόν Ἀϊτό, τούς βρῆκε τό σούρουπο κι ἐκεῖ στρατοπέδεψαν. Τ' ἄλλο ἀσκέρι ἀκολούθησε τήν ποταμιά καί στίς τριάντα Ἀλωνάρη μπῆκε στούς Μελισσουργούς. Ἔρμο τό βρῆκαν τό χωργιό. Ἀπό μέρες τά καραούλια παρακολούθαγαν τίς κινήσεις τους καί ἔδιναν χαμπέρι. Εἶχαν κόσμο οἱ χωργιανοί σ' ὅλες τίς ροῦγες κι ἀγνάντευαν νυχτόημερα. Ὅταν τούς εἶδαν ν' ἀνηφορίζουν, ἀναμέρησαν μέ τίς φαμιλιές τους μέσα στά βουνά, ἔκρυψαν τά ὑπάρχοντά τους κάτω στίς μπίμτσες καί γύρα στίς σπηλιές καί κρυφαγνάντευαν.

Ἔκαψαν πέντε - δέκα ἀρχοντόσπιτα, ἔβαλαν φωτιά καί στήν ἐκκλησία στόν Ἅϊ - Νικόλα, μά δέν ἀποκάηκε, σβήστηκε ἡ φωτιά μοναχή της. Στερνά δγιάβηκαν κι αὐτοί κατά τόν Ἀϊτό. Τούς πῆρε ὅμως ἡ νύχτα καί στάθηκαν κι αὐτοί σάν ἔσμιξαν μέ τούς ἄλλους παραδῶθε στό Ἀγκάθι.

Ἐκεῖ τάχα, μολογᾶνε, πώς σάν γλυκοχάραζε ἡ αὐγή καί ξύπνησε τ' ἀσκέρι κι ἑτομαζόνταν νά κινήση καί τή στιγμή πού φέρανε τ' ἄλογο μιανοῦ Ἀγᾶ καί τό σελώσανε γιά νά καβαλικέψη, μιά ντουφεκιά ἀκούστηκε πέρα ἀπό τόν ἐλατχιά καί τ' ἄλογο σωργιάστηκε σκοτωμένο.

«Στό Σέλωμα», λένε, ἀκόμα σήμερα ἐκεῖνο τό βουναλάκι τό σπανό ὁποῦ εἶναι παραπανούλια ἀπό τήν πηγή τοῦ Ἀγκαθιοῦ.

Πεζοπορία κίνησε ὁ Ἀγάς κοντά τ' ἀσκέρι, στάθηκε παρέκει στή βρύση καί νύφτηκε, τόν εἶδαν χωργιανοί ὁπούηταν γύρα στίς γράνες κρυμμένοι καί τό κορόϊδεψαν καί τή βάφτισαν ἐκείνη τή βρύση, «στή βρύση τοῦ Πέζα».

Τά καραούλια τοῦ χωργιοῦ, ἔδωσαν ἀποβραδύ χαμπέρι στόν καταβλισμό τῶν βλάχων:

— Τοῦρκοι ἔκαμαν τόν ἀνήφορο, μιλιούνια κι ἔρχονται γιά τό χωργιό, ἀναμερᾶτε.

Ὅλη νύχτα στό ποδάρι μικροί - μεγάλοι, ἑτοιμάστηκαν ὁ κοζμάκης χωρίς νά ξέρουν κι αὐτοί γιά ποῦ. Παράωρα κίνησαν μέσα στά ἔλατα καί στό βαθύ σκοτάδι σκοντάφτοντας στά ρέματα καί στίς κακοτοπιές πῆραν τό μονοπάτι πού μέ κανα δυό - τρεῖς ὧρες πεζο-

ΑΡΧΕΙΟ ΜΦΚ

πορία μέσα σ' ἕνα σπανό κοντοράχι ἀνεβαίνει ὡς τ' Αὐτί. Στή μοναδική μεργιά πού χαμηλώνει ὁ Τζιουμέρκας κι ἀφήνει δγιάβα γιά τήν ἄλλη μεργιά κατά τά Θοδώργιανα.

Μπροστά, μολογᾶνε, πήγαινε ὁ ὁπλαρχηγός Γιαννάκης Ράγκος, στή μέση τά γυναικόπαιδα καί στόν πάτο ἀκολούθαγαν ἄλλα παλληκάργια πού κρατοῦσαν ντουφέκια.

Κίνησαν μέ τή χαραυγή καί οἱ Τοῦρκοι ἀπό τήν ἄλλη μεργιά τῆς ράχης τοῦ 'Αϊτοῦ. Σάν ἀνέβηκαν τό Σέλωμα καί πέρασαν τίς ἰσιοτοπιές, στό Μπαλντενέσι, ἐκεῖ ὁπούειναι σπανός ὁ τόπος γιατ' εἶναι πολύ ψήλωμα καί δέν ζοῦνε κλαργιά, ἀγνάντεψαν πέρα κατά τό μονοπάτι καί ἀντίκρυσαν τή φάλαγγα μέ τά γυναικόπαιδα πού ἀργοσκάλωνε ἀποσταμένη τόν ἀνήφορο γιά νά γύρη κεῖθε.

Μπαϊράμι ἔβαλε ὁ νοῦς τους καί βγιάστηκαν νά τούς τό πιάσουν μπροστά καί νά τούς λάβουν. Θἄηταν ἀκόμα καμιά ὥρα - δυό δρόμος ὥς ἐκεῖ. Τούς φάνηκε σάν νά τούς ἔλαβαν κιόλας, σάν νά τούς εἶχαν στά χέργια καί τούς δγιαγούμαγαν ἀπό χρυσό καί μάλαμα, ἀπό φλουργιά καί μεντζίτια ὁπούηταν φορτωμένοι καί στερνά τούς ἔκοβαν. Τούς εἶδαν καί οἱ βλάχοι καί βγιάστηκαν. "Οσο νά τούς κοντοζυγώσουν οἱ Τοῦρκοι οἱ πλειότεροι δγιάβηκαν τήν κορφή καί ἔγυραν ἐκεῖθε.

Οἱ ὁπλαρχηγοί μέ τά παλληκάργια ἀκροβολίστικαν στήν πλαγιά ἀπ' ἐδῶ ἀπ' ἐκεῖ στό μονοπάτι ὥς κάτω στό ρέμα καί καρτέραγαν.

Σάν ἔφτασαν κοντανασαίνοντας οἱ Τοῦρκοι ἀπό τή βγιασύνη τους καί μπῆκαν τόν ἀνήφορο χύθηκαν οἱ κλέφτες καί τούς βάρεσαν, πιάστηκαν σέ πόλεμο. Εἶχαν καλά μετερίζια οἱ κλέφτες, ταμπουρώθηκαν ὅλοι στήν πλαγιά τοῦ Τζιουμέρκα πίσω ἀπό λιθάργια ριζιμιά, πού τίποτα δέν τά τάραζε ἀπό τόν τόπο τους καί οἱ Τοῦρκοι μυρμιγκιά, ἀσκέρι ἀμέτρητο κάτω στόν πάτο στά ἰσιώματα χωρίς κλαργιά καί πέτρες νά τρυπώσουν.

Βόλι δέν πήγαινε χαμένο, ἄναψε ὁ τόπος ἀπό τή φωτιά τῶν ντουφεκιῶν καί ἄχαζαν οἱ ράχες καί μούγκριζαν τά ρέματα ἀπό τόν ἀντίλαλο.

Λένε δέ πώς τήν ὥρα τῆς μάχης, σάν ἄναψε καλά τό ντουφεκίδι, μιά βουή ἀκούστηκε σάν ἀπό τόν κάτω κόσμο καί σείστηκαν τά βουνά.

Στή μέση στό μακελιό παρουσιάστηκε, ἀνάμεσα σ' ἕνα ἄσπρο σύγνεφο καβάλα στ: ἄλογό του, ὁ "Αι - Γιώργης τοῦ Συρράκου. Γύριζε μπρός - πίσω στή φάλαγγα μέ τά γυναικόπαιδα ὁπούηταν λαχταρισμένα ἀπό τό κακό πού γένονταν καί τούς ἔκανε κουράγιο. Πῆγε μετά στούς κλέφτες καί ἀπό ταμπούρι σέ ταμπούρι τούς ὁρμήνευε ποῦ νά σημαδεύουν καί πότε ν' ἀλλάζουν ταμπούρι, τούς ἔκαμε νά μήν

κιοτέβουν στά τούρκικα βόλια καί νά ρίχνουν ἀράδα μπαταργιές σάν σέ πανηγύρι.

Τόν εἶδαν καί οἱ Τουρκαλβανοί καί πάγωσε ἡ καρδιά τους, ἔσκυψαν τά κεφάλια στή γῆς γιά χαμό καί δέν τούς τόλεγαν τά ποδάργια νά κάμουν ἀδρασκελιά μπροστά.

Ἔγινε μεγάλο φονικό ἐκείνη τή μέρα, βόλι κλέφτικο δέν πῆγε χαμένο. Ἔπεσαν πολλά κορμιά καί ἀκόμα πλειότεροι λαβώθηκαν.

Στό «Φονκό», τό λένε ἀπό τά τότε καί δῶθε, ἐκεῖνο τό μέρος. Ἔτσι τόχει γραμμένο καί ἡ κοινότητα στά χαρτιά της «Φονκό».

Τούς κιότεψαν τούς Τούρκους οἱ κλέφτες. Ὁ Ράγκος τούς πλευροκόπισε. Ἀπάνω στήν ὥρα ἔφτασε καί ὁ Κουτελίδας καί τούς χώθηκε ἀπό τίς πλάτες. Τούς κράτησαν ἐκεῖ καρφωμένους ἕνα μερόνυχτο ὡς τίς δυό Αὐγούστου. Ἔτσι βρῆκαν τόν καιρό τά γυναικόπαιδα νά ξεμακρύνουν καί νά φτάσουν κεῖθε ἀπό Θοδώργιανα στό Σταυρό. Ἐκεῖ τούς παρέλαβε στίς τρεῖς Αὐγούστου ὁ Γῶγο Μπακόλας καί μέ ἁρματωμένους συνοδγειά τούς πῆγε στό Βάλτο»[1].

Τώρα εἶναι καταφανής ὁ σκοπός τοῦ Ἰσμαήλ Πασᾶ. Θέλει νά ὁδηγήσει τά στρατεύματά του πρός Νότον ἀφοῦ τοῦτο δέν τό κατώρθωσε διά τοῦ Μακρυνόρους. Τό ἀντιλαμβάνονται ὅμως καί οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοί, Μῆτρος Κουτελίδας, Γῶγος Μπακόλας, Μῆτρος Γώγου Μπακόλας Γιάννης Μπαλωμένος, Δῆμος Λύτρας ἐκ Πραμάντων καί σπεύδουν περνώντας τόν αὐχένα «Αὐτί» τῶν Τζουμέρκων νά καταλάβουν τήν θέσιν «Σταυρός» Θεοδωριάνων μοναδικήν διάβασιν εἰς τά μέρη ἐκεῖνα διά τόν Ἰσμαήλ. Οὕτω κατά τάς ἀρχάς Αὐγούστου 1821 οἱ ἀνωτέρω ὁπλαρχηγοί, μέ δύναμιν μόνον 80 ἀνδρῶν, ὀχυρώνουν προχείρως τήν ἀνωτέρω θέσιν καί ἀναμένουν τόν ἐχθρόν. Ταυτοχρόνως εἰδοποίησαν τούς ὁπλαρχηγούς, Ἰωάννην Κουτελίδαν, Ἰωάννην Ράγκον, Γιώργιον Βαρνακιώτην, Στάθην Κατσικογιάννην, Ἰωάννην Φαρμάκην, οἱ ὁποῖοι εἶχον παραμείνει εἰς τήν περιοχήν τῶν δυτικῶν Τζουμέρκων καί εἰς τά χωριά, Ἄγναντα, Σχωρετσιανά, Χώσεψη ὅπως σπεύσουν εἰς ἐνίσχυσίν των. Ἐκ τῶν πρώτων προσῆλθεν καί ἐλάμβανε μέρος εἰς τό βάπτισμα τοῦ πυρός, τῆς δοθείσης μάχης, ὁ μετέπειτα στρατηγός Γιάννης Μακρυγιάννης. Προσέτι προσῆλθον εἰς ἐνίσχυσιν τῶν μαχητῶν τοῦ σταυροῦ διάφοροι ὁπλαρχηγοί ἐκ Βουργαρελίου, Θεοδωριάνων, Λειψοῦς, Τετρακώμου, Ραδοβυζίου κ.λπ.

Ἀπό τό βιβλόν μας «Ὁ Γῶγος Μπακόλας» παίρνομεν τήν κάτωθι περιγραφήν τῶν γεγονότων τοῦ «Σταυροῦ» κατά τάς κρισίμους ἐκείνας στιγμάς τῆς 4ης Αὐγούστου 1821.

«Ἔπρεπε νά εὑρεθῆ θέσις καί ὡς τοιαύτη προσεφέρετο ὁ «Σταυ-

1. Νικ. Καραβασίλης, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 103.

ρός» Θεοδωριάνων. Κεῖται νοτίως τῶν Θεοδωριάνων, μεταξύ αὐτῶν καί τοῦ χωρίου Καψάλων, ὑψηλά εἰς τόν ὀρεινόν ὄγκον τῶν Τζουμέρκων. Ἔχει ἡ θέσις αὐτή πρός δυσμάς τάς δυσβάτους κορυφάς τῶν Τζουμέρκων, πρός ἀνατολάς δέ τήν κρημνώδη κατωφέρειαν πρός τόν συνοικισμόν «Σπαρπάρι» καί τόν ποταμόν Ἀχελῶον. Τό ἄνοιγμά της δέν ὑπερβαίνει τά 400 μέτρα καί εἶναι ἡ θέσις — διάβασις — διά τῆς ὁποίας καί μόνον θά ἦτο δυνατόν νά κινηθῆ ὁ τουρκικός στρατός πρός τήν Αἰτωλοακαρνανίαν.

Ταύτην ἐγνώριζεν ὁ Μπακόλας καί μετά τάς μάχας τῶν Πραμάντων, Μελισσουργῶν καί Ἀητοῦ, ἔσπευσε κατά τάς ἀρχάς Αὐγούστου 1821, μέσω τοῦ αὐχένος «Αὐτί» μέ τό τμῆμα του, ἑξ ὀγδοήκοντα περίπου ἀνδρῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ γερο - Γιάννης Μπαλωμένος καί ὁ Μῆτρος Κουτελίδας, νά τήν καταλάβη. Ἐκεῖ ἐκ τῶν πρώτων ἦλθον πρός ἐνίσχυσίν του ὁ ἐκ Μεγαλόχαρης (Μπότσης) ὁπλαρχηγός Γεώργιος Κοσσυβάκης, ὁ υἱός του Γιάννης καί Δημήτριος Σπαῆς ἐκ Τετρακώμου (Μήγερης) καί ὅλοι ὁμοῦ ἀνέμενον τόν ἐχθρόν.

Ταυτοχρόνως ὁ Μπακόλας εἰδοποίησε καί τούς ἄλλους ὁπλαρχηγούς πού εἶχαν λάβει μέρος εἰς τάς μάχας τῶν Ἀγνάντων, Σχωρετσιάνων καί Πλάκας καί εἶχαν παραμείνει εἰς τήν περιοχήν ἐκείνην, νά σπεύσουν εἰς ἐνίσχυσίν του.

Ἐξ ἄλλου ὁ Ἰσμαήλ Πασάς, ἀφοῦ συνεπλήρωσε τήν καταστροφήν τῶν Πραμάντων καί Μελισσουργῶν, διελθῶν καί αὐτός τήν θέσιν «Αὐτί» τήν 3ην Αὐγούστου, ἐστρατοπέδευσε εἰς Θεοδώριανα, ὅπου ἔφθασαν καί τά ἄλλα τμήματά του, τά ὁποῖα εἶχον τεθῆ εἰς καταδίωξιν τῶν κατοίκων Συρράκου - Καλαρρυτῶν ὑψηλά εἰς τήν ὀροσειράν τῆς Πίνδου, μέσω τῶν ἀτραπῶν τῶν θέσεων Ματσουκίου, Κριθάρια, Νεράϊδας.

Τήν ἰδίαν νύκτα δύναμις στρατοῦ του, ὑπέρ τάς δύο χιλιάδας ἀνδρῶν, ὑπό τάς διαταγάς τῶν στρατηγῶν Χουστάμπεη Ἀργυροκαστρίτη καί Ἰμβραήμ Πρεμέτη ἤρχισαν νά ἀνέρχωνται τήν Πλαγιάν - Κουτσοχέρα, Ἀηδίνια - τῶν Θεοδωριάνων καί ἀπό πολύ ἐνωρίς τό πρωί τῆς 4ης Αὐγούστου ἐπιτίθενται κατά τοῦ ὀλιγαρίθμου τμήματος τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν, τό ὁποῖον ἐμψυχώνει συνεχῶς ἡ ἡρωϊκή μορφή καί ἡ γενναιότης τοῦ γέροντος Γώγου Μπακόλα. Οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες κρατοῦν εἰς ἀπόστασιν τά ἐπιτιθέμενα τουρκικά τμήματα, τά ὁποῖα ἀδυνατοῦν νά πλησιάσουν τήν στενήν κορυφογραμμήν. Μετά τινας ὥρας ἤρχισαν νά καταφθάνουν εἰς βοήθειαν τοῦ Μπακόλα ὁμάδες ἐντοπίων, αἵτινες πληροφορηθεῖσαι τάς κινήσεις τῶν Τούρκων, εὑρίσκοντο καί αὐταί ἐν ἀναμονῇ εἰς τάς πλησίον θέσεις Χαροκόπου, Λογαροῦ, καθώς καί τμήματα ὑπό τούς Ἰωάννην Ράγ-

κον καί 'Ανδρέαν Ἴσκον. Ἔτσι πολύ γρήγορα ὁ ἀριθμός τῶν ἐπαναστατῶν εἰς τόν «Σταυρόν» φθάνει τούς 350 ἄνδρας, διά νά ἐνισχυθῆ ἀκόμη, κατά τό μεσημέρι, ἀπό τούς Στάθην Κατσικογιάννην, 'Ιωάννην Φαρμάκην κ.λπ.[1]».

'Ενισχύονται ταυτοχρόνως καί τά ἐπιτεθέντα τήν πρωΐαν τουρκικά τμήματα, τῶν ὁποίων τώρα ὁ ἀριθμός ὑπερβαίνει τάς τρεῖς χιλιάδας ἀνδρῶν. Οἱ Ἕλληνες εὐνοοῦνται ἀπό τό ἔδαφος πού κατέχουν καί ἔτσι κρατοῦν ἐπιτυχῶς τάς θέσεις των καί ἀποκρούουν συνεχῶς τόν ἐχθρόν προσπαθοῦντα νά πλησιάση τόν αὐχένα τοῦ «Σταυροῦ» μέ μεγάλας ἀπωλείας δι' αὐτόν. Κατά τάς ἀπογευματινάς ὥρας καταφθάνουν καί νέαι ἐνισχύσεις τῶν 'Ελλήνων. Φθάνει ὁ στρατηγός Γεώργιος Βαρνακιώτης, ὁ Γεώργιος Καλέσης μέ Ξηρομερίτας καί ἔτσι ὁ ἀριθμός τῶν 'Ελλήνων ἀνέρχεται εἰς 500 περίπου ἄνδρας.

Αἱ ἐνισχύσεις τῶν 'Ελλήνων αἱ ὁποῖαι φθάνουν ἐκεῖ συνεχῶς, ἐνθαρρύνουν τούς μαχητάς τοῦ «Σταυροῦ» καί διατηροῦν τήν μάχην ἕως τό βράδυ, ὁπότε οἱ Τοῦρκοι ἀποικαμόντες παύουν τόν πόλεμον.

Οἱ Ἕλληνες ἔχουν ἐνθουσιασθῆ ἀπό τήν ἐπιτυχίαν αὐτήν καί ἔτσι τήν ἑπομένην, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν καί πάλιν νά διασπάσουν τήν ἄμυνάν των, τούς ἠνάγκασαν νά ἀποσυρθοῦν εἰς τά Θεοδώριανα. 'Αντελήφθησαν τώρα οἱ Τοῦρκοι ὅτι πᾶσα νέα ἀπόπειρα ἤ προσπάθειά των νά διαβοῦν τόν «Σταυρόν» καί νά προχωρήσουν πρός νότον ἦτο ματαία καί ἔτσι τήν 6ην Αὐγούστου ἐπροτίμησαν διά τῆς θέσεως «Αὐτί» νά ἐπιστρέψουν εἰς 'Ιωάννινα. Κατά τήν ἐπιστροφήν των διά τῶν Μελισσουργῶν ὁλοκλήρωσαν τήν καταστροφήν τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ μή ἀφήσαντες λίθον ἐπί λίθου»[2].

---

1. Καί ὁ ἀνθυπολοχαγός 'Ιωαν. Φαρμάκης, ἐκ Βάλτου, ὑποβάλλων πιστοποιητικόν ἀναγνωρίσεως τῶν ὑπηρεσιῶν του, γράφει: «Ἔλαβα μέρος εἰς τό Μακρυνόρος. 2) Εἰς τό Κομπότι ὅπου ἐλαβώθη ὁ Καραϊσκάκης. 3) Εἰς Πέτα... 5) Εἰς Πέτα ὅπου ἐσκοτώθη ὁ Γεώργιος Σκαρμίτζος. 6) Εἰς Πλάκαν ὅπου ἐλαβώθη ὁ Μᾶρκος. 7) Εἰς Σταυρόν. 8) Εἰς Ἄγναντα ὅπου διεσώσαμεν 800 ψυχές καί τάς ὁποίας ὁ ἐχθρός εἶχε στενά κλεισμένας. 9), 10)...» (Χειρόγραφα 'Εθν. Βιβλ., Φάκ. Ι. Φαρμάκη).

Καί ὁ ἀγωνιστής ἑκατόνταρχος Χρίστος Τζαούσης ἀπό τήν Βόνιτσαν, εἰς τήν ἀπό 7 Σεπτεμβρίου 1846 αἴτησίν του πρός τήν 'Επιτροπήν 'Εκδουλεύσεων γράφει: «Μετά τήν μάχην ταύτην (Κομποτίου) διηυθύνθημεν εἰς τό Πέτα ὅπου, προσβληθέντες ὑπό πολυαρίθμου στρατοῦ καί πολεμώντας δύο ἀκαταπαύστως ἡμέρας, ἐτελειώσαμεν τροφάς καί πολεμοφόδια ἕνεκα τῶν ὁποίων ἠναγκάσθημεν νά ὑποχωρήσωμεν. Μετ' ὀλίγον διηυθύνθημεν εἰς Τζουμέρκα πρός βοήθειαν τοῦ Ράγκου καί Γώγου, οἵτινες εἶχον ἀποκλεισθῆ, πολεμώντας δέ καί ἐλευθερώσαντες αὐτούς διηυθύνθημεν εἰς Κορέτζινα (Σχωρέτσιανα) καί Ἄγναντα ὅπου συνητήθημεν μέ τόν ἐκ Πλάκας ἐρχόμενον ἐχθρικόν στρατόν, τόν ὁποῖον προσελάβαμεν καί ἀποκλείσαμεν, ἀλλά μαθόντες ὅτι ὁ Γῶγος ἀπεκλείσθη εἰς Θεοδώριανα ἐβαδίσαμεν διά νυκτός καί φθάσαντες συνεκροτήσαμεν πεισμάτωδη μάχην καί τρέψαντες αὐτούς εἰς φυγήν ἠνώθημεν μετά τοῦ στρατοπέδου τοῦ Τσόγκα κ.λπ.».

2. Δ. Φ. Καρατζίνη, ὁ Γῶγος Μπακόλας, ἐκδ. 1978 σελ. 36.

ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

Ἡ ἐφημερίς «Αἰτωλική» τῆς 15ης Αὐγούστου 1821 δημοσιεύει τήν κάτωθι ἀνταπόκρισιν:

«Μακρυνόρος 8 Αὐγούστου.

Ἀπό πληροφορίας τοῦ στρατοῦ τῶν Τζουμέρκων μανθάνομεν ὅτι ὁ ἐχθρός δυνατός ἀπό 2 χιλιάδας στράτευμα τήν πέμπτην, 4 τρέχοντος, ἀντεπαρετάχθη εἰς μάχην εἰς τήν θέσιν ὀνόματι Σταυρός εἰς τό χωρίον Θεοδωριανά ἐναντίον τοῦ καπετάν Γώγου Μπακόλα ὅπου εὑρέθη ἐκεῖ καί πολεμήσαντος ἕως τάς 10 ὥρας τῆς ἡμέρας ἐκινδύνευσεν ἀλλ' ἔφθασεν ὁ Ἁγιοντάντης Μουρίκος μέ διακοσίους Ἀκαρνάνας ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῆς Ἄρτης ὁμοίως καί ὁ καπετάν Γιαννάκης Ράγκος ἀπό τά πλησιόχωρα μέρη ἐνδυναμώθησαν ἐκτύπησαν τούς ἐχθρούς καί ἀπό τά ὀπίσθια καί ἔτρεψαν εἰς φυγήν. Τρόπαια τῆς μικρᾶς ταύτης μάχης ἐστάθησαν τρεῖς σημαῖαι, δέκα ὀχτώ φονευμένοι, τρεῖς αἰχμάλωτοι, δέκα ἑπτά ἄλογα, πιστόλαις καί γιαταγάνια ἀργυρόχρυσα εἰς γροσίων δέκα χιλιάδες τά ὁποῖα διεμοιράσθησαν εἰς τούς νικητάς. Τό ἑσπέρας τῆς πέμπτης (5) τρέχοντος ἔφθασαν ἐκεῖ καί οἱ στρατηγοί Βαρνακιώτης καί Καραΐσκος καί πλέον προσμένομεν νά ἴδωμεν τήν γενικήν μάχην ὅπου θέλει συγκροτηθῆ, εἴμεθα εὐελπεῖς ὅμως ὅτι ὅλοι ὅσοι ἐβῆκαν εἰς τό χωρίον Θεοδωριανά νά ἀφήσωσι ἐκεῖ τά πτώματά των».

Καί εἰς τόν νέον Ἑλληνομνήμονα (17ου τόμου 1923) τοῦ Σ.Π. Λάμπρου δημοσιεύονται «Σημειώματα ποικίλα ἐκ Τζουμέρκων» ἐκ περιοδείας προφανῶς τοῦ ἰδίου Λάμπρου, τό ἔτος 1885, τά ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς πληροφορίας τάς ὁποίας ἤκουσε κατά τήν διαδρομήν του εἰς τά Τζουμέρκα. «Οἱ Καλαρρωτιῶται καί Σαρακιῶται μετά τόν χαλασμόν κατέφυγον εἰς τά δυσπρόσιτα θεοδωριανά καί ἐκεῖ ὁ Γούσιας Ράγκος ὑποχωρῶν διά χαραδρῶν καί διά τῶν δυσβάτων ὀρέων, ἐπί τῶν Τζουμέρκων, ὁδεύσας ἔφθασεν ἕως, ἄνω τῆς θέσεως Σταυροῦ εἰς θέσιν Βαένι πρός ἐπικουρίαν τοῦ Γώγου Μπακόλα πολεμοῦντος ἐκεῖνον τόν χρόνον πρός τούς Τούρκους. Ἐν τοσούτω δ' οἱ Τοῦρκοι μετά τήν καταστροφήν Καλαρρυτῶν καί Συρράκου ἦλθον εἰς Μελισσουργούς καταδιώκοντες τούς ὑπό τόν Ράγκον ἐπαναστάτας ὧν ἦρχεν ὁ καπετάν Γιαννάκης Κουτελίδας. Εἰς τήν θέσιν αυτήν ὁ Κουτελίδας μή δυνηθείς νά ἀναχαιτίσει τήν ὁρμήν τῶν Τούρκων ὑπεχώρησεν πρός τόν Σταυρόν καί συνενώθη μετά τοῦ Γώγου εἰς τόν Σταυρόν ἐν ᾧ ὁ Ράγκος τούς ἐβοήθη ἐκ τῶν ἄνωθεν. Ἐν τῷ ὀροπεδίω τοῦ Σταυροῦ 500 περίπου Ἕλληνες ἐπολέμησαν μετά 6.000 Τούρκων καί ἐκνικήσαντες ἔδιωξαν αὐτούς μέχρι τῶν Μελισσουργῶν». Νομίζομεν ὅτι πρόκειται περί τοῦ Μήτρου Κουτελίδα πού ἦτο μαζί μέ τούς ἀπομακρυνθέντας κατοίκους τῶν δύο χωριῶν.

Ὁ λαβών μέρος εἰς τήν μάχην τοῦ «Σταυροῦ» προύχοντας τῶν

Πραμάντων Δῆμος Λύτρας, ἐξιστόρη κατόπιν εἰς τούς συγχωριανούς του, τά γεγονότα τῆς μάχης ἐκείνης. Τήν διήγησιν αὐτήν ἐδημοσίευσεν εἰς τό περιοδικόν «Χρονικά Πραμάντων» ὁ 90ης σήμερα Νικ. Τσάρας, ὡς τήν μετέδωσε εἰς αὐτόν ὁ ἀκούσας ταύτην ἀπό τόν ἴδιον Λύτραν πατέρας του καί τήν ὁποίαν ἀναδημοσιεύομεν ἐν συνεχεία.

«Ἀπό τήν μάχην τοῦ Σταυροῦ τόν Αὔγουστον τοῦ 1821
Τό θαῦμα

Τότε, τό 1821 πού οἱ Συρακιῶτες - Καλαριῶτες, μετά τόν ἀφανισμό τῶν χωριῶν τους φεύγανε πάνω ἀπό τά βουνά μας καί ἄλλοι ἀπό τή λαγκάδα Χρηστούς - Μελισσουργούς, γιά τή Ρούμελη καί τό Μεσολόγγι, οἱ δικοί μας γιά νά τούς προστατέψουν πιάσανε τό «Σταυρό» τό μέρος πού εἶναι ἀνάμεσα ἀπό Βουλγαρέλι - Θοδώριανα.

Τή μέρα πού ἄρχισε τό ντουφεκίδι καί δέν ἄφηναν οἱ λιγοστοί δικοί μας τίς χιλιάδες τῶν Τούρκων πού ἤρθανε ἀπό τή Θεσσαλία γιά νά περάσουν στό μέρος μας, ὁ Γούμενος τοῦ Ἅη - Γιώργη Βουργαρελίου, ἐρχότανε ἀπό τήν πόλη μέ δυό μουλάρια φορτωμένα τρόφιμα. Ἄκουσε τόν πόλεμο, ξαφνιάστηκε καί δέν ἤξερε κατά ποῦ νά πάη. Ξεφόρτωσε τά τρόφιμα καί ἔστειλε τά δυό μουλάρια στή ρεματιά μέ τά δυό παιδιά πού εἶχε κοντά του γιά παρέα. Κι ἐκεῖ ποῦκατσε πάνω στό σακκί ἀποκοιμήθηκε. Καταμεσήμερα εἶδε στόν ὕπνο του δυό καβαλλάρηδες πού παρουσιάστηκαν ἄξαφνα μπροστά του καί δέν κατάλαβε ἀπό ποῦ ἤρθανε, ἀπό τό Ἀρτινό ἤ ἀπό τό Πραμαντιώτικο. Τόν χαιρετᾶν καί τόν ρωτοῦν: Γιατί Παπούλ' ξεφόρτωσες σ' αὐτό τό μέρος; Δέν ἀκοῦτε βρέ παιδιά τί γίνεται; ἤτανε ἡ ἀπάντησί του. Δέν ξέρω τί νά κάνω. Σκιάζομαι μήν πέσω ἀπάνω στούς ἀλλόθρησκους. Φόρτωσε, τοὔπαν ἐκεῖνοι, καί τράβα. Θά τούς τσακίσουν οἱ δικοί μας καί βαροῦν τ' ἄλογα καί γίνονται ἄφαντοι. Φορτώνει ὁ Γούμενος κι ἔφτασε στό Μοναστήρι, χωρίς ἐμπόδιο καί σ' ὅλο τό δρόμο στριφογύριζε τό μυαλό του νά θυμηθῆ τούς καβαλάρηδες... Μά, ἔλεγε στά παιδιά, μοῦ φαίνεται πῶς τούς γνωρίζω... κάπου τούς εἶδα... ποῦ τούς εἶδα; Κι ἔπειτα καταστάλαξε στό μυαλό του καί σώπασε. Δέν ξαναμίλησε.

Οἱ πατριῶτες ἀπό τά χωριά τῆς Θεσσαλίας Μουτσιάρα, Μπούκορ, Ντοβρόϊ κι ἄλλα, χτύπησαν ἀπό τά πλευρά τούς Τουρκαλβανούς πού ἤρθανε ἀπό τή Θεσσαλία — κι ἤτανε χιλιάδες — οἱ δέ Πραμαντιῶτες, ἄνδρες καί γυναῖκες, καθώς καί οἱ Μισουργιῶτες, τούς χτύπησαν μέσα στά Πράμαντα καί μέσα στούς Μισουργούς κι ἔπειτα μέ τούς Ἀγναντίτες, Σχωρεστιανίτες κι ἄλλους ἔφραξαν τό δρόμο τῶν τούρκων πού ρχότανε ἀπό τήν Ἄρτα γιά ἐνίσχυσι κι ἄλλοι στήν

Πλάκα καί τούς τσάκισαν, τούς σκόρπισαν καί λακίσανε πρός τό 'Αρτινό καί Γιάννινα κι ἔτσι οἱ δικοί μας φτιάξανε τόν τάφο τῆς Τουρκιᾶς στό «Σταυρό».

Μαζί μέ τούς αἰχμαλώτους πού ἅρπαξαν πιάσανε κι ἕνα Μπέη καί τούς τράβηξαν γιά τό Βουργαρέλι, τούς πῆραν τ' ἅρματα καί ὕστερα τούς δώσανε νά φᾶνε.

'Ο Γούμενος πῆρε στό Μοναστῆρι τόν Κουτελίδα καί τόν Λύτρα ἀπό τά Πράμαντα, μαζί μέ τόν Μπέη, καί τούς ἔκανε τό τραπέζι. 'Ο Μπέης πού ἄκουγε τούς ἄλλους ν' ἀποκαλοῦν τόν Κουτελίδα καπετάνιο, πῆρε κι αὐτός θάρρος καί ρώτησε:

— 'Ορέ Κουτλίδα, σύ εἶσαι τό τρανό;

— Αὐτός, τοὔπαν οἱ ἄλλοι.

— 'Ορέ ἐκειά τά δυό παλληκάρια μέ τ' ἄλογα ποῦ εἶναι; Δέν τά γλέπω. 'Εκειό, ὀρέ μέ τό γριβό τ' ἄλογο κάνει γιά καπετάνιος! Τί νά σᾶς λέω... ἄξια παλληκάρια. "Ολοι τούς ρίχνανε καί δέν τά κόλαγε βόλι. 'Απάν' αὐτά μέ τά γιαταγάνια κι ἔσφαξαν ἀράδα! Θάμα, ὀρέ, σᾶς λέω. Θάμα! Τί εἶδαν τά μάτια μας στή μάχη στό Σταυρό.

Οἱ δικοί μας κύτταζαν ὁ ἕνας τόν ἄλλο καί δέν καταλάβαιναν τά λεγόμενα τοῦ Μπέη, γιατί ἐκεῖνοι δέν εἶχαν δεῖ κἄνα καβαλάρη μαζί των.

'Ο Γούμενος πού τ' ἄκουγε ὅλα αὐτά καί δέν μίλαγε ὡς ἐκείνη τήν ὥρα, σηκώθηκε καί ἀφοῦ τούς πῆρε ὅλους μαζί του, καθώς καί τόν Μπέη, τούς πῆγε στήν ἐκκλησία καί τούς ἔφερε μπροστά στίς εἰκόνες τοῦ "Αη Γιώργη καί τοῦ "Αη Δημήτρη.

'Ο Μπεής σάν εἶδε τούς δυό ἁγίους, ἔβγαλε τό σαρίκι του, σταύρωσε τά χέρια του καί εἶπε:

— Αὐτά εἶναι τά δυό παλληκάρια πού σᾶς ἔλεγα. Καί πρόσθεσε: 'Ορέ, εἶπ' ὁ 'Αλάχ, θά χαθῆ τό Τουρκιά ἀπ' αὐτόν τόν τόπο — τό Τζουμέρκο — γιατί δέν σηκών' μαγάρισμα.

Σάν γύρισαν στό τραπέζι τους, ὁ γούμενος τούς μολόγησε τ' ὀνειρό του πού τοῦ φανερώθηκε στό δρόμο του. Στ' ἄκουσμα τῶν λόγων τοῦ γούμενου κάνανε ὅλοι τό σταυρό τους καί δόξασαν τόν Θεό. Μετέπειτα οἱ Πραμαντιῶτες καί οἱ ἄλλοι μέ τόν Λύτρα πήρανε τούς αἰχμαλώτους, τούς πέρασαν πέρα ἀπό τήν Πλάκα γιά τά Γιάννενα, γιατί εἶχανε ὅρκο οἱ κλέφτες νά μή χαλᾶνε τούς αἰχμαλώτους, κι ἔδωσαν τό γιαταγάνι στόν Μπέη καί γιά νά μολογάη πάρα πέρα τό δίκηο μας καί τήν παλληκαριά τῶν συμπατριωτῶν μας.

Νίκος Τσάρας»[1].

1. Περιοδικόν «Χρονικά Πραμάντων», 1ος τόμος, σελ. 60.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

Ἡ διασωθεῖσα διήγησις τοῦ Πραμαντιώτου Δήμου Δύτρα περί τοῦ θαύματος διαρκούσης τῆς μάχης τοῦ Σταυροῦ, ἐπιμαρτυρεῖται καί ἐξ ἄλλης πηγῆς. Ὁ Συρρακιώτης ποιητής Κ. Κρυστάλλης εἰς τό βιβλίον του «Οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου» γράφει: Ἐλέγετο μάλιστα ὑπό τῶν διασωθέντων ὀλίγων Τουρκαλβανῶν, ὅτι κατά τήν μάχην ταύτην — τοῦ Σταυροῦ — ἐπεφάνη ἐκ τοῦ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἀνδρεῖος τις ἱππεύς ἐπί λευκοῦ ἵππου, τοῦ ὁποίου ἡ κεφαλή περιεβάλλετο ὑπό λαμπροτάτου φωτός, ὅστις ὡσάν ἐγκλείων ἐν ἑαυτῷ θείαν δύναμιν, ὥρμησεν ἐναντίον αὐτῶν μόνος καί συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τήν ἥτταν των. Ἐπίστευον δέ ὅτι, ἦτο ὁ Ἅγιος Γεώργιος, οὗτινος παλαιός ναός ὑπάρχει ἐπί τῆς κορυφῆς τοῦ Βουργαρελίου καί ὃν θεία πρόνοια ἀπέστειλεν εἰς βοήθειαν τῶν κινδυνευόντων Χριστιανῶν».[1]

Εἰς τόν ἴδιον τόμον τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος, ἐκ τῆς περιοδείας τοῦ 1885 δίδεται καί ἡ κάτωθι σχετική πληροφορία, ἡ ὁποία καί τότε, ὕστερα ἀπό πολλά χρόνια ἐκυκλοφόρη εἰς τά Τζουμέρκα. «Κατά τήν διάρκειαν τῆς μάχης ἠκούσθη βοή τις κατατρομάξασα τούς Τούρκους καί διεδόθη ὅτι ἐφάνη ἔφιππος ἐπί λευκοῦ ἵππου ὁ Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Συρράκου, ἤ τῶν Θεοδωριάνων ὧν ἡ κεντρική ἐκκλησία τιμᾶται ἐπί ὀνόματί του ὅστις ξιφήρης ἐπήνεγκε σύγχυσιν εἰς τούς πολεμίους. Καταδιώξαντες τούς Τούρκους συνετέλεσαν εἰς τήν διάσωσιν 6.000 περίπου γυναικοπαίδων, ἐκ Συρράκου, Καλαρρυτῶν καί Θεοδωριάνων».

Ἡ νίκη τῆς μάχης τοῦ «Σταυροῦ» ἐπροξένησε κατάπληξιν εἰς τούς ἀγωνιζομένους διά τήν ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ Ἕλληνας καί ὁ λαός δέν ἠρκέσθη εἰς γραπτάς ἐνθυμίσεις εἰς τά διάφορα ἐκκλησιαστικά βιβλία, ἀλλά ἐξεδήλωσε τόν θαυμασμόν του πρός τούς πρωτεργάτες τῆς νίκης αὐτῆς μέ τραγούδια ἰδικῆς του ἐμπνεύσεως ἐξυμνοῦντα τήν ἀνδρείαν καί τόν ἡρωϊσμόν τῶν ἀνδρῶν οἱ ὁποῖοι προέβαλον τά στήθη ἐκεῖ εἰς τό στενόν τοῦ «Σταυροῦ» διά νά φράξουν τήν κάθοδον τοῦ Ἰσμαήλ πρός Νότον.

Ἕνα τραγούδι ἀπό αὐτά ἀνήκει εἰς τόν Μῆτρο Κουτελίδαν

Νάημουν μιά πετροπέρδικα στή Λαγαροῦ στή Βρύση
νά ξάνοιγα πολύ ταχυά, δυό ὧρες πρίν φέξη
νά ξύπναγα τή συντροφιά, τό Μῆτρο Κουτελίδα.
Ξύπνα καϋμένη συντροφιά, μπρέ Μῆτρο Κουτελίδα,
ξύπνα ν' ἀκούσης πόλεμο μέ φοβερό ντουφέκι.
Ποιός εἶν' αὐτός πού πολεμάει Σταυρό καί Χαροκόπου;
Γῶγο Μπακόλας πολεμάει μ' ἐννιά χιλιάδες Τούρκους,
κ' οἱ Τοῦρκοι ὅρκον ἔκαναν, ὅρκο στά χαϊμαλιά τους

1. Κώστα Κρυστάλλη. Οἱ βλάχοι τῆς Πίνδου, ἐκδ. 1952 σελ. 214 Ἀθῆναι.

ΑΡΧΕΙΟ ΑΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

γιά νά περάσουν τό ζυγό, Τζουμέρκα, Ραδοβύζι,
νά πάρουν σκλάβους τά παιδιά, κορίτσια καί νυφάδες.
Γῶγος Μπακόλας φώναξε σάν καπετάνιος πού ἦταν:
— Γυρίστε πίσω, Τοῦρκοι μου, μή χάνετε τόν ὁρκο,
τί ὅσο εἶναι ὁ Γῶγος ζωντανός καί ζῆ κι ὁ Κουτελίδας,
σκλάβους ἐσεῖς δέν παίρνετε κορίτσια καί νυφάδες
τί ἐμεῖς μολύβια δίνουμε, σπαθιά ξεγυμνωμένα.
Ποῦ εἶστε παιδιά τοῦ Τζουμερκιοῦ, παιδιά ἀπό τό Ραδοβύζι
γιά πολεμᾶτε δυνατά ὅσο καί ἄν ἠμπορεῖτε
νά ραγισθοῦνε τά βουνά, ν' ἀχολογοῦν οἱ κάμποι
νά ἀκούση τό ντουφέκι μας κι ὁ Μπότσαρης ὁ Μάρκος.

Ἀφοῦ ἀπετράπη ἡ νέα προσπάθεια τοῦ Χουρσίτ νά περάσει στρατεύματα πρός Νότον διά τήν ἐνίσχυσιν τῶν τουρκικῶν φρουρῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καί καταστολήν τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ ὁπλαρχηγοί τῆς μάχης τοῦ «Σταυροῦ» Μπακόλας, Κουτελιδαῖοι, Δῆμος Τσέλιος, Γιάννης Μακρυγιάννης, Σταμούλης Μαλεσιάδης μέ τούς Βαλτινούς καί Φώτιος Σκαλτσογιάννης μέ 50 Ραδοβυζινούς κατῆλθον εἰς τήν περιοχήν τοῦ Πέτα. Ἐκεῖ εὑρίσκονται κατά τάς ἀρχάς Σεπτεμβρίου ὅτε τήν 10ην ἰδίου μηνός εἰδοποιοῦνται ἀπό τόν Μητροπολίτης Ἄρτης Ἄνθιμον ὅτι οἱ Τοῦρκοι πληροφορηθέντες τήν ἐκεῖ ἄφιξιν των ὡς καί τήν ὑπογραφεῖσαν συμφωνίαν τῆς 1ης Σε/βρίου μεταξύ Ἑλλήνων καί Ἀλβανῶν, περί ἧς κατωτέρω ἑτοιμάζονται νά ἐπιτεθοῦν ἐναντίον των. Ὁ Μπακόλας ὡς ἀρχηγός ὅλων τῶν τμημάτων καθορίζει τό ἴδιο βράδυ τάς θέσεις τάς ὁποίας ἔπρεπε νά ὑποστηρίξει κάθε ὁπλαρχηγός. Πράγματι τό πρωί τῆς 11ης Σεπτεμβρίου οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἄρτης, ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρας δυνάμεως ὑπό τήν ὁδηγίαν τοῦ Ἰσμαήλ Πασόμπεη Γιαννιώτη, καί τῶν ἀξιωματούχων Ἰσμαήλ Πλιάσαν, Σεφτῆ Πασᾶν, Σούλτζα Κόρτσαν, Μαξούλ Ἀγᾶ καί Χασάν Πασά, ἐξελθόντες τῆς Ἄρτης, ἐπετέθησαν διά σφοδροῦ πυρός πεζικοῦ καί πυροβολικοῦ κατά τῶν ἑλληνικῶν θέσεων εἰς τάς πλαγιάς τοῦ Πέτα.

Ἡ μάχη διεξάγεται ἑκατέρωθεν μέ πεῖσμα, κατά τό ἀπόγευμα δέ οἱ Ἕλληνες ἐνεργήσαντες γενικήν ἔφοδον ἀναγκάζουν τούς Τούρκους νά ὀπισθοχωρήσουν πρός τόν ποταμόν καί τό βράδυ νά ἐπιστρέψουν εἰς τήν πόλιν. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων ἦσαν τρεῖς νεκροί καί ἓξ τραυματίαι μεταξύ τῶν ὁποίων ἐλαφρῶς εἰς τό πόδι καί ὁ Γιάννης Μακρυγιάννης. Μετά τή μάχην αὐτήν οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοί μετέβησαν εἰς τό Κομπότι, ὅπου ἦτο καί ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης. Ἐκεῖ ἀποφασίζεται ἐπίθεσις κατά τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς τοῦ Νεοχωρίου ἐπί τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀράχθου καί ἔτσι, ὅταν ἐνύ-

κτωσε κατά μίαν ήμέραν, περί τό τέλος Σεπτεμβρίου τά έλληνικά τμήματα ύπό τόν Γῶγον Μπακόλαν καί Γεώργιον Καραϊσκάκην, μετά δίωρον πορείαν έφθασαν είς τό χωρίον Μπάνη (Λουτρότοπος) έπί τῆς άριστερᾶς όχθης τοῦ ποταμοῦ. Ὅταν τά τμήματα ἤρχισαν νά διέρχονται τόν ποταμόν γενόμενα άντιληπτά άπό τήν άφυπνισθεῖσαν τουρκικήν φρουράν ήναγκάσθησαν νά όπισθοχωρήσουν είς τό Κομπότι.

Ἀκολούθως, τά έλληνικά τμήματα έπέστρεψαν είς τό Πέτα, όπου ἤρχισαν νά έπανέρχωνται καί άλλα Σώματα τῶν Βαλτινῶν, Αἰτωλῶν καί Ἀκαρνάνων. Μεταξύ αὐτῶν καί τό Σῶμα τῶν Τζουμερκιωτῶν ὑπό τόν Μῆτρο Κουτελίδαν.

Τήν ίδίαν έποχήν ό Γιαννάκης Κουτελίδας, Γεώργιος Καραϊσκάκης μέ τρεῖς τέσσερας συντρόφους των άνεχώρησαν διά τήν περιφέρειαν Ἰωαννίνων.

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ

Κατά μῆνα Αὔγουστον 1821 εἶχον φθάσει είς τό Πέτα, Ἀλβανοί άξιωματοῦχοι φίλοι τοῦ πολιορκημένου άπό τά Σουλτανικά στρατεύματα τοῦ Χουρσίτ, Ἀλῆ Πασᾶ καί έζήτησαν συνεργασίαν τῶν Ἑλλήνων όπλαρχηγῶν, Τζουμέρκων Σουλίου, Ροδοβυζίου καί Ἀκαρνανίας οί περισσότεροι τῶν όποίων ἦσαν έκεῖ έστρατοπεδευμένοι. Ἡ πρότασίς των συνεζητήθη άπό πλευρᾶς άμφοτέρων τῶν μερῶν. Οί Ἀλβανοί ἤθελον τήν συνεργασίαν διά νά πολεμηθεῖ ό Χουρσίτ καί χαλαρωθεῖ ἡ πίεσίς του κατά τοῦ Ἀλῆ, οί δέ Ἕλληνες διότι αὐτός ἦτο ό σκοπός των, ό πόλεμος κατά τῆς Τουρκίας πρός άπελευθέρωσίν των. Ἀφοῦ συνέπιπτον οί σκοποί των κατά τά βασικότερα σημεῖα, τήν 1η Σεπτεμβρίου 1821 ύπεγράφη είς τό Πέτα ἡ κάτωθι συμφωνία, τήν όποίαν ὑπέγραψε καί ό Μήτρος Κουτελίδας. Καί ὡς πρῶτος στόχος τῆς συνεργασίας άπεφασίσθη ἡ έπίθεσις κατά τῆς φρουρᾶς τῆς Ἄρτης. Ἀκολούθως οί Ἀλβανοί άξιωματοῦχοι άνεχώρησαν γιά νά συγκροτήσουν τά σώματά των καί έπανέλθουν κατά τόν όρισθέντα χρόνον.

Ἡ συνθήκη

«Ἡμεῖς οί ὑπογεγραμμένοι δίδομεν τό γράμμα τοῦ Ἄγο Μπουχαρδάραγα, τοῦ Ταχήρ Ἀγᾶ Ἀμπάζη καί Χουσεΐν Μπέη Λιάμτζε καί Κουρδάρ Μτιτζιάνι καί Σουλεϊμάν Μέτο καί λοιπῶν ἀγάδων καί μπουλουκμασιάδων, όπου έγενήκαμεν ἕνα σῶμα καί έδέθημεν καί χωρισμόν δέν έχομεν ό ἕνας άπό τόν ἄλλον καί ἔχομεν νά τζαλιστίσωμεν μέ όλας τάς δυνάμεις μας, χωρίς χιλέ καί χωρίς κουσούρι, διά

νά ἐβγάλωμεν εἰς σελιαμέτι τόν βεζύρ 'Αλῆ πασιᾶ ἐφέντη μας καί τόν ἑαυτόν μας, καί ὅποιος ἄνθρωπος ἤ μεγάλος ἤ μικρός, ἤ Τοῦρκος ἤ Ρωμαῖος ἤθελε 'γγίξει ἤ πολεμήσει κανέναν ἀπό ἡμᾶς, νά εἴμεθα ὅλοι εἰς τήν βοήθειάν του, ἡμεῖς ὁπού ἐβουλώσαμεν καί ὑπογράψαμεν, καί ἀνίσως κανένας ἀπό ἡμᾶς ἤθελε γυρίσει καί φανῆ ἐνάντιος, νά εἴμεθα ὅλοι ἐπάνω του, νά τόν χαλνοῦμεν καί νά τόν κυνηγοῦμεν, καί ἐβγαίνοντας ὁ βεζύρ 'Αλῆ πασιᾶς εἰς σελιαμέτι, ἀνίσως θελήση νά 'γγίξη κανένα ἀπό ἡμᾶς ἤ Τοῦρκον ἤ Ρωμαῖον, νά μή τό δεχθῶμεν καί νά εἴμεθα ὅλοι Τοῦρκοι καί Ρωμαῖοι βοηθοί ἐκείνου, ὁπού ἤθελε 'γγιχθεῖ ἀπό μέρος τοῦ 'Αλῆ πασᾶ. Καί ἀκόμη εἰς τό ἑξῆς ὅποιος ἤθελε γενῆ σύντροφός μας ἤ Τοῦρκος ἤ Ρωμαῖος, τόν ἔχομεν καί αὐτόν μέσα εἰς τήν ἰδίαν συντροφίαν. Προσέτι καί ὅσα κεφαλοχώρια μεγάλα καί μικρά εἶχε παρμένα διά τζεφτιλίκια ὁ βεζύρ 'Αλῆ πασιᾶς μέ βίαν καί χωρίς ἄσπρα, αὐτά λοιπόν εἰς τό ἑξῆς μένουν παντί ἐλεύθερα καί κεφαλοχώρια καθώς ἦτον ἐξ ἀρχῆς καί ἔχουν νά δίδουν μόνον τήν βασιλικήν δεκατιάν, ὅσα ἐδεκατίζονταν καί ὅσα ἔδιδον κέσμι, πάλιν νά δίδουν τό κέσμι, καί ἄλλο τίποτας δέν ἔχουν νά δίδουν οἱ χριστιανοί. Αὐτό εἶναι τό σιάρτι μας, αὐτή εἶναι ἡ συνθήκη μας καί ἀνίσως παραλλάξωμεν ἀπό τάς ἄνωθεν συμφωνίας μας, νά εἴμεθα ἔξω ἀπό τήν πίστιν τοῦ κυρίου μας 'Ιησοῦ Χριστοῦ καί νά ἔχομεν τήν κατάραν τῆς Παναγίας καί πάντων τῶν ἁγίων, καί νά συγκρινώμεθα μετά τοῦ προδότου 'Ιούδα εἰς τό ἀχρέτι καί ἐδῶ εἰς τοῦτον τόν ντουνιά νά εἴμαστε οἱ ἄτιμοι τοῦ κόσμου· καί γίνεται τό παρόν μας εἰς ἀσφάλειαν καί δίδεται εἰς χείρας των.

1821 Σεπτεμβρίου 1, Πέτα Ἄρτας

Ὑπογεγραμμένοι

Τοῦρκοι

Ἄγο Μουχουρντάρης
Ταήρ 'Αμπάζης Ζερμπενῆς
Τζένκο Λιάμτζες
Σουλεϊμάν Μέτος
Τζέλιος τοῦ Μουσταφᾶ Παραμυθιώτης
Τζένκος ντελημέτζιανης ἀπό Βεκοκάσι
Πάγιας τοῦ 'Ισούφ Πάγια Τόσκεος
Μέτζε Μέτζιος 'Αληπούρας

Σουλιῶται

Νότης Μπότζαρης
Νάσιος Φωτομάρας
Θανάσης Δράκος
Φῶτο Παναγιώτης
Κίτζιος Μίτζης
Νάστος Καραμπίνας
Κίτζιος Κώστας
Νάσιος Τζίμα Ζέρβας

'Ακαρνᾶνες

Γεωργάκης Νικολοῦ
'Ανδρέας Καραΐσκου
'Αλεξάκης Βλαχόπουλος
Γῶγος Μπακόλας
'Αναγνώστης Καραγιάννης
Γιαννάκης Ράγκος
'Αναγνώστης Ζώτου
Μῆτρος Κουτελίδας

Κατά τάς ἀρχάς Ὀκτωβρίου ἤρχισαν νά συγκεντρώνονται εἰς τήν ἔξω τῆς γεφύρας τοῦ Ἀράχθου περιοχήν ἀλβανικά στρατεύματα, τῆς συμφωνίας, οἱ δέ ὑπογράψαντες τήν συνθήκην ἀξιωματοῦχοι Ἀλβανοί ἐπανῆλθον εἰς τό Πέτα, ὅπου καί πολλοί Ἕλληνες ὁπλαρχηγοί. Γενομένης συσκέψεως καθωρίσθη ὅπως ἡ ἐπίθεσις κατά τῆς Ἄρτης γίνει τήν 12 Νοεμβρίου 1821, καί ἡ θέσις τήν ὁποίαν ἐν τῷ μεταξύ θά κατελάμβανον τά διάφορα Σώματα. Κατόπιν αὐτοῦ τά Σώματα ἐκινήθησαν πρός τάς θέσεις των. Τήν θέσιν Ἰμπαρέτ, δυτικῶς καί ἔναντι τῆς πόλεως Ἄρτης, κατέλαβεν ὁ ἐλθών ἐκ τῆς περιοχῆς Ἰωαννίνων Γ. Καραϊσκάκης μέ τούς 4 - 5 συντρόφους του, ὁ Γιαννάκης Κουτελίδας, ὁ Γεώργιος Τσαρακλῆς, ὁπλαρχηγός Πιστιανῶν - Μπρένιστας, ὁ Γεώργιος Μαλάμος μέ 20 ἄνδρας, ὁ Λεόνε Παντούλας καί ὁ κατελθών ἀπό τήν περιοχήν Πέντε Πηγαδίων Μάρκος Μπότσαρης μέ 300 Σουλιώτας. Καί γράφει ὁ Μακρυγιάννης: «Ἕλληνες ἀπό τό δῶθε μέρος Γραμμενίτσας, Τζερακλῆς, Καραϊσκάκης, Κουτελιδαῖγοι καί ἄλλοι ἀξιωματικοί. Ὅλοι αὐτοί πιάσαν τό Μαράτι ἀντίκρυα ἀπό τήν Ἄρταν εἶναι ὡς ἕνα κάρτο μακριά, εἶναι περιβόλια καί ὀλίγα σπίτια καί ἕνα τζαμί πολλά δυνατό. Στάθηκαν στό Μαράτι αὐτεῖνοι ὅλοι». Ἡ πληροφορία τοῦ Μακρυγιάννη ὅτι ἦσαν ἐκεῖ καί οἱ Κουτελιδαῖγοι δέν εἶναι ἀκριβής, καθόσον μόνον ὁ Γιαννάκης ἦτο στό Μαράτι πού ἔφθασεν μέ τόν Καραϊσκάκην ἀπό τήν περιοχήν τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ Μῆτρος Κουτελίδας μέ τούς Τζουμερκιώτας ἐξηκολούθη νά εἶναι ἐστρατοπεδευμένος εἰς τό Πέτα, ἀντίθετα τῆς θέσεως Ἰμπαρέτ συμπράττων μέ τό τμῆμα τῶν Ραδοβυζινῶν τοῦ Μπακόλα. Οἱ λοιποί Σουλιῶτες ὑπό τόν Νότην Μπότσαρην, Ζερβαίους, Νικόλαον Τζαβέλλαν, Ἀθανάσιον Φωτομάραν καί ἄλλους, κατέλαβαν θέσεις δυτικά τῆς Ἄρτης πρός τήν περιοχήν τοῦ χωριοῦ Χαλκιάδων καί τέλος, οἱ σύμμαχοι Ἀλβανοί τόν χῶρον μεταξύ Κωστακιῶν καί Κεραματῶν.

Τήν Φρουράν τῆς Ἄρτης ὑπεστήριζεν στράτευμα τουρκικόν ἐκ 5.000 πεζῶν, 1.000 ἱππέων, ὑπό τούς ἀρχηγούς Ἰσμαήλ Πλιάσαν, Χασάν Ὀσμαναλή Πασᾶν, Καραλῆ, Καραλῆ Σάν τοῦ Βάν καί τόν Ἰσμαήλ Πασόμπη Γιαννιώτην, διευθύνοντα τό εἰς τήν στέγην τοῦ Ναοῦ τῆς Παρηγορήτριας Πυροβολικόν. Οἱ Τοῦρκοι μόλις εἶδαν τάς κινήσεις τῶν Ἑλλήνων καί τῶν συμμάχων Ἀλβανῶν, εἰς τήν ἔξω τῆς γεφύρας περιοχήν, ἠθέλησαν νά τούς προλάβουν πρίν σταθεροποιήσουν τάς θέσεις των καί τήν 13η Νοεμβρίου διά συνδυασμένης ἐπιθέσεως Πεζικοῦ, Ἱππικοῦ καί Πυροβολικοῦ ἐνήργησαν σφοδράν ἐπίθεσιν κατά τῶν Σουλιωτῶν καί ἐν συνεχεία κατά τῶν Μπότσαρη, Κουτελίδα, Καραϊσκάκη, Τσαρακλῆ εἰς τήν περιοχήν τοῦ τζαμιοῦ Ἰμαρέτ. Μή δυνηθέντες οἱ Τοῦρκοι νά τούς ἐκτοπίσουν κατά τό ἑσπέρας

ἐπέστρεψαν εἰς τήν πόλιν. Τότε οἱ Ἕλληνες, εὑρόντες εὐκαιρίαν διῆλθον τήν γέφυραν τοῦ Ἀράχθου καί ἐντός τῆς ἴδιας νύκτας κατέλαβον τάς θέσεις «Μύλους», «Μουχούστι» εἰς τό ἄκρον τῆς πόλεως καί τῶν «Ἁγίων Ἀποστόλων». Αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν σημαντικαί διά τούς ἐμπολέμους κατά τήν σύγκρουσιν τῆς ἡμέρας αὐτῆς. Ἀντελήφθησαν, ὅμως, οἱ σύμμαχοι ἀρχηγοί ὅτι ὁ ἐχθρός διέθετεν ἰσχυράς δυνάμεις καί ὅτι θά ἦτο δύσκολον νά καταλάβουν τήν πόλιν, καί γι' αὐτό ἀπεφάσισαν νά ζητήσουν τήν ἐπέμβασιν τῶν ὁπλαρχηγῶν τοῦ Πέτα, Μπακόλα, Βαρνακιώτη, Μήτρου Κουτελίδα, Ἀνδρέου Ἴσκου, Γ. Τσόγκα, Στάθη Κατσικογιάννη καί Δημ. Μακρῆ μετά τῶν ὁποίων εἶχαν ὑπογράψει τήν ἀπό 1ης Σεπτεμβρίου συνθήκην συμμαχίας. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Μάρκος Μπότσαρης τήν 14ην Νοεμβρίου μετέβη εἰς τό Πέτα καί ἀφοῦ συνεφιλιώθη μέ τόν Μπακόλαν, ἔπειτα ὅλοι μαζί τήν ἐπομένην — 15 Νοεμβρίου — ἤρχισαν νά μετακινοῦνται καί νά καταλαμβάνουν τάς καθορισθείσας θέσεις εἰς τόν λόφον τοῦ Πετροβουνίου ἄνωθεν τῆς Ἄρτης. Τώρα, ἡ δύναμις τῶν συμμάχων ἀνέρχεται εἰς 4.000 ἄνδρας ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 2.000 ἦσαν Ἀλβανοί. Καθ' ὅν χρόνον ὁ Μπότσαρης ἐκινεῖτο πρός τό Πέτα, τά διελθόντα τόν Ἄραχθον πρός τήν πόλιν τμήματα ἐπανῆλθον εἰς τό Ἰμαρέτ καί ἀνεπτύχθησαν καί πρός τό χωριό Γραμμενίτσης.

Οἱ Τοῦρκοι ἐξάλλου ἰδόντες τήν κυκλωτικήν αὐτήν διάταξιν τῶν συμμάχων, τήν ἰδίαν ἡμέραν, 15ην Νοεμβρίου, ἐνήργησαν νέαν ἐπίθεσιν κατά τῶν θέσεων τοῦ Ἰμαρέτ, ἀποσκοποῦντες εἰς τήν διάλυσιν τῶν ἐκεῖ τμημάτων, γνωρίζοντες συνάμα ὅτι ἐπλησίαζεν, ἐκ τῶν ὄπισθεν τῶν Ἑλλήνων ἡ κατερχομένη ἐκ Πέντε Πηγαδίων τουρκική ἐνίσχυσίς των. Μέ τήν ἐπίθεσίν των αὐτήν ἠδυνήθησαν γρήγορα νά διασκορπίσουν τά τμήματα Μπότσαρη, Καραϊσκάκη, Κουτελίδα τοῦ Ἰμαρέτ καί τότε οἱ Μπότσαρης καί Καραϊσκάκης, διελθόντες τήν ἰδίαν νύκτα τόν ποταμόν, τήν πρωίαν τῆς 16ης Νοεμβρίου συναντῶνται εἰς θέσιν «Προφήτης Ἠλίας» τῆς Περάνθης μέ τούς ὁπλαρχηγούς τοῦ Πέτα. Ἐκεῖ ἀπεφασίσθη εἰς νέαν σύσκεψιν ἡ ἐπίθεσις κατά τῆς πόλεως Ἄρτης ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν καί καθορίσθησαν οἱ νέες θέσεις τάς ὁποίας ἔπρεπε νά καταλάβει ἕκαστον τμῆμα. Οὕτω τά διεσκορπισθέντα τήν προηγουμένην τμήματα εἰς τήν περιοχήν Ἰμαρέτ ἐκ τριακοσίων ἀνδρῶν, ὑπό τούς Μ. Μπότσαρην, Γ. Καραϊσκάκην, Γ. Τσαρακλήν, Γιαν. Κουτελίδαν, Λάμπρον Βέικον καί Δράκον προχωρήσουν καί ἀφοῦ διέλθουν τόν ποταμόν καταλάβουν τάς θέσεις «Μύλους» καί «Μουχούστι» ἕτερον τμῆμα 100 ἀνδρῶν ὑπό τόν Γιάννη Μακρυγιάννην καί Ἀθανάσιον Φωτομάραν κινηθεῖ ἀπό τήν θέσιν «Ἅγιοι Ἀπόστολοι» κατά τῆς πόλεως ἀπό Νότου καί τέλος τά τμήματα τῶν Τζουμερκιωτῶν ὑπό τόν Μῆτρον Κουτελίδαν, Ραδο-

βυζινῶν ὑπό τόν Γῶγον Μπακόλαν ὡς καί τῶν Βαλτινῶν καί ξηρομεριτῶν, προσβάλλουν τήν φρουράν τῆς Φανερωμένης. Τά ἄλλα τμήματα τῶν Σουλιωτῶν καί Ἀλβανῶν ἐξορμήσουν κατά τῆς πόλεως ἐκ τῶν θέσεων «Γεφύρας» καί «Κάτω Παναγιᾶς». Οἱ Τοῦρκοι, χωρίς νά χάσουν καιρόν, τήν ἰδίαν ἡμέραν — 16 Νοεμβρίου — ἐπετέθησαν διά τοῦ κυρίου ὄγκου Πεζικοῦ καί Ἱππικοῦ, κατά τῶν καταλαβόντων ἐν τῷ μεταξύ τήν θέσιν «Μύλοι» Ἑλλήνων, δι' ἄλλης δέ δυνάμεως 800 ἀνδρῶν ἐναντίον τοῦ μικροῦ τμήματος τῶν «Ἁγίων Ἀποστόλων», ἐνῶ σημαντική δύναμις στρατοῦ ἐστέλετο πρός ἐνίσχυσιν τῆς ἐκ Γκέγκηδων φρυρᾶς τῆς Φανερωμένης, τήν ὁποίαν εἶχον προσβάλλει τά τμήματα Μπακόλα καί Μήτρου Κουτελίδα. Μέχρι τῶν βραδυνῶν ὡρῶν τῆς ἰδίας ἡμέρας, τά ἑλληνικά τμήματα ἀπό τάς θέσεις τοῦ Πετροβουνίου εἶχον προχωρήσει καί φθάσει τάς πρώτας οἰκίας τῆς πόλεως.

Τό σχέδιον κυκλώσεως τῆς πόλεως καί ἐπιθέσεως κατά τῶν Τούρκων περιγράφει εἰς τά ἀπομνημονεύματά του ὁ Ἰωάν. Μακρυγιάννης.

«Ἕλληνες ἀπό τό δῶθε μέρος Γραμμενίτσας, Τζερακλῆς, Καραϊσκάκης, Κουτελιδαῖγοι κι ἄλλοι ἀξιωματικοί. Ὅλοι αὐτεῖνοι πιάσαν τό Μαράτι ἀντίκρυα ἀπό τήν Ἄρτα, εἶναι ὡς ἕνα κάρτο μακρυά, εἶναι περιβόλια κι ὀλίγα σπίτια κι ἕνα τζαμί πολλά δυνατό, Στάθηκαν εἰς Μαράτι αὐτεῖνοι ὅλοι. Ἀπό τό δῶθε μέρος ἐμεῖς συναχθήκαμεν ὅλοι ὡς χίλιοι ἄνθρωποι, πήγαμεν διά νυχτός εἰς τόν Ἅγιον Ἠλία πανουκέφαλα τῆς Ἄρτας, εἰς τό Βουνό ὀνομαζόμενον· ἀπό κάτου, τίρα ντουφεκιά, τό λένε εἰς τῆς πόρτες καί παρακάτου ἡ Φανερωμένη τό μοναστήρι ὡς ἕνα κάρτο. Αὐτές τίς θέσες ἀπό τήν Ἄρτα τις βαστοῦσαν οἱ Τοῦρκοι οἱ καλύτεροι, ὁ Σμαήλπασα Πλιάσας κι ἄλλοι ἀξιωματικοί Τοῦρκοι. Τό ὅλο τῶν Τούρκων ὁποῦ ἦταν στήν Ἄρτα (ὅλοι πασάδες κι ἄλλοι ἀξιωματικοί) ὡς δώδεκα χιλιάδες. Κεφαλές δικές μας, τῶν Ἑλλήνων ὅσοι πήγαμεν εἰς Ἀγηλιά, ὁ Γῶγος, ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Ἴσκος, ὁ Τσόγκας καί οἱ Γριβαῖγοι (ἤρθαν ὕστερα, ὅτι τρώγονταν ἀναμεταξύ τους) ὁ Βαλτηνός, ὁ Κατζικογιάννης, ὁ Βλαχόπουλος κι ἄλλοι ἀξιωματικοί. Καί πήγαμεν τό ἴδιον ἔτος, τῆς 15 Νοεμβρίου. Τήν ἴδια μέρα οἱ Τοῦρκοι πεζούρα καί καβαλλαρία πῆγαν, ἕνα μεγάλο μέρος, ἐναντίον τῶν δικῶνε μας εἰς Μαράτι καί πολέμησαν οἱ Τοῦρκοι γενναίως τούς δικούς μας καί σκότωσαν καμπόσους καί πληγώσανε, καί τούς ρίξαν εἰς φυγή τούς δικούς μας. Καί μέσα εἰς τό τζαμί ἐκλείστη ὁ Καραϊσκάκης κι ὁ Μάρκος καί πολέμησαν γενναίως τούς Τούρκους καί γύρισαν καί οἱ νικημένοι οἱ ἐδικοί μας κι ὅλοι συνφώνως μέ τοῦ τζαμιοῦ κάμαν ἕναν μεγά-

λον σκοτωμόν τῶν Τούρκων καί τούς βάλαν εἰς τήν Ἄρταν.

Τήν 16η ἤρθαν ἀπό τό Μαράτι εἰς τόν Ἁγηλιάν, ὁπούμαστε ἐμεῖς, ἦρθε ὁ Φωτομάρας, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ἄγος κι ἄλλοι Τοῦρκοι δικοί μας καί κάμαν συνφώνως σχέδιον μ' ἐμᾶς νά διορίσουνε ἀπό τό Μαράτι τρακόσους νά πιάσουνε τούς Μύλους τῆς Ἄρτας, ὁποῦναι ἀπόξω ἀπό τήν Ἄρτα, εἰς τήν ἄκρη τήν χώρα, καί τό ὀνομαζόμενον Μουχούστι, ὁποῦναι πλησίον εἰς τούς Μύλους. Κι ἀπό τό μέρος τό δικό μας διόρισαν ἑκατό νά πιάσουνε τούς Ἁγιαποστόλους καί τό μοναστήρι Ὁδηγήτρα στήν ἄκρη τήν χώρα — καί ἦταν Τοῦρκοι μέσα — νά τούς πολεμήσουνε οἱ ἑκατό καί νά πιᾶσουν τήν θέση νά μείνουν μέσα ὡς δευτέρα διαταγή τῶν ἀνωτέρων. Τό ἴδιο νά κάμουν καί οἱ τρακόσιοι· νά σταθοῦν εἰς τίς διορισμένες θέσεις. Εἰς τούς τρακόσιους διορίσθηκαν κεφαλές ὁ Μάρκος, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Βέικος, ὁ Δράκος, ὁ Κουτελίδας, ὁ Τζερακλῆς, τοῦ Μοῦρτο Τζάλιου τό παιδί κι ἄλλοι ἀξιωματικοί Τοῦρκοι κι Ἕλληνες. Διά τούς ἑκατό διορίσθηκαν κεφαλές ὁ Νάση Φωτομάρας κι ἐγώ· μέ διόρισε ὁ Γῶγος. Κινήθηκαν οἱ τρακόσοι διά τῆς θέσεις τους καί ἐμεῖς οἱ ἑκατό διά τήν δικήν μας θέσιν. Στούς τρακόσους ἐρρίχθηκαν πεζούρα καί καβαλλαρία πλῆθος· σ' ἐμᾶς ὡς ὀχτακόσοι πεζούρα, ὅτ' ἦταν βουνό καί ἡ καβαλλαρία δέν δούλευε. Λέγω εἰς τούς ἀναγνῶστες μου, μά τήν πατρίδα, οἱ τρακόσοι αὐτεῖνοι δέν ἦταν ἄνθρωποι, ἦταν ἀητοί στά ποδάρια καί λιοντάρια εἰς τήν καρδιά. Ἕνα ντουφέκι ρίξαν εἰς τούς Τούρκους καί βγάλανε τά σπαθιά· καί τούς ἀφάνισαν καί τούς ἔμπασαν μέσα εἰς τήν χώρα καί εἰς τό σαράγι καί γύρα εἰς τίς δυνατές τους θέσεις κι ἐκεῖ τούς ἄφησαν· καί πιάσαν τά διορισμένα τους νότα οἱ τρακόσοι. Στόν ἴδιον καιρό μᾶς ριχτήκανε κι ἐμᾶς τῶν ἑκατό οἱ Τοῦρκοι εἰς τούς Ἁγιαποστόλους, ὅτι δέν μπορούσαμεν νά κινηθοῦμεν, ὅτι τήν κούλια τῆς Μητρόπολης, τοῦ περιβολιοῦ κι ὅλα τά τριγύρα τείχη καί τήν Ὁδηγήτρα τά βαστοῦσαν Τοῦρκοι καί μᾶς χτυποῦσαν· ἦταν πολλά πλησίον μας. Ριχτήκανε ἀπάνου μας οἱ ὀχτακόσοι. Ἄν εἴμαστε οἱ ἑκατό κιοτῆδες κι ἀνάξιοι, οἱ τρακόσοι μᾶς φιλοτίμησαν, ἡ γενναιότητα ὁποὺδιξαν ἐκεῖνοι, καί μᾶς κάμαν κι ἐμᾶς πολεμιστάς. Καθώς ἔρχονταν ἀπάνου μας οἱ ὀχτακόσοι, ρίξαμεν τό πρῶτο ντουφέκι, βαρέθη ὁ .... κι ἄλλοι καμιά εἰκοσιαριά καί μ' ἐκεῖνον τόν σκοτωμόν τούς πήραμε ὀμπρός αὐτούς καί στόν ἴδιο καιρό κι ὁρμή πετάξαμεν κι ἐκείνους τούς Τούρκους ἀπό τήν Ὁδηγήτρα καί μ' αὐτείνη τήν ὁρμή — εἶναι μιά μεγάλη ἐκκλησία ὀνομαζόμενη Παρηγορίτσα κι ἔχει ἀπάνου ὡς μπεντένια τοῦ κάστρου· τάφκιασε ὁ Πασόμπεγης Γιαννιώτης καί εἶχε καί κανονάκια ἀπάνου· καί ἦταν Τοῦρκοι μέσα καί γύρα τήν Παρηγορίτσα ὡς τό Σαράγι — μ' αὐτείνη τήν ὁρμή τούς βγάλαμεν κι ἀπό τήν Παρηγορί-

τσα καί πιάσαμεν αὐτείνη τή θέσιν καί γύρα ὅλον τόν μαχαλά τοῦ Βουνοῦ. Καί οἱ τρακόσοι τούς βγάλαν τούς Τούρκους ἀπό τό Σαράι καί βάλαν φωτιά καί πιάσαν ὁλόγυρα ἐκεῖνο τό μέρος καί τό μισό παζάρι, ὀνομαζόμενον Γύφτικα. Νύχτωσε· παραγγείλαμεν ἐμεῖς καί οἱ τρακόσοι εἰς τούς ἀνωτέρους μας γιά τίς θέσεις ὁποῦ πιάσαμεν καί προχωρέσαμεν. Τότε αὐτεῖνοι μᾶς στείλανε ὁλουνῶν, «τή θέση του νά φυλάξει ὁ καθείς ὁποῦ σᾶς διορίσαμεν κι ὅσες πιάσετε τοῦ κεφαλιοῦ σας νά τίς ἀφήσετε». Ἐμεῖς δέν ἀκούσαμεν αὐτούς· θέλαμεν τοῦ κεφαλιοῦ μας. Πῆρα καμιά πενηνταριά ἐγώ ὁπούξερα τά σουκάκια, ὁποῦ κατοικοῦσα τόσα χρόνια ἐκεῖ, καί κατεβήκαμεν μέσα εἰς τό παζάρι στόν Ἅγιο Δημήτρη καί μπήκαμεν μέσα εἰς τά κονάκια τῶν Τούρκων, πήραμε τ' ἄλογά τους, ἄλλο βιόν καί πήγαμεν πίσου εἰς τά πόστα ὁποῦ πιάσαμεν τοῦ κεφαλιοῦ μας κι ὄχι ἐκεῖνα ὁποῦ μᾶς διάταξαν οἱ μεγαλύτεροι. Τότε μᾶς παραγγέλνουν οἱ ἀνώτεροι ὅτι «ἀκοῦτε καί σύρτε ἐκεῖ ὁποῦ σᾶς διατάξαμεν, ἤ γίνετε ἐσεῖς κεφαλές νά ὁδηγᾶτε ἐμᾶς νά σᾶς ἀκοῦμεν ὅ,τι μᾶς λέτε». Τότε ἀφήσαμεν ὅλες τίς θέσεις καί πῆγε ὁ καθείς ὅθεν διορίστηκε καί κοιμηθήκαμεν.

Τήν αὐγή πήγαμεν εἰς τους ἀνώτερους ὅλοι χολιασμένοι. Τότε μᾶς λένε: «Διατί χολιάσετε, ὅτι σᾶς εἴπαμεν νά πᾶτε εἰς τά πόστα σας; Νά σᾶς εἰποῦμε τήν αἰτίαν: Ἐμεῖς εἴμαστε τόσες ἡμέρες νησιτικοί καί ἄγρυπνοι· τώρα ηὗραμε φαγί, κρασί· καί θά φᾶτε καλά καί θά πιῆτε — καθώς τό κάμετε — καί θά μεθύσετε· κι ἀποσταμένοι, ἔρχονταν οἱ Τοῦρκοι, σᾶς βρίσκαν σ' αὐτείνη τήν κατάσταση, σᾶς ἀφάνιζαν καί κοντά σ' ἐσᾶς κιντυνεύαμεν κι ἐμεῖς, ὅτι εἴμαστε ὁλόγυρα τροχυρισμένοι ἀπό τούς Τούρκους». Τίς Πόρτες καί Φανερωμένη τίς βαστοῦσαν οἱ Τοῦρκοι. Τότε εἴπαμεν ὅτι ἔχουν δίκιον αὐτεῖνοι κι ἐμεῖς ἄδικον καί θά παθαίναμεν ὅ,τι μᾶς εἶπαν.

Τήν αὐγή τούς ρίχτη ὁ ἀθάνατος Γῶγος τῶν Τούρκων εἰς τίς Πόρτες καί μοναστήρι καί σέ ὅλα τά πόστα ὁποῦ βαστοῦσαν καί τούς ἀφάνισε καί μπῆκαν ὅλοι εἰς τήν πολιτεία καί πήραμεν κι ἐκεῖνες τίς θέσεις· καί τούς ριχτήκαμεν ὅλοι μαζί καί τούς πήραμεν τή μισή χώρα καί περισσότερη. Τούς κλείσαμεν εἰς τήν Ντογάνα, Μαχαλέ καί Κομπότη κι ὅλο ἐκεῖνο τό μέρος. Αὐτεῖνοι βαστούσανε ὅλο τό Τουρκοπάζαρον ὡς τό Ἀγγλικόν κονσουλᾶτο κι ἀπάνου. Τ' ἄλλα πόστα τούς τά κυργέψαμεν, ὅλα τά μέρη, καί τούς ἀφανίσαμεν».

Τό πρωί τῆς ἐπομένης — 17 Ἰανουαρίου — τά συμμαχικά σώματα τῶν Ἀλβανῶν καί τινων Σουλιωτῶν προχωροῦν καί ἐνισχύουν τάς θέσεις «Μύλοι» καί «Μουχούστι» καί ἐν συνεχεία καταλαμβάνουν τήν θέσιν «Γύφτικα» ὄπισθεν τοῦ ναοῦ τῆς Παρηγορήτριας, ἕνα δέ ἐξ αὐτῶν καί τό κέντρον τῆς πόλεως περιοχῆς ναοῦ «Ἁγίου Δημητρίου». Ταυτοχρόνως, τά κατελθόντα ἀπό τό Πετροβούνι τμήματα

προχωροῦν καί συναντῶνται εἰς τήν θέσιν «Μουχούστι» μέ τά τμήματα τοῦ Ἰμαρέτ καί τότε ὅλα μαζί καταλαμβάνουν τήν πόλιν.

Οἱ Τοῦρκοι ἀπεσύρθησαν εἰς τόν περίβολον τῆς Μητροπόλεως, εἰς τήν κατά τήν ὁδόν βασιλέως Πύρρου οἰκίαν Κομπότη, τζαμί περιοχῆς Ἁγίας Θεοδώρας, τό Φρούριον καί τινας οἰκίας πέριξ αὐτοῦ. Τά εἰσελθόντα εἰς τήν πόλιν ἄτακτα τμήματα καί ἕνας ἄλλος μεγαλύτερος τῶν στρατιωτῶν ἀριθμός χωρικῶν, ἰδίως Βαλτινῶν ἐλεηλάτησαν τήν πόλιν καί ἀπεγύμνωσαν τούς κατοίκους.

Ὁ Χουρσίτ ἀνησυχήσας ἀπό τήν κατάστασιν εἰς τήν ὁποίαν περιῆλθεν ἡ Φρουρά τῆς Ἄρτης, ἐπλησίασεν διά τοῦ Ὀμέρ Βρυώνη τούς συμμάχους τῶν Ἑλλήνων, Ἀλβανούς, διαβάλλων τήν συμμαχίαν ὡς στρεφομένην καί κατ' αὐτοῦ τοῦ Ἀλῆ πασά καί μέ διαφόρους ὑποσχέσεις ἐπέτυχε τήν διάλυσιν τῆς συμμαχίας. Παραλλήλως μέ τάς ἐνεργείας αὐτάς, ὁ Χουρσίτ κατέλαβε διά στρατοῦ τήν Πλάκαν τῶν Τζουμέρκων καί διά τοῦ Ὀμέρ Βρυώνη τήν Λάμαρη Πρεβέζης. Οἱ Ἕλληνες ἀνησυχήσαντες καί αὐτοί ἀπό τίς κινήσεις αὐτές τῶν Τούρκων, ἔστειλαν εἰς τήν Πλάκαν τόν Μπακόλαν καί Μῆτρον Κουτελίδαν καί τόν Γεώργιον Τσόγκαν, εἰς δέ τήν Λάμαρη τόν Μάρκον Μπότσαρην. Αἱ κινήσεις αὐταί τῶν ἑλληνικῶν τμημάτων ἔγιναν πρός τόν σκοπόν ὅπως καθηλώσουν τόν ἐχθρόν μακράν τῆς Ἄρτης.

Εἰς τό Ἡμερολόγιόν του τῆς 27ης Νοεμβρίου 1821 ὁ Γ. Πραΐδης γράφει: «Εὐθύς ὡς ἠκούσθη πώς οἱ Τοῦρκοι ἠμποροῦν νά ἔμβουν ἀπό τήν Πλάκαν καί τά Πέντε Πηγάδια, αὐτά μέ τό νά ἦσαν δυναμωμένα πρωτύτερα καί ἐκίνησαν διά τήν Πλάκαν, ὁ καπετάν Γῶγος Μπακόλας, ὁ καπετάν Τσόγκας, ὁ καπ. Παλάσκας, ὁ καπ' Κουτελίδας, ὁ καπ. Μάρκος Μπότσαρης, ὅλοι μέ 500 στρατιώτας περίπου»[1].

Ὅταν δέ ἀπό τούς Ἀλβανούς ἐδηλώθη κατηγορηματικά ὅτι ἀποχωροῦν τῆς συμμαχίας, ὁ Μπακόλας εἰδοποιήθη καί ἐπέστρεψε εἰς τήν περιοχήν τοῦ Πέτα: «Ἔστειλαν, συνεχίζει ὁ Πραΐδης, νά κράξουν τόν καπετάν Τσόγκα καί καπετάν Γῶγον νά ἀφήσουν τήν Πλάκαν καί νά ἔλθουν εἰς τήν Ἄρταν, ἐκεῖ δέ νά μείνουν οἱ καπετάν Χρῆστος Παλάσκας καί Κουτελίδας (Δημ.)»[2]. Ὕστερα ἀπό τήν ἐξέλιξιν πού εἶχεν ἡ συμμαχία Ἑλλήνων καί Ἀλβανῶν, ἐλύθη ἡ πολιορκία τῆς Ἄρτης καί οἱ μέν Σουλιῶτες προχώρησαν εἰς τήν Λάμπρη Πρεβέζης οἱ δέ λοιποί ὁπλαρχηγοί ἄλλοι εἰς τά Τζουμέρκα καί Ραδοβύζι, ἄλλοι εἰς τόν Βάλτον καί τήν Ἀκαρνανίαν

1. Γ. Πραΐδη, Ἡμερολόγιον 27 Νοεμβρίου 1821, εἰς Ἱστορικόν Ἀρχεῖον Μαυροκορδάτου, Ἀθήναι 1965, τόμος 5ος, τεῦχος 2ον, σελ. 30.
2. Γ. Πραΐδη ἔνθ. ἀνωτ. 5η Δεκεμβρίου 1821, σελ. 40.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Οἱ Κουτελιδαῖοι ἀπ' ἀρχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως ἐστάθησαν εἰς τήν πρωτοπορίαν τοῦ ἀγῶνος. Ὑπό τήν ὁδηγίαν τοῦ Μήτρου Κουτελίδα Σῶμα Τζουμερκιωτῶν ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τάς νικηφόρας μάχας τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἐξεγέρσεως καί μέγα μέρος τῶν ἐπιτυχιῶν ἀνήκει καί εἰς αὐτούς. Ἔλαβον μέρος εἰς τάς μάχας τοῦ Μακρυνόρους, τοῦ Κομποτίου, τῆς Λαγκάδος, τοῦ Πέτα, τῆς Πλάκας, ἔπειτα ὁ Γιαννάκης εἰς τήν τῶν Κατσανοχωρίων, τῶν Ἀγνάντων, τῶν Πραμάντων, ὁ δέ Μῆτρος τῶν Καλλαρυτῶν, τῶν Πραμάντων, τῶν Μελισσουργῶν τοῦ Ἀητοῦ καί οἱ δύο εἰς τήν περίφημον μάχην τοῦ Σταυροῦ καί ἔπειτα εἰς τήν ἱστορικήν πολιορκίαν καί κατάληψιν τῆς Ἄρτης. Ὡς ὁπλαρχηγός τοῦ Σώματος τῶν Τζουμερκιωτῶν, ὁ Μήτρος Κουτελίδας ἔγραψε πολεμικάς σελίδας ἀπαραμίλλου θάρρους, γενναιότητος καί ἀνδρείας, αἱ ὁποῖαι τόν κατατάσσουν εἰς τό ὕψος τῶν ὀνομαστῶν ὁπλαρχηγῶν τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821.

Ἡ Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος λειτουργοῦσα κατ' ἐξουσιοδότησιν τῆς προσωρινῆς διοικήσεως τῆς Ἑλάδος, ἀναγνωρίζουσα τάς ὑπηρεσίας τοῦ Μήτρου Κουτελίδα κατά τό πρῶτον καί σημαντικόν στάδιον τοῦ ἀγῶνος, ἀπεφάσισε τήν προαγωγήν του εἰς τόν βαθμόν τοῦ χιλιάρχου.

«Ἐν ὀνόματι τῆς Παναγίας καί ἀδιαιρέτου Τριάδος. Ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι Καπετάνοι, προεστῶτες καί πληρεξούσιοι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἐλευθεράς Δυτικῆς Ἑλλάδος, δηλαδή Ζυγοῦ, Βλοχοῦ, Ξηρομέρου, Βονίτσης, Βάλτου, Ἀποκούρου, Καρπενησίου, Κραβάρου καί Βενέτικου συνελθόντες ἐν Βραχωρίω, ἐν τοπικῆ συνελεύσει διά νά συσκεφθῶμεν περί καταστάσεως τῆς Πατρίδος μας, θεωρήσαντες τά πρακτικά τῆς συνελεύσεως τοῦ Μεσολογγίου, ἥτις ἐθέσπισε τήν Γερουσίαν τῆς Δυτικῆς χέρσου Ἑλλάδος, ὁμοφώνως καί μέ κοινήν γνώμην ἐσυμφωνήσαμεν καί ἀπεφασίσαμεν: α, β, γ.

Κατά τά ἀνωτέρω ἄρθρα α καί β καί κατά τό ἄνωθεν θέσπισμα τῆς

ΑΡΧΕΙΟ ΦΚ

Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, τά ἁρματολίκια εἰς τή δυτικήν διαλύονται καί πλέον δέν ὑπάρχουν, ἀντ' αὐτῶν δέ λαμβάνουν τόπον τακτικῶς τά ἀξιώματα τά διαλαμβανόμενα εἰς τό ἀνωτέρω θέσπισμα.

δ) Κάθε ἐπαρχία ἤ τμῆμα, τό ὁποῖον ἤθελε ἀθετήσει τήν παροῦσαν κοινήν καί σωτήριον ἀπόφασιν, ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι καί ἅπας ὁ λαός τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, θέλουν νομίσει τούς παραβάτας ὡς ἐχθρούς τοῦ γένους καί ὡς ἐμπόδια τῆς κοινῆς σωτηρίας καί ὡς τοιούτους θέλουν τούς κατατρέξει.

ε) Κατά τό ἀνωτέρω θέσπισμα τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐκλεχθησαν καί ὀνομάσθησαν τά ἀκόλουθα ἀξιώματα.

Ὁ κύριος Γεωργάκης Νικολοῦ, στρατηγός τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Οἱ κύριοι: .....
Γῶγος Μπακόλας
Μῆτρος Κουτελίδας
Νικόλαος Στουρνάρης
Γιαννάκης Ράγκος.....
χιλίαρχοι τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Ἐν Βραχωρίω κατά τήν 22αν Φεβρουαρίου 1822

Ὁ Ἄρτης Πορφύριος
Ἔπονται ὑπογραφαί

Οἱ Γερουσιασταί
Ἔπονται ὑπογραφαί

Μέ τήν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἄρτης αἱ ἐπιχειρήσεις εἰς τήν περιοχήν αὐτήν εἰσῆλθον, λόγω τοῦ χειμῶνος, εἰς στάδιον στασιμότητος. Οἱ ἀδελφοί Κουτελίδα ἐπανέρχονται εἰς τήν Χώσεψη, ἀπ' ὅπου παρακολουθοῦν τήν ἐξέλιξιν τοῦ ἀναληφθένος ἀγῶνος. Ὁ Μῆτρος ἔχει ὀνομασθεῖ τώρα χιλίαρχος τῆς ἐπαναστάσεως καί ἡ θέσις του ἀλλά καί οἱ εὐθύνες του εἶναι μεγαλύτερες. Συνεργάζεται μέ γείτονας ὁπλαρχηγούς, τόν Μπακόλαν, τόν ἁρματολόν Ἀσπροποτάμου Στουρνάρην καί ἄλλους. Ἔχει ὡς βάσιν τήν Χώσεψη ἀλλά αὐτός τρέχει, συνεννοεῖται καί προετοιμάζεται γιατί γνωρίζει μέ τήν ἄνοιξιν θά ἀνοίξουν πάλιν τά μέτωπα καί οἱ πόλεμοι κατά τῶν Τούρκων. Τό ἐνδιαφέρον του φαίνεται καιἀπό τό ἀκόλουθον γράμμα τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Μαυροκορδάτου:

«Γενναιότατον κ. Γεωργάκην Νικολοῦ, χαίρειν.

...Σήμερον ἐλάβομεν γράμματα ἀπό τούς χιλιάρχους Στουρνάρην καί Κουτελίδαν μέ ἄνθρωπον ἐπί τούτου, ὁ ὁποῖος ἀπέρασεν καί ἀπό τόν χιλίαρχον Καραΐσκον, σᾶς περικλείομεν ταῖς κόπιαις τῶν γραμμάτων τους διά πληροφορίαν σας, τά καθολικά τά ἐστείλαμεν εἰς

ΑΡΧΕΙΟ ΑΦΑ

τήν Βουλήν, ὅτι μέτρα λάβωμεν διά νά τούς ἀποκριθῶμεν, θέλομεν σᾶς τά φανερώσει...

Ἐν Βραχωρίῳ τῇ 25 Φεβρουαρίου 1822
Διά τόν ἐκλαμπρότατον πρόεδρον
Γεώργιος Πραΐδης, Πάνος Γαλάνης, Ἀντώνιος Ἀναστασίου, Ἰωάννης Τρικούπης»[1].

Διά τῆς ἰδίας ἀποφάσεως προαγωγῆς τοῦ Μήτρου Κουτελίδα καί ἄλλων ὁπλαρχηγῶν εἰς τόν βαθμόν τοῦ χιλιάρχου κατηργήθη καί ὁ θεσμός τῶν ἀματολικίων ἀνά τήν Δυτικήν Ἑλλάδα. Τοῦτο ἔπραξε ἡ Γερουσία διά νά ἀπαλλαγοῦν οἱ κάτοικοι ἀπό πολλάς φορολογικάς ὑποχρεώσεις. Ἤθελε ὅπως περιορισθεῖ ἡ ὑποχρέωσις αὐτῶν εἰς τήν ἐπιβαλλομένην παρ' αὐτῆς τοιαύτην πρός ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Μῆτρος Κουτελίδας διά τῆς ὀνομασίας του ὡς χιλιάρχου εἰσῆλθε εἰς τό Σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν ὑπαγομένων εἰς τόν Γενικόν Διευθυντήν Δυτικῆς Ἑλλάδος Ἀλ. Μαυροκορδᾶτον. Ἔτσι ἀπεμακρύνθη ἀπό τό ἀρματολίκι του, τῶν Τζουμέρκων, τό ὁποῖον κατά ἕναν τρόπο χαλαρώτερον καί μόνον πρός διατήρησιν τῆς τάξεως καί τήν ὀργάνωσιν τοῦ ἀγῶνος ἀνέλαβε νά διευθύνει ὁ ἀδελφός του Γιαννάκης.

Μέ τήν ἄνοιξιν τοῦ 1822 ἡ κατάστασις εἰς τήν Ἤπειρον χειροτερεύει. Ὁ Χουρσίτ Πασάς ἀπαλλαγείς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, στρέφεται κατά τοῦ Σουλίου, ὑποστηριζομένου ἀπό τούς ἐπανελθόντας Σουλιώτας. Ὁ ἐχθρός διαθέτει ὑπερτέρας δυνάμεις καί οἱ Σουλιῶται, ἀβοήθητοι μέ πολλάς θυσίας ὑποστηρίζουν τό ἔδαφος των. Ἀπό τάς ἐπιθέσεις τῶν Τουρκαλβανῶν χάνουν συνεχῶς ἔδαφος καί τότε κάνουν ἔκκλησιν εἰς τήν Ἑλληνικήν Διοίκησιν ὅπως σπεύση εἰς βοήθειάν των. Γνωρίζει ἡ Διοίκησις ποίαν σημασίαν ἔχει ἡ κατάρρευσις τοῦ μετώπου τῶν Σουλιωτῶν καί μέ τά πενιχρά μέσα τά ὁποῖα διαθέτει ἀποφασίζει νά στείλη ἐνίσχυσιν. Τήν ἐκστρατείαν πρός βοήθειαν αὐτῶν ἀναλαμβάνει ὁ πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος, ὅστις ἀρχίζει, εἰς τήν Κόρινθον νά ἀνασυγκροτῆ τό τακτικόν Σύνταγμα καί νά ὀργανώνη τήν ἐκστρατείαν. Παραλλήλως γράφει εἰς τόν Μητροπολίτην Ἄρτης ὅπως εἰδοποιήση τούς διαφόρους ὁπλαρχηγούς τῆς περιφερείας καί κατέλθουν εἰς τήν περιοχήν Κομποτίου καί Πέτα ὅπου θά φθάσει καί ὁ ἴδιος. Κατόπιν τῆς πληροφορίας αὐτῆς τό Σῶμα τῶν Τζουμερκιωτῶν ὑπό τούς Κουτελιδαίους ἀπό τοῦ Ἀπριλίου εὑρίσκεται ἐστρατοπεδευμένον εἰς τήν περιοχήν τοῦ Πέτα. Ἐκεῖ σιγά - σιγά συνεκεντρώθησαν καί ἄλλα τμήματα Ραδυβυζινῶν ὑπό τόν Μπακόλα, Πετανιτῶν ὑπό τόν Μιχ. Μόστραν,

1. Ν. Φυσεντζίδου. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 123.

ΑΡΧΕΙΟ ΑΦΚ

'Αρτινῶν ὑπό τόν Ν. Γαρουφαλιᾶν καί ἄλλους. Τήν 20ην Μαΐου φθάνει εἰς τό Μεσολόγγι ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐπικεφαλῆς, τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ τακτικοῦ Συντάγματος, τοῦ τάγματος τῶν Φιλελλήνων καί τοῦ Σώματος 'Επτανησίων τοῦ Σπ. Πανᾶ, δυνάμεως ἐν συνόλω 3000 ἀνδρῶν. 'Απ' ἐκεῖ γράφει εἰς τούς Σουλιώτας ὅτι ἔρχεται πρός βοήθειάν των καί τούς ἐνθαρρύνει εἰς τόν ἀγώνα, ἐνῶ ταυτοχρόνως γράφει καί εἰς τόν Μῆτρον Κουτελίδαν καί λοιπούς ὁπλαρχηγούς ὅπως διευκολύνουν τό πέρασμα τῶν ἀνθρώπων του οἱ ὁποῖοι μεταβαίνουν εἰς τό Σούλι.

«'Αριθ. 51 1822 Μαίου 25 Μεσολόγγι.

Πρός τούς χιλιάρχους, 'Ανδρέαν Καραΐσκον, Γῶγον Μπακόλαν καί Μῆτρον Κουτελίδαν. 'Εκ τῶν προσταλθέντων γραμμάτων καί ἐντύπων ἐπληροφορήθητε διά τό φθάσιμό μου, διά τήν στενοχώριαν τῶν Σουλιωτῶν ἀποστέλλονται οἱ ἐπιφέροντες ἄνθρωποι καί νά ἀπεράσουν ἐλεύθεροι.

'Αλεξ. Μαυροκορδᾶτος»

Εἰς ἀπάντησιν ὁ Κουτελίδας γράφει εἰς τόν Μαυροκορδᾶτον τήν δεινήν θέσιν εἰς τήν ὁποίαν περιῆλθεν τό Σούλι καί τάς συνεπείας τάς ὁποίας θά ἔχη διά τήν ἐπανάστασιν ἡ πτῶσις του. Τάς πληροφορίας αὐτάς γνωρίζει ὁ Σπανιολάκης, δι' ἀναφορᾶς του εἰς τόν ὑπουργόν Ι. Κωλέττην.

«'Αριθ. 12. Πρός τόν ἐξοχώτατον Κύριον 'Ιωάννην Κωλέττην Μινίστρον τῶν ἐσωτερικῶν.

... Σήμερον ἐκστράτευσε ὁ ρηθείς ἐκλαμπρότατος διά τήν Λάσπην εἰς Ξηρόμερον, ὅπου μέλλει νά συγκροτηθῆ ἡ γενική συνέλευση τῶν 'Εγκρίτων καί Καπεταναίων καί ἡ σύναξις τῶν στρατευμάτων. Αἱ εἰδήσεις ὅπου ἐλάβομεν ἀπό Γῶγον καί Κουτελίδαν διά τό Σούλι δέν εἶναι τόσον χαροποιαῖς, ἐπειδή καί μόνον τό Κάστρον τῆς Κιάφας τούς ἔμεινε καί εὑρίσκεται καί ὁ ἴδιος Χουρσίτης εἰς τήν αὐτήν ἐκστρατείαν.

'Εν Μεσολογγίω τῆ 2 'Ιουνίου 1822
ταπεινός δοῦλος
ὁ γενικός γραμματέας τῆς Δυτικῆς 'Ελλάδος
Γιώργιος Σπανιολάκης»[2].

Τήν 9ην 'Ιουνίου 1822 τό ἐκστρατευτικόν Σῶμα τοῦ Μαυροκορδά-

1. 'Αλ. Μαυροκορδᾶτος, ΓΑΚ, Χ.Φ.4 φ. 4α.
2. 'Αρχαίας 'Ελληνικῆς Παλιγγενεσίας, 'Αθῆναι 1971, τόμος Α'. σελ. 483.

του φθάνει εἰς τό Κομπότι τῆς Ἄρτης, τό πρωί δέ τῆς ἑπομένης φθάνει καί ὁ ἴδιος. Τήν ἰδίαν ἡμέραν, 10ην Ἰουνίου, μεταξύ Κομποτίου καί τῆς θέσεως Ζούτου ἔλαβε χώραν συμπλοκή μεταξύ Ἑλλήνων καί Τούρκων καθ' ἥν οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν μέ σοβαράς ζημίας. Τήν ἑπομένην 11ην Ἰουνίου ἔφθασεν εἰς τό Κομπότι ἐπιτροπή Σουλιωτῶν κομίζουσα πρός τόν Μάρκον Μπότσαρην τήν ἀπό 6 Ἰουνίου ἐπιστολήν τῶν ἀρχηγῶν των, διεκτραγοδούντων τήν δεινήν θέσιν τῶν Σουλιωτῶν καί ζητούντων βοήθειαν διά νά δυνηθοῦν καί ἀπομακρυνθοῦν ἀπό τό Σούλι.

Ὑπεδείκνυον εἰς τήν ἐπιστολήν των, οἱ ἀρχηγοί τῶν Σουλιωτῶν, ὅπως τοῦ Σώματος τό ὁποῖον θά ἐστέλετο εἰς βοήθειαν μετάσχουν οἱ φημισμένοι ὁπλαρχηγοί Μῆτρος Κουτελίδας καί Γῶγος Μπακόλας. «... Τό κίνημα σας καθώς ἡμεῖς τό στοχαζόμεθα, ἡ δύναμίς σας ἡ πρώτη νά πέση εἰς Κουμουζάδες καί χίλιοι ἄνθρωποι νά εὔγουν μέ τόν καπετάν Γῶγον καί Κουτελίδαν εἰς τήν Πλάκαν καί γεφύρι Πάσαινας ἕως Πρίαλα καί Καστρί...»[1].

Οἱ ὁπλαρχηγοί Μῆτρος Κουτελίδας καί Γῶγος Μπακόλας, χιλίαρχοι τοῦ στρατοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως δέν ἐννοοῦνται τώρα ξεχωριστά, ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου. Εἶχαν συμπολεμήσει κατά τό πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπιδείξαντες γενναιότητα, θάρρος καί ἀνδρείαν καί κάθε νίκη ἦτο κοινή καί ἡ ἴδια φήμη συνόδευε καί τούς δύο. Ὁ λαός τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης καί τῆς Ἠπείρου γενικότερα δέν τούς ξεχώριζε. Ἐπίστευον εἰς τόν ἀγῶνα καί δέν ὑπελόγιζον οὔτε τόν κίνδυνον οὔτε τάς θυσίας. Εἶχαν πολεμήσει εἰς τό Μακρυνόρος, εἰς τό Πέτα, εἰς τά Πράμαντα, Μελισσουργούς, Ἀετόν καί τέλος μέ ὀλίγους ὀπαδούς των εἰς τόν «Σταυρόν» καί εἶχαν ἐπιβάλλει τήν προσωπικότητά των. Ὁπλαρχηγοί ὀνομαστοί κοντά εἰς τόν Μαυροκορδᾶτον ὑπῆρχον πολλοί, οἱ Σουλιῶται ὅμως ἀπό τήν Κιάφαν ὅπου ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι ἐγνώριζαν ποιούς ἐζήτουν διά νά τούς βοηθήσουν ἀποτελεσματικά.

Κατόπιν τῆς ἐπιστολῆς τῶν Σουλιωτῶν, ἐπικολούθησε σύσκεψις κατά τήν ὁποίαν ἀπεφασίσθη ὅπως σταλῆ εἰς βοήθειαν, μέσω Πλάκας, ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μέ ἑξακόσιους ἄνδρας, ὁ Μῆτρος Κουτελίδας μέ τό τμῆμα του, ὁ Μῆτρος Μπακόλας ἀδελφός τοῦ Γώγου, ὁ Νικόλαος Γαρουφαλιᾶς καί ἄλλοι, ἤτοι ἕνα Σῶμα χιλίων περίπου ἀνδρῶν. Πρός ἐνίσχυσιν δέ τοῦ ἐκστρατευτικοῦ αὐτοῦ, διά τήν Πλάκαν, Σώματος ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀποστέλλει τήν κάτωθι προκήρυξιν εἰς τούς Τζουμερκιώτας.

«Ἀριθ. 248. Πρός τούς Προεστώτας καί λοιπούς Προκρίτους τοῦ τμήματος τῶν Τζουμέρκων. Ὅτι νά οἰκονομήσουν μετά τοῦ χιλιάρ-

1. ΓΑΚ, Περιεχόμενα 15β, σελ. 1056.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

χου των, δσα ἄλογα κάμουν χρείαν νά παρευρίσκονται εἰς τό στρατόπεδον διά τήν μετακόμισιν τῶν τροφῶν καί νά κάμουν γενικήν στρατολογίαν δσοι βαστοῦν ἅρματα νά ἀκολουθήσουν μετά τοῦ χιλιάρχου των.

Κομπότι 13 'Ιουνίου 1822.
'Αλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος»[2]

'Ο χιλίαρχος Μῆτρος Κουτελίδας εἶναι ἀναγνωρισμένος ἀρχηγός ἁρμάτων τῶν Τζουμέρκων καί αὐτόν καλοῦνται ἀπό τόν Μαυροκορδᾶτον, οἱ Τζουμερκιῶται, νά ἀκολουθήσουν. Τήν ἰδίαν ἡμέραν ἀκολουθεῖ καί ἡ κάτωθι ἐπιστολή του.

«'Αριθ. 250.
Πρός τόν γενναῖον χιλίαρχον Μῆτρον Κουτελίδαν.
"Οτι νά συνάξης δλους τούς ὁπλοφορούντας τοῦ τμήματός σου καί νά πιάσης τήν Πλάκαν.

Κομπότι 13 'Ιουνίου 1822
'Αλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος»[3].

"Οπως γράφομεν οἱ Κουτελιδαῖοι εὑρίσκοντο εἰς τό Πέτα, ὅπως καί ὁ Μπακόλας ἀπό τοῦ 'Απριλίου ὡσαύτως δέ καί ὁ Γενναῖος Θ. Κολοκοτρώνης κατά σύστασιν τοῦ πατρός του. Οἱ Τοῦρκοι πληροφορηθέντες ἀργότερα τήν ἑτοιμαζομένην ἐκστρατείαν τοῦ Μαυροκορδάτου ἐπλησίαασν τόν Μπακόλαν καί Κουτελίδαν καί τούς ἐζήτησαν τήν βοήθειάν των ὑποσχεθέντες εἰς αὐτούς τρόφιμα καί πολεμικόν ὑλικόν. Οἱ δύο ὁπλαρχηγοί χωρίς νά δώσουν καμμίαν συγκεκριμένην ὑπόσχεσιν εἰς τούς Τούρκους, ἐλάμβανον ἐν συνεχεία πολεμοφόδια καί διάφορα τρόφιμα μέρος τῶν ὁποίων, ἔδιδον καί εἰς τμήματα τοῦ ἐκστρατευτικοῦ Σώματος, ὅταν ἔφθασαν ἐκεῖ.

«Οἱ Τοῦρκοι λαβόντες ὑπόσχεσιν ἀπό τόν Γῶγον καί Κουτελίδαν ὅτι ἦσαν μετ' ἐκείνων καί ὅτι ἤθελον συμπολεμήσει τούς ἀποστάτας, τούς ἔστειλαν τροφάς καί πυροτοβόλα»[1]. Καί ὁ γενναῖος Κολοκοτρώνης εἰς τά ἀπομνημονεύματά του σημειώνει τό γεγονός: «Μαθόντες οἱ ἐν "Αρτη Τοῦρκοι ὁ 'Ισμαήλ Πασάς Πλιάσας καί Κιουτάγιας τόν ἐρχομόν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Κομπότι ἔστειλαν εἰς τόν Γῶγον καί Κουτελίδαν, ἐξ ὧν ὁ μέν πρῶτος εἰς τό Πέτα, ἐάν εἶναι πιστοί νά κτυπήσουν τούς κλέπτας, ἐννοοῦντες τό ἐν Κομποτίω

1. ΓΑΚ, 'Αρχεῖον Μαυροκορδάτου, Χ.Φ.4, Φ 19α.
2. Νικ. Σπηλιάδη, 'Απομνημονεύματα, 'Αθῆναι 1851, τόμος Α', σελ. 360.

στρατόπεδον καί αὐτοί τούς ἀπεκρίθησαν ὅτι εἶναι πιστοί καί νά τούς στείλουν πολεμοφόδια, ἀλλά καί ἐπειδή πρό μιᾶς ἡμέρας εἶχε φθάσει ἐκεῖ ὁ Ἀλέξιος Βλαχόπουλος μέ 300 εἰς τό Πέτα εἰς τόν Γῶγον, ἐρωτηθείς ἀπό τούς Τούρκους τούς εἶπεν ὅτι εἶναι ἰδικοί του, ὅπου συνάζει διά νά κτυπήση τούς κλέπτας ἐνῶ προηγουμένως ὅταν ἔφθασαν τά στρατεύματα ἐκεῖ (ἐννοεῖ τά ἑλληνικά στρατεύματα εἰς τό Κομπότι) ἦλθεν καί ὁ Γῶγος καί ὄντως ἦσαν σχεδιασμένα. Ἐμπιστευθέντες εἰς τούς λόγους οἱ Τοῦρκοι ἠπατήθηκαν καί οὕτως ἔστειλαν ἀρκετά πολεμοφόδια τοῦ Γώγου»[2].

Τήν 21 Ἰουνίου τό προοριζόμενον διά τήν Πλάκαν Σῶμα, ὑπό τόν Μᾶρκον Μπότσαρην ἐπροχώρησε εἰς τό Πέτα καί ὅταν ἔφθασε κατῆλθεν εἰς τήν θέσιν «Ζερμή» ὅπου ἐπέρασε τόν ποταμόν Ἄραχθον καί ἀκολούθως δι' ἑνός μονοπατίου παρά τήν δεξιάν ὄχθην τοῦ ποτάμου ἐκίνησε διά τήν Πλάκαν. Τό Σῶμα τοῦτο ἠκολούθησε καί ὁ Μῆτρος Κουτελίδας ἀφοῦ καί διά ἄλλων ἀνδρῶν ἐκ Τζουμέρκων ἐνίσχυσε τό τμῆμα του.

Τήν ἑπομένην ἡμέραν τό κύριον ἐκστρατευτικόν σῶμα, ἐκ τοῦ 1ου πεζικοῦ συντάγματος, τοῦ τάγματος τῶν Φιλελλήνων καί τῶν Ἑπτανησίων τοῦ Πανᾶ ἐκινήθη πρός τό χωριό Πέτα, ὅπου ἐστρατοπέδευσε, ὁ δέ Ἀλεξ. Μαυροκορδᾶτος μετά μικροῦ τμήματος ἀνδρῶν καί τινῶν ὁπλαρχηγῶν μετέβη εἰς Λαγκάδαν Βάλτου, ἀπομακρυνθεῖς περισσότερον τοῦ στρατεύματος.

Ἀπό τήν Λαγκάδαν ὁ Μαυροκορδᾶτος γράφει εἰς τόν Κουτελίδαν.

«Λαγκάδα 24 Ἰουνίου 1822.

Πρός τόν χιλίαρχον Μῆτρον Κουτελίδαν.

Νά πληρώσης τούς Συρρακιώτας ἀγωγιάτας διά τά 44 ἄλογα ὅπου ἦλθαν νά φορτώσουν ζωοτροφάς καί πυριτοβόλα διά τόν καπετάν Μᾶρκον.

Ἀλεξ. Μαυροκορδᾶτος»

Ὅταν τό ὑπό τόν Μᾶρκον Μπότσαρην ἐκστρατευτικόν σῶμα ἔφθασεν εἰς τήν Πλάκαν ἀπεμάκρυνε ταχέως τήν ἐκεῖ φρουράν τῶν Τούρκων καί ἀκολούθως ὁ Μῆτρος Κουτελίδας μέ τό ἐκ Τζουμερκιωτῶν τμῆμα του καί ὁ Μῆτρος Μπακόλας ἐπροχώρησαν πρός τά Κατσανοχώρια διά νά διανοίξουν ὁδόν πρός τό Σούλι. Ἐκεῖ εὑρέθησαν πρό ἰσχυρῶν τοπικῶν φρουρῶν καί ἀφοῦ ἔδωσαν μερικάς αἱμα-

1. Γ. Κολοκοτρώνη, Ἀπομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ '21, ἐπιμ. Ἐμμ. Πρωτοψάλτη, Ἀθῆναι 1961, τόμος Α', σελ. 70.

ΑΡΧΕΙΟ ΑΦΚ

τηράς μάχας ἠναγκάσθησαν νά ἐπιστρέψουν εἰς τήν Πλάκαν. Ἡ ἐκστρατεία αὐτή εἶχε τραγικόν τέλος. Τήν 30η Ἰουνίου σημαντικαί ἐχθρικαί δυνάμεις, ἐκίνησαν ἐξ Ἰωαννίνων αἱ ὁποῖαι μόλις ἔφθασαν εἰς Πλάκαν ἐπετέθησαν κατά τῶν Ἑλλήνων ὡς καί κατά τοῦ Ἰταλοῦ συνταγματάρχου Δάνια εἰς θέσιν Βροδώ καί τούς διεσκόρπισαν μέ μεγάλας ἀπωλείας. Εἰς κακήν κατάστασιν οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοί ἐπέστρεψαν εἰς τό Πέτα ὅπου ὅταν ἔφθασαν ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἀνεμένετο ἐπίθεσις τῶν Τούρκων τῆς Ἄρτης.

Τήν 3ην Ἰουλίου συνεκροτήθη εἰς τό Πέτα συμβούλιον τῶν ὁπλαρχηγῶν καί τῶν διοικητῶν τῶν τακτικῶν μονάδων, καθ' ὃ ἀπεφασίσθη ὅπως τό πρό τοῦ χωριοῦ ὕψωμα καταλάβουν οἱ Φιλέλληνες, τό Τακτικόν Σύνταγμα καί οἱ Ἑπτανήσιοι τοῦ Πανᾶ καί Διονυσίου Πομόνη ἀπό Νότου πρός Βορρᾶν καί ἐπί μήκους μετώπου 800 ἕως 1.000 μέτρων. Εἰς τούς Ἕλληνας ὁπλαρχηγούς ἀνετέθησαν θέσεις ἐφεδρικαί ὄπισθεν τοῦ χωριοῦ, εἰς τόν Μπακόλαν τό πρός Βορρᾶν ὕψωμα τῆς Κορακοφωλιᾶς, εἰς δέ τόν Μῆτρον Κουτελίδαν, Δῆμον Τσέλιον, Μῆτρον Γῶγον Μπακόλαν, Ἰωάννην Ράγκον, Τσαρακλήν, Μόστραν, Γαρουφαλιάν θέσις εἰς τήν πλαγιάν τοῦ Ματεσιοῦ πρός φύλαξιν τῶν νώτων τοῦ στρατοπέδου ἀπειλουμένων ἀπό τούς 800 Ἀλβανούς οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι εἰς τήν θέσιν «Πουρνάρι».

Τήν 5ην πρωϊνήν ὥραν τῆς 4ης Ἰουλίου 1822 ὁ Κουταχῆς ἡγούμενος 6 - 8.000 Τουρκαλβανῶν καί 600 ἱππέων ἐξῆλθε τῆς πόλεως μέ κατεύθυνσιν πρός τό Πέτα. Ὅταν δέ ἔφθασε, δι' ἀλλεπαλλήλων σφοδρῶν ἐπιθέσεων, ἠδυνήθη εἰς διάστημα μικρότερον τῶν δύο ὡρῶν νά καταλάβει τό ὕψωμα τῆς πρώτης γραμμῆς ἀμύνης καί νά προχωρήσει εἰς τό χωριό τοῦ Πέτα. Εὐθύς μέ τήν ἐκδήλωσιν τῆς κυρίας ἐπιθέσεως τοῦ Κιουταχῆ, ἐξεδηλώθη ἐκ τῶν νώτων καί ἄλλη ἐπίθεσις, τῶν 800 Ἀλβανῶν τοῦ Πουρναρίου κατά τῶν Ἑλλήνων τῆς Πλαγιᾶς Ματεσιοῦ. Ἐπειδή οἱ Ἀλβανοί διέθετον μεγαλυτέραν δύναμιν ὁ Μπακόλας ἔσπευσε νά βοηθήσει τάς ἑλληνικάς ὁμάδας τοῦ Ματεσιοῦ ἀπομακρυνθείς ὡς ἦτο φυσικόν ἀπό τήν θέσιν Κορακοφωλιᾶς ὅπου ἀφῆκε ὁμάδα 8 - 10 ἀνδρῶν του. Τότε εὗρον τήν εὐκαιρίαν 80 ἄνδρες τουρκικοῦ τμήματος ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ των μετώπου καί ἀπαρατήρητοι ἀνῆλθον εἰς τήν Κορακοφωλιάν καί ἐπιτέθησαν διά φωνῶν καί πυροβολισμῶν κατά τοῦ δεξιοῦ τῶν Ἑλλήνων τῆς πρώτης γραμμῆς κατεχομένου ὑπό τῶν Ἑπτανησίων. Ἐπηκολούθησε κατάρρευσις τοῦ μετώπου καί πανικός τῶν Ἑλλήνων ἀτάκτων. Μπότσαρης, Βλαχόπουλος, Βαρνακιώτης καί ἄλλοι ἔσπευσαν νά ἀπομακρυνθοῦν. Τό τμῆμα τοῦ Μπακόλα τό ὁποῖον ἐμάχετο εἰς τήν πλαγιάν τοῦ Ματεσιοῦ ἀπομακρύνεται τελευταῖον καί δι' ἐπεμβάσεώς του, εἰς θέσιν «Γκούρζια» διέσωσε τούς τελευταίους 25 ἄνδρας τοῦ

τάγματος τῶν Φιλελλήνων ἀπό τελείαν σφαγήν.

Ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Μπακόλα ἐκ τῆς θέσεως «Κορακοφωλιᾶς» πρός ἐνίσχυσην τῶν τμημάτων τά ὁποῖα ἐμάχοντο εἰς τό Ματέσιο ἀπεδόθη εἰς πρόθεσιν αὐτοῦ ὅπως διευκολύνει τήν ἄνοδον, ἐκ τῶν ὀπισθεν, τῶν 80 ἀνδρῶν τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ καταγγελία ἦτο ἀστήρικτος καί ἔγινε διά νά δικαιολογηθῆ, ἄλλων ἡ φυγή καί ἄλλων τά σφάλματα τῆς δοθείσης μάχης. Μετά τήν ἀτυχῆ αὐτήν μάχην ὁ Μπακόλας ἐπέστρεψε εἰς τήν Σκουληκαριάν, οἱ δέ Κουτελιδαῖοι εἰς τήν περιοχήν Τζουμέρκων, ἀπ' ὅπου διατηροῦν τακτικήν ἐπαφήν μέ τά τμήματα τῆς Ἀκαρνανίας καί βοηθοῦν παντοιοτρόπως τήν Ἐπανάστασιν. Ὁ εὑρισκόμενος εἰς Βάλτον, κατά τόν μήνα Αὔγουστον Μᾶρκος Μπότσαρης γράφει εἰς τόν Γ. Βαρνακιώτην.

«Στρατηγέ προσκυνῶ,

Διά τό Παξιμάδι ὁποῦ ἐγνώριζες τό καλύτερο κυβέρνατο, ἀκόμη, γράψε τοῦ καπετάν Μήτρου Κουτελίδα διά νά διορίση 80: πράματα (ἐννοεῖ ζῶα) διά τόν ηστεράν (ὅπως εἶναι γραμμένη ἡ λέξις) νά πᾶν καί ναρθοῦν αὐτά μᾶς προφθάνουν ἀκόμη νά μᾶς στείλη καί δέκα πράματα νά μᾶς στείλη ἐδῶ στό ὀρδί νά τά ἔχουμε διά χουσμέτι τόσον διά τζαπχανέ ὅσο καί δι' ἄλλο καί τόσα πράματα τζούμερη (σήμερα) καί ὅτι κανένα ἐδῶ νά τά ἀκολουθῆ καί στεῖλε καί τούς ἀγωγιᾶτες ἐδῶ διά νά μοῦ βοηθήσουν νά κατεβάσω τό λαβωμένο, καί μένω εἰς τούς ὁρισμούς σου.

28 Αὐγούστου 1822. Μᾶρκος Μπότσαρης.
Υ.Γ. Στεῖλε καί τό γιατρό διά νά σκοθῶ»[1].

Ἦτο ἐποχή κατά τήν ὁποίαν αἱ ἐχθροπραξίαι εἰς τήν ἐπαρχίαν Ἄρτης δέν παρουσίαζον καμίαν ἔξαρσιν. Οἱ Σουλιῶται οἱ ὁποῖοι ἐκράτουν τουρκικάς δυνάμεις εἰς τήν Ἤπειρον συνθηκολογήσαντες εἶχαν ἐγκαταλείψει τό Σούλι καί τά τουρκικά στρατεύματα ἄλλα μέν ἀπεσύρθησαν εἰς τά βόρεια τουρκικά σύνορα ἄλλα δέ ἀπρακτοῦσαν μετά τήν μάχην τῆς 10 Αὐγούστου τοῦ Ἀητοῦ, εἰς τό Ξηρόμερον.

Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ ἠρεμία αὐτή εἶναι προσωρινή καί δίδει μέ ἐπιστολάς ὁδηγίας καί συστάσεις εἰς τούς διαφόρους ὁπλαρχηγούς νά εἶναι ἕτοιμοι νά τρέξουν ὅπου ἡ ἀνάγκη τοῦ πολέμου τούς καλέσει.

Ἕνα γράμμα του πρός τόν Γ. Βαρνακιώτη εἶναι τό κάτωθι:

«Γενναιότατε στρατηγέ,

Περικλείω τρία γράμματα, τά ὁποῖα ἐστοχάσθηκα ἀναγκαῖα νά

1. Ν. Φυσεντζίδου, ἔνθ. ἀνωτ.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

γραφοῦν πρός τούς καπεταναίους Γῶγον, Κουτελίδαν καί Στουρνάραν, ὅθεν, ἀφοῦ τά διαβάσης, διεύθυνέ τα, πρός τόν καπετάν Γῶγον, διά νά στείλη τά ἄλλα δύο. Γράψε καί ἡ γενναιότης σου πρός τούς ἰδίους τά δέοντα, ἄν τό στοχάζεσαι ἀναγκαῖον.

Ἔμαθα ὅτι ἦλθον καί ἄλλα γράμματα τοῦ Ὁμέρ πασᾶ, εἰς τά ὁποῖα γράφει ὅτι στέλλει τόν Ἄγο εἰς τήν Λαγκάδαν. Δέν μέ ἰδεάσατε περί τούτου στέλνοτάς με τήν κόπιαν αὐτῶν. Φανερώσατέ με καί ποίαν σκέψιν ἐκάματε. Δέν ἦτο ἐπιθυμητόν ὅμως νά ἔλθη εἰς Λαγκάδαν ὁ Ἄγος, διά νά μήν ἰδῆ τήν κατάστασιν ἐκείνου τοῦ ταμπουριοῦ καί πληροφορηθῆ καλύτερα τά τρέχοντα εἰς τόν Βάλτον, ὁποῦ καί ἡ γενναιότης σου δέν ἠμπορεῖς ἴσως νά λείψης καί νά ὑπάγης ἐκεῖ.

Δέν ἠξεύρω τί νεώτερον κατά τό παρόν. Περιμένω ὅμως τήν ἐπιστροφήν τοῦ ἀνθρώπου ὅπου ἔχω εἰς Πελοπόννησον καί ὅ,τι θέλω μάθει θέλω σᾶς ἰδεάσει. Ἔρρωσθε.

9 Σεπτεμβρίου 1822. Ἀπό Ἀνατολικόν
Α. Μαυροκορδᾶτος

Υ.Γ. Αὐτήν τήν στιγμήν ἔλαβα τό γράμμα σου ἀπό 7 τρέχοντος καί τά ἀντίγραφα τῶν γραμμάτων τοῦ Ὁμέρ πασᾶ καί τοῦ Ἄγου. Ἀμέσως ἐξεκίνησα ἄνθρωπον διά Πελοπόννησον, ἔγραψα καί πρός τόν Σαδήμαν καί πρός τόν Σαφάκαν καί εἰς ὅσους ἄλλους ἦτο ἀναγκαῖον. Δέν μέ γράφετε ὅμως ἄν ἐδόσατε καμιάν ἀπόκρισιν καί ποίαν καί περιμένω νά μέ εἰδοποιήσετε περί τούτου»[1].

Τό γράμμα πρός Μῆτρον Κουτελίδαν ἔχει ὡς ἀκολούθως.

«Αἰτωλικόν 9 Σεπτεμβρίου 1822.

Πρός τόν καπετάν Μῆτρον Κουτελίδαν.

Ὅτι ὁσάκις ἐνθυμοῦμαι τούς κατοίκους τοῦ βιλαετιοῦ σας, οἵτινες εὑρίσκονται ἀκόμη ὑπό τόν ζυγόν τῆς τυραννίας, αἰσθάνομαι μιάν λύπην ἀνέκφραστον. Ἀπό τάς κοπίας διαφόρων εἰδήσεων βλέπω, ὅτι ἡ ἐλευθερία μας πλησιάζει καί ὅτι δέν συμφέρει τό βιλαέτι σου νά μήν εἶναι σηκωμένον εἰς τ' ἅρματα, διότι αὕτη ἡ ἐλευθερία εὐνοεῖται δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔλαβον τά ὅπλα. Διό, διά νά μήν χάσουν οἱ Χριστιανοί τόσας θυσίας ὁπού ὑπέφεραν, σέ συμβουλεύω συμφώνως μέ τόν καπετάν Γῶγον καί Ν. Στουρνάρην νά εἶσθε ἕτοιμοι, ὥστε ἀμέσως ὁπού λάβω δευτέρας εἰδήσεις διά τά καράβιά μας, ὅπερ ἀφεύκτως προσμένω, νά σηκωθῆτε εἰς τά ἅρματα.

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος»

1. Διον. Κοκκίνου, Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάστασις, Ἀθῆναι 1932, τόμος 5ος, σελ. 152.

ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Κατά τήν περίοδον τοῦ ἔτους 1823 δέν παρουσιάζεται πολεμικόν ἐνδιαφέρον εἰς τήν ἐπαρχίαν τῆς Ἄρτης. Ὁ τουρκικός στρατός ὁ ὁποῖος ἔδρα εἰς τήν Δυτικήν Ἑλλάδα, μετά τήν ἀποτυχίαν του κατά τήν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, τόν Δεκέμβριον 1822, καί τήν συντριβήν του εἰς Σοβολάκον Εὐρυτανίας, τόν Ἰανουάριον 1823 ἀπό τόν ἀρματολόν τῶν Ἀγράφων Γεώργιον Καραϊσκάκην εἰς κακήν κατάστασιν ἀπεσύρθη εἰς Πρέβεζαν ἀνίκανος διά μεγάλο διάστημα νά ἐπαναλάβη ἐχθροπραξίας. Ἄλλα τουρκικά στρατεύματα εἶχον προχωρήσει πρός Νότον καί ἔτσι ἐδόθη καιρός εἰς τήν ἐπαρχίαν Ἄρτης καί Ἀκαρνανίας νά ἀνακουφισθῆ ἀπό τά δεινά καί τάς καταστροφάς τοῦ πολέμου. Λόγω τῆς ἀπραξίας αὐτῆς παρετηρήθη εἰς τήν Αἰτωλίαν ἴσως διά πρώτην φοράν μεγάλη συρροή πολεμιστῶν πρός κατάταξιν εἰς τά διάφορα τμήματα, Τζουμέρκων καί Ἀκαρνανίας τόση ὥστε καί αὐτήν τήν Διοίκησιν ἔθεσεν ἐνώπιον σοβαροῦ προβλήματος διά τήν συντήρησιν καί διατροφήν τόσον μεγάλων, εἰς ἄνδρας, σωμάτων στρατιωτῶν, ὡς καί τῶν προσφύγων πού καθημερινῶς κατέφθανον. Ἄλλο πρόβλημα πού ἀντιμετώπιζε ἡ Διοίκησις τοῦ Μαυροκορδάτου, ἦτο ἡ κατά τόν Δεκέμβριον 1823 ἐμφάνισις στό Μεσολόγγι τοῦ ἀνυποτάκτου πολεμάρχου Γ. Καραϊσκάκη. Εἶχε συντρίψη τόν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους ἐκείνου εἰς τό Σοβολᾶκον τήν ἐκ τριῶν καί πλέον χιλιάδων ἀνδρῶν στρατιάν τοῦ Σκόνδρα Πασᾶ καί ἔδειχνε ὅτι ἦτο ἱκανός νά διαδραματίση μεγάλον ρόλον εἰς τήν ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ταυτοχρόνως ὅμως ἐπροκάλεσε τόν φθόνον πολλῶν τοπικῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Τσόγκα, Ράγκου, Οἰκονόμου, κινουμένων εἰς τόν ἴσκιον τοῦ φιλοδόξου γενικοῦ διευθυντοῦ Δυτικῆς Ἑλλάδος Ἀλ. Μαυροκορδάτου ἀλλά καί ἀνησυχίαν διά τά σχέδια τοῦ τελευταίου. Τήν ἐχθρότητα αὐτήν τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Μαυροκορδάτου κατά τοῦ Καραϊσκάκη ἔμελλε νά τήν πληρώσουν κατά τό ἑπόμενον ἔτος, οἱ συγγενεῖς του ὁπλαρχηγοί, Κουτελιδαῖοι, Μπακόλας καί αἱ ὀρειναί ἐπαρχίαι τῆς Ἄρτης, τά Τζουμέρ-

κα καί τό Ραδοβύζι, πατρίδα τοῦ Καραϊσκάκη.

Οἱ Κουτελιδαῖοι κατά τό ἔτος αὐτό, διατηροῦν ὁπλισμένα Σώματα εἰς τά Τζουμέρκα καί ἔχουν συνεχῆ ἐπαφήν μέ τούς ἰθύνοντας τήν Ἐπανάστασιν. Ἀπό ἕνα γράμμα τοῦ Γεωργίου Πρασίνου ἐκ Ζαγορίου Ἠπείρου, πρός τήν Διοίκησιν ὑποβάλλοντος λογαριασμούς ἐξόδων του ὡς φροντιστοῦ, φαίνεται ὅτι ὁ Μῆτρος Κουτελίδας χωρίς ἀνάπαυλα εἰργάζετο διά νά διατηρῆ ξεσηκωμένα τά Τζουμέρκα.

«Τριπολιτσᾶ 12 Ἰουνίου 1823.

Σεβαστή Διοίκησις,

... Εἰς μετρητά διά τά ἄρματα καί δι' ἄλλα ἔξοδα ὁποῦ ἔκαμα διά τόν κ. Θεόδωρον ποτε Μπράμπεην, Λάμπρον Σουλιώτην καί κ. Σπῦρον Παργινόν, τούς ὁποίους τούς ἔστειλα μαζί μέ τόν κύριον Κουτελίδαν καί ἐπῆγαν καί ἐπανεστάτησαν τά Ζιομέρκα, τούς ἔδωσα καί δύο φορτώματα φυσέκια γρόσια 1.200».

Ἡ ἐνίσχυσις αὐτή μέ πολεμικόν ὑλικόν ἐπέτρεψε εἰς τούς Κουτελιδαίους νά κινοῦνται κατά τόν χειμῶνα τοῦ ἔτους ἐκείνου εἰς τήν περιοχήν Βάλτου καί Μακρυνόρους καί νά προστατεύουν τάς διαβάσεις ἀλλά καί τά χωριά ἀπό τάς ἐπιδρομάς καί τάς λεηλασίας τάς ὁποίας ἔκαμον οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἄρτης καί τοῦ Κομποτίου. Τήν ἀρχηγίαν τῶν ἑλληνικῶν τμημάτων εἰς τήν περιοχήν αὐτῶν εἶχε ὁ Ἀνδρέας Ἴσκου.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Τό ἔτος 1824, τό χαρακτηρίζει ἡ ἐκστρατεία ἀντιποίνων τήν ὁποίαν ἐπεχείρησαν Ἕλληνες στρατηγοί τοῦ περιβάλλοντος Μαυροκορδάτου κατά τοῦ Ραδοβυζίου καί Τζουμέρκων. Ἀπό τήν ἐπιδρομήν αὐτήν ἐλεηλατήθησαν καί κατεστράφησαν ἐντελῶς ὅλα τά χωριά τοῦ Ραδοβυζίου καί τά περισσότερα τῶν Τζουμέρκων. Εἶχε μεσολαβήσει ἡ δίκη τοῦ Καραϊσκάκη κατά τό τέλος Μαρτίου 1824 εἰς τό Αἰτωλικόν, ἐπί προδοσία τήν ὁποίαν ἔστησαν ὁ Μαυροκορδᾶτος καί οἱ στενά συνεργαζόμενοι μέ αὐτόν ὁπλαρχηγοί. Ἐπηκολούθησεν ἡ ἀτυχής ἐκστρατεία τοῦ Καραϊσκάκη πρός τά Ἄγραφα εἰς τήν ὁποίαν τόν ἠκολούθησαν ἑξακόσιοι ἕως ἑπτακόσιοι περίπου ἄνδρες κατά τό πλεῖστον Ραδοβυζινοί καί Τζουμερκιῶται. Ἡ ἐκστρατεία αὐτή ἐξῆψε περισσότερον τό πάθος τῶν ἐχθρῶν του καί ὅταν ἀπεφασίσθη νά ἀπομακρυνθοῦν τά ἑλληνικά στρατεύματα ἀπό τό Μεσολόγγι, τό Αἰτωλικόν καί τήν Ἀκαρνανίαν, πρός ἀνακούφισιν τῶν κατοίκων ἀπό τάς καθημερινάς πιέσεις τῶν στρατιωτῶν των, τότε ὁ Μαυροκορδᾶτος καί οἱ εὐνοούμενοί του στρατηγοί ἐσκέφθησαν νά τά ἐξαπολύσουν εἰς τάς ὀρεινάς ἐπαρχίας τῆς Ἄρτης ἀφ' ἑνός μέν διά λεηλα-

σίαν, ἀφ' ἑτέρου δέ ὅπως τιμωρήσουν τούς κατοίκους τῶν περιοχῶν αἱ ὁποῖαι ἠκολούθησαν τόν Καραϊσκάκην εἰς τήν κατά τῶν 'Αγράφων ἐκστρατείαν του καί ἐκ τῶν ὁποίων οἱ ὁπλαρχηγοί Μῆτρος Κουτελίδας, Μπακόλας ἦσαν συγγενεῖς του. Ἔτσι κατά τάς ἀρχάς 'Ιουνίου 1824, δύναμις στρατοῦ ἕως χιλίων ἀνδρῶν ὑπό τούς στρατηγούς Γεώργιον Τσόγκαν, Γιαννάκην Ράγκον, χιλιάρχους Δῆμον Τσέλιον, 'Αναγνώστην Καραγιαννόπουλον ἐκινήθη μέσω Βάλτου, πρός τό Ραδοβύζι εἰς τά σύνορα τοῦ ὁποίου ἔφθασε τήν πρωΐαν τῆς 3ης 'Ιουνίου. 'Εξ ἀντιθέτου ἐκινήθη πρός τήν περιοχήν αὐτήν καί ὁ ἀρματολός Κλινοβοῦ, χιλίαρχος Γρηγόρης Λιακατᾶς. Τήν ἰδίαν ἡμέραν εἰσῆλθον εἰς τήν Σκουληκαριᾶν ἀπ' ὅπου ἐμήνυσαν εἰς τούς θορυβηθέντας, κατοίκους Ραδοβυζίου καί Σκουληκαριᾶς, ἐκ τῆς ἀνεξηγήτου αὐτῆς ἐμφανίσεως των, ὅτι σκοπός των ἦτο νά ξεσηκώσουν τό Ραδοβύζι καί τά Τζουμέρκα ἐναντίον τῆς Ἄρτης. Οἱ κάτοικοι ὅμως ἀντελήφθησαν ὅτι σκοπός τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς ἦτο διαφορετικός, ἡ ἐκδίκησις καί ἡ ἱκανοποίησις τῶν στρατευμάτων τά ὁποῖα εἶχαν ἀρχίσει νά πεινοῦν εἰς τήν Αἰτωλοακαρνανίαν καί ἔσπευσαν νά προσφέρουν εἰς αὐτά τρόφιμα καί ἄλλα εἴδη. Τό ἴδιο βράδυ ἔφθασαν εἰς τό Βελεντζικόν καί τότε ἐπληροφορήθησαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι τοῦ Κομποτίου ἐκινήθησαν ἐναντίον των γεγονός τό ὁποῖον τούς ἔκαμε νά ἐπιστρέψουν καί νά φθάσουν τήν 10ην 'Ιουνίου εἰς Καρβασαράν, καταδιωκόμενοι κατά τήν ἀναχώρησιν ἀπό τούς ξεσηκωθέντας Ραδοβυζινούς, μέχρι τῶν συνόρων τοῦ Βάλτου. Ὁ Μαυροκορδᾶτος, νομίζων ὅτι κατά τό σχέδιον τῆς ἐπιχειρήσεως τά στρατεύματα θά ἐπροχώρουν πρός τά Τζουμέρκα καί μή γνωρίζων ὅτι ταῦτα ἠναγκάσθησαν νά ἐπανέλθουν, τήν 10 'Ιουνίου, ἀπό τό Μεσολόγγι ἀπέστειλε τήν κάτωθι προκήρυξιν εἰς τούς κατοίκους τῶν Τζουμέρκων, ἀπευθυνόμενος κυρίως πρός τόν χιλίαρχον Μῆτρον Κουτελίδαν.

Προσωρινή Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος
Ὁ Γενικός Διευθυντής τῆς Δυτικῆς Χ. Ἑλλάδος

Πρός τούς κατοίκους τῶν Τζουμέρκων.

Ὁ καιρός τῆς ἐλευθερίας ἦλθε· τά ἑλληνικά στρατεύματα ἔλαβον παρά τῆς Διοικήσεως τάς διαταγάς νά ἔλθουν νά σᾶς ἐλευθερώσουν, καί ἐπροχώρησαν εἰς τό Ραδοβύζιον. Οἱ κάτοικοι αὐτοῦ τοῦ τμήματος, βεβαρυγμένοι ἀπό τά κακά τῆς τυραννίας, ἔλαβαν ὅλοι τά ὅπλα ὑπέρ τῆς ἐλευθερίας, καί ἐκινήθησαν μέ τούς ἐλευθερωτάς των· μιμηθῆτε καί σεῖς τό παράδειγμά των, καί τρέξατε εἰς προϋπάντησιν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἔρχονται νά σᾶς ἐλευθερώσουν. Ὅσοι ἀπό σᾶς σταθοῦν ἐνάντια εἰς τήν φωνήν τῆς ἐλευθερίας, προφασιζόμενοι ὅτι δέν εἶναι καιρός ἀκόμη, ἤ πάσχοντες μέ ἄλλους τρόπους νά σᾶς φοβίσουν, αὐτούς νά τούς στοχασθῆτε φίλους τῶν τυράννων, καί προδό-

τας τῆς πατρίδος, καί νά μή δώσετε ἀκρόασιν εἰς τούς λόγους των.

Γενναῖε Κουτελίδα, τώρα στέκει εἰς τήν θέλησίν σου νά δοξασθῆς καί νά λαμπρύνης τό ὄνομά σου· δέν ἔχει νά κάμης ἄλλο, εἰμή νά ἐμβῆς εἰς τήν κεφαλήν τῶν Τσουμερκιωτῶν, νά ἑνωθῆς μέ τούς στρατηγούς τῆς Διοικήσεως, καί νά τρέξης ὁμοῦ μέ αὐτούς ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν· ἤξευρα, ὅτι ὁ Θεός προώρισε τήν ἐλευθερίαν· ὅποιος σταθῆ ἐναντίον εἶναι μισητός καί ἀπό τόν Θεόν καί ἀπό τούς ἀνθρώπους· ὅποιος ἀκούση τήν φωνήν της, ἐκεῖνος θέλει ἀγαπηθῆ ἀπό τόν Θεόν, θέλει δοξασθῆ καί ἀπό τούς ἀνθρώπους.

Τσουμερκιῶται! Ἑνωθῆτε μέ τούς γείτονές σας καί μέ τά στρατεύματα τῆς Διοικήσεως, ὑποταχθῆτε εἰς τούς νόμους τῆς πατρίδος, καί ὑποκάτω εἰς τήν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ τρέξατε μέ εὐταξίαν, μέ ἀνδρείαν καί μέ ζῆλον νά κτυπήσετε τήν Ἄρταν, διά νά ἐκριζώσετε τούς ἐχθρούς ἀπό αὐτό τους τό καταφύγιον.

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 10 Ἰουνίου 1824
(Τ.Σ.) Α. Μαυροκορδᾶτος[1]

Κατά τήν ἰδίαν ἐποχήν περιεφέρετο μεταξύ Τζουμέρκων καί Ραδοβυζίου, τμῆμα Σουλιωτῶν ὑπό τόν Ἀναστάσιον Σουλιώτην. Τοῦτο ἔχουν ὡς ὁρμητήριον τήν ἕδραν τῶν Κουτελιδαίων, εἰς τήν Χώσεψη, ὅπου βρῆκε ἄσυλον καί ὑποστήριξιν, παρηνόχλη συνεχῶς τά τουρκικά ἀποσπάσματα τά ὁποῖα ἐκινοῦντο μεταξύ Ἄρτης καί Βουργαρελίου. Ἀλλά καί πρός τήν περιοχήν Ραδοβυζίου ἐπροξένη ζημίας εἰς τούς Τούρκους, ἔχον ἐκεῖ τήν βοήθειαν τοῦ Δημητρίου Γώγου Μπακόλα. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, τήν ἰδίαν ἐποχήν κατεῖχε διά στρατοῦ ἐκτός τῆς Ἄρτης καί τόν Καρβασαρᾶν, θέλων μέ τήν κατοχήν αὐτῶν νά ἐλέγχη τόν Ἀμβρακικόν. Πάντως ἡ δρᾶσις εἰς τάς περιοχάς Τζουμέρκων καί Ραδοβυζίου τοῦ Ἀναστασίου Σουλιώτη, τοῦ εἶχε δημιουργήσει προβλήματα ἀλλά καί δυσκολίας εἰς τάς κινήσεις τῶν ἀποσπασμάτων, ἐπί πλέον δέ καί ζημίας εἰς ἄνδρας, καί τήν εὐθύνην αὐτῆς ἐπέρριπτε εἰς τούς ὁπλαρχηγούς Κουτελιδαίους καί Μπακόλαν οἱ ὁποῖοι τοῦ παρεῖχον ἄσυλον καί τόν ὑπέθαλπον. Πρός αὐτούς γράφει διά τοῦ γραμματέως του Κώστα (Παπανικολάου) γραμματικοῦ, Κονιτσιώτη, τήν κάτωθι ἐπιστολήν.

«Ἀδελφέ Κουτελίδα.

Ὁ Ἀναστάσιος Σουλιώτης ἐκάθησε τόσον καιρόν εἰς ἐσένα καί τώρα νά καταβαίνει στήν Σκαλοπούλα νά δένη σκλάβους καί πράματα. Τί θά εἰπῆ αὐτό; Αὐτός ἀνίσως καί δέν ἔχει τά τρυπώματά του εἰς τό Τζουμέρκο καί τό Ραδοβύζι, ποῦ θά σταθῆ ἀλλοῦ διά νά ἐβγαίνει νά κάμη αὐτά καί ἀφοῦ τά κάμη αὐτά ἐάν δέν ἔχει αὐτούς τούς

1. Ἑλληνικά Χρονικά, τόμ. Α', ἀριθ. 48, σελ. 58.

δύο τόπους νά χώνεται ποῦ γλυτώνει; Τούτων οὕτως ἐχόντων ἡ ἐδική σας δουλειά τί πάγει νά εἰπῆ; Δέν συλλογιέσαι ὀλίγον; Συλλογίσου ὀλίγον καί μάσαι τήν γνώμην σου, καί βάλε καράβι καλόν εἰς τό φέρσιμό σου, μέ μόνον μίαν δουλειάν πλένεις τό ἤρτζιον, μέ τό κεφάλι τοῦ Ἀναστάση καί εἰς τόν Καρβασαρᾶ ὅτι καί ἐάν ἔγινε ἔχεις νά πληρώσεις ἐσύ ὅλα καί ὄχι ἄλλος.

Ἡ βούλα τοῦ Ὁμέρ Βεργόνη καί γραμμένο ὑπό διά χειρῶν τοῦ Κώστα Παπανικολάου γραμματικοῦ Κονιτσιώτη. (Εἰς τούς δύο τόπους, ἐννοεῖ καί τόν Δημήτριον Γῶγον ὁπού ἔστειλεν καί αὐτουνοῦ).

Τῶ ἀγαπητῶ μοι καπετάν Κουτελίδα εὐγενῶς
Καραβασαρᾶ 1824 Αὐγούστου 9»[1]

Ὁ σκοπός τοῦ Μαυροκορδάτου καί τῶν φίλων του στρατηγῶν πρός ἐφαρμογήν ἀντιποίνων εἰς τάς δύο αὐτάς περιοχάς δέν εἶχεν ὁλοκληρωθῆ. Καί τοῦτο, ὅπως καί τήν ἐξέγερσιν τῶν Ραδοβυζινῶν ἐναντίον τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος κατά τήν ἐπιστροφήν του, ἔφερον βαρέως Μαυροκορδᾶτος καί στρατηγοί. Κατά τό τέλος Ἰουλίου, ὁ Μαυροκορδᾶτος διέταξε τούς στρατηγούς του νά ἐπανέλθουν εἰς τό Ραδοβύζι, πρός τιμωρίαν δῆθεν τῶν προσκυνημένων εἰς τήν πραγματικότητα ὅμως, τῶν ἐξεγερθέντων κατά τόν Ἰούνιον κατοίκων καί ὁλοκλήρωσιν τῆς λεηλασίας τοῦ Ραδοβυζίου καί ἐν συνεχεία τῶν Τζουμέρκων τῶν Κουτελιδαίων. Κατόπιν τῆς διαταγῆς αὐτῆς, τήν 5ην Αὐγούστου 1824, τά διάφορα σώματα δυνάμεως 800 ἀνδρῶν, ἤρχισαν νά κινοῦνται μέσω Συντέκνου Βάλτου, πρός τό Ραδοβύζι, ὑπό τήν ὁδηγίαν τοῦ Ἰωάν. Ράγκου, Κώστα Οἰκονόμου, Σωτηρίου Κοτζαμάνη, Κώστα Σιαδήμα, Γεωργίου Ἀραπογιάννη κί Ἀνδρέα Ἴσκου. Ὁ στρατηγός Γεώργιος Τσόγκας λόγω τῆς παρουσίας τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη εἰς τόν Καρβασαρᾶν ἐστρατοπέδευσεν εἰς Ἀητόν Ξηρομέρου, ὁ δέ Ἀνδρέας Ἴσκου, γνωρίζων τί ἐπεδίωκεν ἡ ἐκστρατεία, ὅταν ἔφθασεν εἰς τόν Ἄνω Βάλτον προφασισθείς ἐπείγουσαν οἰκογενειακήν ἀνάγκην εἰς τό χωριό του ἐγκατέλειψε τήν ἐκστρατείαν. Οἱ λοιποί στρατηγοί τήν 9ην Αὐγούστου ἔφθασαν εἰς τήν Σκουληκαριάν καί ἀμέσως ἀπέστειλαν γράμματα εἰς τούς κατοίκους τῶν χωριῶν Ραδοβυζίου καί Τζουμέρκων γνωρίζοντες τήν ἄφιξιν των καί συνιστῶντες εἰς αὐτούς νά προσχωρήσουν εἰς τό κίνημά των, τονίζοντες εἰς ὅσους δέν θελήσουν «οἱ ἄλλοι, νά ἑνωθοῦν μέ τόν Μωάμεθ». Ἐπροφασίζοντο ἀκόμη οἱ ἀρχηγοί τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος ὅτι σκοπός των ἦτο ἡ ἐνίσχυσις των ἐκ μέρους τῶν πληθυσμῶν τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν διά νά ἐπιτεθοῦν κατά τῆς φρουρᾶς τῆς Ἄρτης. Αἱ λεηλασίαι ὅμως καί ἁρπαγαί τάς ὁποίας κατά τήν ἐκστρατείαν τοῦ Ἰουνίου, ἔκαμον εἰς τήν περιοχήν, μόλις ἐνεφανίσθησαν, ἐ-

1. ΓΑΚ, Ἀρχεῖον Μαυροκορδάτου, Αὔγουστος 1824, ἀριθ. 728.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

παρουσίαζον καθαρά τούς σκοπούς τῆς ἐκστρατείας των καί διέψευδον τά γραφόμενα. Διά τόν λόγον αὐτόν οἱ ὁπλαρχηγοί Μπακόλας, Κατσικογιάννης καί Κουτελιδαῖοι ἦσαν διστακτικοί μή δίδοντες πίστιν εἰς τούς ἰσχυρισμούς των. Οἱ στρατηγοί ὅμως τῆς ἐκστρατείας δέν ἐβράδυνον νά ἐκδηλώσουν τούς πραγματικούς σκοπούς των καί ἔσπευσαν νά ἐπιτεθοῦν κατά τῶν ὁπλαρχηγῶν Ραδοβυζίου οἱ ὁποῖοι ἦσαν συγκεντρωμένοι μέ τούς ἄνδρας των καί πολλούς τρομοκρατουμένους κατοίκους τῆς περιοχῆς εἰς θέσιν «Τσουκνίδα» Σκουληκαριᾶς.

Ἡ μάχη ὑπῆρξε αἱματηρά μέ ἑκατέρωθεν ἀπωλείας. Ἔπειτα οἱ Ραδοβυζινοί «ἔβαλαν μπροστά ταῖς φαμιλίες των τῶν κατοίκων καί ἐτράβηξαν διά Τζουμέρκα». Κατά τήν ἀπομάκρυνσίν των, εἰς τήν περιοχήν Βελεντζικοῦ, ἐδέχθησαν νέαν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τοῦ Σκουληκαρίτη ὁπλαρχηγοῦ Κώστα Οἰκονόμου καί τμημάτων τοῦ Ράγκου. Ἀφοῦ οἱ Ἀκαρνάνες ἐλεηλάτησαν τά χωριά Σκουληκαριᾶς καί Βελεντζικοῦ καί κατέκαυσαν ὅλα τά σπίτια τῶν ζυγοχωρίων μέχρι Κομποτίου, ἔστειλαν ἀποσπάσματα εἰς ὅλα τά χωριά τοῦ Ραδοβυζίου νά συνεχίσουν τό ἔργον των καί ἔτσι σύντομα ὁλοκλήρωσαν τήν λεηλασίαν, τάς βιαιότητας καί τήν καταστροφήν των.

Τήν 12ην Αὐγούστου ὁ Γιαννάκης Ράγκος εὑρισκόμενος ἀκόμη εἰς τήν Σκουληκαριάν γράφει εἰς τόν Μαυροκορδᾶτον. «Αὔριον (13 Αὐγούστου) προωθῶ ὅλα τά μπουλούκια ὁποῦ ἦτο ἀνοιγμένα καί ἔκαιον τά χωριά καί συναθροίζοντας τό ἀσκέρι θά ὑπάγω εἰς Λειβάδι διά νά κάμω χαράτσι ὅσο βιός ἐπάρθη τῶν τουρκολατρῶν» καί συνεχίζει: «ἐάν εἶναι δύσκολος λόγω πανώλους στήν Ἄρταν, θά ριχθῶμεν γιά τά Τζουμέρκα ὅτι ἐκεῖ ἐβγῆκαν ὅλοι ἐτοῦτοι οἱ τουρκολάτρες δηλαδή Γωγαῖοι, Σκαλτσογιανναῖοι, Κατσικογιανναῖοι καί ἄν ὁ Κουτελίδης γίνει μεθ' ἡμῶν συνεργάτης τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος πολιορκοῦμεν τήν Ἄρταν, ἀλλέως τότε θά κάμωμεν τά πάντα καί ἐκεῖ ὅπως καί ἐδῶ. Σκουληκαριά 12 Αὐγούστου 1824, Γιαννάκης Ράγκος»[1].

«Τήν 12 Αὐγούστου — γράφει ὁ Ν. Κασομούλης — ἔκαψαν τά χωριά καί τά κατεδάφισαν καί ἐμάζεψαν ὅλην τήν περιουσίαν τῶν κατοίκων εἰς τήν Σκουλαρηκιάν. Ἔπειτα κατέφθασαν καί ἀπό τά Ἄγραφα καί ἔγινε γῆς Μαριάν, ὅλα αὐτά μέ σημαίαν ἐθνικήν».

Οἱ ἀδελφοί Κουτελίδα δέν ἀπέφευγον τήν συνεργασίαν μέ τάς δυνάμεις τῆς Ἐπαναστάσεως, διά τήν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος, ἀφοῦ ἕως τότε ἔλαβον μέρος εἰς ὅλας τάς ἐπικινδύνους συγκρούσεις. Ἡ στάσις των δικαιολογεῖται, διότι ἔβλεπον τά ἔργα τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Μαυροκορδάτου, ὡς ἔργα ἐρημώσεως καί κατά τήν πρώτην ἐκστρατείαν τοῦ Ἰουνίου καί τώρα, ὅταν τά πάντα κατεδάφισαν εἰς τό Ραδοβύζι καί ἦταν ἕτοιμοι νά ἰσοπεδώσουν καί τά Τζουμέρκα. Ἀπο-

1. ΓΑΚ, Ἀρχεῖον Μαυροκορδάτου, Αὔγουστος 1824, ἔγγρ. 001757.

φασίζει ὁ Μῆτρος Κουτελίδας νά στείλη ἀντιπροσώπους του εἰς τόν ἴδιον Μαυροκορδᾶτον, διά νά τόν πληροφορήση τί συμβαίνει μέ τήν ἐκστρατείαν καί νά τοῦ ἐξηγήση τούς δισταγμούς του γράφων συνάμα τήν κάτωθι ἐπιστολήν:

«Τήν ἐκλαμπρότητά της ταπεινός προσκυνῶ.

Ἔλαβα τό γράμμα σας καί εἶδα τά ἐν αὐτῷ. Μέ προστάζετε νά παρακινήσω τόν κόσμον νά λάβουν τά ἅρματα. Ἐτοῦτοι ἐπρόσμεναν μέ πολύν πόθον, ὅμως βλέποντας τά φερσίματα ὁπού μεταχειρίζονται οἱ στρατηγοί ὁπού καταγίνονται εἰς τά πλιάτζικα καί χαλασμόν τῆς ὀρφάνιας, καί ἔγιναν τόσον δειλοί ὁπού δέν θέλουν νά ξέρουν. Ὅμως οἱ ἄνθρωποί μου σέ πληροφοροῦν ἐκ στόματος καί καθώς βρεθῆ εὔλογον, ὁπού νά μήν γένη κανένας χαλασμός τῶν Χριστιανῶν. Προστάξετέ μας νά ἀκολουθήσω· καί μένω εἰς τούς ὁρισμούς της.

Τῆ 20 Αὐγούστω 1824 Τζιουμέρκο
Τῆς ἐκλαμπρότητός της
ὁ ταπεινός δοῦλος της
Μῆτρο Κουτελίδας
(Τ.Σ.).

Υ.Γ. (Ἐπί τῶ νώτου): Τῶ ἐκλαμπροτάτω, πρίγκηπα κυρίω κυρίω Ἀλεξάνδρω Μαυροκορδάτω προσκυνητά.

Καί ἐνῶ ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐπληροφορήθη τήν ρυμούλα πού ἠκολούθη τό πέρασμα τῶν φίλων του ἀρχηγῶν τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος εἰς τό Ραδοβύζι καί διεπίστωσε ὅτι ἡ καταστροφή πού ἐγίνετο ἠμπόδιζε τήν συνεργασίαν τῶν ὁπλαρχηγῶν καί τήν ἀνάπτυξιν ἐμπιστοσύνης μεταξύ των, ἐάν ὁ πραγματικός σκοπός του ἦτο ἡ ἐπίθεσις κατά τῆς Ἄρτης, ἔπρεπε διά τό συμφέρον τῆς Ἐπαναστάσεως νά ἐπέμβη προσωπικῶς ἤ διά φίλων του ὅπως σταματήσει ὁ χαλασμός τῶν χωριῶν πού ἐγίνετο καί νά δημιουργηθῆ κλῖμα συμφιλιώσεως. Ἀλλ' αὐτό οὔτε τό ἤθελεν οὔτε διά τούς τύπους τό ἐπεδίωξε. Σκοπός του ἦτο νά ἱκανοποιήση τά στρατεύματα τῶν φίλων του ἐκ τῆς λεηλασίας καί τῆς ἁρπαγῆς τῶν περιφερειῶν τῶν ἀντιπάλων του. Καί ὅταν ἔλαβε τό γράμμα τοῦ Κουτελίδα ἀδιάφορα τό διεβίβασε εἰς τόν φίλον στρατηγόν Γ. Τσόγκαν.

«Γενναιότατε στρατηγέ Γ. Τσόγκα,

... Ἦλθαν καί δύο Τζουμερκιῶται ἀπεσταλμένοι ἀπό τούς Κουτελιδαίους καί ἀπό τους προεστούς τῶν Τζουμέρκων. Τά γράμματα σοῦ τά στέλνω μέ δεύτερον καί τά βλέπεις, ἐπειδή τώρα σηκώνουν ἀντίγραφον διά τό Μεσολόγγι.

Λαγοβίτζι, 27 Αὐγούστου 1824
Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος»[1]

1. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Μνημεῖα Ἱστορίας, 5ος τόμος, σελ. 818.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

Ὁ Μαυροκορδᾶτος πρός ἐνίσχυσιν τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς, εἶχε εἰδοποιήσει καί τούς ἁρματολούς Ἀσπροποτάμου Νικόλαον Στουρνάρην καί Κλινοβοῦ Γρηγόρην Λιακατᾶν ὅπως σπεύσουν καί ἑνωθοῦν μέ τά Ἀκαρνανικά στρατεύματα καί ὁλοκληρώσουν τήν καταστροφήν τοῦ Ραδοβυζίου καί Τζουμέρκων. Εἶχαν καί αὐτοί τό πάθος των κατά τῶν δύο αὐτῶν περιφερειῶν καθόσον ὅταν τόν Μάιον τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ Καραϊσκάκης ἐκίνησεν ἐναντίον των εἰς τά Ἄγραφα οἱ ἑξακόσιοι καί πλέον ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι τόν ἠκολούθησαν ἦσαν Ραδοβυζινοί καί Τζουμερκιῶται. Ἔτσι ἐκίνησε ὁ Στουρνάρης κατά τά μέσα Αὐγούστου ἐναντίον τῶν Τζουμέρκων καί ὁ Γρηγόρης Λιακατᾶς διά τό Μέτσοβο ἀφοῦ κατά τό πέρασμά του, ὁ τελευταῖος ἐλεηλάτησε τά χωριά τῶν Μελισσουργιῶν καί Πραμάντων καί κατέκαυσε τά σπίτια των. Τήν ἀναχώρησίν του καί τάς μετέπειτα κινήσεις του γνωρίζει εἰς τόν Γιαννάκην Ράγκον καί τόν Μαυροκορδᾶτον.

«Γενναιότατε ἀδελφέ μου στρατηγέ!

Ταύτη τῇ ὥρα ἔλαβον τρία γράμματά σου, στό α΄ σημειωμένον ἀπό τάς 7 τοῦ τρέχοντος ἀπό τήν Ποταμιά Χαλκιοπουλίτικη καί τό ἕτερον ἀπό Ποδογορά καί τό γ΄ ἀπό τάς 9 τοῦ τρέχοντος ἀπό Χελῶνα, καί ποῦ ἔβοσκον ἕως τώρα δέν ἠξεύρω˙ ὅθεν ἀδελφέ ἀπό αὐτοῦ, ὁπού μέ γράφεις νά ἔλθω, βλέπω ὁπού ὁ καιρός ἀπερνάγει. Μόνον αὔριο Σαββάτο εἶμαι εἰς Θοδώργιανα, ἐκεῖ νά μέ ἠξεύρης, καί ἄν μέ δεχθῇ ὁ Κουτελίδας, τόν παίρνω καί αὐτόν μαζί μου, ὄχι καί δέν μέ δεχθῇ, τοῦ πιάνω ἀπό ἐκεῖ τό ντουφέκι καί ἡ γενναιότης σας ἀπό αὐτοῦ νά τό βροντήσωμεν, καί ὁ Θεός βοηθός˙ ἄν πάλιν καί μέ δεχθῇ, ἀπερνῶ καί παίρνω καί αὐτόν μαζί μου καί ἐβγαίνομεν εἰς τόν Ἁϊγιάννη ἤ εἰς τό Βουργαρέλι. Ἐκεῖ νά μέ ἠξεύρης. Ἀληθινά ἀδελφέ, φωτιά νά ἔμβη εἰς ὅλο τό Ἀσπροπόταμον ὡς γράφεις, ἐγώ πίσω δέν γυρνῶ˙ ἔστειλα εὐθύς εἰς τόν καπετάν Γληρόρη εἴδησιν, ὁπού νά μέ κατεφθάση καί αὐτός εἰς τά Θοδώργιανα. Προχθές σᾶς ἔγραφα μέ μαχσούς διά τόν μανδέν τῶν Γοτζιστινῶν, πλήν τώρα ἄς στέκεται, διότι δέν γίνεται, μάλιστα ἐβγῆκαν καί μερικοί Τοῦρκοι, καί διά τοῦτο σᾶς στέλλω μαχσούς τόν παρόντα Σαρανταβγᾶν, διά νά σᾶς δώσω τήν εἴδησιν πόθεν εἶναι τό κίνημά μου, καί μήν βάλης σουμπιγιέν[1] ἀδελφέ, ὅτι σοῦ γράφω ἄλλα ἀντ᾽ ἄλλα, μάρτυρα σοῦ βάνω τόν Θεόν, ὅτι αὔριον Σαββάτον εἶμαι εἰς τά Θοδώργιανα, καί ἄν δέν μᾶς δεχθῇ, ἀκούοντας τόν βρόντον κτῦπα καί ἡ γενναιότης σου ἀπό αὐτοῦ νά τούς ἀνεμοζαλίσωμεν, ἀκόμη ἄν εἶναι αὐτοῦ οἱ πεζοί καί βιάζονται τήν ἀνταπόκρισιν, στεῖλέ την εἰς τήν Διοίκησιν καί γράψε καί ἐτοῦτα ὁπού σοῦ γράφω, ἤ στεῖλε τό ἴδιον γράμμα μου εἰς τήν Διοίκησιν καί γράψε καί ἐτοῦτα ὁπού σοῦ γράφω, ἤ στεῖλε τό ἴδιον γράμμα μου καί

1. Σουρμπιές (λέξ. τουρκ.) σημαίνει ἀνησυχία, ὑποψία.

ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

μέ τήν καλήν μας ἀντάμωσιν πάλιν ξαναγράφομεν. Ἔλαβον καί τό ἴσον τοῦ γράμματος τοῦ ἐκλαμπροτάτου καί ἀπό Θοδώργιανα τοῦ Κάμπου τήν ἀπόκρισιν. Ταῦτα καί θεόθεν καλές ἀντάμωσες.

Τῇ 15 Αὐγούστου 1824 Τζιούρτζια
Ἀδελφός σου Νικολός Στορνάρης».

(Διεύθυνσις): Πρός τόν γενναιότατον στρατηγόν κύριον Γιαννάκην Ράγκον, ὑγιῶς, ὅθεν εἶναι.

«Γενναιότατε ἀδελφέ στρατηγέ κύρ Γιάννη (Ράγκο, ὅθεν τύχοι).
Ἀδελφικῶς ἀσπάζομαι.

Ἐπροχθές σοῦ ἔγραψα, ὅτι βγαίνω ἀπό Θεοδώριανα καί ἔτζι ἀκολούθησα πηγαίνοντας ἕως Γρεβενό· ἦρθε ὁ Γιαννάκης Κουτελίδας καί ἀνταμωθήκαμεν, ἐπειδής ἔκαμαν ἀπόφαση νά στείλουν ἀνθρώπους τους εἰς τήν γενναιότη σου καί ἰδού ὁπού τούς στέλλουν· αὐτά ὁπού θά σοῦ εἰποῦν, τά ἴδια μοῦ εἶπαν καί ἐμένα. Ἐγώ ἦρθα ἐδῶ καί ἀνταμώθηκα μέ τό Νιάφα· ὁ σκοπός μου εἶναι διά νά ἀνταμωθῶ καί μέ τή γενναιότητά σου· τώρα ἐδῶ καμμία ἀπόκρισίν σου δέν ηὗρα. ὅθεν διά τοῦτο στέλλω μέ τόν Ἀναγνώστη ἐπίτηδες καί νά μοῦ φανερώσης ἄν βγαίνης ἐδῶθε ἀπάνου νά σέ προσμένω ἐδῶ· ὄχι καί δέν ἔρχεσαι, γράψε μου εὐθύς νά ἔρθω αὐτοῦ, ὅτι ἐχθές ἔλαβα καί γράμματα ἀπό τόν πρίγκηπα καί εἶμαι βιασμένος διά τήν ἀντάμωσίν μας, ὅτι εἶναι τό σχέδιον τῶν Γοτζιστινῶν καί εἶναι καί βιαστικό, ὅτι δέν τούς καρτερεῖ ὁ καιρός καί διά τοῦτο ἀδελφέ νύχτα μέρα νά λάβωμε τήν ἀπόκρισίν σου· σοῦ λέγει τά πάντα καί ὁ ἴδιος. Ἄν πηγαίνει κανένας, στεῖλε καί αὐτό τό γράμμα τοῦ πρίγκηπα. Θεόθεν ὑγίαινε.

1824 Αὐγούστου 21 — Ἀδελφός σου
Ἁγία Παρασκευή, Μουσιούντα — Νικολάκης Στορνάρης»

«Ἐκλαμπρότατε πρίγκηπα προσκυνῶ (Ἀ. Μαυροκορδᾶτον, ὅθεν τύχοι).

Τό ἀπό 14 τοῦ παρόντος γράμμα σας ἔλαβον καί ἐχάρην καί τήν καλήν σας ὑγείαν, ἐκατάλαβα καί τά ὅσα μοῦ γράφετε. Ἐκλαμπρότατε, τά ἐμπόδιά μου γίνονται ἀπό περίστασες καθώς καί τά πάντα· ὁ γραμματικός μου σέ ἐπληροφόρησε καί τώρα ἦτον χρεία νά σταθῶ ἐκεῖ νά βοηθήσωμε τούς Γοτζιστινούς καί τούς πέρα καπεταναίους Χασιώτας νά σηκωθοῦν καθώς σοῦ ἔγραφα· μά ἐπειδής καί βλέπω ὁπού οἱ συνάδελφοί μου καί ὅλος ὁ κόσμος ἐμβῆκαν σέ ὑποψίες ἀπό μέρος μου, ἄφησα ὀπίσω τόν καπετάν Γληγόρη καί ἐγώ τράβηξα καί ἦρθα ἐδῶ. Ἐμβαίνοντας τό σύνορο τό Ἀρτινό ἀνταμώθηκα μέ τόν Νιάφα τοῦ στρ. Ράγκου καί εὐθύς ἐγράψαμεν καί τούς δύο στρ. νά μᾶς εἰδοποιήση ποῦ νά ἀνταμωθοῦμε, ὅτι ἐγώ εἶχα κάμει ἀπόφαση καί ἔκαμα κίνημα κατά τά Θοδώριανα νά ριχθῶ ἀπό τά Τζιομέρκα·

πηγαίνοντας ἕως τά σύνορα ἦρθε ὁ Γιαννάκης Κουτελίδας καί μέ ἀντάμωσε καί μοῦ φορτώθηκε νά τούς γένη ὑπομονή ἕως νά στείλουν ἀνθρώπους τους εἰς τήν ἐκλαμπρότη σου, καί ὅπως τούς ἀποφασίσατε. Τώρα ἐγώ προσμένω τήν ἀντάμωσιν τοῦ στρ. Ράγκου νά ἰδοῦμε σιαποῦ θά κάνωμε κίνημα. Μή λείπετε καί ἡ ἐκλαμπρότη σας εἰς τό νά μᾶς διατάττετε καί εἴμεθα ἕτοιμοι εἰς τάς προσταγάς σας. Προσκυνώντάς σας μέ βαθύτατον σέβας.

1824 Αὐγούστου 21 — Προσκυνητός σας
Ἁγία Παρασκευή, Μουσιούντα — Νικολάκης Στορνάρης

Υ.Γ. Τήν διαταγήν σας ὁπού γράφετε τούς Γοτζιστινούς εὐθύς τήν στέλλω».

Τόν Αὔγουστον 1824, ὁ Ὁμέρ Βρυώνης εὑρίσκεται εἰς τόν Καρβασαρᾶν, τόν ὁποῖον ἱκανή στρατιωτική του δύναμις ἐξακολουθῆ νά κατέχη. Πληροφορεῖται τούς σκοπούς τῆς ἐκστρατείας τῶν φίλων τοῦ Μαυροκορδάτου καί τήν ἄρνησιν τῶν ὁπλαρχηγῶν Ραδοβυζίου καί Τζουμέρκων νά τούς δεχθοῦν καί θέλει νά ἐκμεταλλευθῆ τήν περίσταστιν. Γράφει εἰς τόν Μῆτρον Κουτελίδαν, ὅτι μέ τόν στρατόν του θά προχωρήση μέσω Βάλτου διά νά κτυπήσει τό ἐκστρατευτικόν σῶμα καί συνιστᾶ εἰς αὐτόν τό ἴδιον ἀπό μέρος του.

«Ἀντίγραφον τῶ πρωτοτύπω τοῦ Ὁμέρ πασᾶ.
Ἀγαπητέ μου καπετάν Μῆτρο Κουτελίδα σέ χαιρετῶ καί σοῦ φανερώνω, ὅτι ἐγώ ἤξευρε μέ τήν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ αὔριον Τετράδη ἐβγαίνω μέ τά ἀσχέρια μου κατά τόν Βάλτον, ὅθεν ἐσύ λαβαίνων τό παρόν μου τήν Τρίτην μέ ὅλον τό βιλαγέτι σου, ὅσοι βαστοῦν ντουφέκια, νά κινήσετε ἀπό αὐτοῦ, ἐγῶ ἀπό ἐδῶ νά ἀνταμωθῶμεν, ὅτι τήν Τρίτην τό πουρνό μέ τήν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐγώ εἶμαι μεβτζιούτης εἰς τό χωριόν τῶν Ἰσκαίων, διά τοῦτο καί ἐσεῖς ἄν εἶσαι σκλάβος μου, τώρα δείχνεις τό σαντικατιλίκι σου, καί ἀγροικήσου καί μέ τόν Νοῦρκα, καί ὑγείαινε.

1824 Αὐγούστυ 23
Καρβασαρᾶ»

Ὁ Κουτελίδας ὄχι μόνο δέν ἀπεδέχθη τήν προτεινομένην ὑπό τοῦ Βρυώνη συμμαχίαν διά νά κτυπήσουν τό ἑλληνικόν στράτευμα τό ὁποῖον ἐξηκολούθη νά σπέρη τήν καταστροφήν καί τόν ὄλεθρον εἰς τό Ραδοβύζι καί ἦτο ἐμφανές πλέον ὅτι ἡ ἴδια τύχη ἀνέμενε καί τό Τζουμέρκο, ἀλλ' ἔστειλε τό ἴδιο τό γράμμα εἰς τούς στρατηγούς Ράγκον καί Στουρνάρην διά νά τούς προφυλάξη καί νά σταθμίσουν τόν ἐνδεχόμενον κίνδυνον. Ἤθελε ἐπί πλέον μέ τό γράμμα αὐτό τοῦ Βρυώνη, νά δείξη ὅτι δέν ἀντιτίθεται εἰς τήν συνεργασίαν μέ αὐτούς καί ὅτι ἐνῶ τοῦ προσεφέρετο βοήθεια δέν τήν ἀπεδέχθη. Εἰς τόν Βρυώνην δέν

ἀπήντησε. Οἱ Ράγκος καί Στουρνάρης τό γράμμα αὐτό διεβίβασαν εἰς τόν Μαυροκορδᾶτον...

«Ἐκλαμπρότατε πρίγκηψ,

... ψές ἐλάβαμεν τά ἔκλαμπρά σας γράμματα σημειωμένα ἀπό τάς 25 τοῦ λήγοντος καί καλῶς ἔγνωμεν τά διαταχθέντα. Προχθές ἦλθε ὁ γραμματεύς τοῦ Μήτρου Κουτελίδα, παρά τοῦ καπετάνιου του καί μᾶς ἔφερε μίαν γραφήν τοῦ Ὁμέρ πασᾶ ὅπου ἔγραψε τοῦ κ. Μῆτρο ἐξ οὗ σᾶς ἐσωκλείομεν τήν κόπια καί κατάλαβε. Ἀπό ἐκεῖνο ὁπού συμπεραίνομεν βλέποντες καί τά καμώματά του ὁπού ἔβγαλεν τήν καβαλλαρίαν διά τό Βραχώρι φαίνεται ὅτι τό γράμμα του τό ἔκαμεν διά στρατήγημα ἴσως καί ἀληθινό, ἐπειδή ὁ Βάλτος εἶναι διόλου εὔκαιρος καί αὐτός ὁ Ζυγός τῆς Δούνιστας εἶναι ἀνοικτότερος ἀπό τό μέρος τοῦ Μακρυνόρου καί ἠμπορεῖ νά κάμη τήν ἐπιστροφήν του ἐκεῖθεν...

1824, 30 Αὐγούστου
Ὁ τῶν διαταγῶν σου εὐπειθής, ὁ δοῦλος σας
Γιαννάκης Ράγκος, Νικόλαος Στουρνάρης»[1]

Ὁ Μῆτρος Κουτελίδας χρησιμοποιεῖ πᾶν μέσον διά νά ἀποδείξη εἰς τόν Μαυροκορδᾶτον καί τούς στενούς φίλους του στρατηγούς ὅτι συνεχῶς βοηθῆ τήν ἐπανάστασιν καί δέν ἀπεμακρύνθη ἀπό τόν ἀγῶνα. Χρησιμοποιεῖ ὡς ἀγγελιοφόρος δύο πιστούς του στρατιώτας τόν Μῆτρον Βουργαρελιώτην καί τόν Γεῶργον Ἀγναντίτην ἀλλά βλέπει ὅτι αἱ κατ' αὐτοῦ ἀβάσιμοι αἰτιάσεις καί τά δῆθεν παράπονα δέν ἦσαν ἄλλο παρά μία πρόφασις διά νά δικαιολογήσουν τήν καταστροφήν τῶν πατρίδων τῶν ἀντιπάλων των. Προσπαθεῖ νά ἀποφύγη τόν ἐμφύλιον πόλεμον πρός τόν ὁποῖον ὁδηγοῦνται ἀπό τό πάθος των οἱ ἀντίπαλοι, τοῦ Καραϊσκάκη, Μπακόλα καί αὐτῶν τῶν ἰδίων Κουτελιδαίων ὡς καί τήν καταστροφήν τῶν πτωχῶν κατοίκων τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν καί ἐπανέρχεται διά νέας ἐπιστολῆς του πρός τούς στρατηγούς τῆς ἐκστρατείας.

«Γενναιότατοι στρατηγοί Γιαννάκη καί Καπ. Νικολό (Ράγκο καί Στουρνάρη) ἀδελφικῶς σᾶς ἀσπάζομαι.

Καί μέ τό γραμματικόν μου ἔλαβα τό ἀδελφικόν σας γράμμα καί μ' ἐπληροφόρησε καί ἐκ στόματος τά πάντα. Ἀπό ἐδῶ θαρρῶ τῆς Γότζιστας τό ἐμάθατε καί οἱ Γιαννιῶται οἱ Τοῦρκοι ἀπέλυσαν μετζήλια εἰς τήν Τζαμουριάν, καί εἰς ὅλην τήν Ἀρβανιτιάν, ὁποῦ ὅσοι πιστεύουν τήν Τουρκιάν, νά ἐλθοῦν τό ὀγληρορώτερον. Ὁ Ὁμέρ πα-

1. Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμος 5ος, σελ. 827.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

σᾶς ἐπῆγεν ἕως εἰς τήν Μουχλάραιναν καί ἐπῆραν 60 κεφάλαια καί 120 σκλάβους καί ὡς τρεῖς χιλιάδας γιδοπρόβατα καί ξαναγύρισαν εἰς Καρβασαρᾶν. Αὐτά τά γράφουν τοῦ Νούρκα ἀπό Καρβασαρᾶν, λέγουν, ὅτι ἑτοιμάζεται καί διά τόν Βάλτον ὁ Βεζύρης. Ἡμεῖς ἀκολουθοῦμεν καθώς μᾶς ἔγραφεν ὁ Γιακωβάκης καί προσμένομεν καί τά παιδιά νά ἰδῶμεν τί ἀπόκρισιν μᾶς φέρουν καί ἄς εἴμασθεν ἔτζι ὅσον ἠμπορέσωμεν. Σᾶς λέγει κι ὁ παρών στοματικά, καί πάλιν ὅ,τι μάθω σᾶς ματαγράφω.

Τῆ 31 Αὐγούστου (1824) Βουργαρέλι ὑγιαίνοντε

Ὁ ἀδελφός σας
Μῆτρος Κουτελίδας

Ὁ ἀδελφός σας Γιαννάκης σᾶς ἀσπάζεται ἀδελφικῶς (Τ.Σ.)

Υ.Γ. Καγώ ὁ Γιακουβάκης σᾶς ἀσπάζομαι, καταλάβετε τό ἴδιον γράμμα καί φέρτε τήν δουλειάν μέ κυβέρνειαν καλήν νά μήν γένη χαλασμός καί εἰς αὐτουνούς καί πάλιν γράψατέ τους, ἄν γένη βοήθεια καί μᾶς δώσουν καμπόσον κόσμον στό κρυφόν, καί γράψατέ τους μέ τόν Βλάχον. Ὡς τόσον ἔρχονται μαξούσι δύο παλληκάρια τοῦ Καπ. Μήτρου, καί τούς εἶπε μέ τό στόμα, τούς Τούρκους τούς ἐπῆρεν ἄνθρωπος Ρωμαῖος, καί τούς ἐπῆγε, καί ἐσκλάβωσαν αὐτόν τόν κόσμον, καί ὁ ἴδιος τούς πιάσθηκε νά τούς φέρη ἀπό τόν Βάλτον, νά χαλάσουν κόσμον, καί νά σκλαβώσουν, καί νά εὐγοῦν τά ἴσια ἐπάνω. Ὁ Δημήτρης Γώγου εἶναι μέ 100 στό Σέση, βεβαιότατα ἦλθαν γράμματα ψές τήν νύκτα εἰς τόν Καπετάν Μῆτρον, τούς τάς εἶπε μέ τό στόμα νά μοῦ τά εἰποῦν, καί καρτερεῖ καί τό ἀσκέρι ἀπό κάτω, καί νά εὔγουν μαζί καί πρός εἴδησίν σας, καί πάλιν γράψετέ τους ὅσον νά ἐλθοῦν καί τά παιδιά, πῶς νά φερθοῦν τό καλύτερον»[1].

Ἐν τῶ μεταξύ ὁ Γρ. Λιακατᾶς ἔχει κτυπήσει τήν τουρκικήν φρουράν εἰς τήν Γότισταν καί ἔχει δημιουργήσει ἀδιακρίτως γενικήν ἀναταραχήν εἰς τήν περιοχήν Μαλακασίου. Γνωρίζει τό πρόγραμμα τό ὁποῖον ἐφαρμόζουν οἱ συνάδελφοί του εἰς τό Ραδοβύζι καί ἐνθυμεῖται τούς φίλους του Φερεντίνον, Δρακαίους καί Κώστα Ντάλλα τούς ὁποίους θέλει νά σώσει ἀπό τήν λεηλασίαν καί γράφει τήν κάτωθι ἐπιστολήν. Οἱ ἄλλοι τῶν κατοίκων ἔχουν ξεγραφεῖ.

Γενναιότατοι στρατηγοί ἀσπαζόμενος ἀδελφικῶς (Ι. Ράγκο καί Ν. Στορνάρη, ὅθεν τύχοι τῆς ὥρας).

Καί ἐν συντόμω σᾶς εἰδοποιῶ ὅτι ἐχθές Τρίτη κατά τήν ὁμιλίαν ὁπού εἶχα κάμει τοῦ γ(ραμματικοῦ) Νικολοῦ σηκώθηκα καί ἦλθα ἐδῶ εἰς Γότζιστα καί τήν ἔκαψα, ὄχι ὅμως ὅλην ἀλλά ὅσοι δέν ἠθέλησαν

1. ΓΑΚ, Μαυροκορδάτου ἀρ. 1947, φακ. 7. Γιακωβάκης εἶναι ὁ Στουρνάρης.

νά γυρίσουν· ὅμως ἐγύρισαν οἱ περισσότεροι, μόνον καμμίαν δεκαπενταριά σπίτια ὁπού δέν ἐγύρισαν, τούς ἔκαψα μόνο τά σπίτια· ἀπό μερικά λάφυρα ὅπου τούς πῆραν οἱ Ἕλληνες καί ὄχι ἄλλο τίποτες δέν τούς ἔκαμα· ὅμως τά χωριά μοῦ ὑποσχέθηκαν διά νά γυρίσουν πολλά, ὅμως φοβοῦνται διά τές φαμελιές των ὁπού νά μήν τούς πειράξουν ὡσάν καί ἐπέρσι. Τώρα χρέος ἔχετε καί ἡ γενναιότης σας ὅτι ὅσες φαμίλιες τραβήσουν αὐτοῦθεν, νά μήν τούς πειράξουν τίποτας οἱ Ἕλληνες καί παίρνουν τρόμον καί δέν γυρίζουν ὁ κόσμος· ἐγώ κατά τήν προσταγήν τῆς Διοικήσεως ἔχω νά κάμω τό ὅσον δύνομαι, ὁπού καί τόν Ἡμέρ πασᾶ νά τόν φέρω πίσω ἀπό αὐτοῦ σέ τρεῖς ἡμέρες. Ὅμως ἐάν καί μέ πλακώση βάρδα ἀπό ἀσκέρι, νά μέ προφθάσετε ὅλοι σας, ὅτι ἐδῶ τό ξέρετε ὁπού εἶναι στήν ἄκρην τῆς Ἀλβανιτίας καί εὐθύς πλακώνουν καί χαλοῦν καί τούς εἰς τήν κούλια τοῦ Παλάσκα καί τούς πολεμήσαμεν ἀπό χθές τήν αὐγήν ἕως σήμερον τήν αὐγήν καί τούς βάλαμαν φωτία καί τούς πιάσαμεν ζωντανούς, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται Μάνι Λοζήτης καί Καλέμι Τεπελέγκας, καί τούς ἄλλους δέκα συντρόφους ὁπού εἶχαν αὐτοί νά τούς ἔχω ὅλους. Ὅμως ἡ γενναιότη σας νά μέ εἰδοποιεῖτε ἀδιακόπως ἀπό αὐτοῦ, τό ἴδιον καί ἐγώ ἀπό ἐδῶ. Τά γράμματα νά μή μοῦ λείπονται ἀδιακόπως ἀπό τή γενναιότη σας. Ἀκόμα ἄν καί βγῆτε κατά τό Τζιομέρκο, σᾶς ἔχω ριτζιάν ὅτι αὐτοῦ εἶναι ὁ Φερεντῖνος, Δρακαῖγοι, Κώστα Ντάλας, οἱ ὁποῖοι αὐτοί εἶναι ἀδέλφια μου καί ὡς νά τούς γράψετε, ἀκολουθοῦν· ὅμως ἐτοῦτο σᾶς ἔχω ριτζιάν ὁπού νά μήν τούς ντοκοντίσετε[1] εἰς τό βίο τους· ἀπό πρόβατά τους, ἀπό ἄλογά τους, τά κονάκια τους καί ἀπό κάθε τι νά τούς προφυλάξετε, ὅτι εἶναι ἀδέλφια μου καί ξεχωριστά ὡς νά τούς εἰπῆτε, ἀκολουθοῦν, καί μένω.

Σᾶς ἀσπάζομαι

Τῆ 27 Αὐγούστου 1824 — Ὁ ἀχώριστος ἀδελφός σας

Γότζιστα — Γληγόρης Λιακατᾶς

Υ.Γ. Καπ. Νικολό ἐγώ τούτη τήν ὥραν ὁπού σοῦ γράφω κινῶ. Προσγόλι ὅτι ἐχθές τούς ἔγραψα, ὅτι νά μοῦ φέρουν ψωμί καί δέν ἠθέλησαν, ἀλλά οὔτε μέ ζύγωσαν κανένας καί ἄν δέν μέ ζυγώσουν, λαβαίνουν καί οὐτοί τό πρεπούμενον[1].

Οἱ Τοῦρκοι τῶν Ἰωαννίνων ὕστερα ἀπό τήν εἰσβολήν τοῦ Λιακατᾶ εἰς τά Τζουμέρκα καί Μαλακάσι, συνεκέντρωσαν δυνάμεις στρατοῦ τάς ὁποίας ἀπέστειλαν πρός Μαλακάσι καί Τζουμέρκα. Τήν πληροφορίαν αὐτήν δίδη εἰς τόν Μῆτρον Κουτελίδαν ὁ εἰς τά Ἄγναντα εὑρισκόμενος μέ τό τμῆμα του ἀδελφός του Γιαννάκης.

«Τιμιότατε ἀδελφέ καπετάν Μῆτρο ἀδελφικῶς ἀσπάζομαισε. Μέ

1. Ντουκουντίζω, ντουκουντάω (λ. τουρκ.) = ἐγγίζω, παρεμποδίζω, πειράζω.
2. Ἀρχεῖον Μαυροκορδάτου, τόμος 5ος, σελ. 815.

ΑΡΧΕΙΟ ΑΡΧΕΙΟ

τό ἀδελφικόν τῆς φανερώνω λάβε τά γράμματα τοῦ Μέτζου καί τοῦ Χαήτα καί κατάλαβε τί γράφουν διακόσιοι πενήντα ἔρχουνται μουτουλάκου ὁ Μπασιομπένης καί Τζάνο Μαρτολογῆς ὡς αὔριο βράδυ χωρίς ἄλλο ἔρχονται εἰς τήν Πλάκα ἀπόψε ἠρθεν τό συγγενάδι τοῦ Γιάννη Ζυγούρη ἀπό τά Γιάννενα καί μᾶς εἶπεν ὅτι ἠρθαν οἱ τζαούσιαδες τοῦ Ζιλαχιάρη καί τούς ἑτοίμαζαν τρακόσια κονάκια ἀπό ὅλες τίς μεργιές μᾶς ἔρχουνται μηντάττα καί τό τερτίπι τους τό ἔκαμαν οἱ μισοί πρός τόν καπετάν Γληγόρη καί οἱ μισοί ἐδῶ καί ὅσοι δέν ἔβγουν νά τούς καρτερέσουν καί νά τούς προσκυνήσουν ἔχουν νά βάλουν σπαθί ἔτζι τό ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι τό τερτίπι τους καί ὁ Ταήρπεγης μέ τόν Νήμερα γιά κουμπάρον ἔρχουνται ἐξεκίνησαν μέ ὅλον τό πουλούκι τους χωρίς ἄλλο ἔρχουνται βέβαια καί ὅ,τι χαμπέρι πάρω σοῦ στέλνω καί ἡ ἀφεντιά σου ἀπό αὐτοῦ νά μοῦ γράφης ὅ,τι εἴδησιν λαβάνεις διά μέτζοβον καί διά ἄλλα ὁπού ἤλεγον ὅτι τό γύρισαν ὅλα ψέματα καί μένω ἀδελφικῶς»[1].

Ὁ ἀδελφός σου
Ἰωάννης Κοτιλίδας

1824 4 Σεπτεμβρίου Ἄγναντα
(ἐπί τοῦ νώτου)

Οἱ Γοτιστινοί μᾶς εἶπεν τό παιδί αὐτήνο, θά ἔμπουν ὀμπροστά διά τ' Ἀσπροπόταμο.

Τοῦ τιμιωτάτου κυρ καπετάν Μῆτρο Κοτιλίδα γυός εἰς Γουργαρέλι τῆς ὥρας κανώνη δένταγα, κόσμου.

Τήν ἰδίαν ἡμέραν ὁ Μῆτρος Κουτελίδας σπεύδη νά ἐνημερώση τούς στρατηγούς, ἀποστέλλων εἰς αὐτούς τό γράμμα τοῦ ἀδελφοῦ του Γιάννη, ἐπί πλέον δέ καί διάφορα πολεμοφόδια καί σφάγια διά τούς στρατιώτας των.

«Γενναιότατοι στρατηγοί κύρ Γιαννάκη καί καπετάν Νικολό σᾶς ἀδελφικοασπάζομαι.

Ἔλαβα τό γράμμα τοῦ ἐκλαμπροτάτου πρίγκηπος μέ τά παδιά καί τό γράμμα τῆς γενναιότης σας καί ἐκατάλαβα κατά τά γραφόμενα τοῦ πρίγκιπος ἀκολουθοῦμε. Λάβε καί τό γράμμα τοῦ ἀδελφοῦ μου Γιαννάκη καί κατάλαβε καί ἰδού ὁπού στέλνω τόν γραμματικόν μου μαζί, νά σᾶς πληροφορήση ἐκ στόματος τά πάντα. Λάβετε καί πέντε ξάγια νηστερέ καί σαράντα σφαχτά· τοῦτο καί ἀδελφικῶς μένω.

Τῆ 4 Σεπτ.
1824: Βουργαρέλι

Ὁ ἀδελφός σας
Μῆτρο Κοτιλίδας

1. ΓΑΚ, Ἀρχεῖον Μαυροκορδάτου, φ. 8, ἀρ. 2.000.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

('Επί τοῦ νώτου) (Τ.Σ.)
Τοῦ τιμιωτάτου στρατηγοῦ κύρ Γιαννάκη Ράγκο καί καπετάν Νικολό Στουρνάρη

'Ασπασίως
εἰς τήν 'Αγία Παρασκευή»[1]

Τήν 6ην Σεπτεμβρίου ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀπό Λιβοβίτζι, γράφει πρός τήν ἀντικαθιστῶσαν αὐτόν εἰς τό Μεσολόγγι, 'Επιτροπήν, περιγράφων τήν γενικήν κατάστασιν, εἰς τήν περιοχήν τῆς "Αρτης, τήν Γότισταν καί τήν 'Ακαρνανίαν. Τώρα ἀντιλαμβάνεται τό λάθος τῆς ἐκστρατείας καί τήν ἐχθρότητα πού ἐδημιουργήθη μέ τούς ἀντιπάλους του. Σχετικῶς ἐνημερώνει καί τόν Κουτελίδαν.

«'Αρ. 421
Πρός τήν 'Επιτροπήν τήν ἐνεργοῦσαν ἐν ἀπουσία τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ.

Πρό ὀλίγων ὡρῶν ἔλαβα τά ἐσώκλειστα τῶν στρατηγῶν Ράγκου, καί Στορνάρη καί χιλιάρχου Λιακατᾶ, ὅλα τόν ἀριθμόν ἕξ, ἐν οἷς καί ἀντίγραφον γράμματος τοῦ Κουτελίδα, καί ἑτέρου τῶν ἐν "Αρτη φίλων πρός τόν στρατ. Ράγκον. 'Από αὐτά πληροφορεῖσθε τό σήκωμα τῆς Γοτζίστας, τό πιάσιμον τῶν δύο σημαντικῶν Τούρκων καί ἄλλων δέκα ἀπό τόν χιλίαρχον Γληγόρην, καί τά λοιπά. "Οσον φρόνιμα γράφουν οἱ ἀπό "Αρτης φίλοι, τόσον τό πάθος δέν ἀφήνει τόν Ράγκον νά κάμη κρίσιν εἰς τά πράγματα, καί θέλει καί τουρκολάτρας νά σχεδιάζη καί ὅλον τόν κόσμον νά βαρέσωμεν συγχρόνως, πράγμα τό ὁποῖον δέν γίνεται. Καί Τουρκολάτραι ἄν ἦσαν οἱ Γωγαῖοι, ἡμεῖς ἔπρεπε νά τούς πολιτευθῶμεν, καί νά τούς ἡσυχάσωμεν, ἤ νά κάμωμεν κάθε τρόπον νά τούς κερδίσωμεν, ἐπειδή τό ἴδιον σῶμα τοῦ Ράγκου τούς ἔχει εἰς ταῖς πλάταις ἐνῶ τώρα ὁποῦ ἐσηκώθη ἡ Γοτζίστα τό σῶμα τοῦτο πρέπει ἐν καιρῷ χρείας νά προφθάση εἰς βοήθειαν τοῦ χιλιάρχου Γληγόρη, ὁ ὁποῖος δέν ἔχει περισσοτέρους ἀπό πεντακοσίους κατά τό παρόν, καί εἶναι εἰς τό στόμα τῆς 'Αρβανιτιᾶς. 'Εκτός τούτου, ὅταν ὁ Γῶγος ὑπόσχεται νά στείλη ἐδῶ τήν φαμηλίαν του καί νά κτυπήση φανερά, ποία ὑποψία μένει πλέον; Τό ἴδιον καί διά τόν στρατ. 'Ανδρέαν, αὐτός διά τοῦ Μπαρλᾶ μ' ἐμήνυσεν, ἄν θέλωμεν νά στείλη τήν μητέρα καί ἀδελφόν του εἰς Μεσολόγγι καί εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς τό ἑξῆς δέν τόν συμφέρει νά συναγροικηθῆ μέ τούς Τούρκους, καί ἄς ἔτρεξαν ὅ,τι ἔτρεξαν πρωτύτερα. 'Εγώ βλέπων ὅλα αὐτά, καί προβλέπων ὅτι ἄν τρέξωμεν μέ τήν γνώμην τοῦ Ράγκου διά νά χαλάσωμεν ὅλον τό σχέδιόν μας, ἔκραξα πρῶτον τόν χιλίαρχον Καραγιάννη, καί ἀφοῦ τόν ὡμίλησα τά ὅσα ἔπρεπε,

1. ΓΑΚ, 'Αρχεῖον Μαυροκορδάτου, φ. 6, ἀρ. 2.001.

ΑΡΧΕΙΟ ΑΦΚ

καί τόν ἐγέμισα καλά καί τό κεφάλι μέ πειστικούς λόγους, καί τήν καρδίαν του μέ ὑποσχέσεις, τόν ἔκαμα κι ἔγραψε τά δύο γράμματα, τῶν ὁποίων περικλείω ἀντίγραφα, τό μέν πρός στρατ. Ἴσκου, τό δέ πρός τούς στρατηγούς Ράγκον καί Στορνάρη καί αὔριον ξεκινῶ τόν καπ. Γιάννη Σούκα μέ αὐτά τά γράμματα, γράφω πρός τόν Ἀνδρέαν νά γράψη καί αὐτός πρός τόν Ράγκον, καί νά ἀφήσουν κατά μέρος κάθε πάθος, γράφω ἀκόμη περισσότερα πρός τόν Ράγκον, γράφω πρός τόν υἱόν τοῦ Γώγου καί τόν ὑπόσχομαι ὅσα ἐσχάτως διά τοῦ Ἀνδρέα ἐζήτησε, γράφω πρός τούς Κουτελιδαίους νά σηκώσουν κι αὐτοί χωρίς ἄλλο τήν ἐπαρχίαν των, καί ὅσα ἄλλα γράμματα στοχασθῶ ἀναγκαῖα. Διά τούς πλιατζκατζίδες τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι εἶναι Σακαρετζᾶνοι, θέλω δώσει σφοδράν διαταγήν εἰς ὅλους τούς στρατηγούς, ὅτι ὅποιος ἀπό αὐτούς τούς κακοποιούς πειράξη Χριστιανόν καταφεύγοντα εἰς ἡμᾶς, ὅπου καί ἄν εὑρεθῆ νά σκοτώνεται, ἐπειδή διαφορετικά δέν ἐμπιστεύεται κανένας, διά προφύλαξιν δέ διορίζω ἕν σῶμα ἀπό 100 ἀνθρώπους, διά νά στέκεται εἰς τό σύνορον τοῦ Βάλτου καί νά ἀσφαλίζη τάς φαμιλίας ἕως νά περάσουν ἀπό τό σύνορον τοῦ Σακαρετζίου, ἐπειδή ὕστερον δέν ἐνοχλοῦνται ἀπό κανένα. Ὁ Γιαννάκης Σούκας διορίζεται νά ὀργανίση τάς λάκας καί νά ἐξακολουθήση μέ δραστηριότητα τήν ἀνταπόκρισιν μέ τούς φίλους διά τό γνωστόν μέγα σχέδιον. Διά νά κάμω ὅλα ὅσα ἀνωτέρω ἀναφέρω χωρίς νά χάσω καιρόν δέν ἠμπορῶ οὔτε πρός τήν διοίκησιν νά γράψω τώρα ἀμέως, ὅθεν γράψετε ἡ εὐγενία σας, καί στείλετε ὅλα τά ἐσώκλειστα ἀντίγραφα, καί ἀντίγραφα, καί ἀντίγραφον τοῦ παρόντος μου ἀκόμη, δι' ὅσα ἀφοροῦν τάς γενικάς καί οὐσιώδεις ὑποθέσεις.

Ἀπό τό γράμμα τοῦ Στορνάρη βλέπετε ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά πληρωθοῦν οἱ μισθοί του καί ἐκεῖνοι τοῦ χιλίαρχου Γληγόρη, ὅθεν κάμετε ὅ,τι ἠξεύρετε, διά νά ἐμψυχώσωμεν τούς ἀνθρώπους.

Περικλείω καί γράμμα τοῦ στρατηγοῦ Τζόγκα μετά τοῦ ἐν αὐτῷ περικλεισμένου γράμματος ἑνός φίλου, καί πληροφορεῖσθε ἐξ αὐτοῦ τί περί τῶν ἐχθρῶν ἐγώ ἔγραψα πρός τόν στρατ. Τζόγκαν ἀπό τήν αὐτήν τήν στιγμήν ὁπού ἔλαβα τά γράμματα τοῦ Ράγκου, ἐπειδή ὁ Ράγκος ἔγραφε καί πρός αὐτόν τά ἴδια, καί ἐφοβήθην μή τόν κάμη ν' ἀλλάξη γνώμην, μ' ὅλον ὅτι γνωρίζω τή σταθερότητα τοῦ στρατ. Τζόγκα, μάλιστα ἀφοῦ ταῖς ἀπερασμέναις τόν ἐπῆρα τήν ὑπόσχεσίν του, καί γράμμα του πρός τόν Δημήτριον Γώγου, ὅτι εἶναι καί θέλει εἶσθε ἀδελφός του, τό ὁποῖον αὔριον στέλνω διά τοῦ καπ. Γιάννη Σούκα. Σᾶς περικλείω καί ἀντίγραφον γράμματος τοῦ Νικολάου Κοντογιάννη, καί βλέπετε τά ἐκεῖ τρέχοντα. Εἰς τό κόλι τῆς Ρενδίνας ὁπού γράφει, εἶναι ὁ Φραγκίστας, καί ἀπορῶ μέ τό φέρσιμόν του. Ἀπό ἕν ἀντίγραφον τοῦ χιλιάρχου Κ. Βλαχόπουλου πρός τόν στρατ. ἀδελφόν του βλέπετε ὅτι τοῦ Βλοχοῦ κινδυνεύουν πάλιν νά

ταραχθοῦν. Καί οὔτε ἐγώ δέν ἠξεύρω τί πρῶτον νά διορθώσω μέ αὐτούς τούς ἀνθρώπους, ὁ Γιάννης Στάικος μ' ἐζήτησεν ἄδειαν διά νά στείλη ἓξ ἀρρώστους εἰς τά σπίτια των. Αὐτοί οἱ ἓξ ἦτον ἀπό τούς προϋπάρξαντας κλέπτας, μ' ὅλον τοῦτο δέν ἐπείραξεν, ἔφθανεν ὅτι ἦτο ἄρρωστοι, κατά τό λέγειν του διά νά γενῆ εἰς αὐτούς αὐτή ἡ συγκατάβαση, τώρα ἀντί ἀρρώστων εὐγαίνουν γεροί καί ἀντί ἓξ γίνονται τριάντα τόσοι, κατά τό γράμμα τοῦ χιλ. Κώστα, ἄν γράφη τήν ἀλήθειαν. Ἀπό τό ἄλλο μέρος ὁ Κώστας δέν ἔκαμε καλά ὁπού ἔστειλε τόν Δημητράκη, ἐπειδή εἶναι τρελλός, καθώς τόν γνωρίζετε, καί ὑποπτεύω μή ἀκολουθήση τίποτε, ἡ παρουσία τοῦ ἐπάρχου ἐκεῖ εἶναι ἀναγκαιοτάτη, καί γράψετέ του νά ὑπάγη χωρίς ἄλλο, δίδοντες αὐτόν καί τάς ἀναγκαίας ὁδηγίας.

6:7βρίου 1824 Ὁ πατριώτης
Λιγοβίτζι Μ. Μαυροκορδᾶτος

»Οἱ δύο συλληφθέντες ἀπό τόν χιλίαρχον Λιακατᾶν εἶναι σημαντικότατοι, καθώς πληροφοροῦμαι καί θέλουν μᾶς χρησιμεύσει διά τά ρεχέμια ὁπού διάφοροι ἐπαρχίαι ἔχουν.

(Ἐπί τοῦ νώτου)
Τοῦ γεν. διευθ.
πρός τήν Ἐπιτροπήν
καί πρός τούς στρατ. Στουρνάρην
καί Ράγκον, καί Κουτιλίδαν»[1]

Ὁ Μαυροκορδᾶτος, τήν ἑπομένην εἰς ἐπιστολήν ἀπ' εὐθείας πρός τόν Μῆτρον Κουτελίδαν ζητεῖ ἀπό αὐτόν νά συνεργασθῆ μέ τόν Ράγκον καί Στουρνάρην, διά νά μή παραπονεῖται ὕστερα ὅτι ἐχαλάσθη ἀδίκως τό Τζουμέρκο. Ἀλλά μήπως ἠρνήθη ποτέ τήν συνεργασίαν του ὁ Κουτελίδας; Ἤθελον συνεργασίαν χωρίς νά ἐγκαταλείπουν τό ἔργον τῆς καταστροφῆς.

«Ἀρ. 427
Γενναιότατε καπετάν Μῆτρο Κουτελίδα.

Πρό ὀλίγων ἡμερῶν σέ ἔγραψα μέ τήν ἐπιστροφήν τῶν ἀνθρώπων σου καί σ' ἔλεγα, ὅτι εἶχα διορίσει τούς στρατηγούς Ράγκον καί Στορνάρην νά τραβηχθοῦν κατά τόν Βάλτον, ἀφήνοντες ὅμως αὐτοῦ ἀνθρώπους νά ὀργανίζουν, καί ἡ γενναιότης σου νά εἶναι ἕτοιμος, ὥστε εὐθύς ὁπού λάβης γράμμα μου, νά μήν εὕρης πλέον πρόφασιν, ἀλλά νά κτυπήσης. Ἡ περίστασις ἄλλαξε τώρα, ἡ Γότιστα ἐβάρεσεν, ἡ ὁποία εἶναι ἐπανωκέφαλά σας, οἱ Γωγαῖοι εἶναι ἕτοιμοι νά βαρέσουν, ὁ καπετάν Γιάννης Σιούκας ἔρχεται αὐτοῦ διά τές Λάκκες, τά Τζουμέρκα μένουν εἰς τήν μέσην, λοιπόν ἀφεύκτως πρέπει νά ἀ-

1. ΓΑΚ, Ἀρχεῖον Μαυροκορδάτου, φ. 8, ἀρ. 1.016.

ΑΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

κολουθήσης καί ἡ γενναιότης σου μετά τῶν στρατηγῶν Ράγκου καί Στορνάρη, διά νά γενῆ γενικόν τό κίνημα, ἄλλως μή προφασισθῆς ὕστερον ὅτι ἐχαλάσθης. Τό πρῶτον σου ἔργον νά εἶναι τό νά στείλης ὅσα περισσότερα ἀλογομούλαρα ἠμπορεῖς διά νά φορτώσουν γέννημα καί τζεπχανέ, ἀπό τό ὁποῖον νά μή λείψης χωρίς ἄλλο. Μέ τόν ἐρχομόν τοῦ καπετάν Γιάννη Σιούκα πληροφορεῖσαι διεξοδικότερον περί πάντων.

7 Σεπτεμβρίου 1824
Ἀπό τό στρατόπεδον Λιγοβιτζίου
Α. Μαυροκορδᾶτος»

Παρόμοιον γράμμα ἐστάλη παρά τοῦ ἰδίου καί πρός τόν Μῆτρον Μπακόλαν. Ἐν συνεχεία καί ὁ Στέργιος Ν. Στουρνάρης ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν στρατηγῶν, γράφει εἰς τόν σύγγαμβρόν του Μῆτρον Κουτελίδαν, συνιστῶν εἰς αὐτόν νά συμπράξη μέ τούς στρατηγούς. Ὁ Κουτελίδας θέλει καί αὐτός τήν σύμπραξιν ἀλλά διστάζει, διότι εἰς τό Βουργαρέλι σταθμεύει σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ἀνδρῶν τουρκική φρουρά ἡ ὁποία θά ἦτο δυνατόν ἐάν ὁ Κουτελίδας ἀπεμακρύνετο νά προβῆ εἰς ἀντίποινα διά τήν προσχώρησιν του. Ζητεῖ μικράν προθεσμίαν κατά τό διάστημα τῆς ὁποίας ἐπίστευε ὅτι ἦτο δυνατόν νά ἐπιτεθῆ καί ἐκδιώξη τήν φρουράν.

«Τιμιώτατε ἀδελφέ μας κύρ Στέργιο ἀδελφικῶς ἀσπαζόμεθα.

Ἐλάβαμεν τό ἀδελφικόν σου γράμμα καί ἐκαταλάβαμεν, μᾶς εἶπε καί ὁ ἄνθρωπος τά ὅσα στοματικά τόν εἶπες. Ἐμεῖς, ἀδελφέ, τώρα ἀνταμωθήκαμε ὅλοι μας ἐδῶ καί ἐκουβεντιάσαμεν τήν κάθε δουλειάν καί αὐτοῦ ἔτρεμαν τήν τιμιότη σου καί τόν Σταμούλη Γάτζο τώρα, ἄν εἶστε εἰς αὐτό καί ἐσεῖς καί ἐμεῖς. Ὅμως ἀδελφέ τώρα βλέπετε ὁπού ἔχομε τούς Τούρκους μέσα καί πρέπει νά γένη μέ σάπρι ἡ δουλειά ὅσο νά τούς βγάλωμε ἀπό μέσα μέ εὐκολία καί νά κυβερνηθοῦμε καί ἐμεῖς, νά μήν μᾶς πάρετε στόν λαιμό σας καί ἐμᾶς καί τήν ὀρφάνια. Ἀδελφέ, τώρα ὁπού εἶστε ὅλοι ἀντάμα, τηρᾶτε νά κάμετε κυβέρνια καλή ὁπού νά μήν κακοπάθη κανένας Χριστιανός, καί κουβέντιασε τούς καπεταναίους νά στείλουν ἕναν ἄνθρωπο νά τόν κουβεντιάσωμε καί στοματικά καλύτερα. Σέ πληροφορῶ καί ὁ ἴδιος στοματικά καί θεόθεν καλῶς ὑγίαινε.

Τῆ 18 Σεπτεμβρίου 1824 Βουργαρέλι

ὁ ἀδελφός σου
Μῆτρος Κουτελίδας

ὁ ἀδελφός σου
Δημήτρης Γώγου»

Εἰς τό γράμμα τοῦ Κουτελίδα πρός τόν Στέργιον Στουρνάρην ἀπαντοῦν μετά δύο ἡμέρας ἀπό τήν Ἁγίαν Παρασκευήν Μεσούντης οἱ στρατηγοί τῆς ἐκστρατείας, συμφωνοῦντες εἰς τήν παροχήν πενθημέρου προθεσμίας ἀλλά ζητοῦν ὁμήρους τούς ὁποίους θά κρατοῦν

μέχρι λήξεως τῆς ἀνακωχῆς.

«Ἀδελφέ μας σᾶς ἀσπαζόμεθα.

Ἀπό τό γράμμα τοῦ κύρ Στέριο Στορνάρη ὁπού τοῦ γράφετε ἐκαταλάβομεν καί ἰδού ὁπού σᾶς λέγομεν ὅτι ἡ προσταγή τῆς Διοικήσεως ἔγινεν ἀποφασιστική νά κινηθῶμεν χωρίς ἄλλο.

Διά τήν ἀνακωχήν ὁπού ζητεῖτε, ἰδού ὁπού σᾶς λέγομεν, ἄν εἶστε καί οἱ δύο μέ τήν ἀλήθειαν καί ὄχι μέ τά ἀπερασμένα καθημερινά ψεύματα, νά μᾶς δώσετε ρέμια[1] καί οἱ δύο νά σᾶς κάμνομεν ἀνακωχή διά πέντε ἡμέρες νά κοιτάξετε ὅ,τι δουλειάν καί ἄν ἔχετε καί ἔπειτα ἀπό τές πέντε ἡμέρες νά κινηθῶμεν ὅλοι μαζί καί νά βαρέσωμεν τόν ἐχθρόν, ὄχι καί δέν ἔχετε, τήν ὁμιλίαν σας μία. Ἡ τιμιότης σου καπετάν Δημήτρη Γώγου μέ ὅλον σου τό μπουλοῦκι ἀμέσως βαρεῖς αὐτούς τούς Τούρκους ὁπού εἶναι αὐτοῦ ἀπό τές πλάτες, σοῦ στέλλομεν καί ὅσο ἄλλο ἰμιντάτι θελήσης αὔριον, ὅθεν μᾶς γράφεις καί ἡμεῖς ἀπό ἐδῶ, νά λάβουν τό πρεπούμενον ὁπού τούς χρειάζεται, καί διά τήν ἀδελφήν σου, ἄν δέν προφθάσης νά τήν ἐβγάλης, ἔχομεν τούς Τούρκους εἰς τό χέρι ὁπού ἐπιάσθηκαν στήν Γότζιστα καί ἄν δέν κάμη ἄλλην οἰκονομίαν ἡ Διοίκησις, σοῦ ὑποσχόμεθα ἡμεῖς νά τήν ἐβγάλωμεν μέ αὐτούς τούς Τούρκους· αὐτή εἶναι ἡ ἀπόφασίς μας καί αὔριον ξημερώνοντας νά ἔχωμεν τήν ἀπόκρισίν σας καί μένομεν ἀδελφικῶς.

Τῆ 20 Σεπτεμβρίου 1824
Ἁγία Παρασκευή
Οἱ ἀδελφοί σας
Νικόλαος Στορνάρης, Γιαννάκης Ράγκος, Γρηγόριος Λιακατᾶς

(Ἐπί τοῦ νώτου): Πρός τούς τιμιωτάτους ἀδελφούς μας καπιτάνους Μῆτρον Κουτελίδαν καί Δημήτριον Γῶγον, εἰς Βουργαρέλι».

Τήν ἰδίαν ἡμέραν οἱ στρατηγοί πληροφοροῦν τόν Μαυροκορδᾶτον διά τάς συνεννοήσεις μέ τούς Κουτελίδαν καί Μῆτρον Γῶγον Μπακόλαν καί τήν ἀπόφασίν των ὅπως κινηθοῦν τήν ἑπομένην ἐναντίον τῶν Τζουμέρκων.

«Ἐκλαμπρότατε (Α. Μαυροκορδᾶτε εἰς Λιγοβίτσι).

Ἡμεῖς χθές ἀνταμώθημεν ὅλοι μαζί, ἐκάμαμε τό κίνημα ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ ὁπού ἦτον ἀνάμεσα Βελεντζικό καί Καταβόθρα μαζί μέ τούς Γωγαίους· δέν ἐστάθηκαν νά μᾶς καρτερήσουν, ἐτράβηξαν καί πᾶν μέσα εἰς τό Βουργαρέλι ἡμεῖς κινήσαμεν κοντά τους νά πᾶμεν νά τούς βαρέσωμεν ἐκεῖ ὁπού εἶναι ὅλοι μαζί, Τοῦρκοι, Γωγαῖοι καί Κοτλιδαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἔστειλαν ἕναν ἄνθρωπον μέ τό περικλειόμενον ὁπού σοῦ περικλείομεν οἱ δύο καπεταναῖοι καί μᾶς ἔφθασεν ἐδῶ, τούς ἐκάμαμεν καί ἡμεῖς τήν ἀπόκρισιν κατά τό ἀντίγραφον ὁπού σᾶς ἐσωκλείγομεν, καί ὡς αὔριον τό πρωί περιμένομεν τήν ἀπόκρι-

σίν τους. Ἐάν δέν ἔλθουν τά ρεχένια, κινοῦμεν αὔριον ἐναντίον τους καί ἐλπίζομεν μέ τήν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καί μέ τήν εὐχήν σας νά εὐδοκιμήσωμεν· ὅ,τι ἀκολουθήση πάλιν, εὐθύς σᾶς εἰδοποιοῦμεν. Ἀπό Ἰωάννινα μᾶς ἦλθεν εἴδησις ὅτι ὁ Οὐμέρ πασάς ἔστειλεν ἀπό Καρβασαρᾶν τόν Ταχήρ Ἀμπάζην, ὅστις πρό ὀλίγων ἡμερῶν ἀπέρασεν ἀπό Ἰωάννινα καί πάγει ν' ἀνταμώση τόν Σιλιχτάρην, καί ἀπό ἐκεῖνο ὁπού συμπεραίνομεν, ἴσως τόν ἔστειλεν διά νά ἠμπορέση νά τόν καταπείση διά νά βγῆ ὁ Σιλιχτάρης ἀπό τό ἀπάνω μέρος καί ὁ Οὐμέρης ἀπό τό κάτω μέ σκοπόν διά νά χαλάσουν αὐτά τά μέρη. Διά τοῦτο νά ἔχετε προσοχήν ὁπού κινῶντας ὁ Οὐμέρ πασάς νά τοῦ πέσουν ἀπό κοντά τά αὐτοῦ στρατεύματά μας ἄνευ ἀναβολῆς καιροῦ, ὅτι ἡμεῖς μένομεν ξέγνοιαστοι ἀπ' αὐτό τό μέρος. Χαράζοντας ὁ Οὐμέρ πασάς ἀπό Καρβασαρᾶν νά τοῦ πέσουν ἀπό κοντά τά στρατεύματά μας. Μένομεν δέ μέ βαθύ σέβας.

1824 Σεπτεμβρίου 20, Ἁγία Παρασκευή
Ὁ δοῦλος σας
Νικολάκης Στορνάρης
Γιαννάκης Ράγκος
Γληγόρης Λιακατᾶς

(Ἐπί τοῦ νώτου): Πρός τόν ἐκλαμπρότατον πρίγκηπα κύριον Ἀλ. Μαυροκορδᾶτον κ.λπ.

Εἰς Λιγοβίτζι»

Μή λαβόντες οἱ στρατηγοί, τήν 21 Σεπτεμβρίου, ἀπάντησιν τῶν Κουτελίδα καί Μπακόλα οὐδέ ὁμήρους διά νά ἀπόσχουν πάσης ἐχθροπραξίας, ἐπί πενθήμερον ὡς οὗτοι ἐπρότειναν, περί τήν μεσημβρίαν τῆς ἰδίας ἡμέρας, μετεκινήθησαν ἀπό τήν Ἁγίαν Παρασκευήν Μεσούντης πρός τήν περιοχήν Βουργαρελίου καί κατά τό βράδυ ἐστρατοπέδευσαν εἰς θέσεις «Ἁγία Κυριακή» καί «Σπάθες» ἄνωθεν τοῦ χωριοῦ Λειψοῦς. Ὁ Γρηγόρης Λιακατᾶς, ἀφ' ὅτου, πρό εἰκοσαημέρου περίπου ἐπέστρεψε ἀπό τήν Γότισταν παρώτρυνε τούς συμμάχους του στρατηγούς τῆς ἐκστρατείας, νά εἰσβάλουν τό ταχύτερον εἰς τήν περιοχήν, Βουργαρελίου καί τῶν ἄλλων χωριῶν τῶν Τζουμέρκων καί νά τήν παραδώσουν πρός λεηλασίαν εἰς τούς στρατιώτας των. Ἤθελε νά ἐκπληρωθοῦν ἐξ ὁλοκλήρου οἱ σκοποί τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς καί νά ἱκανοποιηθῆ ἡ λαιμαργία τῶν ἐξ Ἀκαρνανίας στρατιωτῶν. Καλομαθημένοι ἀπό τήν καλήν ἀπόδοσιν τῆς λεηλασίας τοῦ Ραδοβυζίου, οἱ ἄνδρες τοῦ στρατεύματος, ἄλλο δέν ἤθελαν, καί ἐνθαρρυνθέντες ἀπό τάς θέσεις τάς ὁποίας εἶχεν διά τήν ἐκστρατείαν ὁ Λιακατᾶς, ἀπεφάσισαν αὐτοβούλως νά ἐπαναλάβουν τό ἔργον των. Τήν ἴδιαν νύκτα τῆς 21ης πρός τήν 22αν Σεπτεμβρίου ὁμάδες ἐξ αὐτῶν, μετέβησαν εἰς τά ἄνωθεν τοῦ Βουργαρελίου θερινά λειβάδια ὅπου ἔβοσκον τά ποίμνια τῶν κατοίκων καί διήρπασαν μεγά-

λον ἀριθμόν προβάτων. Οἱ ποιμένες, ὡς ἦτο ἐπόμενον ἔτρεξαν ἀμέσως εἰς τό χωριό καί εἰδοποίησαν τόν Κουτσάμπασην αὐτοῦ καί τότε ὡπλισμένοι κάτοικοι, οἱ ὁπλαρχηγοί Κουτελιδαῖοι καί ἄλλοι ἐτέθησαν εἰς καταδίωξιν τῶν κλεπτῶν στρατιωτῶν καί ὅταν τούς κατέφθασαν ἤρχισεν ἐκατέρωθεν ἡ ἀνταλλαγή πυροβολισμῶν. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἀφ' ὅτου τό στράτευμα τῆς Ἀκαρνανίας ἀνήρχετο τόν Βάλτον πρός τό Ραδοβύζι, διά νά προφυλάξη τήν περιοχήν τῶν Τζουμέρκων ἀπό τήν διαρπαγήν εἶχε ἐνισχύσει τήν φρουράν Βουργαρελίου δι' 600 ἀνδρῶν ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς Ἄρτης. Ὁ σκοπός του δέν ἦτο ἐπιθετικός ἀλλ' ἀμυντικός καί ἐπεδίωκε νά ἐκτρέψη τήν πορείαν τῶν στρατηγῶν πρός τήν Θεσσαλίαν περιφέρειαν τοῦ ἀντιπάλου του Δερβέναγα τῶν Τρικάλων Σούλτζια Κόρτζια. Τώρα ὅμως ἡ Φρουρά τοῦ Βουργαρελίου μέ τήν σύγκρουσιν κατοίκων καί στρατιωτῶν δέν ἦτο δυνατόν νά ἀδρανήση. Μοιραίως ἀπεφάσισε νά λάβει μέρος καί ἔτρεξαν τμήματα αὐτῆς καί ἔπειτα τό σύνολον τῶν ἀνδρῶν τῆς Φρουρᾶς καί ἐπετέθησαν κατά τῶν στρατιωτῶν καί τῶν προστρεξάντων πρός ἐνίσχυσιν τῶν τελευταίων Ἑλλήνων στρατηγῶν. Ἔτσι ἐκ τοῦ ἁπλοῦ αὐτοῦ ἐπεισοδίου ἐγενικεύθη ὁ πόλεμος. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βουργαρελίου καί οἱ ὁπλαρχηγοί, μετά τήν πρώτην συμπλοκήν, ὅταν εἶδον τήν τουρκικήν φρουράν νά εἰσέρχεται εἰς μάχην ἀπεσύρθησαν καί ἔτσι ὁ πόλεμος μετά σφοδρότητος διεξάγεται τώρα μεταξύ αὐτῆς καί τοῦ Ἐκστρατευτικοῦ Σώματος.

Κατά τήν πορείαν τῆς μάχης οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νά ἔχουν τραυματίας καί νεκρόν τόν ὁπλαρχηγόν Κώσταν Κεχρινιώτην οἱ δέ Τοῦρκοι ἀρκετούς νεκρούς γεγονός τό ὁποῖον τούς ἠνάγκασε νά ὑποχωρήσουν καί νά ὀχυρωθοῦν εἰς τά λιθόκτιστα σπίτια τοῦ Βουργαρελίου.

Οἱ Ἕλληνες στρατηγοί ἀκολουθοῦντες τόν ἐχθρόν κατά πόδας εἰσῆλθον εἰς τό χωριό καί ἐπετέθησαν νά καταλάβουν τά σπίτια ἀπό τά ὁποῖα οἱ Τοῦρκοι ἀνθίσταντο. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βουργαρελίου οἱ ὁποῖοι εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τάς ὑπωρείας τοῦ ἄνωθεν βουνοῦ, φοβούμενοι τήν λεηλασίαν καί τήν καταστροφήν τῶν σπιτιῶν των ἐάν ἐγίνετο κύριον τοῦ χωριοῦ των, τό στράτευμα, κατῆλθον οἱ ἔνοπλοι ἐξ αὐτῶν καί ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες στρατηγοί ἐγκατέλειψαν τό Βουργαρέλι καί τό βράδυ τῆς ἰδίας ἡμέρας συνεκεντρώθησαν εἰς τήν θέσην «Σταυρός» Θεοδωριάνων ὅπου καί ἐστρατοπέδευσαν. Μετά τήν ἀντίστασιν τοῦ Βουργαρελίου, ἔγινε φανερόν, ὅτι οἱ στρατηγοί, δέν ἦτο δυνατόν νά προχωρήσουν πέραν αὐτοῦ, εἰς τά ἄλλα χωριά τῶν Τζουμέρκων καί οὕτω μέ τήν μάχην τῆς 22ας Σεπτεμβρίου τερματίζεται ἡ ἐκστρατεία ἀντιποίνων τοῦ Μαυροκορδάτου. Τήν ἐπομένην 23 Σεπτεμβρίου ἀπέστειλαν ἀποσπάσματα στρατιωτῶν καί ἀφοῦ ἐλεηλάτησαν, κατέκαυσαν τά χωριά Μεσούντης, Τετρακώμου, Καψάλων, Λειψοῦς καί Θεοδωριάνων.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ

Ταυτοχρόνως ἀναφέρουν τάς ἐπιτυχίας των εἰς τόν φίλον των Μαυροκορδᾶτον.

«Ἐκλαμπρότατε π(ρίγκηψ).

Καθώς προχθές σᾶς ἐγράφομεν, χθές ἐπήγαμε κατά τῶν ἐχθρῶν καί Γωγαίων καί Κοτιλιδαίων. (...) Ἕως τό βράδυ τρεῖς φορές τούς ἐχαλάσαμεν καί τρεῖς φορές μᾶς ἐχάλασαν· μ' ὅλον τοῦτο ἀπό τό βουνόν δέν ἠμπορέσαμεν νά τούς ἐβγάλωμε. Ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν πολλοί, περισσότεροι τῶν εἴκοσι, τούς ἐπήραμε καί δύο κεφάλια· μᾶς ἐφονεύθη καί ἡμᾶς ὁ καπετάν Κώστας Κεχρινιώτης εἰς τόν τόπον, καί μᾶς ἔμεινεν καί ἐκεῖσε, ἐλαβώθηκαν καί τρεῖς τοῦ στρατηγοῦ Ράγκου καί ἕνας τοῦ χιλιάρχου Λιακατᾶ καί σήμερον ἐστρατοπεδεύσαμεν ἐδῶ καί ἀνοίξαμε καί δύο - τρία μπολούκια διά νά καύσουν μερικά χωριά καί θά σταθοῦμε δύο - τρεῖς ἡμέρες καί ἔπειτα θά τραβηχθῶμεν κατά τά σύνορά μας, διότι μήτε φουσέκια ἔχει κανένας, μήτε ζωοτροφίας.

Ὁ κ. Γ. Σούκας ἕως ὥρας δέν ἐφάνη καί ποῦ στέκεται καί τί κάμνει ἀγνοοῦμεν καί ἡ ἐκλαμπρότης σου ὁπού εἶναι πλησιέστερον, καθάρισέ τον διατί χασομερεῖ.

Μέ βαθύτατον σεβασμόν μένομεν
Οἱ τῶν διαταγῶν σου εὐπειθεῖς
Νικολός Στορνάρης, Γληρόρης Λιακατᾶς
Ὁ δοῦλος σας
Γιαννάκης Ράγκος

1824 Σεπτεμβρίου 23
Σταυρός Βουργαρέλι

(Διεύθυνσις ἐπί τοῦ νώτου): Πρός τόν ἐκλαμπρότατον κ. Α. Μαυροκορδᾶτον

Εἰς Λιγοβίτζι»

Ἐκλαμπρότατε! (Α. Μαυροκορδᾶτον εἰς Λιγοβίτζι).

Ἀπό τό κοινόν μας γράμμα καταλαβαίνεις, ἰδέ τό γύρισμα τῶν Γωγαίων καί Κοτιλιδαίων. Μοῦ ἔλειπε ἀκόμη νά θυσιάσω κάμποσον αἷμα καί ἐδῶ διά νά χορτάση ἡ πατρίδα ἀπό τόν δοῦλόν σας· μοῦ βαρέθη στόν τόπον ὁ καπετάν Κώστας Κεχρινιώτης, μοῦ ἐλαβώθη ὁ Γεώργος Τόλης ἐξάδελφός μου εἰς τό ποδάρι καί εἰς τό χέρι, μοῦ ἐλαβώθη καί ὁ καπετάν Γκίκας καί ἕνας ἄλλος στρατιώτης μου, φυσέκια δέν εἴχαμεν οὔτε ἕν, μήτε ζαχερέν καί αὐτό μέ κάνει νά τραβηχθοῦμε στά νερά μας, κατάλαβε ὅμως τί σοῦ δουλεύουν καί ἄν ὁρίζης, πάρε μέτρα. Λάβε καί τό γράμμα ὁπού μοῦ γράφει ὁ υἱός τοῦ Ἀραπογιάννη καί κατάλαβε· ἰδέ τί δουλεύουν καί ἀπ' ἐκεῖνο τό μέρος ὁ Φραγκίστας καί διάταξέ με πῶς ὁρίζεις νά φερθῶ τώρα ὁποῦ θά ριχθῶ πέρα. Ὁ καπ. Σιούκας δέν ἐφάνη εἰσέτι, ποῦ σκάλωσε καί τί δουλεύει ἀγνοῶ. Ἐκλαμπρότατε, πολλάκις σᾶς ἔγραψα διά ἕναν χειροῦργον καί δέν ἔγινεν οἰκονομία, οἱ ἐδῶ λαβωμένοι δοκιμάζουν μεγάλην δυσκολίαν, καί ἄν ὁρίζης, ἂς μᾶς σταλθῆ ἕνας, διότι διά

τήν πατρίδα λαβώνονται. Ἐν τοσούτω, δέ μένω μέ βαθύτατον σέβας.

Τῆ 23 Σεπτεμβρίου 1824 — Ὁ δοῦλος σας
Σταυρός Τζουμερκιῶν — Γιαννάκης Ράγκος»

Τήν 26ην Σεπτεμβρίου οἱ στρατηγοί ἀπεφάσισαν νά ἐπιστρέψουν εἰς τά ἕδρας των, ὁ Γρηγ. Λιακατᾶς, εἰς Κλινοβόν, ὁ Στουρνάρης μέσω Βρεστενίτσης εἰς Ἀσπροπόταμον καί ὁ Γιαννάκης Ράγκος εἰς Βατσινιάν Ἀγράφων. Τά ὑπόλοιπα Σώματα τῶν Αἰτωλοακαρνάνων καταδιωκόμενα ὑπό τῆς Φρουρᾶς Βουργαρελίου μέ ἐπικεφαλῆς τόν ἴδιον Ὁμέρ Βρυώνην, μέσω Ραδοβυζίου καί Βάλτου, ἐπέστρεψαν εἰς τήν Ἀκαρνανίαν ὁ δέ Βρυώνης κατῆλθεν εἰς Καρβασαράν. Ἡ καταστροφή τοῦ Ραδοβυζίου καί ἀρκετῶν χωριῶν τῶν Τζουμέρκων εἶχεν πολύ δυσάρεστον ἀπήχησιν εἰς τούς ἰθύνοντες κύκλους τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ἀπό ἕνα γράμμα πρός τόν Μαυροκορδᾶτον ἀποσπῶμεν τήν κάτωθι παράγραφον.

«Ἐκλαμπρότατε,... τοῦτο τό φέρσιμον τῶν Μεσολογγιτῶν ἐπροξένησεν τόσην δυσαρέσκειαν εἰς τούς Ραδοβυζινούς ὥστε φοβούμεθα μή κρυώσει διόλου αὐτός ὁ κόσμος καί εἰς τό ἑξῆς δέν θενά ἠμπορέσωμεν νά ἀποκτήσωμεν ἄλλους συντρόφους.

Μεσολόγγι 6 Σεπτεμβρίου 1824
Γ. Πραΐδης, Τάτζης Μαγγίνας, Ι. Μάγερ»[1]

Κατά τάς ἀρχάς Νοεμβρίου, οἱ Μῆτρος Κουτελίδας καί Μῆτρος Μπακόλας διά νά ἐνθαρρύνουν τούς ἀπομακρυνθέντας λόγω τῶν γεγονότων κατοίκους τοῦ Ἄνω Ραδοβυζίου καί ἐπανέλθουν εἰς τάς ἑστίας των, διέβησαν τόν Ἀχελῶον καί ἔφθασαν εἰς τά Βραγγιανά. Ὁ Ράγκος εὑρισκόμενος εἰς Βατσινιάν καί φοβούμενος κατάληψιν τμήματος τῶν Ἀγράφων ὡς ἀντεκδίκησιν ἐκινήθη ἐναντίον των, ὁπότε οἱ Κουτελίδας καί Μπακόλας γιά νά ἀποφύγουν νέαν σύγκρουσιν ἐπέστρεψαν εἰς τάς ἕδρας των.

Παρ' ὅλα αὐτά τά διατρέξαντα οἱ Κουτελιδαῖοι μένουν πιστοί καί ἀκλόνητοι εἰς τό ἐθνικόν ἐπαναστατικόν στρατόπεδον, παρέχουν ἄσυλον εἰς τούς καταδιωκομένους, βοηθοῦν παντοιοτρόπως τήν ἐπανάστασιν καί δέν παύουν νά διατηροῦν ἐπαφήν μέ τόν Μαυροκορδᾶτον παρ' ὅτι ἐκεῖνος ἠδύνατο, ἐάν ἤθελε, νά ἀποτρέψη τά ἀντίποινα μέ ὅλας τάς φοβεράς συνέπειάς των. Τά ἑπόμενα γράμματα δίδουν σαφῆ καί ἀψευδῆ εἰκόνα τῆς πατριωτικῆς στάσεως τῶν Κουτελιδαίων καί τῆς ἐθνικῆς των δράσεως κατά τήν ἐπανάστασιν.

«Ἐκλαμπρότατε.

Ἐλάβαμεν τό ἔκλαμπρον γράμμα σας μέ καπετάν Γιάννη Σούκαν καί κύριον Λούκαν, ὡμίλησαν καί ἐκ στόματος τά πάντα καί σᾶς

1. ΓΑΚ, Ἀρχεῖον Μαυροκορδάτου, Σεπτέμβριος 1824, ἀριθ. ἐπιστ. 2.118.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

πληροφοροῦν εἰς πλάτος διά τούς στρατηγούς τά φερσίματά τους ὁπού δουλεύουν διά πάθος καί ὄχι διά γένος.

Ἡμεῖς, ἐκλαμπρότατε, εἰς τίς ἴδιες κουβέντες ὁπού ἤμεσταν εἴμεστε καθό Χριστιανοί, καί εἰς αὐτό θά ἀποθάνωμεν διά τό καλόν τοῦ γένους μας.

Παρακαλοῦμεν λοιπόν τήν ἐκλαμπρότητά σας νά μᾶς διατάξετε μέ τάς πατρικάς σας συμβουλάς καί εἴμεθα πρόθυμοι εἰς τάς προσταγάς σας καί μένω.

Τῆ 5 Ὀκτωβρ. 1824 Ὁ δοῦλός σας
Ἁγίους Ἀποστόλους Γιαννάκης Κοτηλίδας

(Διεύθυνσις ἐπί τοῦ νώτου): Τῶ ἐκλαμπροτάτω πρίγκηπα κ. Ἀλεξάνδρω Μαυροκορδάτω.

Εἰς Λιγοβίτζι[1]

Τό ἀνωτέρω γράμμα ἐγράφη εἰς θέσιν «Ἅγιοι Ἀπόστολοι» Μήγερης (Τετρακώμου) ὅπου ἔγινε συνάντησις Κουτελίδα καί τοῦ Γιαννάκη Σούκα.

Μετά τήν συνάντησιν αὐτήν εἰς τήν θέσιν Ἁγίων Ἀποστόλων μέ τόν Κουτελίδαν τήν ἐπομένην ἀπό τήν Βρεστενίτζαν, ὁ Ἰωάννης Σούκας γράφει εἰς τούς στρατηγούς Ράγκον καί Στουρνάρην.

«Γενναιότατοι στρατηγοί,
χθές ἀνταμώθηκα ἔπειτα καί μέ τόν Γιαννάκην Κουτελίδαν τοῦ ἐγχειρίσαμε τό γράμμα ἀπό τόν ἐκλαμπρότατον πρίγκηπα λέγοντάς του καί τάς παραγγελίας στοματικῶς παρακινώντας τον νά γυρίση μίαν ὥραν προτήτερα καί μοῦ ἀπεκρίθη ὅτι μέ κάθε τρόπον θέλει προσπαθήσει διά νά διώξη τούς Τούρκους, ἀπό τόν τόπον του καί ἔπειτα χωρίς πρόφασιν νά γυρίσει καί αὐτός.

Ὁ ἀδελφός Ἰωάννης Σούκας
Τῆ 6 Ὀκτωβρίου 1824, Βρεστενίτζα»

Τό ἑπόμενον γράμμα τοῦ Ἰωάννη Σούκα πρός τόν Μαυροκορδᾶτον ἐξηγεῖ πολλά ἀπό τά γεγονότα πού συνέβησαν κατά τήν ἐκστρατείαν ἀντιποίνων τῶν στρατηγῶν εἰς τήν περιοχήν Ραδοβυζίου καί Τζουμέρκων.

«Ἐκλαμπρότατε (Α. Μαυροκορδᾶτε).

Μανθάνοντας τό κίνημα τοῦ Λιάμψη Βιριώνη, ἐμίσευσα νά πηγαίνω πρός ἀντάμωσιν καί βοήθειαν τῶν στρατηγῶν Νικολάου Στορνάρη καί Ἰωάννη Ράγγο καί χιλ. Γρηγόριον Λιακατᾶ, μέ σκοπόν νά ἀπεράσω ἀπό τό μέρος τοῦ Βελεντζικοῦ διά νά προχωρέσω ἀπό τίς πλάτες τῶν ἐχθρῶν. Εἰς τόν δρόμον κινῶντας ἀπό Ἐμπεσό ἔλαβα τήν ἀπόκρισιν ἀπό τούς ἄνωθεν στρατηγούς, οἱ ὁποῖοι μέ ὁδηγοῦσαν

1. ΓΑΚ, Μαυροκορδάτου, φακ. 6, ἀριθ. 2.243.

ΑΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

νά ἀπεράσω ἀπό τό μέρος Βαλαώρας Ραυτόπουλου καί Βραγκιανά καί Βρεστενίτζα ὁπού ἔφθασαν ἀπό τάς 25 7βρίου. Ἀπό Ραυτόπουλο εἰς τάς Σεπτεμβρίου 21 ἔγραψα πρός τούς στρατηγούς περιγκλείοντάς τους καί ἕνα γράμμα πρός τόν κον Μῆτρον Κουτελίδα καί τούς ἐφανέρωνα νά ἀγροικηθοῦν μέ τόν ἴδιον διά νά τούς εὕρω ἕτοιμους νά ἀνταμωθοῦμε καί μέ τόν ἐρχομόν μου εἰς Βρεστενίτζα ἔμαθα ἀπό τόν κόσμον, ὅτι ἐπολέμησαν καί τό στρατόπεδον ἐσκόρπισε· εἰς τάς 22 7βρίου ἐβεβαιώθηκα καί ἀπό τούς ἰδίους στρατηγούς μέ γράμμα τους ἀπό Μερόκοβον, οἱ ὁποῖοι ἀκόμη μοῦ ἐφανέρωσαν νά ἀνταμωθοῦμε εἰς Ἁγία Παρασκευή. Ἔπειτα ἄλλο γράμμα μοῦ ἐφανέρωνεν νά γίνη ἡ ἀντάμωσί μας εἰς Λιάσκοβον· ἀφοῦ τούς ἐκαρτέρεσα τρεῖς ἡμέρες εἰς Βρεστενίτζα, τέλος πάντων ἀνταμώθημεν εἰς Λιάσκοβον, χωρίς ὅμως νά ἔλθη καί ὁ στρατηγός Νικόλαος Στορνάρης καί χιλ. Λιακατᾶς κατά τήν συμφωνίαν ὁπού εἴχομεν καί οἱ ὁποῖοι ἐπῆγαν μετά τόν πόλεμον εἰς τάς ἐπαρχίας των. Μέ τόν στρ. Ἰωάννη Ράγκο ὡμιλήσαμε διά τήν ὁμόνοιαν καί διά τά ἐπιχειρήματα ὁπού μέλλει νά κάμωμεν εἰς τοῦτα τά μέρη πρός ὄφελος τοῦ γένους. Διά τήν ὁμόνοιαν ἐκλαμπρότατε καί ξεχωριστά μέ τόν στρ. Ἀνδρέα Ἴσκο, ἀπό ἐκεῖνο πού ἐκατάλαβα καί ἀπό τούς δύο, εἶναι ἀδύνατον νά συμφωνήσουν καί νά συναγωνιστοῦν διά τό κοινόν συμφέρον. Διά δέ τό μέλλον ἐπιχειρήματά μας ὁπού ἐπρόβαλα καί τῶν δύο, ἐξεσκέπασα ὅτι ὄντας καί οἱ δύο μαζί δέν ἠμπορεῖ νά ἐκτελεστῆ τίποτες διά τό καλόν συμφέρον τῆς σεβαστῆς Διοικήσεως, ἀπεφάσισα νά φερθῶ μέ πολιτικήν πρός τούς δύο ἔχοντας πάντα πρό ὀφθαλμῶν τό καλό συμφέρον τῆς σεβαστῆς Διοικήσεως. Διά τοῦτο ἐσηκώθηκα ἀπό Βρεστενίτζα καί ἐπῆγα εἰς Λιάσκοβον, ἀπ' ἐκεῖ σᾶς ἔγραψα μίαν γραφήν διά μέσου τοῦ στρατηγοῦ Ἰωάννου Ράγκου, τήν ὁποίαν τήν ἔγραψα ὅπως τήν ἤθελεν ὁ ἴδιος, διά τοῦτο παρακαλῶ νά μήν βάλετε καμίαν βάσιν εἰς αὐτό· μετά τήν ὁμιλίαν μας μέ τόν ἴδιον στρατηγόν ἐσυμφωνήσαμεν νά σταθῶ ἐγώ εἰς Βρεστενίτζα καί νά πηγαίνω πρός ἀντάμωσιν μέ Γῶγο καί Κουτελίδα. Ἐπῆγα εἰς Καταβόθρα εἰς τάς 4 8βρίου ὁπού ἀνταμώθηκα μέ Ντούλα Γῶγο καί ἀφοῦ τοῦ ἔδωσα τά γράμματα καί τόν ἐπαρακίνησα νά γυρίση μαζί μας χωρίς τήν παραμικράν πρόφασιν καί μοῦ ἀπεκρίθη, ὅτι αὐτοί εἶναι πρόθυμοι νά ἐκτελέσουν τά πάντα κατά τήν ὑπόσχεσιν ὁπού μοῦ εἶχαν δώσει καί κατά τήν ἐπιθυμίαν τῆς σεβαστῆς Διοικήσεως, μοῦ ὑποσχέθησαν ὅτι μέ πρῶτον θέλει οἰκονομήσουν τάς φαμιλίας τους ὁπού εὑρίσκονται σκορπισμένες εἰς Πρέβεζα καί Ἄρτα καί τήν ἰδίαν στιγμήν ἀναχώρησαν διά νά βάλουν αὐτό εἰς πρᾶξιν καί μοῦ εἶπαν ὅτι εἰς τάς 13 Ὀκτωβρίου νά εὑρεθοῦμεν μέ τόν στρ. Ἀνδρέα Ἴσκον εἰς Δρυμονάρι ἤ εἰς Λαγκάδα διά νά στήσωμεν ἕνα ταμποῦρι καί νά δεχθοῦμεν τές φαμιλίες τους. Ὁ καπετάν Δημήτρης Γῶγος πρίν τό φθάσμό μας γυρεύοντας ἐμᾶς ἀπέρασε εἰς Πέτα ἀπό Βουργαρέλι διά τόν ἴδιον σκο-

πόν καί οἱ Γωγαῖοι κατά τήν ὥραν εὑρίσκονται χώρια ἀπό τούς Τούρκους. Καί μέ τό νά ἄρχισαν οἱ Τοῦρκοι νά ὑποπτεύουν τόν γυρισμόν τους, μᾶς ἐβεβαίωσε ὁ ἴδιος Ντούλας, ὅτι ὁ 'Ομέρ πασιάς ὀγλήγορα ἔχει σκοπόν νά φεύγη ἀπό Καρβασαρᾶν. Εἰς τάς 5 'Οκτωβρίου ἀνταμώθημεν μέ τόν καπ. Γιαννάκη Κουτελίδαν εἰς 'Αγίους 'Αποστόλους εἰς Τζουμέρκα, τοῦ ἔδωσα τό γράμμα τῆς ἐκλαμπρότητός σας λέγοντάς του ὅλα τά δίκαια καί παρακινῶντας τον νά γυρίση ὅσον τάχιστα χωρίς καμίαν πρόφασιν.

'Αφοῦ μοῦ ἀπεκρίθη ὅτι ἔχουν κάθε προθυμίαν νά δουλεύουν τήν σεβαστήν Διοίκησιν μέ κάθε ζῆλον, καθώς θέλετε πληροφορηθῆ καί ἀπό τό περικλεισμένον του γράμμα, μοῦ εἶπεν ἔπειτα ὅτι μέ πρῶτον θέλουν προσπαθήσει μέ κάθε παντοῖον τρόπον νά διώξουν τούς Τούρκους ἀπό Βουργαρέλι καί ἔπειτα εὐθύς θέλουν ἀγροικηθῆ μέ ἐμᾶς διά μέσου τοῦ καπετάν Δημήτρη Γῶγο εἰς Δρυμονάρι οἱ ἴδιοι μέ δύναμιν. Μοῦ ἐπαραπονέθηκαν διά τίς ἀπερίγραπτες κατάχρησες ὁπού ἐδοκίμασαν ἀπό ἐτοῦτα τά μέρη καί μέ ἐπεφόρτωσαν διά νά σᾶς παρακαλέσω νά διορίσετε ἕναν ἀρχηγόν, ὁποιον εὕρετε ἡ ἐκλαμπρότητάς σας εὔλογον, τοῦ εἶπα διά νά μοῦ δώση εἴδησιν δύο ἡμέρες προτήτερις, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἀναχωρήσουν ἀπό Βουργαρέλι, ἄν καί ἀπεράσουν ἀπό Μιλάτες, νά τούς καρτερέσω ἐμπρός καί μοῦ ἀπεκρίθη, ὅτι δέν θέλει λείψει νά τούς παρακινήση καί νά τούς ἀπεράση ἀπό ἐκεῖ ὁπού εἶναι στένωμα καί ἀπό τούς λόγους του ὁπού ἤκουσα μέ ἐφάνη δύσκολον καί δέν ἐβεβαιώθην δι' αὐτήν τήν ὑπόθεσιν τό ἀπέρασμα τῶν Τούρκων. Τό ἀνακάτωμα τῆς Γότιστας φαίνεται ὅτι δέν ἐγίνηκε ἐπί σκοπόν νά λάβη ὁ χιλίαρχος Γρηγόρης τό σκουτί καί διά τοῦτο ἄφησε τόν Σαλέμ Τεπελένο καί ἐπῆγεν εἰς τά 'Ιωάννινα καί ἐκράτησε τό παιδί του καί μέ τούς ἐπίλοιπους δέκα Τούρκους, οἱ ὁποῖοι δέν εἶναι σημαντικοί, τούς ὁποίους λέγουν ὅτι πάσχει νά τούς ξαγοράσει. Ἔκαμα παντοῖον τρόποιν νά ἀνταμωθῶ μέ τόν στρατηγόν Στορνάρη καί Λιακατᾶ καί δέν ἐστάθη τρόπος, διότι αὐτοί εὑρίσκονταν βαθιά στά βιλαέτια τους. Κατά τήν ὁμιλίαν ὁπού εἴχομεν κάμει μέ τούς Γωγαίους καί διά νά εὐκολύνω τήν ἀνταπόκρισιν διά τήν γνωστήν ὑπόθεσιν, ἔγραψα τοῦ στρατηγοῦ Ράγκου ὁπού εὑρίσκονταν εἰς Κομποριανά, λέγοντάς του ὅτι ἐγώ ἀναχωρῶ διά ξαναντάμωση Γωγαίων εἰς Δρυμονάρι, ἐπειδή ἐκεῖ θέλουν νά τελειώσουν τάς ὑποσχέσεις μέ τό νά ἔχουν καί τάς φιμιλίας των ἐκεῖ σιμά διά νά τάς δεχθοῦμεν καί ἀναχώρησα εἰς τάς δέκα 'Οκτωβρίου ἀπό Βρεστενίτζα ἀπερνῶντας εἰς Μπότζι κανάλια, λειβάδια Συντέκνου καί ἤλθα εἰς τάς δεκατρεῖς εἰς Ντούνιστα καί ηὗραμε τόν 'Ανδρέα μία ἡμέρα προτήτερις μισεμένον διά Θερκήσι νά ἀνταμωθῆ μέ τούς Γωγαίους κατά τήν κουβέντα ὁπού εἴχαμε ἀφήσει εἰς Καταβόθραν διά νά βρεθοῦμεν καί ἡμεῖς ἐκεῖ νά τελειώσωμεν τήν ὑπόθεσιν· καί ἀντίς νά ἀνταμωθῆ ὁ στρ. 'Ανδρέας μέ αὐτούς, τοῦ ἔστειλαν τό περικλει-

σμένον γράμμα μέ νούμερα καί μοῦ τό ἤφερε καί δέν ἀνταμώθηκε χωρίς νά εἴμαστε ἐμεῖς ἐκεῖ· ἐδῶ ἦλθε καί ὁ Δημήτριος Ροκᾶς μέ τόν καπετάν 'Αναστάση, διά τούς ὁποίους σᾶς εἶχα προειδοποιήσει διά τόν πατριωτισμόν καί ζῆλον ὁπού ἔτρεφαν νά ἑνωθοῦν μαζί μας, διά τοῦτο παρακαλῶ νά τούς διατάξετε μέ μίαν διαταγήν σας ποῦ ἔχουν νά σταθοῦν, νά φανοῦν καί αὐτοί ζηλωταί τῆς πατρίδος, ἀπό τούς ὁποίους σᾶς περικλείω καί γράμματά τους. Σᾶς παρακαλῶ, ἐκλαμπρότατε, ἤ ὀχτώ ἤ δέκα πράματα νά τά ἀγωγέψῃς καί νά μοῦ τά στείλῃς μέ ἀλεύρι καί μέ ὀλίγον τζεπχανέ μέ τούς ἴδιους ἀνθρώπους μου, διατί ἐβαρέθηκα ἀγοράζοντας, διότι ἀπό τόσον καιρόν ὁπού ἀναχώρησα ἀπό τήν ἐκλαμπρότη σου, ἀπό αὐτό ὁπού μοῦ ἔδωσες, ἄλλο διάφορον δέν εἶδα.

Σᾶς προσκυνῶ
1824 14 'Οκτωβρίου — 'Ο δοῦλός σας
Ντούνιτσα — 'Ιωάννης Σούκας

"Ελαβα ἐδῶ καί τά δύο ἔκλαμπρα γράμματά σας. Λάβετε καί τό ἴσον ἀπό τάς ἀνταποκρίσεις μου.

Παρακαλῶ διά τόν Δημήτριον Ροκᾶ καί τόν καπετάν 'Αναστάση νά τούς γράψῃς ξεχωριστά τοῦ κάθε ἑνός τήν διαταγήν εἰς τό ὄνομά τους.

(Δι' ἑτέρας χειρός:)

Κ' ἐγώ δοῦλός σας Λουκᾶς σᾶς προσκυνῶ. Σᾶς περικλείω ἕνα γράμμα μου διά τόν φιλέλληνα κύριο Ραϊνέκ, τόν ὁποῖον παρακαλῶ διά νά σᾶς τό μεταφράσῃ».

Διά τήν στάσιν τῶν Κουτελιδαίων ὁμιλεῖ μέ τό κάτωθι γράμμα του ὁ Δημ. Ροκᾶς.

«'Εκλαμπρότατε (Α. Μαυροκορδᾶτε, Λιγοβίτζι).

Τίς ἀπερασμένες ὁπού ὁ καπετάν Γιάννης Σούκας καί ὁ κύριος Λουκᾶς ἀνταμώθη μέ τούς Κουτελιδαίους, ἔμεινα μαζί τους μέ τόν θειόν μου καί μέ ἄλλους δεκαπέντε. Εἰς τό διάστημα ὁπού εἶχα τό καπιτανᾶτο τῆς Γότιστας, σᾶς ἐφανέρωσε, στοχάζομαι, εἰς πλάτος ὁ καπετάν Γιάννης Σούκας τούς σκοπούς ὁπού ἔτρεφα διά τήν ὠφέλειαν τοῦ γένους· κατά ἀτυχίαν δέν μοῦ ἐπέτυχε ἀπό φθόνον μερικῶν καλοθελητῶν τοῦ γένους μας, οἱ ὁποῖοι ἐκινδύνεψαν καί τήν ἴδιαν μου ζωήν καί μοῦ ἐπροξένησαν καί ἀρκετήν ζημίαν χρημάτων. Τέλος πάντων ἐκατάφυγα καί ἐπῆγα εἰς τούς Κουτελιδαίους καί ἐκρύφθηκα, οἱ Κουτελιδαῖοι ὡς φιλογενεῖς καί Χριστιανοί μέ περιποιήθηκαν, μόλον ὁπού ὁ 'Ημέρ πασιάς τοῦ ἔγραψε ὑπέρ τάς δύο φοράς νά μέ πιάσῃ καί κρατῶντας με, ὥστε ὁπού ἦρθε ὁ καπετάν Γιάννης Σούκας καί ὁ κύριος Λουκᾶς καί ἐπροσκολλήθηκα μέ αὐτούς καί ἦλθα ἐδῶ καί παρακαλῶ νά εἶμαι μέ τήν εὔνοιάν σας καί νά μέ προστάξετε ποῦ ἠμπορῶ νά εἶμαι ὠφέλιμος τῆς πατρίδος καί νά μέ στοχασθῇ-

τε ὡς παληός γνώριμος εἰς τό ἔκλαμπρον ὑποκείμενόν σας. Σᾶς παρακαλῶ νά πέμψετε τό περικλειόμενον γράμμα μου πρός τόν ἐξοχώτατον κύριο Κωλέττην ὁπού ἔχω καί ἕνα τῆς ἀδελφῆς μου περικλεισμένο, διά τήν ὁποίαν ἐπληροφορήθην ἀπό τόν καπετάν Γιάννην Σούκα ὅτι τήν ἔχετε εἰς τήν πατριωτικήν σας ἔγνοια. Ταῦτα καί μέ ὅλον τό βαθύτατον σέβας μένω.

1824 14 'Οκτωβρίου
Ντούνιτσα

Τῆς ἐκλαμπρότητάς σας
δοῦλός σας
Δημήτριος Ροκᾶς»

'Αφοῦ παρῆλθεν ἡ φθινοπωρινή δοκιμασία τῶν Τζουμέρκων, ἡ ὁποία ἀκριβά ἐστοίχισεν, εἰς θυσίας καί καταστροφάς, εἰς τούς κατοίκους των, οἱ ἀδελφοί Κουτελίδα ἀπεσύρθησαν εἰς τήν Χώσεψη. 'Εκεῖ ὁ Μῆτρος Κουτελίδας, πάσχων ἀπό μακροῦ χρόνου ἐκ παλαιᾶς χρονίας ἀσθενείας, τήν 8ην Δεκεμβρίου 1824 ἀποθνήσει. Εἰς τόν καπετανᾶτον τῶν Τζουμέρκων τόν διαδέχεται ὁ ἀδελφός του Γιαννάκης. Εἶχαν πολεμήσει μαζί καί τίποτε δέν τούς ἐχώριζε οὔτε ὁ κίνδυνος οὔτε ἡ νίκη. Συνεργάζεται τώρα μέ τούς ἄλλους ὁπλαρχηγούς ὡς καί μέ τόν Μῆτρον Μπακόλαν. Δίδουν εἰς τόν Μαυροκορδᾶτον γενικόν διευθυντήν Δυτικῆς Χέρσου 'Ελλάδος διαφόρους πληροφορίας καί ἐκθέτουν καί τάς ἀπόψεις των. Εὑρίσκονται πάντοτε εἰς στενήν ἐπαφήν μέ τήν ἐντός πόλεως "Αρτης λειτουργοῦσαν 'Επαναστατικήν 'Επιτροπήν ἡ ὁποία ἀνησυχεῖ διά τήν στασιμότητα τοῦ ἀγῶνος εἰς τήν περιοχήν της καί γράφουν εἰς τόν Μαυροκορδᾶτον τήν κατάστασιν.

«'Εκλαμπρότατε! Ταπεινῶς προσκυνοῦμεν.

'Αναφερόμεθα τά ὅσα σέ ἐγράψαμε μέ τήν κρυφογραφίαν ὑπό τό μέσον τοῦ καπετάν Σούκα ὁπού ἐλπίζομεν νά τά ἐλάβατε ἀσφαλῶς, ἐχθές σᾶς ἔγραψεν ὁ καπετάν Δημήτριος Γώγου ἐν συντομία ὁπού νά στείλετε τό ὀγληγορότερον ἕναν ἄνθρωπον πιστόν, διά νά σᾶς γράψη τά αἴτια, καί δέν ἐμπιστεύθη εἰς τόν γραμματικόν. Τώρα σᾶς λέγομεν ὅτι προχθές ἦλθε τάταρης ἀπό Κωνσταντινούπολιν, καί ἔφερε τάς ἀκολούθους βεβαίας εἰδήσεις.

'Ο 'Ομέρ πασιάς ἔγινεν ἄζηλη καί ἀπό τά τρία μανουσούπια του καί τοῦ ἐδόθη ἡ Θεσσαλονίκη μανουσούδι, τοῦ 'Αχμέτ πασιᾶ τοῦ ἐδόθη τό Κοστεντίνη, τό μανούπι αὐλῶνος καί Μπεράτι ἐδόθη τοῦ Σουλεϊμάν πασιᾶ υἱοῦ 'Ιμπραήμ πασιᾶ ὅστις ἦτον εἰς τήν πόλιν καί κατεβαίνει, καί ἐδιωρίσθη κεχαγιᾶς του ὁ ἄγος βασιάρης νά σταθῆ εἰς τό κάστρον Μπερατίου ἕως τόν ἐρχομόν τοῦ Σουλεϊμάν πασιᾶ ὁ Δερβίς πασιᾶς σερασκέρης ἔγινε ἄζλη καί ἔγινε Ρούμελης σερακέρης καί ντερβεντάτ ναζιρί, ὁ Βεζήρ Ρεσήτ Μεχμέτ πασιᾶς καί ἔγινε ἰλχάτι εἰς τόν ἴδιον, καί τό μανσίπι 'Ιωαννίνων καί Δελβίνου.

'Ο αὐτός Ρεσίτ Μεχμέτ πασιάς εἶναι ὁ ἴδιος ὁποῦ εἶχε ἔλθη εἰς τάς

ἐλας Μισολογγιοῦ καί λέγουν μέ βεβαιότητα ὅτι τά Γιάννινα καί Δέλβινον θέλει τά δώσει τοῦ Ἰσμαήλ πασιᾶ πλέσια ὅστις ἦτον εἰς Πόλιν καί κατεβαίνει μέ τόν Ρεσίδ Μεχμέτ πασιᾶ σερασκέρη διά τώρα ἐδιωρίσθη ὁ Σουλεμάν μπέη Κοτίντζης νά στω ῆ εἰς Ἰωάννινα καί ἐδῶ εἰς Ἄρταν νά ἔλθη ὁ Χασάν πασιάς μουχαφίζης μέ Βεζήρ μεκτουμπῆ νά ἔχη μαζί του, τόν Ταήρ Ἀμπάζη. Ὁ Αχμέτ πασιάς ἐκίνησε χθές μέ 300 διά Ἰωάννινα πηγαίνη στό Μανσούπι του, ὁ Ὁμέρ πασιάς στέκει ἐδῶ ἕως ὀκτώ ἡμέρας ἕως νά ἔλθη ὁ Χασάν πασιάς νά τοῦ παραδώση τό κάστρον.

Ὁ αὐτός Χασάν πασάς εἶναι ἐκεῖνος ὁπού τώρα ἦλθεν ἀπό Πάτραν καί ἐστέκονταν εἰς Γιάννενα, φαίνεται δέ νά σταθῆ ἕως τόν ἐρχομόν τοῦ Βαλῆ Ἰωαννίνων, ὅλοι οἱ βαλῆδες τόν ἐδῶ μανουάλων εἶναι τσιράκια τοῦ Ρεσίτ Μεχμέτ πασᾶ νέου σερασκέρη καί ἐστοχάσθη νά βάλη ἐδικόν του, διά νά μήν ἔχη ὑποψίαν ἐπιβουλῆς, ὁ Ὁμέρ πασάς ἐταράχθη πολύ διά τό ἄζλι του, νά πηγαίνει εἰς τήν Θεσσαλονίκην φοβᾶται· νά ἀποστατήση δέν τό βγάζει πέρα καί θέλει σηκωθῆ καί ἤθελε πάγει εἰς τό Μανσούπι του καί θέλει κλεισθῆ εἰς τό κάστρον Μπερατίου, αἱ αὐταί ἀλλαγαί ἔγιναν πολλά καλαί διά τό γένος καί τήν σήμερον. Ὁ Ὁμέρ πασάς δέν ἔχει περισσότερον ἀπό χίλιους. Ὁ Χασᾶν πασάς μέ τόσους τσίρκα θέλει ἔλθει καί εὐθύς σηκώνεται ὁ Ὁμέρ πασάς. Ὁ Μῆτρος Κουτελίδας προχθές ἀπέθανε ἀπό ἕνα παλαιόν πάθος εἶχε καί τό καπιτανᾶτον Τζιουμέρκου ἐδόθη εἰς τόν ἀδελφόν του Γιαννάκη, ἡ τύχη καί εὑρέθησαν ἐδῶ ὅλοι οἱ ὑπογεγραμμένοι καί ὁμιλῶνται διεξοδικῶς εὑρέθη εὔλογον ἀπό ὅλους νά σᾶς στείλουμεν τό παρόν μας, ὁπού ὅλα τά γεγραμμένα μας μέ Ἀναγνώστην νά ἐνεργηθοῦν μέ κάθε ταχύτητα. Τά καράβια διά Πρέβεζαν καί Σπλάντζαν μέ τά στρατεύματα ὁπού σᾶς ἐσημειώσαμεν διά ἐκεῖνα τά μέρη, καί ἐδῶ μέ ζαερέδες καί τζέπ χανέδες ἀρκετούς διά ὅλα τά μέρη, καί μέ τά μετρητά ὁπού σᾶς ἐσημειώσαμεν καί τά ἀναγκαῖα γράμματα τῶν συμφωνιῶν ὑπογεγραμμένα ἀπό τήν Βουλήν καί ἐκλαμπρότητά σας. Οὐλφέδες νά συμφωνηθοῦν καί τοῦ καπετάν Γιαννάκη Γιώργη καί διά τήν στρατηγίαν του καί ἀρχηγίαν καί ὅλα αὐτά τά γράμματα νά σταλθοῦν τοῦ καπετάν Δημήτρη καί στέλνονται ἀπ' αὐτόν εἰς τόν Κουτελίδα καί καπετάν Γιαννάκη καί θεοχάρη ὅτι ὡς σᾶς εἴπαμεν θέ νά εἶναι μαζί μας. Πᾶρτε ὅλην τήν περίληψιν εἰς τά ὅσα μέ Ἀναγνώστην νά μᾶς συμφωνηθοῦν καί νά ἔχωμεν τήν εἴδησιν ἐδῶ δέκα ἡμέρας ἀρχύτερα καί ὁ Λευκαδίτης ὁμοίως. Καί κινήματα νά γίνουν εἰς ἕνα καιρόν καί μέ ταχύτητα, ὅτι τέτοιον καιρόν δέν εὑρίσκομεν. Ὁ καπετάν Γιαννάκης Γιώργης καί Λευκαδίτης αὔριον κινοῦν, ὁ πρῶτος πρός τό Βιλαέτι του καί ὁ Λευκαδίτης διά Πρέβεζαν καί προσμένει τό ἀποφασιζόμενον. Ὁ Λευκα-

δίτης ἔχει ἀρκετούς μισθωτούς ἀπό μῆνες ὁπού πληρώνει καί νά στείλετε ὑπό τό μέσον μας καί μετρητά δι' αὐτόν, ὅτι ἕως τώρα ἐκυβέρνησε μέ ἐδικά του καί δάνεια.

Ὁ Δημήτρης Γώγου αὔριον εὐγαίνει εἰς Κομπότι καί συνάζει μέρος τοῦ τάεφά του καί εὐκολύνεται ἡ ἀνταπόκρισις, τοῦ Λευκαδίτη ἐδώσαμεν τό ἀλφάβητον τῆς κρυπτογραφίας καί οὕτω γράφετέ του, δίδοντες πίστην καί εἰς τά εἰδικά του ὁπού θέ νά σᾶς στέλνη νά μή λείψη καί ὁ καπετάν Νότης καί Σούκας καί περισσότεροι ἄλλοι Σουλιῶται ὑποληπτικοί καί τεχνῖται αὐθένται τῆς ἐκστρατείας, ὅτι ὡς σᾶς εἴπαμεν ἁρμοδιότερον καιρόν δέν εὑρίσκομεν. Πλήν ὅλα νά γενοῦν μέ τούς τρόπους ὁπού σᾶς ἐσημειώσαμεν, ὁπού ἄν οὕτως ἀκολουθήσετε ἐλπίζομεν εἰς τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ νά κερδίσωμεν τό πᾶν κατά τό μέγα πιάνο ὁπού ἔχομεν. Ὅθεν ταχέως προσμένομεν ἔντιμον ἀπόκρισίν σας.

Μένομεν 10 Δεκεμβρίου 1824
Θεοχάρης, Δημήτρης Γώγου, Γιαννάκης Κουτελίδας,
Γιαννάκης Γεώργη, Κωνσταντῆς Λευκαδίτης

Υ.Γ. Διά τό ἄζλι τοῦ Ὁμέρ πασᾶ ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Καροῦσσος καί Δάσκαλος ἀπελπίσθησαν. Τούς εἶπεν ὁ Ὁμέρ πασάς νά καθίσουν ὅθεν θέλουν ἤ εἰς Πρέβεζα ἤ εἰς Κάλαμον καί ἡ Πρέβεζα καί Πάργα τήν ἔχει ἄλλος. Ὁ Μπεκίρ Τζογαδῶρος στοχάζεται νά μή δεχθῆ ἄλλον. Ὅμως λαθεμένον τό ἔχει. Ἀπό τέτοιες περιστάσεις ὠφελούμεθα.

Οἱ ἄνωθεν ταπεινοί δοῦλοι σας

Τό ἔκλαμπρόν σας ἀπό 30 Νεομβρίου ἐλάβαμεν εἰς γράμμα τοῦ Ἀναγνώστη. Μᾶς ἐλύπησε ἡ ἀρρώστεια σας, ἄς ἔχει δόξαν ὁ Θεός ὁπού ἀνελάβειτε.

Ἐπί τοῦ νώτου (1824)

Κρυπτογραφική ἀλληλογραφία τῶν ἐξ Ἄρτης φιλογενῶν πρός Α. Μαυροκορδᾶτον»[1]

Ἡ ἐντός τῆς πόλεως Ἄρτης Ἐπιτροπή βλέπουσα ὅτι ὁ ἀπελευθερωτικός ἀγών ἀπεμακρύνθη ἀπό τήν περιοχήν τῆς Ἠπείρου καί φοβουμένη ὅτι εἰς μίαν εὐνοϊκήν κατάληξιν αὐτοῦ, ἤτο ἐνδεχόμενον ἡ πατρίδα των νά παραμείνει εἰς τήν σκλαβιάν, κατά τόν Νοέμβριον 1824 ἐν συνεργασία μέ τόν Μῆτρον Κουτελίδαν, Μῆτρον Γώγου, Ἰωάννην Γεωργίου, καταρτίζει σχέδιον ἐξεγέρσεως τῆς περιοχῆς καί ζητεῖ τήν ὑποστήριξην τῆς ἑλληνικῆς Διοίκησης. Γράφει ἡ Ἐπιτροπή:

1. ΓΑΚ, Μαυροκορδάτου, ἀριθ. 2.554.

ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

«Ἐκλαμπρότατε, αὐθέντα ταπεινῶς προσκυνῶ.

Μέ ὅλον πού πολλάκις σᾶς ἐγράψαμεν τά ὑστερινά μας ὑπό τό μέσον τοῦ καπετάν Ἀνδρέα Ἴσκου ὑστερούμεθα ἀπόκρισίν σας (ὅτι ἄλλο γράμμα σας ἀπό τήν 27 Σεπτεμβρίου δέν ἔχομεν). τό αἴτιον ἀγνοοῦμεν καί πολλά μᾶς κακοφαίνεται καί ἐμᾶς καί τῶν φίλων ὅτι εἶναι τόσες μῆνες ὁπού ἐκοπιάζαμεν διά νά εὐκολύνωμεν ἕνα μέγα πιάνο ὁπού ἠμπορεῖ νά εἶναι μεγάλη ὠφέλεια εἰς τό ἔθνος καί βλέποντες τήν σιωπήν διά νά ἰδοῦμεν τό ἀποφασισμένο στέλνομεν τόν παρόντα Ἀναγνώστην διά νά μᾶς φέρη ταχείαν ἀπόκρισίν σας διά νά πάρωμεν ὅλα ἐκεῖνα τά μέτρα ὁπού χρειάζονται διά νά ἐνεργηθοῦν ἤ νά παύσουν κ' οἱ ὀργανισμοί μας». Ἀκολούθως ἡ Ἐπιτροπή ἀναπτύσσει λεπτομερές σχέδιον ἐξεγέρσεως καί ζητεῖ ὅπως συμφωνήσει ὁ Μαυροκορδᾶτος νά σχηματίσουν οἱ Μῆτρος Κουτελίδας καί Μῆτρος Γώγου ἀνά ἕν σῶμα ἀγωνιστῶν δυνάμεως 1000 ἕκαστος ἀνδρῶν καί νά ἀναλάβη ἡ Διοίκησις τόν ἐξοπλισμόν καί τήν συντήρησίν των. Ἐπί πλέον ζητεῖ: τῶν φαμιλιῶν μας πού πρέπει νά ἔλθουν εἰς τά μέρη σας καί τῶν ἰδικῶν μου νά τούς δίδεται κατοικία καί τά ἔξοδά τους κατά τόν χαρακτήρα τους. Ἐπίσης ὅσες φαμιλιές τῆς Ἄρτας καί Καζάδων ἄν τό καλέσει ἡ περίστασις καί ἔλθουν εἰς τά μέρη σας νά τούς δίδεται τό ψωμί καί ὅτι ἄλλο εὔλογον διά νά ζήσουν ἕως τήν ἐπιστροφήν εἰς τήν πατρίδα τους. Ἐνῶ εἴχαμαν τόσους μήνας ἀγροικημένοι καί ἡμεῖς αἰσθανόμεθα θεμελιωμένοι μέ ἀπάτην μᾶς ἐχαλάσθη τό Ραδοβύζι μέ τελειότητα καί μᾶς ἔγινε τόση φθορά καί εἰς τό Τζουμέρκο. Μέ τό ἔγινε μεγάλη ζημία τῶν Ραδοβυζινῶν, νά δίδωντα τοῦ καπετάν Δημήτρη διά μίαν φοράν γρόσια πενήντα χιλιάδες διά νά τά μοιράση εἰς ὅσους ἔχασαν ὅλην τους τήν κατάστασιν ὁπού μέ τοῦτο παύει κάθε διχόνοια...

20 Νοεμβρίου 1824»

Εἰς τήν συνέχειαν ἡ ἔκθεση περιγράφει τό σχέδιον ὅπως τό συνέλαβε καί τό παρέδωσε εἰς τόν Μπακόλαν νά τό διαβιβάση εἰς τόν Μαυροκορδᾶτον. Ὁ Μπακόλας μόνον τήν 20 Δεκεμβρίου ἠδυνήθη νά ἀποστείλη τήν ἔκθεσιν εἰς τόν Μαυροκορδᾶτον μέ τόν Ἀναγνώστην Κουτσοδῆμον ἀπό τό χωριό Σελλάδων, συναποστέλων καί ἰδικόν του πληροφοριακόν γράμμα τῆς καταστάσεως μέ ἡμερομηνίαν τῆς ἡμέρας ἀποστολῆς 20η Δεκεμβρίου.

Ὁ Μαυροκορδᾶτος εἰς τάς ἐκλήσεις τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀρτινῶν ὅλως ἀορίστως ὑπόσχεται βοήθειαν ἡ ὁποία οὐδαμοῦ φαίνεται.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Μετά τόν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Μήτρου, ὁ Γιαννάκης Κουτελίδας, ἀναλαμβάνει τήν διοίκησιν τοῦ Σώματος τῶν Τζουμερκιωτῶν καί κατά τόν ἴδιο μῆνα μαζί μέ τόν Μῆτρον Γῶγον κατέρχονται εἰς τό Μακρυνόρος καί φυλάσσουν τάς διαβάσεις του. Θέλουν ὅμως καί προσωπικῶς νά συναντήσουν τόν Μαυροκορδᾶτον καί νά διαλύσουν κάθε παρεξήγησιν ἀπό τήν στάσιν των κατά τήν εἰσβολήν ἀντιποίνων καί νά τόν βεβαιώσουν ὅτι οὐδέποτε ἔπαυσαν νά ἀγωνίζονται διά τήν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους καί ἀναμένουν πάντοτε τάς διαταγάς του. Ἔτσι κατά τάς ἀρχάς Ἰανουαρίου 1825 ἀναχωροῦν διά τό Μεσολόγγι. Ὁ Μαυροκορδᾶτος ὅμως κατά τήν ἐποχήν αὐτήν ἀπουσίαζε εἰς τήν Πελοπόννησον ὅπου ἀνεμένετο ἡ ἀπόβασις τοῦ Ἰμβραήμ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου πού εἶχε πρός στιγμήν σταθμεύση εἰς τήν Κρήτην. Παρουσιάσθησαν εἰς τόν γενικόν γραμματέα τῆς Διοικήσεως Νικ. Λουριώτην εἰς τόν ὁποῖον ἐξήγησαν τόν σκοπόν των καί τοῦ παρέδωσαν καί ἐπιστολήν των πρός τόν Μαυροκορδᾶτον περί αὐτοῦ. Ὁ Λουριώτης διεβίβασε τήν ἐπιστολήν τῶν ὁπλαρχηγῶν Κουτελίδα - Μπακόλα εἰς τόν Μαυροκορδᾶτον καί τοῦ ἐξέθεσε τά διαμειφθέντα κατά τήν συνάντησιν. Ὁ Μαυροκορδᾶτος εἰσηγεῖται ἀμέσως εἰς τό Ἐκτελεστικόν Σῶμα ὅπως ἀναθέση εἰς αὐτούς ἐπισήμως πλέον ὑπηρεσίας καί τήν προαγωγήν των, πρότασιν τήν ὁποίαν τοῦτο ἐδέχθη.

«Τό Ἐκτελεστικόν Σῶμα.
Δυνάμει τοῦ Νόμου τῆς Ἐπιδαύρου

Οἱ Κωνσταντίνος Κακάνης, Δημήτριος Γώγου (Μπακόλας), Γιαννάκης Κουτελίδας προβιβάζονται εἰς τόν βαθμός τῆς στρατηγίας. Τό ὑπουργεῖον Πολέμου νά ἐνεργήση τήν παροῦσαν διαταγήν.

Ναύπλιον 20 Μαρτίου 1825
Ὁ ἀντιπρόεδρος, ὁ προσωρινός γεν. γραμματεύς»[1]

1. ΓΑΚ, Ἐκτελεστικόν, φάκ. 74.

Ἀκολουθεῖ ἔγγραφον πρός τό ὑπουργεῖον Πολέμου.

«Ἀριθ. 5192.

Τό ἐκτελεστικόν, πρός τό ὑπουργεῖον Πολέμου.

Διορίζεται τό ὑπουργεῖον τοῦτο νά διατάξη τόν μέν καπετάν Δημήτρην Γώγου νά στατολογίση ὑπό τήν ὁδηγίαν του τριακόσιους στρατιώτας, τόν δέ καπ. Γιαννάκην Κουτελίδαν διακοσίους. Πρός τοῦτο νά ἀποστείλη εἰς τόν στρατηγόν Ἀνδρέαν Ἴσκον τάς διαταγάς στρατολογίας καί τά διπλώματα τῆς στραγηγίας τῶν εἰρημένων, τόν ὁποῖον νά διατάξη τό ὑπουργεῖον νά μήν τούς ἐγχειρήση εἰς αὐτούς τά ἔγραφα παρά ὅταν ἐνεργήσωσι μετά προθυμίας τά ὅσα ὑποσχέθησαν εἰς τήν Διοίκησιν.

Ναύπλιον 20 Μαρτίου 1825

Ὁ ἀντιπρόεδρος, ὑπογραφή»[1]

Τήν ἀπόφασιν αὐτήν τό ὑπουργεῖον Πολέμου ἀνεκοίνωσε τήν ἑπομένην εἰς τόν Γιαννάκην Κουτελίδαν διά τοῦ κάτωθι ἐγγράφου.

«Περίοδος Γ΄. Ἀριθ. 4325

Τό ὑπουργεῖον Πολέμου, πρός τόν γενναιότατον στρατηγόν κύριον Γιαννάκην Κουτελίδαν.

Κατ' ἐπιταγήν τῆς σεβαστῆς Διοικήσεως ὑπ' ἀριθ. 5192 διατάσσεται ὅπως στρατολογήσης διακοσίους στρατιώτας καί συμπεριλαβών αὐτούς ἀπέλθης εἰς τό στρατόπεδον Μακρυνόρους τοῦ ὁποίου ἀρχηγός ἐδιορίσθη ὁ γενναιότατος στρατηγός κύριος Ἀνδρέας Ἴσκου, μέ τόν ὁποῖον θέλεις συνεννοήσεις καθ' ὅλα τά στρατιωτικά ἐπιχειρήματα. Τό ὑπουργεῖον τοῦτο σέ ἰδεάζει ἐκ μέρους τῆς διοικήσεως τόν διορισμόν τοῦτον, τόν ὁποῖον δέν ἀμφιβάλλει ὅτι θέλεις ἐκτελέσει τά ἐπιτασσόμενα μέ ὅλην τήν ἀπαιτουμένην ταχύτητα καί πολεμικήν ἐμπειρίαν διά νά ἐπαυξήσης τήν ὑπόληψιν τήν ὁποίαν ἡ σεβαστή Διοίκησης ἔλαβεν περί τοῦ ὑποκειμένου σου.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 21 Μαρτίου 1825

Ὑπογραφή»[2]

Παραλλήλως ἀποστέλλεται σχετικόν ἔγγραφον πρός τόν ἀναλαβόντα τήν φύλαξιν τοῦ Μακρυνόρους, στρατηγόν Ἀνδρέαν Ἴσκου.

«Περίοδος Γ΄ ἀριθ. 4326. Τό ὑπουργεῖον Πολέμου.

Πρός τόν γεναιότατον στρατηγόν Ἀνδρέαν Ἴσκου.

Ὁ Γενναιότατος στρατηγός κύριος Γιαννάκης Κουτελίδας διετάχθη παρά τῆς σεβαστῆς Διοικήσεως ὑπ' ἀριθ. 5192, ὅπως στρατολογήσει διακοσίους στρατιώτας καί συμπεριλαβών αὐτούς ἔλθη εἰς τό

1. ΓΑΚ, ἔνθ. ἀνωτ.
2. ΓΑΚ, Ὑπουργεῖον Πολέμου, φάκ. 68.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ

αὐτόθι στρατόπεδον. Τό ὑπουργεῖον τοῦτο σέ ἰδεάζει τόν διορισμόν τοῦτον τῆς Διοικήσεως, ἵνα δεχθεῖς αὐτόν ἐλθόντα καί τοποθετήσης αὐτόν ὅπου ἡ χρεία τό κάλεσε καί ἡ ἀνάγκη τῆς πατρίδος.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 21 Μαρτίου 1825
Ὑπογραφή»[1]

Ὁ διορισμός τοῦ Κουτελίδα καί ἡ τοποθέτησίς του εἰς τό Μακρυνόρος πρός φύλαξιν τῶν διαβάσεων κοινοποιεῖται καί πρός τόν Φροντιστήν Μακρυνόρους μέ τό ἀκόλουθον ἔγγραφον.

«Περίοδος Γ' ἀριθ. 4327. Τό ὑπουργεῖον Πολέμου πρός τόν Φροντιστήν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μακρυνόρους.

Κατ' ἐπιταγήν τῆς σεβαστῆς Διοικήσεως ὑπ. ἀριθ. 5192 διετάχθη ὁ γενναιότατος στρατηγός Γιαννάκης Κουτελίδας ὅπως στρατολογήση διακοσίους στρατιώτας καί ἔλθη εἰς τό αὐτόσε στρατόπεδον ὑπό τήν ὁδηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Ἀνδρέα Ἴσκου. Τό ὑπουργεῖον τοῦτο σέ ἰδεάζει τόν διορισμόν τοῦτον τῆς Διοικήσεως πρός ὁδηγίαν σου καί πρός ἐκτέλεσιν τῶν χρεῶν σου.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 21 Μαρτίου 1825
Ὑπογραφή»[2]

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ὁ Γιαννάκης Κουτελίδας ἐπανῆλθε εἰς τά Τζουμέρκα καί ἀφοῦ συνεκέντρωσε τόν προβλεπόμενον ὑπό τῶν διαταγῶν τῆς Διοικήσεως ἀριθμόν στρατιωτῶν ἐπέστρεψε εἰς τό Μακρυνόρος ὅπου κατέλαβε θέσεις πρός φύλαξιν τῶν διαβάσεων. Ἐκεῖ εὑρίσκεται κατά τήν γενομένην, ὀλίγον ἀργότερον, ἐπιθεώρησιν τῶν ἐστρατοπεδευμένων Σωμάτων εἰς τό Μακρυνόρος ὅπως ἀναφέρεται εἰς τήν «Συλλογήν Στρατιωτικῶν Σωμάτων τῆς σεβαστῆς Διοικήσεως» τοῦ ὑπουργείου Πολέμου.

«Στρατόπεδον Βονίτσης, Σῶμα Ἀρτινῶν 100 ἀνδρῶν ὑπό τόν Ἀναστάσιον Μόστραν, στρατόπεδον Καρβασαρᾶ, σῶμα 150 ἀνδρῶν ὑπό τόν Κώσταν Οἰκονόμου, στρατόπεδον Μακρυνόρους, μέ τήν ὑπ. ἀριθ. 5192 τῆς 20 Μαρτίου 1825 διαταγήν ὁ κ. Δημ. Γῶγος μέ 300 ἄνδρας ὑπό τόν Ἀνδρέαν Ἴσκου. Ἐπίσης ὁ Γιαννάκης Κουτελίδας μέ 200 ἄνδρας».

Τό καλοκαίρι ἰδίου ἔτους φθάνει ἔξω τοῦ Μεσολογγίου, προερχόμενος ἐκ Ναυπλίου, ὁ Γ. Καραϊσκάκης καί ἀναλαμβάνει δυσκόλους ἐπιχειρήσεις κατά τῶν πολιορκούντων τήν πόλιν στρατευμάτων. Τότε αἱ θέσεις τῶν διαφόρων ὁπλαρχηγῶν ἀλλάζουν. Ὁ Κουτελίδας σπεύδει μέ τό τμῆμα του καί λαμβάνει μέρος, ὑπό τόν Καραϊσκάκην εἰς διαφόρους μάχας τάς ὁποίας ἔδωσε εἰς τό Πετροχώρι, τήν Σφήναν, τόν Καρβασαράν καί ἀλλαχοῦ. Τήν συμμετοχήν τοῦ Κουτελίδα

1. ΓΑΚ, Ὑπουργεῖον Πολέμου, φακ. 68, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, φακ. 26.
2. ΓΑΚ, Ὑπουργεῖον Πολέμου, φακ. 68.

εἰς τά ἔξω τοῦ Μεσολογγίου ἐπιχειρήσεις τοῦ Καραϊσκάκη βεβαιώνουν καί οἱ ἔχθροί τοῦ τελευταίου Τσόγκας καί Ράγκος εἰς ἐπιστολήν των πρός τόν Μαυροκορδᾶτον, διαβάλλοντες τόν Καραϊσκάκην.

«Ἐκλαμπρότατε,

Ὁ ἐρχομός ἐδῶ τοῦ Καραϊσκάκη, μήτε διά νά δουλεύση τήν πατρίδα ἦτον μήτε νά δώση καμμίαν βοήθειαν, εἰμή διά νά κερδίσει τόν σκοπόν του, εἶναι ὡς κάτωθι δείκνυται. Τό σχέδιόν τους ἦτον ἀπ' αὐτοῦ καμωμένον, ἀπό τόν καιρόν ὁπού ἀνεχώρησαν ἀπό τό Νεόκαστρον καί ἀνταποκρινόμενοι μέ τήν ἐδῶ φατρίαν τους ἡ ὁποία φατρία τους ἦτον τοῦτοι: Ὁ Ὀδυσσέας, Ἀνδρέας Ἴσκου, Βαρνακιώτης, Δημήτριος Γώγου, ὁ Κουτελίδας καί Γιολντάσης καί ἄλλοι... ἐρχόμενος ὁ Καραϊσκάκης ἐδῶ εὐθύς ἄρχισε τάς ἀνταποκρίσεις μέ Βαρνακιώτην, Γώγους, Κουτελίδες ἴσως καί ἄλλοι ὁμοιοί τους.

Τῇ 23 Ὀκτωβρίου 1825
Ζάβιστα
Οἱ πατριῶται Γ. Τσόγκας, Γιαν. Ράγκος»[1]

Μέ τόν Καραϊσκάκην, ὁ Κουτελίδας μένει ἕως τόν Ὀκτώμβριον τοῦ 1825. Τότε ὁ Καραϊσκάκης ἀπεχώρησε λόγω ὑποτροπῆς τῆς ἀσθενείας του καί ὁ Κουτελίδας ἐπανῆλθεν εἰς Μακρυνόρος καί εἰς τήν διαπιστευμένην θέσιν.

ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἀπό τοῦ Μακρυνόρους τώρα ὁ Κουτελίδας καί ἄλλοι ὁπλαρχηγοί δι' ἐπιθέσεων δημιουργοῦν δυσχερείας εἰς τόν διά τοῦ ἀμβρακικοῦ ἐφοδιασμόν τοῦ πολιορκοῦντος τό Μεσολόγγι Κιουταχῆ. Καί ὅταν ἔπεσε τό Μεσολόγγι τόν Ἀπρίλιον 1826 αὐτοί ἀπροσκύνητοι πρός τόν νικητήν Κιουταχῆ ἐξακολουθοῦν φυλάσσοντας τάς διαβάσεις ἀπό τάς ἰδίας θέσεις.

ΕΒΔΟΜΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Τήν 18ην Νοεμβρίου 1827 φθάνει εἰς Δραγαμέστο τῆς Ἀκαρνανίας μέσω Ἀμβρακικοῦ ὁ διορισθείς ἀρχιστράτηγος τῶν κατά τήν Δυτικήν Ἑλλάδα ἑλληνικῶν δυνάμεων Τσῶρτς. Ὁ Γιαννάκης Κουτελίδης καί ἄλλοι ὁπλαρχηγοί τοῦ Μακρυνόρους προσέρχονται εἰς αὐτόν καί συγκροτεῖται τό ἰσχυρόν στρατόπεδον τῆς Σφήνας. Τοῦτο ἀνησυχεῖ τούς Τούρκους τῆς Ἄρτης, οἱ ὁποῖοι ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ,

1. ΓΑΚ, Ἀρχεῖον Μαυροκορδάτου, φακ. 11.

ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

πιέζουν τόν Μητροπολίτην Ἄρτης Νεόφυτον νά συστήση εἰς τούς ξεσηκωθέντας ὁπλαρχηγούς καί ἐνταχθέντας εἰς τό στρατόπεδον, ὅπως ἐπανέλθουν εἰς τά σπίτια των διά τήν ἡσυχίαν τοῦ τόπου. Ἕνα γράμμα τοῦ Νεοφύτου μέ τό περιεχόμενον αὐτό ἐστάλη καί εἰς τό Κουτελίδαν.

«Τοῖς τιμιωτάτοις καί ἐν Χριστῶ υἱοῖς ἡμῶν, ἀγαπητοῖς Καπετανέοις Γεωργάκη Βαρνακιώτη, Γεώργιον Τσόνκα, Ἀνδρέα Ἴσκον, Δημήτριον Γώγου, Γιαννάκη Κουτελίδα καί Στάικον καί προϊστῶσι τῶν αὐτῶν Βιλαετίων.

Εὐχετικῶς.

Τήν περιπόθητον ὑμῶν τιμιότητά σας πατρικῶς ἐν Χριστῶ εὐχόμεθα. Καί ἐρωτῶντες τήν ἀγαθήν ὑμῖν ὑγείαν σας, εἰδοποιοῦμεν τῆ τιμιότητά σας, ὅτι προβαλόντως μέ μαξούς αὐθεντικόν Τάταρην, ἐλάβομεν τά πατριαρχικά συνοδικά συγχωρητικά γράμματα, ὁμοῦ μέ ὑψηλά πουγιουρουλδιά τοῦ ὑψηλοτάτου Βεζήρ Ἐφένδη μας, ἕν πρός ἡμᾶς διά νά περιέλθωμεν νά τά ἀναγνώσωμεν εἰς ὑπήκοον ὅλων σας καί ἕν πρός τήν τιμιότητά σας ὁμοῦ καί ἕν γράμα τῶν καπετανέων, Λέντζον, Κοντογιάννην καί Ἀνδρίτζον Σιαφάκαν καί ἐπειδή ἐν ᾧ ἐτοιμαζόμεθα νά κινήσωμεν, μᾶς εὑρῆκε μία δεινή ἀσθένεια, ἡ ὁποία εἰσέτι μᾶς κυριεύει, ἰδού στέλλομεν τόν ἰδικόν μας ἡγούμενον κύρ Ἀνανίαν φέροντα μαζί του τά ὑψηλά πουγιουρουλδιά καί γράμμα τῶν ἄνωθεν καπεταναίων καί τά πατριαρχικά συνοδικά γράμματα καί κατά προσταγήν τῆς ὑψηλότητός του παραγγέλλομεν καί ἡμεῖς κοινῶς ὅλους τούς καπεταναίους, προεστώτας καί λοιπούς πιστούς, βασιλικούς Ραγιάδες, διά νά συναχθῆτε κάθε ἕνας σας εἰς τό Βιλαέτι του καί ἀφοῦ ἀκούσητε μέ προσοχήν τά συγχωρητικά τῆς Ἐκκλησίας γράμματα, νά κάμητε τήν ἀπόκρισιν εἰς τήν ὑψηλότητά του γράφοντες τά δέοντα καί εἰς τήν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, εἰς τάς ὁποίας ἀποκρίσεις θέλετε ὑπογραφθῆ, οἱ καπεταναῖοι καί προεστῶτες τοῦ Βιλαετίου, προσέχοντες εἰς τό ἑξῆς νά εἶσθε στερεοί εἰς τό κέντρον τοῦ πιστοῦ Ραγιαλικίου σας, ταῦτα μέν εὐχετικῶς, θεόθεν δέ εἴητε, ὑγιαίνοντες, ὡς ἐπιποθεῖτε.

1827 Νοεμβρίου 23 Ἄρτα

Ὁ Ἄρτης Νεόφυτος ἐν Χριστῶ ὑμῶν εὐχέτης»[1]

Εἰς τάς συστάσεις αὐτάς τοῦ Μητροπολίτου Ἄρτης οὐδείς τῶν ὁπλαρχηγῶν ὑπακούει. Ἔχουν συνειδητοποιήσει τό καθῆκον πρός τήν πατρίδαν καί συνεχίζουν νά φυλάσσουν τάς διαβάσεις τοῦ Μακρυνόρους μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος. Τότε οἱ Τοῦρκοι παρεχώρησαν ἀμνηστείαν καί ἔτσι ὁ Κουτελίδας, ἐπανῆλθεν εἰς τήν Χώσεψη ὅπως καί πολλοί ἄλλοι ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης ἀγωνισταί τῆς Ἐπαναστάσεως. Εἶχε ἀρχίσει καί ἡ διεθνής διαδικασία διά τήν συνθηκολόγησιν

1. Φυσεντζίδου, ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 212.

καί τόν καθορισμόν τῶν συνόρων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Εἰς τήν Χώσεψη καί τά Τζουμέρκα ὅπου ἐπέστρεψε ὁ Κουτελίδας, μέ σιωπηράν ἀναγνώρισιν τῶν Τούρκων τῆς Ἄρτης, ἀναλαμβάνει τήν Διοίκησιν τῆς περιοχῆς, μέ τά δικαιώματα τοῦ παλαιοῦ ἁρματολοῦ, καί διατηρεῖ μικρόν Σῶμα ἐνόπλων ἀνδρῶν διά τήν τήρησιν τῆς τάξεως. Τήν δραστηριότητα αὐτήν τοῦ Κουτελίδα οἱ Τοῦρκοι τήν ἀνέχονται καθόσον ἀπό τήν ἀναταραχήν τῆς Ἐπαναστάσεως δέν εἶχεν ἡσυχάσει ἡ περιοχή.

Ὅταν οἱ πληρεξουσιοι τῆς περιφερείας Ἄρτης Νικόλαος Λουριώτης καί Ἀναγνώστης Ν. Μόστρας τήν 14 Ἀπριλίου 1827 ἐζήτησαν ὅπως παρίσταται ἕνας ἀντιπρόσωπος ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης, ὡς παραστάτης ἐκ μέρους της, εἰς τάς λαμβανομένας ἀποφάσεις τῆς Διοικήσεως, ἐτόνισαν τάς θυσίας καί τούς ἀγώνας τῶν ὁπλαρχηγῶν της. Ἔγραψαν οἱ πληρεξούσιοι.

«Πρός τήν ἔξοχον Ἐξεταστικήν Ἐπιτροπήν τῶν ἐπί τῶν παραστατικῶν ἐγγράφων.

Ἡ ἐπαρχία τῆς Ἄρτης συγκειμένη ἀπό τρία τμήματα συνεπιστάτησεν ὁλόκληρος μέ τήν Δυτικήν Ἑλλάδα ἐκ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ ἱεροῦ μας ἀγῶνος καί ἐβάσταξε διά δύο χρόνους τόν πόλεμον. Αἱ εἰς τήν αὐτήν ἐπαρχίαν ἀκολουθήσασαι μάχαι τῆς Λαγκάδος, τῆς Πλάκας, τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Ἀφτίου, τοῦ Πέτα, τοῦ Κομποτίου καί ἡ κυρίευσις τῆς ἰδίας πόλεως καί καταστροφή μέ τήν σύμπραξιν τῶν ἰδίων κατοίκων εἶναι πρωτοφανεῖς ἀποδείξεις.

Οἱ καπετάνοι της Γῶγος καί Κουτελίδας εἶναι ἐκ τῆς πρώτης περιόδου ψηφισμένοι στρατηγοί τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως καί ὁ Κώστας Οἰκονόμου τῆς Γ΄ περιόδου».

Τήν συμβολήν τοῦ Κουτελίδα καί τῶν ἄλλων ὁπλαρχηγῶν εἰς τόν ἀγώνα προβάλλουν οἱ ἀντιπρόσωποι διά τήν ἀναγνώρισιν τῶν δικαίων τῆς Ἄρτης.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

Ο ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΚΟΥΤΕΛΙΔΑΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

Κατά τήν διάρκειαν τοῦ 1828 ἐμάστιζε τήν περιοχήν Μαρκινιάδος καί τῶν ἄλλων Ζυγοχωρίων τῆς Ἄρτης συμμορία ἀποτελουμένη ἀπό 40 Λιάπηδες, οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦντες κατά τήν ἐπανάστασιν Ἀλβανικά Σώματα, ὅταν ἐκεινα ἀπεσύρθησαν, αὐτοί ἔμειναν εἰς τήν περιοχήν τῆς Ἄρτης ληστεύοντες καί καταδυναστεύοντες τούς κατοίκους. Οἱ δρόμοι πρός τήν Ἄρταν τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν Τζουμέρκων καί Ραδοβυζίου εἶχον ἀποκλεισθεῖ καί φόνοι καί λητείαι ἐσημειώνονταν συνεχῶς.

Εἶχεν ἐκραγεῖ ὁ πόλεμος μεταξύ Ρωσίας καί Τουρκίας καί ἠναγκάσθη ἡ τελευταία νά ἀποσύρει ἀπό τήν Ἑλλάδα δυνάμεις πρός ἐνίσχυσιν τῶν βορείων συνόρων της καί διά τόν λόγον αὐτόν ἠλαττώθησαν εἰς δύναμιν αἱ διάφοραι φρουραί της εἰς τό ἐσωτερικόν τῆς χώρας.

Λόγω τῆς ἀδυναμίας της αὐτῆς, ὅπως ἀπομακρύνη καί καταδιώξη τούς Λιάπηδες, ἀνέθεσε τό ἔργον τοῦτο εἰς τόν ὁπλαρχηγόν Γιαννάκην Κουτελίδαν, διατηρούντα συνεχῶς σῶμα ἐνόπλων ἀνδρῶν εἰς τήν περιοχήν Τζουμέρκων. Ὁ Κουτελίδας ἠδυνήθη σύντομα νά ἐκκαθαρίσει τήν περιοχήν καί νά ἀπαλλάξει τήν περιοχήν ἀπό τούς κακοποιούς. Ἔτσι ἀπήλλαξε καί τήν Τουρκικήν Διοίκησιν Ἄρτης ἀπό τήν ἐνόχλησιν αὐτήν.

Ἡ δυναμική αὐτή ἐνέργεια τόν ἐπέβαλε ἐκ νέου εἰς τήν Τουρκικήν ἐξουσίαν καί ἔτσι ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως πλέον ἀρχηγός εἰς τό ἁρματολίκι τῶν Τζουμέρκων καί ἠδυνήθη ἔκτοτε νά ἀνασυγκροτήσει τήν περιφέρειάν των.

Τά ὅρια τῆς περιοχῆς τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίσθη ἁρματολός, ἐφθανον καθ' ὅλην τήν περιοχήν Ἀνατολικῶν καί Δυτικῶν Τζουμέρκων μέχρι τοῦ Ξηροβουνίου καί πρός Ἀνατολάς μέχρι τοῦ Ἄνω Ραδοβυζίου. Ἡ δύναμις τοῦ ἐνόπλου σώματος, τό ὁποῖον ὡς ἀπόσπασμα ἐπέβαλε τήν τάξιν εἰς ὅλην τήν ἀνωτέρω περιοχήν καί ἐξησφάλισε τήν

ἡσυχίαν τοῦ τόπου, ἀνῆλθε εἰς ἑκατόν πεντήκοντα ἄνδρας, διά νά αὐξηθεῖ πολύ σύντομα ἀκόμη περισσότερον ὁ ἀριθμός των. Ἔτσι ἐπέτυχε νά δώσει ἀσφάλειαν εἰς τούς Χριστιανούς τῶν Τζουμέρκων καί νά δημιουργήσει συνθήκας ἐπιστροφῆς εἰς τά χωριά τῶν ἀπομακρυνθέντων ἀπό αὐτά, κατά τόν πόλεμον τῆς Ἐπαναστάσεως, κατοίκων. Ἤρχισαν νά κτίζονται πάλιν τά σπίτια καί νά στήνονται καλύβια, τά ὁποῖα αἱ διάφοραι ἐπιδρομαί εἶχον καταστρέψει. Ἐνίσχυσε τήν μόνιμον ἐγκατάστασιν δέκα πέντε περίπου οἰκογενειῶν καταδιωκομένων ἐκ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, εἰς τήν θέσιν «Ναζαῖοι» Κεντρικοῦ καί τάς ἐβοήθησε νά δημιουργήσουν τήν οἰκονομίαν των. Τότε ἔκτισε καί τό ἰδικό του σπίτι, μεγάλο οἰκοδόμημα μέ πελεκητή πέτρα, τήν ὁποίαν μετέφεραν ἀπό τό βουνό τῆς Χωσέψεως καί τό ὁποῖον οἱ κάτοικοι «σαράι» τό ὀνόμασαν[1].

Ἡ σκληρότης τοῦ πολέμου τοῦ ἐδημιούργησεν τραχύ χαρακτήρα καί τόν ἔκαμεν αὐταρχικόν καί ἀνυποχώρητον εἰς τάς σχέσεις του. Ὡς ἐκ τούτου, ἄλλους ἐκ τῶν κατοίκων ἔβλαψε, τούς περισσότερους, ὅμως, διά τῶν ἔργων του ὠφέλησε. Ἐνθαρρυνθείς ἀπό τήν ἐκκαθάρισιν τῶν Λιάπηδων καί ἐκ τῆς ἀπουσίας τῶν Τούρκων εἰς τά ὀρεινά τῆς Ἄρτης, σιγά - σιγά αὔξησε σημαντικά τήν εἰς ἄνδρας ἔνοπλον δύναμίν του, ὅπως ἔκαμον καί οἱ ἄλλοι καπετάνοι τῶν γειτονικῶν περιφερειῶν, Ραδοβυζίου, Ἀσπροποτάμου κ.λπ.

Τοῦτο, ὅμως, ἀνησύχησε τούς Τούρκους τῆς Ἠπείρου, οἱ ὁποῖοι ἐφοβήθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νά εὑρεθοῦν ἀντιμέτωποι νέας ἐξεγέρσεως τῶν Χριστιανῶν.

Ἀπό τόν φόβον αὐτόν κατεχόμενος ὁ Βελήμπεης Σερασκέρης Ἄρτης, κατά Δεκέμβριον 1829 ἐκάλεσε τόν Κουτελίδαν νά ἐμφανισθῆ ἐνώπιόν του διά νά συζητήσουν δῆθεν, διάφορα ζητήματα τῆς περιφερείας του. Ὁ Κουτελίδας εἰς τήν πρόσκλησιν αὐτήν ὑποπτεύεται παγίδα καί διά τήν ζωήν του ἀκόμη. Διστάζει καί πρίν ἀποφασίσει, γράφει ἐπιστολάς εἰς φίλους του παλαιούς ὁπλαρχηγούς τῆς Ἀκαρνανίας διά τήν πίεσιν ἡ ὁποία τοῦ ἀσκεῖται ὅπως παρουσιασθῆ εἰς τόν Βελήμπεη καί ζητεῖ ἀπό αὐτούς νά τοῦ γνωρίσουν ἐάν θά δυνηθοῦν νά τόν βοηθήσουν καθόσον δέν εἶναι διατεθειμένος νά ὑπακούσῃ εἰς τήν πρόσκλησιν. Οἱ ὁπλαρχηγοί, λαβόντες τήν ἐπιστολήν, πληροφοροῦν ἀμέσως τόν Μαυροκορδᾶτον διά τόν κίνδυνον τόν ὁποῖον διατρέχει ὁ Κουτελίδας.

Ἐξοχώτατε,

Τήν στιγμήν ταύτην εἰδοποιούμεθα προφορικῶς διά μέσου δύο ἀ-

1. Τό Σαράι ἐκτίσθη εἰς τόν χῶρον ὅπου σήμερον ἡ οἰκία τοῦ Γεωργίου Γιαννάκη Κουτελίδα.

ΑΡΧΕΙΟ ΝΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

πεσταλμένων, πιστῶν ἀνθρώπων, κρυφίως καί ἐπίτηδες παρά τοῦ συναδέλφου μας Γ. Κοτυλίδα, ὅτι ὁ Βελήμπεης συνήθροισεν εἰς Ἄρταν δύο χιλιάδας πολεμικάς δυνάμεις, τῶν ὁποίων ἐπιχειρίζεται νά τόν ἐξολοθρεύση. Αὐτός, κατά πρῶτον, ἐμήνυσε τοῦ Κοτυλίδα νά κατέβη εἰς Ἄρταν· καί τοῦτο, ὡς οἱ ἀπεσταλμένοι μᾶς πληροφοροῦσι, εἶναι τό πρῶτον σημεῖον ὅτι θέλει κράζων αὐτόν ἐκεῖ ἵνα τόν φονεύση καί ἡ ἀπόφασις ἐάν δέν ὑπάγη, νά ριφθῆ κατ' αὐτοῦ πρός πλησμονήν τῆς ἀκορέστου φιλοχρηματίας του λεηλατίζων τά ἀνέπαφα οἰκήματα καί τήν περιουσίαν τῶν χριστιανῶν ἐκείνων τούς ὁποίους ὁ ρηθείς Κοτυλίδας διαφύλαξεν ἕως νῦν ἤ ἐξολοθρεύων αὐτόν τόν ἴδιον καί τά κτήματά του. Ὁ δυστυχής διά τῶν δύο ἀπεσταλμένων του, μᾶς ἐπικαλεῖται πρός βοήθειαν καί εἶναι ἐνδομύχως πληροφορημένος, ὅτι ἄν ἡμεῖς δημοσιεύσωμεν, πώς εἴμεθα πρός ὑπεράσπισίν του, αὐτός δέν θέλει ὑπακούσει τήν διαταγήν τοῦ Βελήμπεη νά ὑπάγη εἰς Ἄρταν, ὅπου τόν περιμένει ἀφεύκτως θάνατος, ἀλλ' οὔτε ὁ Βελήμπεης, τοῦτο ἀκούων, θέλει ποτέ κινηθεῖ κατ' αὐτοῦ, ἤ νά εἰπῶμεν κάλλιον, κατά τόσων χριστιανῶν ἀθώων, τῶν ὁποίων ἡ περιουσία καί ζωάρκεια γίνεται πρόφασις τοῦ Μουσουλμάνου, ἵνα ἐφεύρη τοιαῦτα στρατηγήματα. Ἡμεῖς, ὅμως, δέν δυνάμεθα νά κινηθῶμεν τό σύνολον, οὔτε νά ἐκτείνωμεν χεῖραν βοηθείας πρός ὑπεράσπισιν ἱκετεύοντος συναδέλφου μας, ἄν ἡ ἐξοχότης σας δέν μᾶς διορίσητε, ὅθεν καί στέλλομεν ἐπίτηδες διά τοῦ παρόντος ἵνα τήν εἰδοποιήσωμεν, ὡς καί ὁ ἴδιος προφορικῶς θέλει τῆς τά διηγηθεῖ καί περιμένομεν τήν ἀπόφασιν πῶς νά συμφερθῶμεν εἰς παρομοίαν περίστασιν.

Καί μέ τό βαθύτατον σέβας διατελῶμεν

Οἱ Ταγματάρχαι
Κώστας ....
(ἐπώνυμον δυσανάγνωστον, μᾶλλον Βελῆς)
Γεωργάκης Κ. Βελῆς[1]

Ὁ Κουτελίδας ἐνθαρρυνθείς προφανῶς καί ἀπό τήν φιλικήν στάσιν τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς Ἀκαρνανίας ἀποφεύγει νά ὑπακούση εἰς τήν πρόσκλησιν τοῦ Βελήμπεη καί ἔτσι φθάνομεν εἰς τήν ἄνοιξιν, ὁπότε διορίζεται Γενικός Διοικητής Ἠπείρου ὁ υἱός τοῦ Κιουταχῆ. Ὑπάρχει, ἀκόμη ἡ ἀνησυχία διά τήν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν καπετάνων τῶν διαφόρων περιφερειῶν τοῦ ὀθωμανικοῦ ἐδάφους. Τότε, ἀρχάς Μαρτίου 1830, οἱ διάφοροι Διοικηταί τῶν ἐπαρχιῶν Ἠπείρου καί Θεσσαλίας ἀποστέλλουν Τούρκους εἰς τούς καπεταναίους καί ὁ Βελήμπεης εἰς τόν Κουτελίδαν καί Μπακόλαν, προσκαλούντες αὐτούς ὅπως μεταβοῦν εἰς Ἄρταν καί ἀκολούθως εἰς Ἰωάννινα διά νά

1. ΓΑΚ, Γεν. Γραμ., φακ. 228, ἐσωτ. 2ος.

προσκυνήσουν τόν νέον Γενικόν Διοικητήν, ἀλλά καί νά συζητήσουν διάφορα θέματα τῆς περιοχῆς των. Καί πάλιν εἰς κίνδυνον ἡ ζωή τοῦ Κουτελίδα καί τῶν ἄλλων καπετάνων. Ἦτο ἐποχή κατά τήν ὁποίαν ἡ ἔνοπλος εἰς ἄνδρας δύναμις τοῦ Κουτελίδα καί Μπακόλα μαζί ἀνήρχετο εἰς 500 ἐνόπλους. Τόν ἀνησυχεῖ πάλιν ἡ πρόσκλησις καί γράφει εἰς τόν Γενικόν Ἐπιθεωρητήν Στρατοῦ Δυτικῆς Ἑλλάδος Ἀναγν. Παπασταθόπουλον, ἄν μπορεῖ νά ἐλπίζει εἰς βοήθειαν ἐάν δεχθεῖ ἐπίθεσιν.

«Εὐγενέστατε Κύριε,

Τόσον αἱ περιστάσεις μου ὅσον καί ἐκεῖναι τοῦ λαοῦ μου μέ τούς βασιλεῖς μας εἶναι δεδεμέναι ἀπό τάς γινομένας αἰτίας ὁποῦ εἶναι τοῦ Κώστα Καλογέρου, ὅπου ἐπῆρε τά πρόβατα τοῦ Βελήμπεη καί τάς μεγάλας λογοτριβάς ὁποῦ καθημερινῶς κάμνωμεν. Ἕως ὥρας ἐφέρθην μέ πολλούς τρόπους, τώρα δέ εἶναι ἡμέραι πέντε ὅπου ἔφθασε Διαταγή τοῦ μεγάλου Βεζῆρι Κουταχῆ. Διωρίζει τόν υἱόν του Διοικητήν ὅλης τῆς Ἠπείρου, τόν δέ Βελήμπεη Σερασκέρην εἰς τά αὐτά μέρη. Βλέπων δέ τόν ἑαυτόν του εἰς τοιοῦτον βαθμόν μέ ὑπεχρέωσε διά νά ὑπάγω εἰς Ἄρταν καί Ἰωάννινα διά νά δώσω τέλος εἰς τάς διαφοράς μας καί νά προσκυνήσωμεν τόν υἱόν τοῦ μεγάλου Βεζῆρι ὁποῦ ἡμέραν παρ' ἡμέραν προσμένεται εἰς τοῦτα τά μέρη κατά τό γράφειν τους.

Κύριε, ἐάν ἐγώ ὑπάγω εἰς ζήτησίν τους βάζω τήν ζωήν μου εἰς μεγαλότατον κίνδυνον καί ἄν ἀκόμη ἐδυνάμην νά τήν ἐλευθερώσω δέν ἤθελε φθάση μία ἀρκετή ποσότης χρημάτων.

Δι' αὐτήν τήν αἰτίαν στέλνω πρός τήν αὐθεντίαν σας τόν παρόντα Ἀποστόλην ὁποῦ θέλει σᾶς πληροφορήση καί στοματικῶς διά ὅλα καί νά μέ δώσετε μίαν ἀποφασιστικήν γνώμην, δηλαδή ἐάν καί εἰς τά Ἐθνικα συνόρατα ἐμβαίνωμεν καί ἐάν οἱ Ὀθωμανοί ἐλθοῦν ἐναντίον μας δύναται νά ἔχωμεν μίαν βοήθειαν στρατιωτικήν; Καί ἐάν ταύτης δέν ἐπιτύχωμεν ὁποῦ ποτέ δέν τό πιστεύω, δότε μας δι' ὅλα εἴδησιν ἀμέσως διά νά κάμω τότε ἐκεῖνο ὁποῦ ποτέ δέν ἐπιθυμῶ, δηλαδή νά ἀπεράσω εἰς αὐτούς ἀφιερωμένος εἰς τήν θείαν πρόνοιαν.

Τῆ 12 Μαρτίου 1830 Τζουμέρκα
Γιαννάκης Κουτελίδας»[2].

Ἀλλά καί ἄλλοι φίλοι, ὁπλαρχηγοί Ἀκαρνανίας πρός οὕς ἀπευθύνθη δι' ἐπιστολῶν ὁ Κουτελίδας σπεύδουν νά πληροφορήσουν τόν Μαυροκορδᾶτον διά τά συμβαίνοντα εἰς τήν Ἤπειρον.

Οἱ Τοῦρκοι, ὅπως γράφομεν, εἶχαν προσκαλέσει καί μερικούς ἀπό

1. ΓΑΚ, Ἀρχεῖον Γιάννη Βλαχογιάννη, φακ. 120/1830 Πληρεξ. τοποτηρητοῦ.

τούς παλαιούς ὁπλαρχηγούς τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Ἀκαρνανίας, ὅπως μεταβοῦν καί προσκυνήσουν τόν υἱόν τοῦ Κιουταχῆ. Δέν εἶχαν ἀκόμη ὁροθετηθεῖ ὁριστικῶς τά σύνορα τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους μέχρι τοῦ Ἀννίνου καί ἐνόμισαν ὅτι ἠδύναντο νά προχωρήσουν καί πέραν αὐτοῦ. Τάς πληροφορίας αὐτάς ὁ Παπασταθόπουλος, ὅπως καί τά γράμματα τά ὁποῖα ἔλαβεν ἀπό τούς ὁπλαρχηγούς, διαβιβάζει εἰς τόν Ἀλ. Μαυροκορδᾶτον.

«Ἐκλαμπρότατε,

Πρό τεσσάρων ἡμερῶν ἦλθον ἐνταῦθα δύο Τοῦρκοι ἀξιωματικοί καί ἕνας Χριστιανός σταλμένοι παρά τοῦ Βελήμπεη μέ γράμματα πρός τό Δημογεροντεῖον καί πρός τόν κ. Στάθην Κατζικογιάννην ἰδιαιτέρως τῶν ὁποίων ὅλων περικλείω τά ἀντίγραφα... καί ἀναφέρει ὅτι οἱ Τοῦρκοι θέλουν «νά γίνῃ μιά ἀγάπη καί σχέσις μεταξύ των καί νά κάμουν πραγματική εἰρήνη».

Ἡ ἀπάντησίς μου πρός τούς Τούρκους δέν ἦτον ἄλλη παρά ὅτι ἡμεῖς ἔχωμεν Κυβέρνησιν καί εἰς τάς διαταγάς της ὑποτασσόμεθα...

Ὁ ἐρχομός τοῦ υἱοῦ Κουταχῆ ἐτάραξε τούς φατριαστάς Σιλιχτάρη, Τούρκους καί Ρωμαίους, διότι ὁ Σιλιχτάρης μαθών τοῦτο ἀνεχώρησεν ἀπό τά Ἰωάννινα πού εὑρίσκεται τό ἀσκέρι τοῦ Βελήμπεη μέσα ὅπου κατ' αὐτάς ὑπάγει καί ὁ ἴδιος.

Τῇ 15 Μαρτίου 1830
Βόνιτζα
τῆς ὑμ. Ἐκλαμπρ. Ταπεινός δοῦλος
Ἀναγν. Δ. Παπασταθόπουλος
(Γεν. Ἐπιθ. Στρα. Δ. Ἑλλάδος)»[1]

Ἔτσι οἱ διάφοροι ὁπλαρχηγοί ἐνθαρρυνθέντες ἀπό τήν στάσιν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Στρατοῦ Δυτικῆς Ἑλλάδος δέν ὑπήκουσαν εἰς τήν πρόσκλησιν τῶν Τούρκων.

Κατά τό φθινόπωρον ἰδίου ἔτους φθάνει ἐξ Ἀνδριανουπόλεως, μέσω Ἀλβανίας, εἰς Ἰωάννινα ὁ Ρεσίτ Πασᾶς Κιουταχῆς, ὅπου ἐπληροφορήθη τήν σημαντικήν εἰς ἐνόπλους ἄνδρας δύναμιν τῶν διαφόρων Καπετάνων. Τούς καλεῖ νά τήν ἐλαττώσουν εἰς εἴκοσι πέντε ἄνδρας ἕκαστος καί ἐπειδή οἱ καπετάνοι δέν συνεμορφώθησαν, ἀπέστειλε τουρκικά ἀποσπάσματα νά τούς ἐξοντώσουν. Πρό τῆς ἀπειλῆς αὐτῆς οἱ διάφοροι καπετάνοι καί ὁπλαρχηγοί διέφυγον εἰς τό ἑλληνικόν ἔδαφος, ὁ δέ Κουτελίδας καί Μπακόλας εἰς τόν γειτονικόν βάλτον ἕως ὅτου παρῆλθεν ὁ κίνδυνος.

Γράφων ἀργότερα ὁ Μαυροκορδᾶτος πρός τόν Γεώργιον Κουντου-

1. ΓΑΚ, Ἀρχεῖον Γιάννη Βλαχογιάννη, φακ. 120/18030 Πληρεξ. τοποτηρητοῦ.

ριώτην, τόν πληροφορεῖ περί τοῦ κινδυνου τόν ὁποῖον διέτρεξαν οἱ ἐντός τῆς τουρκικῆς Ἐπικρατείας Χριστιανοί ὁπλαρχηγοί, ὅταν οἱ κατά περιφερείας Τοῦρκοι Διοικηταί τούς ἐκάλεσαν νά παρουσιασθοῦν ἐνώπιόν των μέ προφανῆ σκοπόν νά τούς ἐξοντώσουν καί ἔπειτα διά νέας προσκλήσεως νά ἐλαττώσουν τήν εἰς ἄνδρας δύναμίν των.

«Ἐν Ναυπλίῳ, 5 Ἰανουαρίου 1831
Ἐκλαμπρότατε Κύριε,

... Ἐμάθατε, ἴσως, ὅτι ὁ Κιουταχῆς διώρισε τούς εἰς τάς ρηθείσας ἐπαρχίας διοικητάς νά συγκαλέσωσι μέ ἀπάτην τούς καπετάνους, διά συσκεφθῶσι δῆθεν περί τῆς τοπικῆς εὐταξίας καί νά τούς δολοφονήσωσι. Οἱ ἀδελφοί τοῦ Στουρνάρη, ὁ Κουτελίδας, ὁ ψείρας, ὁ Μάνδαλος καί ἄλλοι τινες ἀπατηθέντες ἐφονεύθησαν. Οἱ Γωγαῖοι κατέφυγον εἰς τόν Βάλτον. Ὁ Στράτος ἐκτυπήθη εἰς τά Ἄγραφα, ὅπου κρατεῖ μερικάς δυνατάς θέσεις καί γράφει ἐδῶ δίδων σχέδια περί ἀπελευθερώσεως τῶν Ἀγράφων...

Ἀλεξ. Μαυροκορδᾶτος»[2]

Δέν εἶναι ἀκριβές ὅτι παρουσιασθέντες οἱ Κουτελίδας καί Μάνδαλος ἐφονεύθησαν καθόσον οὗτοι δέν ὑπήκουσαν εἰς τήν πρόσκλησιν.

«Οἱ λοιποί — γράφει ὁ Ν. Κασοκούλης — Νάσος Μάνδαλος, Ψειραῖοι, Ζιάκας (καπεταναῖοι) Χασιῶν, Σωτήρης Στράτου Ἀγράφων, Κατσαρός, Λιακατᾶς Κερασόβου (συμποσούμενοι ὅλοι εἰς 600), Κουτελίδας, Γῶγος (καπεταναῖοι) εἰς Σκουληκαριάν (ἐσώθησαν)»[3]. Ὁ κίνδυνος, ὅμως, ἀπό τά διατρέχοντα τά Τζουμέρκα καί τό Ραδοβύζι ἀποσπάσματα τοῦ Κιουταχῆ συνεχίζεται καί κατά τήν διάρκειαν τοῦ 1832 ἀναγκάζει τόν Γιαννάκην Κουτελίδα νά παραμείνει μακράν τῶν Τζουμέρκων εἰς τάς ἐλευθέρας περιοχάς τῆς Αἰτωλοακαρνανίας. Εἰς τήν Γουριάν τοῦ Μεσολογγίου εὑρίσκεται τόν χειμώνα τοῦ χρόνου ἐκείνου. Βλέπει μέ τούς ἄλλους ὁπλαρχηγούς οἱ ὁποῖοι μέ τήν λήξιν τοῦ ἀγῶνος εἶχον συγκεντρωθεῖ ἐκεῖ τάς καταστροφάς τάς ὁποίας ἔκαμον τά ἄτακτα σώματα τῶν Γριβαίων καί καταγγέλλουν εἰς τήν Διοίκησιν τήν καταστροφικήν συμπεριφοράν των.

«Οἱ ὑποφαινόμενοι ὁπλαρχηγοί Δυτικοελλαδίτες θεωροῦντες μέ ἀγανάκτησίν μας τήν ἀθέμιτον καί ἀξιοκατάκριτον πρᾶξιν τοῦ κ. Γαρδικιώτη Γρίβα, δηλ. τήν γύμνωσιν τῆς πόλεως Μεσολογγίου καί τόν μετά ταῦτα ἐρχομόν τοῦ κ. Θεοδώρου Γρίβα, ὅστις ἅμα πατίσας τό ἔδαφος τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καί ἑνωθείς μετά τοῦ ρηθέντος ἀ-

1. Ἀρχεῖα Λαζάρου καί Γεωργίου Κουντουριώτου, τόμος 10ος, σελ. 340.
2. Νικ. Κασομούλη, Στρατιωτικά ἐνθυμήματα, τόμος Γ', σελ. 345 ἐν ὑποσημειώσει.

δελφοῦ του κ. Γαρδικιώτη, ἄρχισαν νά ταράντουν ἐπί πλέον τήν γενικήν ἡσυχίαν μέ ἀνυποφόρους καταχρήσεις, νά διαγείρουν τούς κατοίκους καί στρατιωτικούς εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, νά δεσμεύουν καί ἐξαγοράζουν τούς πολίτας μέ πάνδηνα βασανιστήρια καί νά κρημνίζουν τάς οἰκίας των, νά συναφέρονται ὡς τίγρεις καί πάρδαλεις κατά τῶν πολιτῶν μαχόμενοι μέ τά ἔμψυχα καί ἄψυχα πράγματα διά νά ἐνσπείρουν τρόμον εἰς τάς καρδίας τοῦ λαοῦ κάμνοντες ἀπαραδειγμάτιστα ἀνουσιουργήματα καί τοιαῦτα οἷα ὄχι ὁμογενεῖς, ἀλλά ὡς ἑτερογενεῖς, μαχόμενοι δέν ἔκαμον πώποτε, ὑποφέρομεν ἡμεῖς περιμένοντας ἡμέραν παρ' ἡμέραν τήν ὑπερπόθητον ἔλευσιν τῆς 1ης ἡμῶν ἀντιβασιλείας, ἀλλά κατά ἀτυχίαν βλέποντες τήν βραδύτητα τῆς βασιλικῆς ἐλεύσεως καί τήν αὔξησιν τῶν ἀνουσιουργημάτων τῶν εἰρημένων κακοτρόπων Γριβαίων ὥστε δέν ἐχρειάζοντο πολλαί ἡμέραι διά νά γίνει τελεία καταστροφή εἰς τήν Δυτ. Ἑλλάδα, συνήλθομεν εἰς ἕν καί ἐπασχίσαμεν μέ μυρίους τρόπους νά ἡσυχάσωμεν τό πρᾶγμα καί νά γίνει μιά ἀσφάλεια τοῦ λοιποῦ εἰς τούς κατοίκους, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον νά συγκατανεύσουν τά ρηθέντα ἀνθρωπόμορφα θηρία.

Ὅθεν ἐκρίθη εὔλογον ἐκ συμφώνου νά πλησιάσουν τά στρατεύματα εἰς τά πέριξ τῶν δύο πόλεων Μεσολόγγι καί Ἀνατολικοῦ καί ἄν δέν εὐκολυνθῶμεν νά τούς βγάλωμεν διά τῶν δυνατῶν των θέσεων νά τούς ἐμποδίζει ἀπό νά ἐξέρχωνται καί βλάπτουν τάς ἐπαρχίας, συγχρόνως δέ γνωμοδοτοῦμεν ὅτι ὁ κ. Γαρδικιώτης καί Θεόδωρος Γριβαῖοι νά ἀποκηρυχθῶσι ὡς ἀντιπατριῶτες.

Ὅσοι ἀξιωματικοί καί στρατιῶτες εἶναι μέ αὐτούς νά χάσωσιν τούς βαθμούς των καί πᾶν δίπλωμα ἀπαιτήσεως παρά τοῦ ἔθνους.

Ὅσοι πολίτες ἐζημιώθησαν καί ὅσοι θέλουν ζημιωθῆ εἰς τό ἑξῆς παρ' αὐτῶν νά ἀποζημιωθῶσιν ἀπό τήν κινητήν καί ἀκίνητον περιουσίαν τῶν Γριβαίων καί τῶν ὅσων στρατιωτικῶν εἶναι μετ' αὐτῶν. Συνένοχος ὅλων αὐτῶν τῶν πραγμάτων καί ἀνουσιουργημάτων ἀπεδείχθη καί ὁ κ. Γεώργιος Βαρνακιώτης ὅστις συμπεριελήφθη εἰς τήν ἀνωτέρω κατηγορίαν.

Ταῦτα πάντα παρακαλεῖται τό Ἀρχηγεῖον τῶν ὅπλων τῆς Δυτ. Ἑλλάδος νά τά δώση εἰς τήν ἔγκρισιν καί ἐπικύρωσιν τῆς κυβερνήσεως καί νά πέμψη ἀντίγραφα τοῦ παρόντως εἰς Μεσολόγγι καί Ἀνατολικόν καί εἰς ὁποιον ἄλλο μέρος ἀνήκει καί ὑποφαινόμεθα.

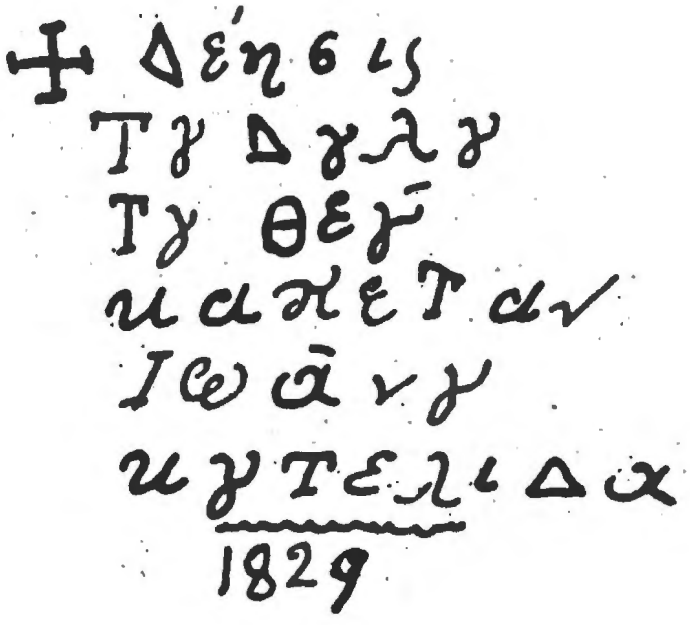
Τῇ 6 Δεκεμβρίου 18323 ἐν Γουριά.

Γ. Τσόγκας, Α. Ισκου, Δ. Μακρῆς, Γ.Γιολδάσης, Ἀθ. Κοτσονίκας. Γ. Κουτελίδας, Γ. Μαλάμος, Σ. Κατσικογιάννης, Γ. Λαμπρόπουλος, Χ. Μακρῆς, Νίκος Ζέρβας, Σ. Στράτος, κ.λπ.[1].

1. ΓΑΚ, Στρατ. Γραμ., φακ. 183.

Μετά παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου, παρῆλθεν ὁ κίνδυνος τοῦ Κιουταχῆ, τόν ὁποῖον διέτρεξαν οἱ καπεταναῖοι καί τότε ὁ Κουτελίδας ἐπανῆλθεν εἰς τήν Χώσεψη ἀναλαβών καί πάλιν τό ἁρματολίκι του. Ἀμέσως ἠσχολήθη μέ διάφορα εἰρηνικά ἔργα εἰς τήν Χώσεψη καί τήν γύρω περιοχήν. Ἤνοιξε διαφόρους ἀγροτικούς δρόμους, κατεσκεύασε γεφύρια, ἔκτισε παρεκκλήσια πολλά τῶν ὁποίων ἀνακαινισθέντα κατά καιρούς σώζονται καί σήμερον πλουτισμένα μέ εἰκόνας φερούσας τό ὄνομά του. Εἰδικότερα εἰς τήν Μονήν Εὐαγγελιστρίας ἀφιέρωσεν δύο κινητές ἁγιογραφίες αἱ ὁποῖες εἶχαν εἰκονογραφῆ εἰς τήν Σκουλικαριάν κατά τήν ἐποχήν πού ἡ οἰκογένειά των διέμεινε ἐκεῖ καί τάς ὁποίας ὅταν ἐπέστρεψε τάς προσέφεραν εἰς τήν ἀνωτέρω Μονήν. Αἱ εἰκόνες αὐτές σήμερον εὑρίσκονται εἰς τήν ἐκκλησίαν "Ἅγιος Νικόλαος» τοῦ κέντρου τοῦ χωριοῦ πρός καλυτέραν ἀσφάλειαν.

Γράφουν οἱ εἰκόνες σέ μιά γωνία:

Φυσιογνωμία ἐπιβλητική ὁ Γιαν. Κουτελίδας διά πολλά χρόνια ἐπέβαλε τήν προσωπικότητά του εἰς τά πράγματα τῶν Τζουμέρκων. Ἔλυε πολλάς διαφοράς τῶν κατοίκων αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργοῦνται μεταξύ των καί ἄλλας εἰς τάς σχέσεις των μέ τόν κατακτητήν. Οἱ ὑπόδουλοι εὕρισκον εἰς τόν Κουτελίδαν τόν προστάτην των. Γενικά ἡ δρᾶσις του ὑπῆρξε εὐεργετική διά τήν περιφέρειαν τοῦ ἁρματολικίου ἄν καί ἔκαμε πολλάς αὐθαιρεσίας ὀφειλομένας κυρίως εἰς τόν σκληρόν καί τραχύ χαρακτῆρα του, αἱ ὁποῖαι ἐπροκάλεσαν δυσαρε-

σκείας μεταξύ τῶν κατοίκων. Πάντως ἐπίστευε ὅτι ὁ ἀγώνας τοῦ ἔθνους δέν ἐτελείωσε, ἀφοῦ ἡ πατρίδα του, μέ τόσας θυσίας πού προσέφερε ἔμεινε ὑπόδουλος καί ἐξηκολούθη νά ἐργάζεται διά τήν ἀπελευθέρωσίν της. Εἰς τούς παλαιούς συναγωνιστάς του, ὁπλαρχηγούς τῆς Ἀκαρνανίας ὅπου δέν εἶχαν ἀκόμη ἀποκατασταθοῦν αἱ ζημίες τοῦ πολέμου, ἐξηκολούθη νά προσφέρη τρόφιμα καί πολεμοφόδια ἀκόμη.

Κατά τό καλοκαίρι τοῦ 1838 περιεφέρετο εἰς τήν περιοχήν Βουργαρελίου ἀπόσπασμα Τουρκαλβανῶν ὑπό τόν ἀξιωματικόν Χαλήλ, ἀνεψιόν τοῦ παλαιοῦ Τσέλιου Πίτσαρη πρός εἴσπραξιν διαφόρων φόρων πρός ἐνίσχυσιν τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἡ συμπεριφορά τοῦ Χαλήλ ὑπῆρξε ἐξαιρετικά βάναυσον καί εἶχε προκαλέσει τήν ἀγανάκτησιν τῶν Τζουμερκιωτῶν. Ἡμέραν τινά διερχόμενος ἀπό τήν θέσιν «Διάσελο» μεταξύ Μοναστηρίου Ἁγίου Γεωργίου Βουργαρελίου καί Χωσέψεως φονεύεται ἀπό ἐκεῖ στηθεῖσαν ἐνέδραν. Ὁ φόνος του ἀπεδόθη εἰς ἀνθρώπους τοῦ Κουτελίδα καί ἀπό αὐτόν ἐζήτησε τόν λόγον ἡ τουρκική ἐξουσία. Ὁ Κουτελίδας ἠρνήθη τήν εὐθύνην διά τόν φόνον τοῦ Χαλήλ, ἀλλ' ὁ Τσέλιος Πίτσαρης ἀπεφάσισε ἐκδίκησιν. Ἔτσι κατ' Ὀκτώβριον 1838 ἡγούμενος ἀποσπάσματος Τουρκαλβανῶν ἀνεχώρησε ἐξ Ἰωαννίνων καί μέσω Πραμάντων - Μελισσουργῶν, ἔφθασεν εἰς τά Θεοδώριανα. Τρόμος καί φόβος εἰς τήν περιοχήν τῶν Τζουμέρκων καί ἰδίως τῶν κατοίκων τοῦ Βουργαρελίου εἰς τήν περιοχήν τῶν ὁποίων διεπράχθη ὁ φόνος. Ἐγνώριζον οἱ Βουργαρελιῶται ὅτι ἐφ' ὅσον δέν ἀνεκαλύπτετο ὁ δολοφόνος τοῦ Χαλήλ ἡ εὐθύνη δι' αὐτούς θά ἦτο ὁμαδική. Δι' αὐτό, «ἀνοιχτομάτες ὅπως πάντα οἱ Βουργαρελιῶτες» — γράφει εἰς τό βιβλίον του «Ἡ Χώσεψη» ὁ Νίκ. Τόσκας, — ἤρχιζαν νά κτίζουν εἰς τόν τόπον τοῦ φόνου, μνημεῖον πελεκητό, ταυτοχρόνως ἐπιτροπή κατοίκων ἐκ τῶν Γεωργ. Μπουνταλᾶ, Ἀντώνη Γερόπαπα ἤ Παπαγεωργάκη μέ ἐπικεφαλῆς τόν ἡγούμενον τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, μετέβη εἰς τά Θεοδώριανα καί διά διαφόρων κολακειῶν ἀλλά καί ἐγκωμίων διά τό πρόσωπον τοῦ Χαλήλ, κατώρθωσαν νά ἐξευμενίσουν τό θηρίον καί ἔτσι ἀπέσεισε τό Βουργαρέλι τήν εὐθύνην του. Ὁ Τσέλιος Πίτσιαρης ὑποψιάζετο πάντοτε εὐθύνην τοῦ Κουτελίδα, ὁπλαρχηγοῦ τῆς περιοχῆς καί κατά ἕναν τρόπον ἐντεταλμένον διά τήν ἀσφάλειαν καί τάξιν τῆς περιοχῆς. Διά τόν λόγον αὐτόν, ὅταν ἔφθασεν εἰς τά Θεοδώριανα κατά τό δεύτερον δεκαήμερον τοῦ Ὀκτωβρίου κατέλυσε εἰς τό σπίτι τοῦ Παπαδημήτρη Κυρτσᾶ, τοῦ ὁποίου ἡ γυναίκα, ἦτο ἀδελφή τοῦ Κουτελίδα καί ἐκεῖ, μεταξύ τῶν ἄλλων τούς ὁποίους ἐκάλεσε πρός ἀνάκρισιν, ἐκάλεσε καί τόν Κουτελίδαν, Δέν ἦτο ἄνευ σημασίας ἡ προτίμησις τῆς οἰκίας τοῦ Παπακυρτσᾶ διά νά καταλύση ὁ

Πίτσαρης. Ἤθελε μέ αὐτό νά παρασύρη ἀνύποπτον τόν Κουτελίδαν εἰς τήν παγίδα καί νά ἐκδικηθῆ εἰς τό πρόσωπόν του, τόν φόνον τοῦ ἀνεψιοῦ του. Φαίνεται ὅτι καί οἱ Βουργαρελιῶται ἔρριψαν ὑπαινιγμούς διά τήν εὐθύνην τοῦ Κουτελίδα καί ἔτσι διά τόν Πίτσαρην δέν ἐχρειάσθη, μεγάλη πειστικότης ἐκ μέρους των, διά νά ἀποφασίση τήν ἐξόντωσιν ἑνός δυναμικοῦ ἀντιπάλου τῶν Τούρκων, τόν ὁποῖον ὁ Βελήμπεης καί ὁ Κιουταχῆς πρό 7 - 8 ἐτῶν δέν ἠδυνήθησαν νά τόν παρασύρουν εἰς τήν παγίδα τήν ὁποίαν εἶχαν στήσει διά τούς ὁπλαρχηγούς. Ἐκεῖ εἰς τό σπίτι τῆς ἀδελφῆς του, τόν ἐκάλεσε διά νά μή ὑποψιασθῆ κίνδυνον ὁ Κουτελίδας καί ἀποφύγη τήν συνάντησίν των. Παλληκάρι τό ὁποῖον ἔζησε χρόνια μέσα εἰς τήν φωτιάν καί τό σίδερο τοῦ πολέμου ἀπεφάσιε νά μεταβῆ. Ὅλοι διέβλεπον τόν κίνδυνον τόν ὁποῖον διέτρεχε καί προσεπάθουν νά τόν πείσουν ὅπως ἀρνηθῆ τήν συνάντησιν αὐτήν, ἀλλά αὐτός δέν ἤκουε κανέναν. Πῆρε μαζί του δύο παλληκάρια του καί ἐκίνησε. Καί γράφει εἰς τό βιβλίον του «Ἡ Χώσεψη» ὁ μακαρίτης Νικ. Τόσκας. «Ὅλοι οἱ ἰδικοί του καί προπάντων ἡ καπετάνισσα (ἡ γυναίκα του) τόν παρεκέλεσαν νά μήν πάη. Αὐτός δέν ἤκουσε κανέναν. Καβαλίκεψε τό ἄλογό του καί μέ ἀκόλουθο τόν ψυχογυιό του Βότση ξεκίνησαν. Ὅταν ἔφθασαν στό σημαντριό (καμπαναριό) πού ἦταν κάτω ἀπό τήν παληά ἐκκλησία καί πάνω ἀπό τό σημερινό σπίτι τοῦ Γιάννη Τζούμα στό Πουρναράκι, τό ἄλογό του ὀρθοστάτησε καί γύρισε πίσω τρεῖς φορές: — Γιάννη μ' γύρισε πίσω τοῦ λέει ἡ καπετάνισσα — καπετάνιε γύρνα πίσω, — τοῦ λέει κι ὁ ψυχογυιός. Ὅλο τό χωριό τόν παρακαλεῖ μέ κλάμματα νά μήν πάη. Αὐτός ὅμως «ἀνένδοτος», «δέν φοβᾶμαι — λέει — τό παλιόσκυλο». Ἔφτασε εἰς τά Θεοδώριανα. Πρίν ἀκόμη καλά - καλά πλησιάσει τά πρῶτα σπίτια οἱ κάτοικοι τόν ἐπληροφόρησαν ὅτι οἱ σκοποί τοῦ Πίτσαρη δέν ἦσαν καλοί καί τοῦ συνέστησαν νά μήν πλησιάση καθόλου εἰς τό σπίτι τοῦ παπᾶ. Αὐτός τίποτε. «Τράβηξε πρός τήν ἐκκλησίαν — συνεχίζει γράφων πρό καιροῦ ὁ αἰωνόβιος τότε Ν. Τόσκας — καί μπῆκε μέσα. Τόμαθε ὁ Τσέλιος. Στέλνει ἕναν Ἀρβανίτην νά τοῦ πῆ ὅτι τόν περιμένει. Ἄιντε τοῦ εἶπε καί θαρθῶ. Τότε κατάλαβε τί τόν περιμένει. Ἔρχεται δέ δεύτερος ἀπεσταλμένος. Ἄιντε, τοῦ λέει πάλιν, θαρθῶ. Ἐκεῖνος ὅμως τόν ἐκβιάζει. Τράβα μπροστά τοῦ λέει γουρούνι. Τόν πῆραν συνοδεία».—

Ἀπό τήν στιγμήν κατά τήν ὁποίαν εἰσῆλθεν ὁ Κουτελίδας εἰς τά πρῶτα σπίτια τοῦ χωριοῦ ἦτο πλέον ἀδύνατον νά ξεφύγη. Ὁ Τσέλιος Πίτσαρης εἶχε λάβει τά μέτρα του. Ἐγνώριζε ὅτι οἱ κάτοικοι θά τόν συνεβούλευον νά διαφύγη καί δι' αὐτό μέ τούς Ἀρβανίτες του εἶχε καταλάβει τόσον τήν εἴσοδον τοῦ χωριοῦ ὅσον καί τάς ἐξόδους του καί τήν πλατεῖαν καί ἦτο ἐπομένως καταδικασμένος ἀφ' ὅτου ἐπλη-

σίασε τά πρῶτα σπίτια. Ἀλλά καί εἰς τήν πλατεῖαν ἀκόμη ὅταν ἔφθασεν ὁ προύχοντας τοῦ χωριοῦ Ἀναγνώστης Κομπορρόζος τοῦ συνέστησε νά ἀπομακρυνθῆ τό ταχύτερον ἀλλά ὁ Κουτελίδας, ἐπρόβαλε καί τώρα ἄρνησιν. Ἤθελεν καί τήν στιγμήν καθ' ἥν ἐβεβαιώθη περί τοῦ κινδύνου τόν ὁποῖον διέτρεχε νά φαίνεται παλληκάρι καί ἄφοβος ὅπως ἄτρομος ὑπῆρξε κατά τά χρόνια τῶν πολέμων τῆς ἐπαναστάσεως. Τώρα πλέον πού ἦλθε καί ὁ δεύτερος Ἀρβανίτης δέν ὑπῆρχον καί περιθώρια νά σκεφθῆ, καθόσον ἀρκετοί Ἀρβανίτες τόν ἐπλησίασαν και σχεδόν βιαίως τόν ὁδήγησαν εἰς τό σπίτι τοῦ Παπακυρτσᾶ, ὅπου ὅταν ἔφθασεν εἶδε δεξιά καί ἀριστερά ἐνόπλους ἄνδρας τοῦ Πίτσαρη. Ἀμέσως ἔτρεξε καί ἀνῆλθε τά σκαλιά γρήγορα - γρήγορα διά νά φθάση νά ἰδῆ τόν ἀντίπαλόν του. Ἀλλά δέν ἐπρόφθασε. Μόλς ἐπάτησε τό κατώφλι τῆς πόρτας ἐπυροβολήθη ἀπό τούς Ἀρβανίτες τῆς αὐλῆς καί ἔπεσε νεκρός. Οἱ δύο συνοδοί του, ἐκ τῶν ὁποίων ἕνας ἦτο ὁ Σουλιώτης Βότσης ἠθέλησαν νά πυροβολήσουν, ἀλλά δέν ἐπρόλαβον. Συνελήφθησαν καί ἐσφάγησαν. Τότε ὁ Τσέλιος Πίτσαρης ἐπλησίασε τόν ψυχορραγοῦντα Κουτελίδαν καί πατώντας ἐπάνω εἰς τό σῶμα του, εἶπε «ἔβγαλα τό αἷμα τοῦ Χαλήλ μου». Τάς κεφαλάς τῶν φονευθέντων, οἱ Ἀρβανίτες ἔγδαραν καί ἀφοῦ ἐγέμισαν τό δέρμα των μέ ἄχυρα τάς παρέδωσαν εἰς τόν Πίτσαρην διά νά τάς μεταφέρει εἰς τά Ἰωάννινα. Αὐτή ἦτο ἡ τραγική μοίρα καί τό τέλος τοῦ Γιαννάκη Κουτελίδα, προμάχου τῆς Ἐπαναστάσεως καί γενναίου ὁπλαρχηγοῦ τῶν Τζουμέρκων, τόν ὁποῖον μαζί μέ τόσους ἄλλους πολεμιστάς προσέφερε ἡ ἐπαρχία Ἄρτης εἰς τόν ἀγῶνα, διά νά μείνη αὐτή παρά τάς θυσίας της τό αἷμα καί τάς καταστροφάς της πάλιν ὑπό τουρκικόν ζυγόν. Καί εἰς ἕνα διατηρούμενον καί σήμεραν παλαιόν Μηναῖον τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Παναγίας τῶν Θεοδωριάνων εἶναι γραμμένη ἡ ἐπομένη θύμησις, ἡ ληξιαρχική πράξις τοῦ θανάτου του. «1838 Ὀκτωβρίου 22 ἐσκότωσε ὁ Ντελήλαγας τόν καπετάν Γιαννάκη Κουτελίδα εἰς τό σπίτι τοῦ Παπαδημήτρη».

Ἡ δολοφονία τοῦ Γιαννάκη Κουτελίδα συνετάραξε ὅλα τά Τζουμέρκα καί τό Ραδοβύζι. Ὑπῆρξε πολεμιστής ἀπό τούς ὀλίγους καί εἶχε λάβει μέρος εἰς ὅλας τάς μάχας τοῦ πρώτου καί τοῦ δεύτερου ἐτους τῆς Ἐπαναστάσεως καί ἔπειτα μέ τόν Καραϊσκάκην ἔξω τοῦ Μεσολογγίου καί ἡ γενναιότης καί ἡ παλληκαριά του εἶχον γίνει θρῦλος τῆς ἐποχῆς. Τό Μακρυνόρος, τό Κομπότι, τό Πέτα, ἡ Πλάκα, τά ξηροβούνια, ἡ Ἄγναντα, ὁ Σταυρός, τό Βουργαρέλι, ἡ Ἄρτα, τό Πετροχώρι, ἡ Σφήνα, ὁ Καρβασαρᾶς ἐδοκίμασαν τήν ἀνδρείαν του καί ἔχουν «νά λένε διά τήν παλληκαριά του». Ὁ σκλαβωμένος χριστιανικός λαός τῶν ὀρεινῶν περιφερειῶν τῆς Ἄρτας, συνεκινήθη ἀ-

πό τόν χαμό τοῦ Κουτελίδα καί ὕμνησε μέ λαϊκά τραγούδια τήν παλληκαριά καί τήν θυσίαν του.

1. «Στή χώρα στά Θεοδώριανα, μέσ' τοῦ παπᾶ τό σπίτι,
βάρεσαν τόν ἀρματολό, τόν καπετάν Γιαννάκη.
Ποιός θέλει ν' ἀκούσῃ κλάματα, δάκρυα καί μυρολόγια,
διαβάτ' ἀπό τή Χώσεψη κι ἀπό τό Βουργαρέλι,
ν' ἀκούσητε τά κλάματα κι ὅμορφα μυριολόγια,
πῶς κλαίει ἡ καπετάνισσα πῶς χύνει μαῦρα δάκρυα,
σάν περδικούλα θλίβεται σάν τό παπί μαδιέται,
σάν τοῦ κοράκου τό φτερό βάφει τή φορεσιά της.
Σάββατο βάνει τά λερά τήν Κυριακή τά μαῦρα,
καί τή Δευτέρα τήν αὐγή βάνει τά μυριολόγια:
— Δέ σοῦ 'πα Γιάννη μ' μιά φορά δέν σοῦ 'πα Γιάννη μ' δύο,
τόν Τσέλιο μήν πιστεύεσαι καί βάσι μή τοῦ βάνεις;».

2. Στό Βουργαρέλι τό χωριό, ψηλά μεσ' τό Τσουμέρκο,
μιά πέρδικα κατάμαυρη, κλεισμένη στό κλουβί της,
μοιρολογοῦσε κι ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα:
— Δέν στό εἶπα, Γιάννη, μιά φορά, δέν στό εἶπα τρεῖς καί πέντε
στούς Τούρκους μή μπιστεύεσαι, γιατ' εἶν' ὀχτρός κρυμμένος,
γιατί σκοτώνουν μ' ἀπιστιά τἄξια τά παλληκάρια!
Στά λόγια ὅπου σῶλεγα, ἐγέλαγες μ' ἐμένα
ἐγέλαγες καί μῶλεγες τούς Τούρκους δέν φοβᾶσαι,
καί χήρα τώρα μ' ἄφησες καί καταφρονεμένη,
καί ἄφησες μικρά παιδιά σά μῆλα μαραμένα.
Παιδί μου, πότε νά σέ ἰδῶ, νά γένεις παλληκάρι,
νά σέρνεις εἰς τόν ὦμοσου, ντουφέκι καριοφίλι,
κουμποῦρες εἰς τήν μέση σου, σπαθί τουρκοβαμμένο,
νά πάρεις ράχες καί βουνά, δρόμους καί μονοπάτια,
νά βρῆς τόν Τσέλιο Πίτσαρη, νά βρῆς ἀπ' τή γενειά του,
τό αἷμα γιά νά πληρωθῆς τοῦ Γιάννη Κουτελίδα,
τό αἷμα πού τοῦ χύσανε στοῦ τραπεζιοῦ τή μέση,
ὄντας τά παλληκάρια του ἤτανε σκορπισμένα.

3. Δέν κλαῖτε δέντρα καί κλαριά καί σεῖς κοντοραχοῦλες,
δέν κλαῖτε γιά τσ' ἀρματολούς καί γιά τόν καπετάνιο!
Τόν κλαῖνε ὅλα τά χωριά κι ὅλα τά βιλαέτια,
οὐδέ στήν Ἄρτα πέρασαν οὐδέ καί στό Τσουμέρκο.
Μᾶς εἶπαν πέρα πέρασε, κατά τό Βουργαρέλι,
νά πάγει στά Θοδώριανα, τόν Τσέλιο ν' ἀνταμώσει
κι ἐκεῖ ἀπιστιά τοῦ ἔκαμε, βάνει καί τόν σκοτώνουν,
τρίαν τουφέκια τῶρριξαν πικρά, φαρμακωμένα,

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

στά γόνατα γονάτισε, τόν Τσέλιο φοβερίζει:
— Τσέλιο, σάν εἶχες τό σκοπό, δέν μῶκανες χαμπέρι,
νά βγῆς νά πολεμήσουμε σάν ἄξια παλληκάρια.

4. Στό μαχαλά τόν πέρα στά Θοδώριανα
κι ὄξω ἀπό τό σπίτι τοῦ παπᾶ Κυρτσᾶ·
ἐκεῖ δέντρος δέν ἦταν μ' οὐδέ κι ἁγιόκλημα,
μόν' ἦταν 'Αρβανίτες τοῦ Τσέλιου Πίτσαρη.
Ἔρριχναν τό λιθάρι, κι ἔπαιζαν τά σπαθιά·
ρίχνουν καί δυό ντουφέκια τόν ἀνήφορο,
βαροῦν τόν κύρ Γιαννάκη, τόν ἁρματολό!

'Ο Πίτσιαρης ἀφοῦ ἐξεδικήθη τήν δολοφονίαν τοῦ ἀνεψιοῦ του, ἀνεχώρησε διά τό Βουργαρέλι, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι φοβούμενοι καί καμιά ἄλλη συνέχεια ἀντιποίνων, ἀφοῦ εἰς τήν περιοχήν των ἐδολοφονήθη ὁ Χαλήλ καί ἀφοῦ ἐγνώριζον ὅτι οἱ 'Αρβανίτες ἦσαν ἀχόρταγοι εἰς τήν ἐκδίκησιν, συνεκεντρώθησαν ἔξω τοῦ χωριοῦ των διά νά τόν ὑποδεχθοῦν καί τόν προσκυνήσουν. 'Εκεῖ ὅταν ἔφθασε ὁ Πίτσαρης τόν ἐβεβαίωσαν ὅτι ὁ ἀνεψιός του ἦτο καλός ἄνθρωπος, ἦταν εὐχαριστημένοι καί δέν εἶχαν κανένα παράπονον ὥστε νά σκεφθῆ κανείς νά τόν σκοτώση. Μάλιστα — τοῦ εἶπαν — εἰς ἀνάμνησιν τῆς καλῆς του συμπεριφορᾶς, τοῦ ἀνήγειραν καί Κιβούρι (μνημεῖον) εἰς τόν τόπον ὅπου ἔπεσε. Ἔτσι οἱ Βουργαρελιῶται ἀπέφυγαν τάς συνήθεις τῶν 'Αλβανῶν κυρώσεις. Ἔπειτα ἐπροχώρησε εἰς τήν Χώσεψη, ὅπου ὅταν ἔφθασε ἐζήτησε νά ἰδῆ τήν χήραν τοῦ Γιαννάκη Κουτελίδα. 'Η καπετάνισσα κατ' ἀνάγκην παρουσιάσθη εἰς αὐτόν καί ὅταν τόν ἀντίκρυσε, κλαίουσα παρεπονήθη διά τόν σκοτωμόν τοῦ ἄνδρα της καί ὅτι ἔπρεπε νά λυπηθῆ τά παδιά της. 'Ο Πίτσαρης τῆς ἀπάντησε ὅτι «ἔπρεπε νά τόν σκοτώση γιατί μοῦ ἐσκότωσε εἶπε, τόν ἀνεψιό μου. Τώρα ὅμως ἐσένα θά σέ προστατεύσω καθώς καί τά παιδιά σου» καί ἀμέσως ἔβγαλε ἕνα κομπολόγι τό ὁποῖον ἔδωσε εἰς τό μεγαλύτερο παιδί της, τόν Νικολάκην. Τό παιδί ὅμως τοῦ Κουτελίδα ἀπέρριψε ἀμέσως μετά περιφρονήσεως τό κομπολόγι. 'Η καπετάνισσα ἀπ' αὐτό ἐθορυβήθη ἀλλ' ὁ Πίτσαρης τήν καθησύχασε λέγων ὅτι «δέν πειράζει, τό παιδί εἶναι μικρό ἀκόμη». Κατόπιν αὐτῶν ὁ Τσέλιος Πίτσαρης ἀνεχώρησε, ἀφῆκε δέ ὀπίσω του εἰς τήν Χώσεψη, δύο - τρεῖς 'Αρβανίτες οἱ ὁποῖοι ἔβαλαν φωτιά εἰς τό σπίτι — σαράϊ — τοῦ Κουτελίδα τό ὁποῖον ἀπετεφρώθη. Μέχρι τοῦ 1904, ὡς μοῦ ἔγραψε τό 1972, ὁ τότε αἰωνόβιος Χωσεψίτης Δημήτριος Κουτσοσπύρος, οἱ τέσσαρες ὑψηλοί τοίχοι τοῦ σαράϊ, ἔστηκαν ὁλόρθοι καί τότε οἱ κάτοικοι ἀφήρεσαν τήν ἐκλεκτήν πελεκητήν του πέτραν διά νά τήν χρησιμοποιήσουν εἰς τό κτίσιμον τῆς κεντρικῆς νέας ἐκκλησίας τοῦ

χωριοῦ. Δέν ἐπέρασαν πολλά χρόνια καί ὁ πασάς τῶν Ἰωαννίνων, ὀνόμασε τόν Νικολάκην Ἰωαν. Κουτελίδαν, καπετάνιο τῶν Τζουμέρκων, ἀξίωμα τό ὁποῖον διετήρησε μέχρις ἀπελευθερώσεως τοῦ Νομοῦ Ἄρτης, τό 1881.

Ὁ Νικολάκης ὑπῆρξε ἀγαθός ἄνθρωπος καί ἀγαπητός εἰς τούς κατοίκους. Ἕνας ἄλλος υἱός τοῦ Κουτελίδα, ὁ Γεώργιος, ἔγινε κατά τό 1872 καί δι' ὀλίγα χρόνια, ἱερεύς εἰς τό Μοναστήρι Εὐαγγελιστρίας Χωσέψεως.

Κατά τό Φθινόπωρον τοῦ 1878, ἔγινε γνωστόν ὅτι τά νέα ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους θά ἐτίθεντο εἰς τόν ποταμόν Καλαμᾶν. Τοῦτο καθιστᾶ τούς Τούρκους ἐξάλλους. Φοβοῦνται νέον ξεσήκωμα τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν καί λαμβάνουν μέτρα προστασίας των καθόσον ἀπό τόν ἐνθουσιασμόν των οἱ Χριστιανοί ἦτο δυνατόν νά διασαλευθῆ ἡ τάξις καί νά κινδυνεύσουν καί οἱ ἴδιοι. Τοῦτο ἀναφέρει εἰς τό ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν ὁ πρόξενος Ἄρτης.

«Ὑποπροξενεῖον τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἄρτη.
Ἀριθ. πρωτ. 396. Ἐν Ἄρτη 28 Σεπτεμβρίου 1878
Πρός τό ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος.

Εὐσεβάστως ἀναφέρω πρός τό Σ/όν ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν ὅτι κατ' αὐτάς διετάχθη ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Κόζαψη (Χώσεψη) τοῦ τμήματος Τζουμέρκα Νικόλαος Κουτελίδας ὅπως μεταβῆ ἐκεῖθε καί στρατολογήση ἐκ τοῦ χωρίου του περί τῶν ἑκατόν δέκα πέντε ἀνδρῶν πρός φύλαξιν τῶν μερῶν ἐκείνων.

Ὁ ὑποπρόξενος Δημ. Δεσποτόπουλος»[1]

Ἡ κατά τό ἔτος 1865 συνελθοῦσα Ἐπιτροπή Ἀναγνωρίσεως τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ἀγωνιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, οἴκοθεν καί ἄνευ αἰτήσεως ἐπελήφθη τῆς ὑποθέσεως τῶν Κουτελιδαίων.

«Πρᾶξις 527. Μῆτρος Κουτελίδας, πατρίς Βάλτος ὑπηρέτησε σπουδαίως κατά τόν ἀγῶνα στρατιωτικῶς ἄνευ αἰτήσεως ἐτάχθη ὑπό τοῦ τμήματος γινόσκοντος τάς ὑπηρεσίας του εἰς τήν 4ην τάξιν ἀξιωματικῶν».

«Πρᾶξις 528. Γιαννάκης Κουτελίδας πατρίς Βάλτος. Ὑπηρέτησε σπουδαίως κατά τόν ἀγῶνα στρατιωτικῶς. Ἄνευ αἰτήσεως ἐτάχθη ὑπό τοῦ τμήματος γινόσκοντος τάς ὑπηρεσίας του εἰς τήν 4ην τάξιν ἀξιωματικῶν».

Τό γράμμα τοῦ μακαρίτου Δημ. Κουτσοσπύρου ἔχει ὡς ἀκολούθως:

1. Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, Ἀρχεῖα 1878, α, α, α.

ΑΡΧΕΙΟ ΔΦΚ ΑΡΧΕΙΟ

Ἐν Κυψέλη τῆ 17η Δεκεμβρίου 1972

«Ἔλαβα τό γράμμα σας καί χάρηκα πολύ πού εἴστε καλά. Ἐπίσης εὔχομαι νά διέλθετε τάς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν μέ ὑγείαν καί εὐτυχίαν. Ἐπίσης μ' ὅ,τι μοῦ γράφετε εὐχαρίστως ὅ,τι καί γώ γνωρίζω σᾶς γράφω:

Καί πρῶτο κατά τό ἔτος 1828 πού ἡ ἐπανάστασις ἔχει τελειώσει καί ἔχουν κανονισθῆ τά σύνορα τῆς Ἑλλάδος, ὁ πασάς Ἄρτης ἔδωσε ἐντολήν: «ὅστις θά δυνηθῆ νά καταστρέψη ἤ νά ἐκδιώξη ἐκ τῶν χωρίων μας «Λιάπηδες», Ἀρβανίτας, πού ἐρήμωναν τά χωριά μας — καί σχεδόν τά χωριά μας ἦταν ἐρημωμένα καί διεσκορπίσθησαν πρό παντός εἰς τάς πόλεις — ἡ οἰκογένεια Κοτελιδαίων ἦταν ὁ Ἰωάννης καί ὁ Δημήτριος, ὁ ὁποῖος Ἰωάννης ἔτρεξε ἀμέσως νά ἐπωφεληθῆ τῆς περιστάσεως καί, ἀφοῦ συνενοήθη μέ τόν πασά Ἄρτης, ἀνέλαβε αὐτό τό καθῆκον, ἀφοῦ προηγουμένως τοῦ ἀνετέθη ὁ τίτλος τοῦ «Καπετάνιου», ἀμέσως ἐστρατολόγησε μέχρι 150 Ἕλληνες· ἐντός ὀλίγων ἡμερῶν διέλυσε ἅπαντα τά κακοποιά στοιχεῖα καί ἀμέσως ἔδωσε ἐντολή νά ἀρχίσουν τά χωριά μας νά φτάνουν ὡς πρωτίστως. Ἀμέσως κατασκεύασε στό χωριό μας τό λεγόμενον «σαράι» (σπίτι) μέ ἕδρα καπετανάτου στή «Χώσεψη». Ἐπίσης ἔφερε ἐξ Ἰωαννίνων στόν συνοικισμόν Νησίστης - Ναζαίων (περί τάς 15 οἰκογενείας). Αὐτοί ἦσαν «γύφτοι».

Ἐπίσης, ἀφοῦ ἐτελείωσε τά ὡς ἄνω γραφόμενα, ἀνέλαβε καθήκοντα ἀποσπάσματος καί εἶχε στήν κυριαρχία του τά χωριά Ραδοβυζίου μέχρι τά ἑλληνικά σύνορα, τά χωριά Τζουμέρκων καί μέχρι Σουλίου. Πόσα χρόνια ἐχρημάτισε καπετάνιος δέν ἐξηκρίβωσα καθαρά. Ἐπειδή τόν καπετάν - Γιαννάκη τόν ἐφόνευσε ὁ Τσιλιπίτσαρης, Ὀθωμανός ἐξ Ἰωαννίνων, ὁ ὁποῖος ἦρθε στά Θεοδώριανα μέ στρατό, διότι στό χωριό «Βουργαρέλι» ἐφονεύθη κάποιος ἀνεψιός τοῦ Τσιλιπίτσαρη, Ὀθωμανός, ὁ ὁποῖος καί ἦτο ἐναντίον τῶν κατοίκων Βουργαρελίου καί γι' αὐτό ὁ καπετάν - Γιαννάκης διέταξε καί τόν ἐφόνευσαν κρυφίως. Μέ αὐτό πολλοί τῶν κατοίκων Βουργαρελίου ἐπωφελήθησαν καί ἐπρόδωσαν μυστικῶς ποῖος ἦτο ὁ φονεύς τοῦ Ὀθωμανοῦ καί ἀφοῦ ἐξήτασε καθαρά ἐκάλεσε τόν Ἰωάννην Κοτελίδα νά μεταβῆ στά Θεοδώριανα πρός συνάντησίν του καί νά μή γίνη ἀντιληπτόν παρέμεινε εἰς τήν ἀδελφήν τοῦ Ἰωάννου Κοτελίδα, στά Θεοδώριανα. Πολλοί τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ μας ὑποπτεύθηκαν. Εἶπαν δηλ. στόν Κοτελίδα νά μήν πηγαίνει. Ἀλλ' αὐτός ὅμως ἀπεφάσιε καί ὅταν ἔφτασε εἰς τά πέριξ τοῦ χωριοῦ Θεοδώριανα, μέ ἄλλους δύο στρατιώτας πού εἶχε μαζί του, ἤθελε νά ἐξετάση καί παρέμεινε ὀλίγον. Ἀλλά μ' αὐτό προδόθηκε καί ἀμέσως περιεκυκλώθη ἀπό Τούρκους στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι τόν πῆραν βιαίως καί τόν ἔφτα-

σαν μέχρις τῆς οἰκίας τῆς ἀδελφῆς του καί ἐκεῖ πρίν φτάσει στά μέσα τοῦ σπιτιοῦ τόν ἐφόνευσαν (αὐτόν καί τούς συντρόφους του). Ἀμέσως μετα τόν φόνον ἔστειλε στρατό τουρκικόν καί κατέκαυσαν τό «σαράι».

Ἡ σύζυγος τοῦ Κοτελίδα μετά τοῦ μικροῦ υἱοῦ της Νικολάκη ἔσπευσε ἀμέσως νά ἱκετεύση τόν ἀρχηγόν τοῦ στρατοῦ Τσιλιπίτσασρη διά τά παραιτέρω. Αὐτή πῆγε ἀμέσως καί τόν παρεκάλεσε μέ ἱκετευτικούς τρόπους, ὅστις τῆς ἔδωσε ἐντολή, ὅταν μεγαλώση ὁ Νικολάκης νά τόν διωρίση καπετάνιο· καί αὐτό ἔγινε. Ἐπίσης ἔχω νά ὑποδείξω, κατά τό ἔτος 1822 - 1823, ὡς ἔγγιστα: στή θέση «Σταυρό» Θεοδωριάνων ἄναψε μάχη μεταξύ Ὀθωμανῶν, Κοτελιδαίων (2) καί ἄλλων ἀρχηγῶν καί ἐκεῖ ἐνικήθησαν οἱ Τοῦρκοι καί διεσκορπίσθησαν καί μετά τήν μάχην ἦλθαν αἱ νικηταί στό Βουργαρέλι πού εἶχε ἔδραν καπετανάτου ὁ καπετάν - Πλῆς καί ἀφοῦ τόν συνέλαβαν τόν ἐφόνευσαν, διότι τούς εἶχε ἐξαπατήσει, ὅτι θά ἐλάμβανε μέρος καί αὐτός στή μάχη. Ὁ καπετάν - Πλῆς εἶχε κατασκευάσει τήν παλαιά ἐκκλησία Βουργαρελίου καί ἕνα γεφυράκι κάτωθεν αὐτῆς. Ἀφοῦ ἐμεγάλωσε ὁ υἱός τοῦ Ἰωάννου Κοτελίδα, Νικολάκης, σύμφωνα μέ τήν ὑπόσχεση τοῦ Τσιλιπίτσαρη, διορίσθηκε καπετάνιος, ὁ ὁποῖος παρέμεινε μέχρι τό 1881 πού ἔγινε ἡ προσάρτησις τῆς Ἠπείρου. Ὁ κ. Νικολάκης ὠφέλησε κατά πολύ τά χωριά μας, διότι εἶχε καλή διαγωγή καί εἰς ἀπόδειξιν ἀπό τό χωρίον Ραφταναίους κάποιος Κουτίκας λεγόμενος, μετ' ἄλλων, σέ φυλάκιον ὀθωμανικόν ἐφόνευσε μέλη τοῦ φυλακίου μέ κακούς τρόπους καί μ' αὐτό ἐστάλη ἀπό τά Γιάννηνα στά χωριά Τζουμέρκων μεγάλη δύναμις τουρκικοῦ στρατοῦ μέ ἐπικεφαλῆς αὐτόν νά καταστρέψη τά χωριά μας. Ὁ καπ. Νικολάκης ἔτρεξε ἀμέσως καί ἐδικαιολόγησε τήν πρᾶξιν τῶν κακοποιῶν ὅτι αὐτός δέν ἔτυχε νά εἶναι στό μέρος αὐτό ἐκείνη τήν ἐποχή καί ὅτι δέν εἶναι ἀναμεμιγμένος ὁ λαός στήν πράξι αὐτή καί ὅτι αὐτός θά δυνηθῆ νά τιμωρήση τούς ἐγκληματίας καί μ' αὐτό διελύθη ἡ τουρκική δύναμις χωρίς νά ἐνοχληθῆ κανένας. Ὅσοι εἶχαν λαφηραγωγήσει τούς κατοίκους (Ὀθωμανοί) ἔγινε ἔρευνα καί ἀποδώθησαν τά λάφυρα.

Καί ἐν τούτοις μετά ἦλθε τό ἑλληνικόν· ὁ καπετάν - Νικολάκης ἀπέθανε πολύ πτωχός. Ὄχι μόνον δέν ὠφελήθηκε, ἀλλά μερικοί τῶν κατοίκων τόν ἐπολέμησαν».

Σέ χαιρετῶ
Δημήτρης Κουτσοσπύρος

Τό γράμμα ἐγράφη παρ' ἄλλου προσώπου γιατί ὁ Κουτσοσπύρος εἶχε χάσει τό φῶς τῶν ὀφθαλμῶν του καί ὁ γράψας σημειώνει εἰς τό περιθώριον: Τά γραφέντα εἶναι ἀκριβῶς ὅπως μοῦ ὑπαγορεύθησαν,

γιατί ὁ κ. Κουτσοσπύρος δέν εἶναι δυνατόν νά γράψει λόγω τῆς καταστάσεώς του. Ὁ γραφεύς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμος 5α.

Ἀντωνίου Μήτσου. Σύντομος βιογραφία τοῦ ἐξ Εὐρυτανίας καί Ἀγράφων ὁπλαρχηγοῦ Κώστα Βελῆ, ἐκδ. 1862.

Ἀραβαντινοῦ Π. Συλλογή ποιημάτων, ἀριθ. 111.

Ἀρχεῖον ἑλληνικῆς παλιγενεσίας, Ἀθῆναι 1971. Τόμος Α.

Ἀρχεῖον Λαζάρου καί Γεωργίου Κουντουριώτου. Τόμος ΙΔ (ΓΑΚ).

Ἀρχεῖον Μαυροκορδάτου (ΓΑΚ).

Ἀρχεῖον ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (ΨΕΖ) ... 1978 α.α.α.

Ἀρχεῖα: γενικά ἀρχεῖα τοῦ κράτους. Φάκελοι, ἐκτελεστικοῦ, πολέμου, Γιάννη Βλαχογιάννη.

Γκίζα Χριστ. Περιοδικόν Σκουφᾶς. Ὁ καπετάν Γιαν. Κουτελίδας, τεῦχος 3, 1955.

Διαμάντη Κωνστ. Τό ἁρματολίκι τῶν Τζουμέρκων (περιοδικόν Σκουφᾶ, ἔτος βος τεῦχος 6ον).

Ἐθνική Βιβλιοθήκη (τμῆμα χειρογράφων).

Ἑλληνικά Χρονικά: Ἐφημερίς, τόμος Α. ἀρ. 48.

Καραβασίλη Νικ. Πέθαναν ἀμνημόνευτοι, ἐκδ. Αρτα.

Καρατζένη Δημ. Γῶγος Μπακόλας, Ἰωάννινα 1978.

Κασομούλη Νικ. Στρατιωτικά ἐνθυμήματα, τόμ. Γ.

Κοκκίνου Διον. Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάστασιες, Ἀθῆναι 1932, τόμος 5.

Κολοκοτρώνη Γενναίου. Ἀπομνηνομεύματα. Ἐπιμ. Ἐμ. Πρωτοψάλτη. Τόμος Α.

Κρυστάλλη Κώστα. Οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου, ἐκδ. 1952.

Μακρυγιάννη Ἰωάν. Ἀπομνημονεύματα. Ἐπιμ. Βλαχογιάννη.

Μητάκη Διονυσίου. Ἡ μεγαλοσύνη τοῦ Καραϊσκάκη Στερεά Ἑλλάς 1977.

Ξενοπούλου Σεραφήμ. Δοκίμιον περί Αρτης, ἔκδο. 1984.

Παπαδημητρίου Γ. Ἐφημ. Βουργαρέλι, φυλ. 28. Δύο ἁρματολοί τῶν Τζουμέρκων.

Παπαδοπούλου Στεφ. Ἡ Ἐπανάστασις στή Δυτική Στερεά Ἑλλάδα. Θεσσαλονίκη 1962.

Πραΐδη Γ. Ἱστορικόν ἀρχεῖον Μαυροκορδάτου, Ἀθῆναι 1965, τόμος 5.

Σπηλιάδη Νικ. Ἀπομνημονεύματα. Ἀθῆναι 1951, τόμος Α.

Τόσκα Νικ. Ἡ Χώσεψη. Ἀθῆναι 1964.

Φυσιντζίδου Ν. Αὐτόγραφοι ἐπιστολαί ὁπλαρχηγῶν. Ἀλεξάνδρεια 1893.

Χρονικά Πραμάντων, τόμος Α.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΣΕΛΤΣΟΥ, Ἀθῆναι 1970.
Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ ΤΟΥ 1854, Ἀθῆναι 1973.
ΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ ΤΟΥ 1867 ΚΑΙ 1878, Ἀθῆναι 1974.
Ο ΓΩΓΟΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ, Ἰωάννινα 1978.
Η ΑΡΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ 1821, Ἀθῆναι 1978.
Η ΠΡΟΣ ΗΠΕΙΡΟΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟ 1822 ΚΑΙ Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΠΕΤΑ, Ἀθῆναι 1980.
Η ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ, 1881 - 1981, Ἀθῆναι 1982.
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΓΑΡΟΥΦΑΛΙΑΣ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ, Ἀθῆναι 1983.
ΟΙ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΟΥΤΕΛΙΔΑ, Ἀθῆναι 1985.

ΑΡΧΕΙΟ ΠΡΚ ΑΡΧΕΙΟ